

DUPLUM VENDITUM

18

7109

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
1910/2258 gyarapodási naplósám.

el rajtad. Most hát engedd el atyád Istene szolgálainak gonosztettét! És síra József, a' mint szóltak hozzá. — (18) Azután járulának hozzá fivérei, és leborulának e-lötte, és mondának: Im vagyunk, hogy szolgálid legyünk, — (19) És monda nekik József: Ne féljeteK; mert hát Isten helyett vagyok-e én? — (20) Ti gonoszt gondolta-tok ki ellenem, de Isten azt jóra gondolta, hogy történ-jék mint jelenleg van, hogy sok nép életben tartassék meg. — (21) Most tehát ne féljeteK! Én táplálni akar-lak titeket és gyermekeiteket. És vigasztalá őket és szó-la szívökre. — (22) Lakék pedig József Miczrajimban ő és atyja háza; és éle József száz tíz évet. — (23) És látá József Efrajimnak harmad izbeni fiait; és Machir, Menaseh fiának fiai is születtek József térdein. — (24) És szóla József fivérihez: Én meghalok, Isten pedig meg-emplékezendik rólatok és fölviszen titeket e' földről, a' földre mellyért megesküdött Ábraham Jiczchak és Jákobnak. — (25) És megeskette József Jiszrael fiait, mondván: Meg-emplékezendik rólatok Isten, vigyéteK föl hát tetemimet in-nen. — (26) Meghala tehát József száz tíz éves korá-ban és behalزامozák és koporsóba fektetéK Miczrajimban.

gyüöllettel viseltessem, mert hát megváltoztassam-e az is-teni végzetet, melly mindent jóra fordított. — (24) אָחִיו szót itt nem kell szoros értelemben venni, ámbár Léviről p. o. tudjuk, hogy túl élte öccsét, minthogy 137 évig élt (l. Exod. 6. f. 16. v.) és csak három évvel volt idősebb Józsefnél, pedig ez csak 110 éves vala, mikor meghalt.

רָעָה גַמְלוּךָ וְעָתָה שָׂא נָא לִפְשַׁע עַבְדִּי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ
 וַיִּבְרַךְ יוֹסֵף בְּדַבְרָם אֱלֹהָיו: (יח) וַיֵּלְכוּ גַם־אֲחִיו וַיִּפְּלוּ
 לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנְנּוּ לְךָ לְעַבְדִּים: (יט) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף
 אֶל־תִּירְאוּ כִּי הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי: (כ) וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם
 עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשַׁבְתָּה לְמַנְהָ לְמַעַן עֲשֶׂה בְּיוֹם הַזֶּה
 לְהַחֲיִיתָ עִם־רַב־שִׁבְעִי: (כא) וְעָתָה אֶל־תִּירְאוּ אֲנִי
 אֶכְלָל אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְכֶּם וַיִּנַּחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם:
 (כב) וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו וַיְהִי יוֹסֵף מֵאָתָה
 וְעֶשְׂרֵת שָׁנִים: מַפְטִיר (כג) וַיֵּרָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שְׁלֹשִׁים
 גַּם בְּנֵי מְכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה יָלְדוּ עַל־בְּרַכְיֵי יוֹסֵף: (כד) וַיֹּאמֶר
 יוֹסֵף אֶל־אֲחָיו אֲנִי מֵת וְאֱלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם
 וְהֵעֵלָה אֶתְכֶם מִן־הָאֲרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאֲרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב: (כה) וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנָיו
 יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהֵעֵלְתֶם אֶת־
 עַצְמֹתַי מִזֶּה: (כו) וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָתָה וְעֶשְׂרֵת שָׁנִים
 וַיַּחַנְטוּ אוֹתוֹ וַיִּישֶׂם בְּאֵרוֹן בְּמִצְרַיִם:

ח ז ק

vele — Jákobbal. — (16) szó szerint megpa-
 rancsolák az egyiknek, hogy vigye el és jelentse József-
 nek — üzenék Józsefnek. — (19) אני — hát Isten he-
 lyett vagyok én — távol legyen tőlem, hogy ellenetek

gyák Gosen földében. — (9) Menének annak felette föl ő vele szekerek is és lovasok is úgy, hogy a' sereg felette nagy vala. — (10) Eljutván pedig Atad szerűjéig, mely a' Jrodánon túl vagyon, ott nagy és nehéz gyászszal meggyászolák, és hét napig tartó gyászolást rendele atyja fölött. — (11) Látván pedig a' lakosak, Kanaán népe a' gyászolást Atad szerűjénél, azt mondák: Nagy gyász az a' Miczrajimbelieknek! azért nevezé annak nevet Ábél Miczrajimnak, mely a' Jordánon túl van. — (12) Cselekedének tehát vele fia, a' mint megparancsolta valánakik. — (13) És vivék őt flai Kanaán földére, és eltemeték őt Machpélah mezőnek barlangjába, mellyet vett vala Ábraham a' mezővel együtt temető birtokul, a' Chititi Efróntól, Mamré előtt. — (14) És visszatére József Miczrajimba, ő és fivérei, 's mind azok, kik vele fölmentek vala atyja temetésére, minekutána eltemette atyját. — (15) Látván pedig József fivérei, hogy megholt az ő atyjok, azt mondák: Hát ha József most gyűlölend minket, és visszatorolja nekünk, mind a' gonoszt, mellyet elköveltünk rajta. — (16) Üzenték tehát Józsefnek mondván: Atyád megparancsolta holta előtt, mondván: — (17) Így szóljatok Józsefhez: Oh! bocsásd meg fivéreid gonosz tettét és bünöket, mert gonoszt követtek

gintában πένθος Αιγύπτου Egyptom gyásza, לַאֲבִי־הַמֵּת helyett לַאֲבִי־הַמֵּת-t olvastak. Mert לַאֲבִי־הַמֵּת melly szó több hely neveinek elibe tétetett (I. 2. Sam. 20. f. 14. és 15. v. Jud. 7. f. 22. v. Num. 33. f. 49. v.) jelent gyep-et, pázsit-ot. — (12) לַאֲבִי־הַמֵּת

בְּאֶרֶץ גִּשְׁן: (ט) וַיַּעַל עִמּוֹ גַם־רִכְבּ גַם־פָּרָשִׁים וַיְהִי
הַמַּחֲנֶה כְּבַד מְאֹד: (י) וַיָּבֹאוּ עַד־גְּרֹן הַחֲמֹד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם מִסֶּפֶד גָּדוֹל וּכְבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו
אֲבֵל שִׁבְעַת יָמִים: (יא) וַיֵּרָא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת־
הָאֲבֵל בְּגֹרֶן הַחֲמֹד וַיֹּאמְרוּ אֲבֵל־כְּבֵד זֶה לְמִצְרַיִם עַל־
כֵּן קָרָא שְׁמֹה אֲבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן: (יב) וַיַּעֲשׂוּ
בְנֵיו לּוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם: (יג) וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בְּנָיו אֶרֶצָה כְּנַעַן
וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בַּמְעָרָה שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם
אֶת־הַשְּׂדֵה לְאַחֲזֵת־קֶבֶד מֵאֵת עֶפְרָן חַתִּי עַל־פְּנֵי
מִמְרָא: (יד) וַיֹּשֶׁב יוֹסֵף מִצְרַיִמָּה הוּא וְאֹתָיו וְכָל־הַעֲלִילִים
אִתּוֹ לְקַבֵּר אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קִבְרוֹ אֶת־אָבִיו: (טו) וַיֵּרָאוּ
אֶחָיו־יוֹסֵף בֵּי־מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁמְעֵנוּ יוֹסֵף וְהַשֵּׁב
יָשִׁיב לָנוּ אֵת כָּל־הַרְעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ: (טז) וַיִּצְוֵהוּ
אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר: (יז) כֹּה־
תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנָּה שָׂא נָא פִּשְׁעֵ אַחִיךָ וְחַטָּאתָם בֵּי־

ihetőbb e' szót másik értelmében venni és m. Deut. 2. f. 6. v.
Hos. 3. f. 2. v. venni, szereznivel fordítani. — (10) גֹּרֶן
szószerint tüske szérüje. E' szérü Hieronimus sze-
rint a' holttengertől nyugotra feküdt, így a' Jordanon
túl-i hozzátételt az íróra kell viszonyítani, melynek így
a' Jordantól keletre kelle lennie. — (11) אֲבֵל מִצְרַיִם A' Septua-

atyját, és bebalzamozák az orvosok Jisraelt. — (3) És betelvén neki negyven nap — mert annyiban telnek be azoknak napjai, kik bebalzamoztatnak — siraták őt a' Miczrájimbefiek hetven napig. — (4) Mikor pedig megsiratásának napjai elmúltak, szóla József Paraóh háznépéhez, mondván: Ugyan, ha kedvet találtam szemeitek előtt, szóljatok kérlek Paraóhnak, mondván: — (5) Atyám megesketett, mondván: Ime, én meghalok; temetőmben, mellyet megszereztem magamnak Kanaán földén, ott temess el engem. Most hát ugyan hadd menjek föl és temessem el atyámat, aztán megtérek. — (6) És monda Paraóh: Menj föl és temesd el atyád, a' mint megesketett téged. — (7) Fölmene tehát József atyja eltemetésére és fölmenének vele együtt Paraóh minden szolgálói, házának vénei, és Miczrájim földének minden vénei. — (8) Józsefnek is egész háznépe, fivérei, és atyjának háza népe, csak gyermekeiket, juhaikat, és barmokat ha-

sék. — (3) שבעים יום hetven nap — a' bebalzamozás negyven napja (l. az előbbi vers jegyzésében) és a' gyászolás 30 napja, valamint a' Jisraeliták különben is 30 napig gyászolnak (l. Num. 20. f. 29. v. és Deut. 34. f. 8. v. — (4) Ha bár az egyiptomiak Jákob halála feletti gyásza megszűnt, csáládja őt mindaddig siratta, míg el nem temettetett, azért József gyászoló állapotjában mint Esth. 4. f. 2. v. a' király elébe nem mehet, és az udvar emberei közbenjárását kéntelen kéri. — (5) אשר כריתי לי A' Septuaginta ὡς ὄψαξα μαυρῶ mellyet ástam magamnak; e' fordítást követik a' Rdak, Rabe és Rosenmüller, de mivel Jákob a' barlangot nem ásta,

אֶת־אֲבִיו וַיִּחַנְטוּ הָרַפְּאִים אֶת־יִשְׂרָאֵל: (ג) וַיִּמְלְאוּ־לוֹ
 אַרְבָּעִים יוֹם כִּי בֶן יִמְלְאוּ יָמָי תַּחֲנִטִּים וַיִּבְכוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם
 שִׁבְעִים יוֹם: (ד) וַיַּעֲבְרוּ יָמָי בְּבֵיתוֹ וַיִּדְבַּר יוֹסֵף אֶל־
 בֵּית פְּרֹעֹה לֵאמֹר אִם־נָא מִצְּאֹתַי הֵן בְּעֵינֵיכֶם דַּבְּרוּ־נָא
 בְּאָזְנֵי פְרֹעֹה לֵאמֹר: (ה) אָבִי הִשְׁפִּיעַנִי לֵאמֹר תַּגִּיד
 אֲנִי מֵת בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר פָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שְׁמֵרָה
 תִּקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֵעֲלֶה־נָא וְאֶקְבְּרָה אֶת־אָבִי וְאֶשׁוּבָה:
 (ו) וַיֹּאמֶר פְּרֹעֹה עֲלֶה וּקְבֹר אֶת־אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁפִּיעָךָ:
 (ז) וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹר אֶת־אֲבִיו וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ כָּל־עַבְדֵי
 פְרֹעֹה וְקָנָה בֵיתוֹ וְכָל זְקֵנֵי אֶרֶץ־מִצְרַיִם: (ח) וְכָל בֵּית
 יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבְנֵי אָבִיו רַק טַפָּם וְצִאֲנָם וּבְקָרָם עֲזָבוּ

rezni azokat. Miután a' hetvennap lefolyt, megmossák a'
 halottat és bepólyázzák az egész testet Byssus vászonból szá-
 bított szalagokkal; gummival is megkenvén, mellyel általában
 az egyiptombeliek enyv helyett élnek. Arra átveszik az övéi,
 készítettnek egy emberi mintát fából, mellybe, mikor kész,
 becsukják a' halottát; 's így bezárva megőrzik egy halotti
 teremben, hol a' falhoz fölállítják. Így szerzik a' legdrágább
 halotti eltakarítást. (Herodot 2. 86.) Illy képen bebalzamozott,
 mumiáknak nevezett testek, mai napiglan fennmaradtak.
 Az egész szokás hihetőleg azon hittől függött, miként a'
 lélek addig él, míg a' test fennmarad. Jákob teste pedig al-
 kalmasint csak azért balzamoztatott be, hogy a' hosszú át-
 szállításban Kanaán földére a' test a' rothadástól megóvas-

sa, áldotta meg őket. — (29) És megparancsolá nekik, mondván: Én kimúlom, népemhez jutandó, temessetek engem atyáimhoz a' barlangba; mely a' Chitti Efronnak van mezejében. — (30) Azon barlangban, mely Machpelahnak Kánaán földén Mámré ellenébe fekvő mezejében van, melyet megvett Ábraham a' mezővel együtt a' Chitti Efrontól temető birtokul. — (31) Ott temették el Abrahamot és Szarah nőjét, ott temették el Jiczchakot és Rivkah nőjét és ott temettem én is el Leáht. — (32) Szerezmény e' mező és a' barlang, mely henne van, Chéth fiaitól. — (33) 'S a' mint bérekeszté fiaihoz való parancsait, fölszedé lábait az ágyra, kimülék és eltakarítaték népéhez.

L. (1) És leborulván József atyja arczájára, síránkozik rajta és megcsókolá. — (2) És megparancsolá József szolgáinak, az orvosoknak, hogy bebalzamoznák

és egy harmadikat, mely legolcsóbb. Ezen előadás után megkérdezik, mi mód szerint akarják eltemettetni a' halottat. Mihelyt az ár felől megalkudtak, egy rész elmegy, a' többiek otthon maradván; a' legdrágább mód szerint így balzamozzák be: Legelőbb is az orrlyukakon keresztül horgos vassal kivonatik az agyvelő, és megtöltetik fűszerekkel; arra egy ethiopiai éles kővel bevágást csinálván a' has lágyékába, kivesszik a' hasüreget egészen. Ezt pedig kitisztítván, pálmaborral kimosván, porrátört fűszerekben megöblítvén, megtöltik a' hasüreget tiszta porrátört mirhával, kassziával és egyéb illatos szerekkel, kivéve a' tömjént, és arra ismét összevarják. Miután ezt megtették, beteszik széksóba és abban tartják hetven napig; hosszab ideig nem szabad befűsze-

בַּרְךְ אַתֶּם: (כט) וַיֵּצֵא אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֹאסֵף אֶל־
 עַמִּי קִבְרוּ אֹתִי אֶל־אֲבֹתַי אֶל־הַמַּעְרָה אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה עַפְרֹן
 הַחֲתִי: (ל) בַּמַּעְרָה אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר־עַל־פְּנֵי
 מִמְרָא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אֲבֹתָם אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת
 עַפְרֹן הַחֲתִי לְאֶחָיוֹתֶיךָ קִבְרוּ: (לא) שָׁמָּה קִבְרוּ אֶת־אֲבֹתָם
 וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה קִבְרוּ אֶת־יִצְחָק וְאֵת רַבֵּקָה אִשְׁתּוֹ
 וְשָׁמָּה קִבְרֹתַי אֶת־לֵאָה: (לב) מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וְהַמַּעְרָה
 אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־חֵת: (לג) וַיְכַל יַעֲקֹב לְצִוּת אֶת־
 בָּנָיו וַיֹּאסֵף רְגָלָיו אֶל־הַמַּטָּה וַיִּגְוַע וַיֹּאסֵף אֶל־עַמּוּי:
 נ (ל) וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־פְּנֵי אָבִיו וַיְבַדֵּךְ עָלָיו וַיִּשְׁקְלוּ:
 (ז) וַיֵּצֵא יוֹסֵף אֶת־עַבְדָּיו אֶת־הַרְפָּאִים לְחַנֹּט

ség ellen egyesülnek mind, még pedig Jehuda vezérlete a-
 latt. Azon nemzetségek, melyek a' szövetség hadaiban részt
 nem vehetnek, vagy nem akarnak venni, kötelesek a' hadat
 anyagi szükségéivel ellátni (l. 15. és 20. v.) Az atyafőnöknek
 ezen terve egész terjedelmében soha nem valósult. — (29)
 'én kimulom, népemhez jutandó (l. felj.
 25. f. 8. v.).

L. (2) A' hebalzamosásnak megösmertetésére nézve jó-
 nak látom Herodotot beszéltetni. Vannak — azt mondja —
 különösen arra rendelt személyek, kiknek ez egyetlen mes-
 tersége. Ezek, ha hozzájuk elhozatik a' halott, más halot-
 taknak, fából készült és festményekkel utánzott mintáját
 mutatják elő, melly alkalommal egyet legdrágábbnak monda-
 nak és egy másikat mutatnak, melly alábbvaló és olcsóbb

hősének kezétől, onnan, hol pásztora, szirtje Jiszraelnek. — (25) Atyád Istenétől, ki segéljen; a' mindenhatótól, ki téged áldjon meg, mennyei áldással felül, vizek áldásával, mellyek alant terülnek, az emlő és méh áldásával. — (26) Atyád áldásai szülőim áldásait felülmúlók, mint az ős halmok kellemei; József fejére jöjjenek, a' fivérek jelesbikének tetejére. — (27) Benjamin ragadozó farkas, reggel megemészti ragadományát, és este marta-lékot oszt. — (28) Mind ezek Jiszrael tizenkét törzsök-nemzetsége; és ez a' mit szolt nekik atyjok, és így áldá meg őket; mindeniket a' mint kinek-kinek jutott áldá-

egészítettik, és hogy Móseh utánzásában szinte e' képpel élt מראש הררי קדם az ősbérczek ormairól. — (27) Hogy a' Binjamiták vakmerő hadfiak valának, nyilatkozott több hadivállalatokban: (I. Jud. 3. f. 15. v. és 20. f. 1. Sam. 4. f. 12. v.) 's épen azért nem kell a' farkassal összehasonlítást valami feddő értelemben venni. Valamint (Vrikodaras) a' farkasbélü — azt jegyzi meg Bohlen — a' Sanscritban tiszteletbeli mellékneve a' bajnoknak, úgy hasonlítatik össze Benjamin is ragadozó farkassal, a' nélkül hogy ezen összehasonlítás valami beestelenítő mellékfogalommal birna. בבקר reggel és estve — minduntalan, — (28) Hogy ezen áldások nem csupán a' törzsökatyák személyeit illeték, hanem a' jövőendő törzsök-nemzetségeket, kitetszik e' versből. E' szerint Jákob áldásában Jiszrael népalkotmányának terve le van téve. Jiszrael népének Jákob áldása szerint democratiai tizenkét szabad nemzetségből álló szövetségnek kellett volna lennie. Mindenik nemzetségnek meg van a' maga elkülönzött földje, saját törvényhatósága, de kül ellen-

זרעי ידיו מידי אביר יעקב משם רעה אבן ישראל:
 (כה) מאל אביה ויעזרה ואת שדי ויברכה ברכת שמים
 מעל ברכת תהום רבצת תחת ברכת שדים ורחם:
 (כו) ברכת אביה גברו על-ברכת הורי עד-תמות גבעת
 עולם תחייו לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו: פ ששי
 (כז) בנימין ואב יוסף בפקד יאכל עד ולערב יחלק
 שלל: (כח) כל-אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת
 אשר-דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו

ma on משם (24) — az égből jön hatalmad. — (25) E' vers az előbbinek kivitele ekkép: Hatalmad József, Jisrael Istenétől jön, a' ki — 's ez a' vers tartalma — téged bár később is áldana meg. A' fölül áldás, az eső és a' harmat (Cf. felj. 27. f. 39. v.) — Az emlő és a' méh áldásai — az emberek és a' nyájak szaporodása. — (26) A' zsidó magyarázók (Raschl, Abarb.) e' nehéz verset úgy értették: az áldás, mellyben Isten Jákobot részesíté, felülmulja szülőinek áldását, 's azon isteni áldás jőjön József fejére. הורה szót e' szerint nem ző-ből származtatták, mi is maszoretai olvasásunkkal leginkább megegyezik. Azonban Ilgen, Gesenius, De Wette, Bohlen és Johlsohn a' Maszora olvasását hamisnak nézvén, így olvasták: הורה örök bérczek, הורה szót az elavult הורה bércz-ből származtatván. Szerintök az egész így hangzik: „atyád áldása felülmulja az örök bérczek áldását, az ős halmok kellemeit.“ E' mellett szól az, hogy az által a' párhuzam, — a' héber költészet főbélyege — ki-

robótos lón. — (16) Dan bírálkodik népe között, mint Jisrael törzsökeinek egyik nemzetsége. — (17) Dan ki-
gyó az úton, vipera az ösvényen, melly sarkát marja,
hogy a' lovag hanyatt lerogyik. — (18) Szabadításodat
reménylem Jehova! — (19) Gad, a' szorongató szorít-
tandja; de ő viszont szorongatja őt. — (20) Aserről:
kövér élelme, királyi csemegéket szolgáltató. — (20)
Naftali terepély tölgyfa, gyönyörű sudarakat hajt. —
(22) Termékeny sarjadék, József, termékeny sarjadék a'
forrás mellett; ágazati elnyúlnak a' köfalon. — (23) Ke-
serűséggel illetik, nyilazzák és gyűlölik a' nyilasok. —
(24) De szilárd az ő íve, mozgékonyak karjai; Jakob

csemegék mondatik mint להם אכירום fejedelmi ke-
nyér Zsolt. 78. f. 25. v. hogy a' nemes, drága étel kifejeztes-
sék, a' nélkül hogy azért Jisraelben szükségkép királynak
kellene lennie. — (21) E' vers fordításában a' Septuagintát
követtem, először, mivel e' fordítás szerint a' kép egységet
és költői szépséget nyer; másodsor: mivel a' kép egészen
héber modorban van (I. Zsolt. 1. f. 3. v. 92. f. 13. v.), és har-
madsor: mivel igen illik Naftali későbbi viszonyaira. Naft-
tali számos, népes és így messze terjedő nemzetség, (I.
Num. 1. f. 41. v.) és Libanon bérczei között elnyúló tartomány
felette erdős vala. — (22) Valamint Jehuda, úgy József (—
Efrajim és Menase) Rachel szeretett fija és Jákob családjának
jótevője is az élet szebb jószágival áldatik meg. בן itt mint
Zsolt. 80. f. 16. v. ág és פרה részesülő פרה helyett. — (23)
Miután József jövendő birtokának termékenysége kiemeltetett,
az eddigi kép elhanyagoltatik, és József csatái, megtörhetlen
bátorsága és ereje festetnek. רבב alkalmasint törzsökrokon

(ט) הן ידון עמו כאתר שבטי ישראל: (י) יהידון נחש
 עלי־דרך שפיפון עלי־ארח הנשף עקבי־סוס ויפל רכבו
 אחר: (יא) לישועתך קניתי יהודה: ׀ חמישי (יט) גֵד
 גָדוד יגודגו והוא יגֵד עֶקב: ׀ (כ) מאשר שמנה
 לחמו והוא יתן מערני־מלך: ׀ (כא) נפתלי אילה
 שלחה חנתן אמרי־שפר: ׀ (כב) בן פרת יוסף בן
 פרת עלי־עין בנות צעדה עלי־שור: (כג) וימרתו ורבו
 וישטממו בעלי חצים: (כד) ותשב באיתן קשתו ויפזו

nönemü ra vitetik. — (16) Danról itt és a' következő
 versben, ha a' képlet tiszta értelmét keressük, két dolog
 mondatik: először nevével játszva, az, hogy e' kis törzsök-
 nemzetség önálló, közepéből választott kormánytól fog iga-
 zítatni, mint minden egyéb törzsök-nemzetség, és azután
 hogy az ellenségnek csín és ravaszság által rettenetes lesz
 a' háborúban. Dan történetei mind a' kettőt igazolják. — (18)
 Minthogy Dan nemzetsége olly kicsiny vala, és közép Pa-
 laestina megyéjében, Pilistim és más ellenséges nemzetsé-
 gektől (I. Jud. 1. f. 34. v. 14 f. 4. v.) mindég fenyegettetett,
 Jákob Isten segítségével esedezik. — (19) Gad nemzetsége
 a' Jordántúll vidékében az Ammonitáktól és az arabok rabló
 seregeitől gyakran szorongattatott; (I. Jud. 10. f. 8. v. 11. f.
 13. v.) de hős karral fenn tudta magát tartani. A' Parono-
 masia Gád Gedúd Jegúdenú, vehú jágud ákéb
 felülmulhatlan, le nem forditatható. — (20) Aser áldása ne-
 vezetesen az olajfákban dús Karmel hegyi vidéke (I. Jos. 19.
 f. 24. v. Jos. de bello jud. 3. 10. 8.) királyi

megmarad. — (11) Szőlőtőhez köti vehét, a' vinyigé-
hez a' számárfít. Borban mossa ruháját, a' szőlő piros
levében köntösét. — (12) Szemei pirosak a' bortól, fogai
fehérek a' tejtől. — (13) Zebulon a' tenger partján la-
kik, a' hajók-födte parton és határa Czidonig nyulik. —
(14) Jisszachar erős csontú szamár, elnyujtódzik a' cse-
rények között. — (15) És látván, hogy jó a' nyugalom,
és földje gyönyörű, meghajtá hátát a' terhhordozásra, és

sének hasznai emeltetnek ki. Flav. Jos. (Ant. V. 1. 22.) sze-
rint Zebulon a' Gennesareth tava és a' közép tengermelléki
Karmel között lakott (I. Jos. 18. f. 11. v. és E. Ackermann
sz. irási Atlasának függelékét) a' Phöniciai kereskedő váro-
sok közelében, melly szomszédság Zebulon virágoztatására
nem vala befolyásnélkül. יָרֵךְ oldal, mondatik tropice a' ha-
társzélről. — (14) Jisszahar termékeny, szép, Zebulontól
déire, a' Jordantól a' Karmel hegyig elnyuló vidék lakója,
erőtelmes, de törni kész, jobban becsüli a' béke gyümölcsét
éidelni, bár alárendelt állásban marad is, mintsem nyugta-
lan, zavaros étellel dicsőségre szert tenni (cf. Deut. 33. f. 18.
v. „örvendj Jisszachar sátoridőben.“) Jisszachar áldását ép-
pen az ellenkezőben találja, mint a' miben Zebulon üdvét
keresi. A' számárral összehasonlítás nem megvetés, —
mert keleten a' szamár nagyra becsültetik — hanem rabszol-
gai türes képe. וְכִי יֵרָבֵץ elnyujtódzik cseréyek kö-
zött. Képleges kifejezése a' semmivel nem gondoló hábori-
tatlan életnek (I. Zsolt. 68. f. 14. v.). — (15) מְנוּחָה itt nem
nyugalom, hanem a' nyugalom helye, a' miért a'
hímnövű melléknév is az értetett him מקום hely és nem a'

לִפְנֵי עֵינָי וְלִשְׂרָקָה בְּנֵי אֲתָנֹן כַּבֵּס בַּיַּיִן לִבְשׁוֹ וּבְדֵם-
 עַנְבִּים סוּתָהּ: (יב) חֲבֵלֵי עֵינַי מִיַּיִן וּלְבָן-שָׁנַיִם
 מִחֶלֶב: פ (יג) זְבוּלָן לְתוֹף יָמַי יִשְׁכֵּן גֵּוֹאֵל לְתוֹף
 אֲנִי וַיִּדְבַּקְתּוּ עַל-צִידוֹן: פ (יד) יִשְׁשַׁכֵּר חֲמֹר לָגֵר
 רֶבֶץ בֵּין חֲמֹשֶׁשְׁתָּיִם: (טו) וַיֵּרָא מְנַחֵה בֵּי טוֹב וְאֶת-
 הָאָרֶץ בֵּי נַעֲמָה וַיֵּט שִׁבְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי לְמַסַּע-עֲבָד: ס

עירו ק' סוחו ק'

szamarít is hozzá köti, mint a' közkaróhoz. שרקה vinyig
 alkalmasint hasonértelmű שריג szóval, mely שרג egy befon-
 ni szóból származik. סוּתָה *an. ley.* jelentése a' párhuzamos
 ni szóból világos. Közel jár כסוּתָה (Ex. 22. f. 26. v.)-hoz.
 Gesenius azért jónak találta e' szót per Aphaeresin כסוּתָה-ból
 származtatni. Azonban valószínűbben סוּתָה a' háromszor elő-
 kerülő מסוּתָה (szövet, fátyol) névben találató סוּתָה = szó,
 szö v törzsökből származtatása; a' tudós világ pedig — ad-
 dig is míg héber és magyar szótáromat közrebocsátom —
 meg fogja bocsátani, ha én magát e' gyököt a' magyar
 szö v-vel egybehasonlítva מסוּתָה-t szövet-tel fordítom.
 (Cf. a' Sanscrit, sziv összekötni, összevarni; a' görög
 εω; a' latin suo; a' goth sziva; az angol sew). — (12) Hogy
 Jehuda földének megmérhetlen buja termékenysége élénkeb-
 ben szemünk elibe vezetessék, a' bor 's tej hatásai fejtegettet-
 nek, a' nélkül, hogy a bortól piros szem, valami Jehuda elleni
 feddés volna. Abban a' régi magyarázók mind tévedtek. A'
 Septuaginta חבֵלֵי helyett חבֵלֵי-t (teljes, szép) olvasott és
 úgy fordítja: χαρποισι οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὲ οἶνον vido rab-
 bak szemei a' bor mellett. — (13) E' törzsöknevezettség
 soha nyomossággal nem bírt, és itt csak geographiai fekvé-

— (9) Oroszlán kölyök Jehuda, ragadmányból flam föl-
emelkedel: leheveredik, oda fekszik, mint az oroszlán és
mint nösténye, ki költi föl. — (10) A' kormányvessző
nem veszend ki Jehudából, az uralkodó-pálcza lábai közül,
valameddig Silohra járandnak, neki a' népek engedelme

megfelelő a' párhuzamnak első felében való שבט-nek. ער —
שילה Valameddig Silohra járandnak. A' sz. irás
egy azon mondásai között, mellyen annyin, annyit 's olly
sokfélekép magyaráztak, hogy végre az ember egészen meg-
téved benne. Vriemont שילה szóban betüváltozás által אציל
kiválasztott-at lel! Müller Silen-nel, a' pogányok
istenével, hozza hasonlatba és Hufnagelnak még e' fordít-
tása kerül ki: mert szerelemmel kezdi pályáját
'stb. A' miben újabb időben megegyezének a' tudósok ez, rö-
videden a' következő: Siloh, neve egy Sechemtől 10 vagy
12 mérföldnyire távol fekvő városnak. Ott állítatott föl Jo-
sue idejében a' nemzeti szentség (Jos. 18. f. 1, 8, 9 és 10. v.)
's oda gyülekezék össze ünnepenként a' nép (I. I. Sam. 1. f. 3.
v. 2. f. 13. v.) ugy lett Siloh vallási központjává Jisraeinek
(I. Zs. 78. f. 60. v. Jer. 7. f. 12 és 14. v.) Versünk értelme e'
szerint a' mondást folytatva az lesz, hogy a' Jehudának ígért
elsőség, nem valami mulékony fény leend, hanem vala-
meddig a' zsidó nép eljárand vallásos bucsujára, valameddig
lesz vallási középpontja, tartand Jehuda uralkodása. ירה arabul
engedelmeskedni; ירהה tehát mint név engedelem
lesz. A' Septuagintában van: *αὐτὸς προσδοξία τῶν εθνῶν ὅ*
a' népek reménysége. A' Septuag. ירהה szót alkalma-
sint ירה reményleni igéből származtatja: de mi szabály
szerint?? — (11) Ez és a' következő vers bevégzik Jehuda
szerencsésének képét, gazdag vidéke, dús teljének festésével.
Szőlőjinek olly nagy lesz bősége, hogy velök nem gondolva

אֲרִיָּה יִהְיֶה מִסָּרֶף בְּנֵי עַלְיָתָ כָּרַע רַבֵּץ כְּאֲרִיָּה וּכְלָבִיא
 מִי יִקְמָנוּ: (9) לֹא-יָסוּר שֵׁבֶט מִיְהוּדָה וּמִחֶקֶק מִבֵּין
 רַגְלָיו עַד כִּי-יָבֹא שִׁילָה וְלוֹ יִקְטַת עַמִּים: (10) אֲסַרְי

netes, hontársait is hódolásra bírja. יהודה (a' dicsőített) névnek ירוך (téged dicsőítnek) igével szójáték a' fordításban elvész. — (9) Hőseknek oroszlánvaló egybehasonlítása — azt mondja Rosenmüller — sem a' hébernél sem másoknál nem szokatlan (l. Deut. 33. f. 20. v. Jes. 31. f. 4. v. Homeri Iliad. 12. 299.) Van valami az oroszlánban, mi hős lelküség-re mutat, mikor sem nyilvános erőből, sem törektől nem rettegve, ellenét egyenesen támadja meg. Különben e' vers értelmét csak az előbbivel való kapcsolatában nyeri. Jehuda az előbbi versben mint ellenállhatlan győző festetik, most meg a' győzelem után, fönsége egész tudatában, leheverve mint az oroszlán, ragadományában gyönyörködik, a' nélkül, hogy valamikép háborítatnék. — (10) A' négy párhuzamos verstagokban kivitt világos értelem rövideden az: hogy Jehuda Jiszraelben uralkodni soha meg nem szűnend. Azonban a' vers második része nagy bajt okoz a' magyarázóknak, kik meg nem szabadulhatván מחקק bevett jelentésétől „törvényhozó“ azt מבין רגליו közzül-össze nem hangoztathatták. Innen lett, hogy a' samariai szöveg itt רגליו helyett דגליו (zászló) olvasott, mások meg מבין רגליו a' nemző műszerek euphemicus kitételének vevék, és „ivadékaik közül“-lel fordíták. Onkelos מבני בנהוי; Jon. מורעיה; míg végre Herder a' tudós világot arra figyelmeztette, hogy — a' mint a' görög 's a' persepoli emlékeken látható — hajdan a' nemzet főnökei, Igazságot szolgáltatván, pásztorok módjára, hosszú pálczát helyezének lábaik közé. (l. Num. 21. f. 18. v.) E' szerint מחקק teljesen

szak szerei fegyvereik. — (6) Tanácsokba ne jöjön lelkem, gyülekezetekhez ne kapcsoltassék díszem, mert haragjokban férfit ölének és kényökben béníták az ökröt. — (7) Átkozott haragjok, mert erős: és mérgök, mert kemény; eloszlatom őket Jákobban, elszélesztém Jisraaelben. — (8) Te Jehuda! téged dicsőitnek fivéreid, kezed ellened nyakában, előtted meghajtják magokat atyád fiai.

kad, mellynek következésében Simeon és Lévi elszórattassék Jisraaelben. Simeon ugyan is csak gyöngye törzsök lévén (I. Num. 26. f. 24. v.) Jehuda birtokának közepében kis föld darabokat, egybe nem függő határokkal, kapott birtokául (I. Jos. 19. f. 1. v.). Azonban már az álladalom szakadásakor (I. Reg. 12. f. 21 és 23, v.) a' Simeoniták nem is említetnek többé, csak Chizkijahu alatt tűnnek megint föl, midőn zsidó országot elhagyván, Éjszak-Arabiában és Idumaeában letelepedtek. Így e' törzsök soha önálló befolyással nem bírt Jisraaelben; és nevezetes, hogy már Móseh áldásában sem nevezetik. — Hasonló sorsra jutand vala bizonyára Lévi, ha az álladalom szerkezetében hivatása tekinteténék és befolyásának nem lett volna emelesője. E' törzsök sem nyert összefüggő földbirtokot, csak a' szertartásra való figyellelssel bízott meg és 48 városban, egész Jisraaelben, elszóratva lakott (I. Num. 35. f. 2. v. ff. Jos. 21. f. 4. v. ff.) Simeon sorsában annyiban osztakozott, hogy ő is érzé az összefüggés hiányának ártalmait. — (8) A' három eddig nevezett törzsöknemzetség alábbvaló szerepre rendelvék Jisraael történetiben, most Jehudával az erőteljes, tágasb körökben ható törzsöknemzetségek sora nyitattik meg. Ez már testvérei között tekintetre első (I. felj. 42. f. 9. v. 44. f. 14. v. 46. f. 28. v.), mint nemzetség kívülre hatalmas 's elleneinek rette-

חַמֵּם מְכַרְתִּיהֶם: (ו) בְּסֹדֶם אֶל-תְּבֵנָה וּפְשֵׁי בְקָהֶלֶם אֶל-
 תַּחַד כְּבִדֵּי כִּי בְּאֶפֶס תִּרְגּוּ אִישׁ וּבְרַצָּנִים עַקְרֵי-שׂוֹד:
 (ז) אָרוּר אֶפֶס כִּי עָוָה וְעַבְרָתָם כִּי קָשְׁתָה אַחֲלָקָם
 בְּעֵקֶב וּבְאֶפְיָצָם בְּיִשְׂרָאֵל: פ (ח) יְהוּדָה אִתָּה יוֹדֵף
 אֲחִיף יִדָּף בְּעַרְףְּ אִיבֵיף וְשִׁתְּחוּ לָהּ בְּנֵי אֲבִיף: (ט) גֹּר

világos, magokat feddést érdemlő kegyetlenségre elesábitani hagyák, és a' mint ott Sechem lakosinak meggyilkolásában együtt cselekesznek, itt éppen arra nézve együtt neveztetnek és czélzással אחים testvéreknek mondatnak. Az απ. λεγ. מְכַרְתִּיהֶם Raschi után az újabb magyarázóktól a' görög μάχαιρα kard-dal hozatott viszonyban. A' Septuaginta e' verset úgy fordítja: συνετέλεσεν ἀδικίαν εξαίρεσιως αὐτῶν κλι, kivívék az igaztalanságot öntanácsokból, helyett tehát úgy látszik כלל-t olvasott. — (6) Flának Sechem ellenf kegyetlen határozatát Jákob annyira kárhoztatja, hogy önszemélyét a' részvét legkisebb árnyától is megóvja. E' szó az arab *) pamlagból származik és tanácsgyűlést jelent, titok értelme pedig kölesönzött. ברצנم kényökben, E' szó itt, mint a' párhuzamosságból kitetszik, valami indulatossághoz hasonlót jelent, a' korlátlan kény. Minden esetre az ökörről kölesönzött kép ritka erejű és szépségű. Szokásban volt t. i. a' zsákmányolásban az el nem vihető barom láb idegeit elmetezni, és azt ezáltal haszonvehetetlenné tenni (I. Jos. 11. f. 9. v. és 2. Sam. 8. f. 4. v.) A' Septuaginta remekül adá azt: ἐνευροκόπησαν ταῦρον. — (7) A' növekedő hévben Jákob átokra fa-

*) دسار

az idő folytában. — (2) Gyűljetek össze és halljátok Jákob fiai, halljátok J'szaelt a' ti atyátokat. — (3) Te Reuben! te vagy elsősülöttem, eröm, velöm zsengéje, elsőséged volna méltóságban, elsőséged hatalomban. — (4) De hirtelenkedtél mint a' viz, azért elsőséged ne legyen, mert atyád ágyára hágtál, megfertőztetted: fekhelyemre hágott! — (5) Simeon és Lévi testvérek, erő-

jog érdeme kiemeltetik, a' másodikban pedig tőle megtagadtatik. כח erő és ראשית און hasonértelmű. Symmachus ראשית אוני ἀρχὴ δόξης a' fájdalom kezdeté-vel fordítja, minthogy און (görögül ἄνος) fájdalmat is jelent, és Reuben első keserűn megszorította atyja papjait (1. felj. 35. f. 22. v. ויתר שאת ויתר ען Onkelos arról, hogy a' papok a' nép megáldásánál kezöket föl szokták emelni (נשיאת כפים) שאת fölemeltség alatt a' papi méltóságot, ען hatalom alatt pedig a' királyi hatalmat értette. A' Septuaginta úgy látszik ויתר helyett ויתר-t olvasott, mert úgy fordította: σκληρὸς φέρσθαι καὶ σκληρὸς αὐθαδῆς zordon törni és zordon daczban. — (4) Eleven színekkel festetik az atyának fia undok tettéért való neheztelesése és csak a' tett emlékezete is fölgerjeszti haragját, úgy hogy undorodással fordul el a' tevőtől. פחו E' szót szépen fejezte ki a' Septuaginta: ἐξυβρίσειν kiduzzad mi a' kiömlő folyam, valamint kölcsönértelenben a' gerjedő, merész szenvedélyről is mondatik. Ellenben ויתר אל helyett alkalmasint hamisan ויתר אל-t olvasott a' Septuag. μὴ ἐκείσεως föl ne buzogj. Emelkedő indulattal következik most a' kitagadás oka, és épen e' gerjedelemből világos lesz értelme a' szakaát alaku „fekhelyemre hágott“ nak. — (5) Simeon vagy Lévi sem juthat a' Rubentől eltagadott elsőség, minthogy ők is mint 34. f.-ből

- (ב) תִּקְבְּצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם:
 (ג) רְאוּבֵן בְּכֹרִי אֲתָה כְּתִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יִתֵּךְ שְׂאת וְיִתֵּךְ
 עָוִ: (ד) פָּחוּ בַמַּיִם אֶל־תּוֹתֵר, כִּי עָלִיתָ מִשִּׁבְבֵי אֲבֹתָ
 אֲנִי חִלַּלְתָּ יְצוּעֵי עֲלֶיךָ: (ה) שִׁמְעוּן וְלוֹן אֲתֵימִם כְּלִי

ménye? A' sok természetfeletti között, mi a' sz. írásban van, 's mellynek isteni eredete olly nyilvános, valóban keveset nyernek, ha egyben másban Isten közvetlen befolyását tagadhatják! — Lényeges vonás pedig az a' nép elődelben, hogy különös közösülésben állnak Istennel, ki hozzájuk leereszkedvén, nekik közvetlen nyilatkozásban akaratját kijelenti és ígéretei mellett őket a' jövőbe pillantani is hagyja. Ugy ez alkalommal is a' haldokló atyafőnök fiait legutószor még egyszer egybehíván, késő jövődjök fátyolát fölemeli, a' 12 törzsökatyát egyenkint megszólítja, 's majd történeti viszonyaikat, majd birtokok fekvését rövid, de erőteljes fenlegő szavakban szemök elibe varázsolja. באחרית A' Septuagintában van: ἐν ἑσχατῶν τῶν ἡμερῶν A' napok utólján. Onkelos Messíasra oda mutatván szinte úgy בסוף יומיא a' napok végén fordítja. Azonban Deut. 4. f. 32. v. nyilván kitétszik, hogy nem jelenthet egyebet, mint a' határozatlan jövődöt, és ez már אחרית származásából is kiviláglik, אחר ugyanis, e' név gyökere, jelent utánna vagy később lenni, a' belőle képzett név אחרית pedig gyökere értelmét megtartván, annyit tesz, mint a' később leendő, a' jövődö m. Zsolt. 37. f. 37 és 38. v. — (3) Reubenek, mint Jákob elsőszülöttjének, mindenesetre előjoggal birnia kell, és az első legjobb áldás az övé. Azonban indulatos, szenvedélyes magaviselete (i. felj. 35. f. 22. v.) azon előjogától megfosztotta. Azért is az első versben azon elő-

néppé leend, ő is nagyjá válandik; azonban öccse nagyobb leend ő nála, és ivadéka leend nemzetségek sokaságává. — (20) És megáldá őket azon nap, mondván: Veleđ áldand Jiszrael, mondván: Isten tegyen olyanná téged, mint Efrajim és Menaseht! És tevé Efrajimit Menasehnek elfibe. — (21) És monda Jiszrael Jószeftnek: Ime én meghalok, de Isten veletek lesz, és vissza viszen titeket a tyáitok földére. — (22) Én pedig adok neked jó részt fivéreid felett, mellyet kiragadtam az Emóri kezéből kardommal és ivemmel.

XLIX. (1) Szólitá azért Jákob fiait és monda: Gyűljetek ide, hogy kijelentsem nektek a' mi történend veletek

אמר szónak nincs semmi értelme, az is nagy nehézséget képez, hogy Jákob itt a' vers második részénél fogva, maga kérkednék e' város bevételével, midőn később 49. f. 5. v. e' város megrohanását fiainál olly igen rosszalja. Csak nem minden újabbak véleménye és ön véleményem szerint azért jobb שכם szónak közösnév értelmét tulajdonitanunk, אשר לקחתי mult idejét pedig jövőre helyettinek venni, mi a' jós beszédben igen is természetes. Különben Jákob itt mint a' Kanaánt meghódító ivadéka képviselője szól. אמרי Emóri. E' névvel itt, mint Ámosz 2. f. 9. v. Kanaán minden lakosai, jeleltetnek.

XLIX. (1) A' sz. írás kevés darabjai felett olly különbözők a' vélemények, mint épen a' most előttünk lévön. Ez mint minden jóslások derengő, kétes világú és gyanításokra alkalmat nyújtó. Mi azonban a' dolgot úgy adjuk elő mint van, és bele nem ereszkedünk a' kérdésekbe: vajjon ez Jákob műve vagy későbbi kor írójának Jákob szájába tett költe-

יָדַעְתִּי גַם־הוּא יִהְיֶה־לָּעַם וְגַם־הוּא יִגְדַל וְאוֹלָם אָחִיו
 תִּקְטַן יִגְדַל מִמֶּנּוּ וְנִרְעוּ יִהְיֶה מִלֹּא־חַגְגֵיכֶם: (כ) וַיְבָרְכֶם
 בְּיָוֶם הַהוּא לֵאמֹר בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יִשְׁמַח
 אֱלֹהִים בְּאֶפְרַיִם וּבְמִנְשֶׁה וַיִּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי מִנְשֶׁה:
 (כא) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהִיָּה אֱלֹהִים
 עִמָּכֶם וְהִשִּׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֲבֹתֵיכֶם: (כב) וְאָנֹכִי נָתַתִּי לָךְ
 שָׂכָם אֶחָד עַל־אֲחִיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֳמֹרִי בְּחַרְבִּי
 וּבְקִשְׁתִּי: פ רביעי

מט (כ) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאִסְפוּ וְאֲנִידָה
 לָכֶם אֶת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים:

מלא ר

jim political túlsúlyát későbbi időkben, mert Efrajim törz-
 söknemzetsége számosb vala Menasseénál, 1. Num. 1. f.
 33. és 35. v. és midőn ez utolsó elszakadt határai közt tengett,
 Efrajim a' honszivében hatalmas nemzetséggé erősödött, az
 égyetlen, melly Jehudával az elsőbbség felett versenghetett.
 — (20) בך veled :- Jószeffel fogják jövendőben egymást
 áldani Jisraelben, hogy egymásnak olyan gyermekeket
 fognak kívánni, mint József gyermekei. Ezen áldás-formu-
 la még mai napig divatban van a' zsidók között. — (22) וְאָנֹכִי
 én pedig az előbbire viszonylik: „Isten halálom után
 vissza viszen titeket Kanaán földére,“ ott tehát én kettős
 részt, rendelek neked az örökségből. כָּם sajátlag vállal
 és kölesön - értelemben jókora földrész, mint כתף l.
 Josephus 15. f. 8. v. A' Septuaginta és Jonathan e' szó alatt
 a' hasonnevezetű várost értik; de e' szerint azenkivül hogy

jára, és közelíté őket hozzá. — (14) Kinyujtván pedig Jisrael jobbját, rátevé Efrajim fejére, az pedig vala az ifjabbik, és balját Menaseh fejére, meggondolva raká keresztbe kezeit, bár Menaseh vala az elsőszülött, — (15) És megáldá Józsefet és monda: Isten kielőtt jártak atyáim, Ábraham és Jiczchak; Isten ki gondot viselt rólam, mióta vagyok, mind e' napiglan. — (16) Az angyal, ki megszabadított engem minden gonosztól, áldja meg e' gyermekeket, és neveztessek rajtok az én nevem és atyáimnak Ábrahamnak és Jiczchaknak neve, és mint a' halak, szaporodjanak a' földön. — (17) Látván pedig József, hogy atyja jobbját Efrajim fejére teendő vala, viszatetszék szemei előtt, és megfogá atyja kezét, hogy Efrajim fejről Menaseh fejére elemelné. — (18) És monda József atyjának: Nem ugy atyám! mert ez az elsőszülött; tedd az ő fejére a' te jobbodat. — (19) Nem akará pedig atyja és monda: tudom, fiam, tudom; ő is

fogta és leírta, megmutatása az egységes és egy gondolattól összetartott elbeszélésnek. — (16) ויקרא — אבתי és neveztessek rajtok az én nevem és atyáimnak Ábr. és Jicz. neve — hogy fiamnak és atyám fiamnak fognak mondatni, 1. felj. 5. v. — (17) ויקרא Látván pedig József, hogy atyja jobbját Efrajim fejére teendő vala 'stb. E' még az áldás előtt történt, mert ennek utána a' kezek elemelése híjában lett volna. Hogy pedig e' körülmény az áldás után beszéltetik el, csak azért történt, hogy a' főelbeszélés félbe ne szakasztassék. — (19) Jós beszédben hirdeti Jákob Efra-

וַיִּגַשׁ אֱלֹוִי: (יד) וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יָמִינוֹ וַיִּשֶׁת עַל־
 רֹאשׁ אַפְרָיִם וְהוּא הִצְעִיר וְאֶת־שִׁמְאֵלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה
 שִׁבְלֵ אֶת־יָדָיו בְּנֵי מְנַשֶּׁה תִּכְבֹּד: (טו) וַיִּבְרַךְ אֶת־יוֹסֵף
 וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר תִּתְּלַכּוּ אִתִּי לִפְנֵי אֲבֹתָם
 וַיִּצְחַק הָאֱלֹהִים הִרְעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד־תָּנוּס תְּנוּתִי:
 (טז) תִּמְלֹאךָ תִּגְאָל אֹתִי מִכָּל־דָּעַ יִבְרַךְ אֶת־הַנְּעָרִים
 וַיִּקְרָא בָחֵם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתִי אֲבֹתָם וַיִּצְחַק וַיִּדְבְּרֵי לְרַב
 בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: שְׁלִישִׁי (יז) וַיִּרְא יוֹסֵף כִּי־יֹשִׁית אָבִיו יַד־
 יָמִינוֹ עַל־רֹאשׁ אַפְרָיִם וַיִּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמַךְ יַד־אָבִיו
 לְהִסִּיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ־אַפְרָיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה:
 (יח) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־בִן אָבִי בִי־זֶה תִּכְבֹּד עִים
 יָמִינֶךָ עַל־רֹאשׁוֹ: (יט) וַיִּמָּאן אָבִיו וַיֹּאמֶר יִדְעָתִי בְּנֵי

re viszonyolván. — (14) E' szót a' Septuaginta *ἐναλλάξ*
τας χειρας-sal fordítja, és kezeit keresztbe tevė az
 arab *) egymásba fonna igéből. Azonban a' tov. 19. v.-
 beni *ירעתי בני ירעתי* nyilván mutatja, hogy e' szónak itt hé-
 ber származású értelme ész, meggondolás is van, én
 tehát mind a' kettőt egyesítettem. — (15) A' következő áldás
 — azt mondja Tuch — költői, és összefoglalja rövideden
 az egész viszonyt, mellyben a' Genesis az előbbieken bő-
 vebben, az Isten különös védelme alatt álló Jákob életét föl-

*) سکل

naseh mint Reuben és Simon, enyimek legyenek. — (6) Szülöttid pedig, kiket azok után nemzettel tiéd lesznek; fivéreiknek nevéről neveztesse nek örökségökben. — (7) Mert a' mint Pádanból jövök, meghala nekem Rachel Kanaán földén, útközben, mikor még jó darab földre valék Efráthtól; és eltemetém őt ott Efráth utján — az Bethlechem. — (8) Észrevevén pedig Jisrael József fiait, azt mondá: Kicsodák ezek? — (9) És monda József az ő atyjának: Az én fiaim, kiket Isten itt adott nekem. És monda: Ugyan vezesd hozzám őket, hogy áldjam meg. — (10) Mert Jisrael szemei nehezek valának vénségből, nem igen láthatott vala; hozzá közelítvén tehát őket, megcsókolá őket és megölelgeté. — (11) És szóla Jisrael Józsefhez: Orczádat láthatni, nem gondoltam, és ime megadta látnom Isten ivadékod is. — (12) És elvevé azokat József térdeiről és leborula arczal a' földre. — (13) És megfogá József mind a' kettőt, Efrajimot jobbjaival, Jisraelnek balra, Menaseht pedig baljaival, Jisraelnek jobb-

je elsőszülött fiát, mint a' maga elsőszülöttjét és annak következésében ennek két fiát, mint a' magáéit tekinti. Ez összefüggése a' verseknék 3—7-ig, és semmikép nem lehetnek bacsusztatva (Interpolatio) mint Hitzig (Begr. der Scrif. S. 172.) véli, mert tartalmuk igen is lényeges Jisrael fiainak történetiben. — (12) Szükségtelen a' Septuagintával וישתחוֹ-t contractionnak venni וישתחוֹ helyett, a' leborulás egyedül József-

בראובן ושמעון יהיו לי: (ו) ומולדתך אשר הולדת
 אחריהם לא יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם:
 (ז) ואני ובבתי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך
 בעוד כברת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת
 הוא בית לחם: (ח) וירא ישראל את בני יוסף ויאמר
 מי אלה: (ט) ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן
 לי אלהים בזה ויאמר קחם נא אלי ואברכם: שני (י) ועני
 ישראל בבני מזקן לא יוכל לראות ויגש אתם אליו
 וישק להם ויחבק להם: (יא) ויאמר ישראל אל יוסף
 ראה פניך לא פללתי והנה הראה אתי אלהים גם את
 זרעך: (יב) ויוצא יוסף אתם מעם ברכיו וישתחו לאפיו
 ארצת: (יג) ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימיו
 משמאל ישראל ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל

földe birtokul meg volt ígérve. E' hiányt kipótolandó, Já-
 kob Jószeftől született unokáit saját gyermekei gyanánt fo-
 gadja. — (6) E' vers értelme az, hogy Jószeftnek Efracim
 és Menasén kivüli gyermekei, azoknak törzsöknevezettségé-
 be számítassanak. Mert csak az elsőszülöttség kettős jogát,
 melyet Reuben (I. tov. 49. f. 3. v. elvesztett vala, ruházta-
 tatta át Jákob Jószeftre, de többet nem tehetett. — (7) מתה
 עלי meghalt nekem számosb ivadék nélkül. Jákob sze-
 retett nője emlékezetét tehát azzal tiszteli meg, hogy e' nő-

tomporom alá, és mutasd nekem a' szívességet és a' hűséget: ugyan ne temess el engem Miczrájmban. — (30) Mert atyáimnál akarok nyugodni, vigy ki hát engem Miczrájimból és temess el engem sirjokban. És monda: Beszéded szerint cselekedendek. — (31) És monda: Esküdjél meg nekem! és megesküvék nekie. És leborula Jiszrael ágya fejére.

XLVIII. (1) És lön e' történetek után, mondák Józsefnek: Íme a' te atyád beteg; és fölvevé magával két fiát Menassét és Efrajimot, — (2) És jelenték Jákobnak és mondák: Ime fiad József jő hozzád; és megerősödék Jiszrael, és felüle az ágyon. — (3) És szóla Jákob Józsefhez: A' mindenható Isten megjelenék nekem Lúzbán, Kanaán földében, és megálda engem. — (4) És monda nekem; Ime, én tenyésztelek és megsaporítlak téged, és teszek népek gyülekezetévé, és adom e' földet ivadéknak te utánnad örök sajátnak. — (5) Most tehát két fiad, mellyek születtek neked Miczrájim földén, mielőtt hozzád jöttem Miczrájimba, enyimek; Efrajim és Me-

XLVIII. (1) E' fejezet egy körülményt fejt meg Jiszrael népének történeteiben, azt t. i. hogy jöttek Efrajim és Menaseh József fiai Jákob fiainak sorába, úgy hogy azok mint ezek külön törzöknemzetségeket képeztek. — (3) L. felj. 35. f. 9, 11. v. לֹז Luz 1. felj. 28. f. 19. v. — (5) József Jákobra nézve nem vala többé; ő más nemzethez tartozott, és az által kilépett szövetségéből Jákob azon fiainak, kiknek a' mint az előbbi versben láttuk Kanaán földé

ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל-נא תקברני במצרים;
 (ב) וישכבתי עם-אבותי ונשארתני במצרים וקברתני
 בקברתם ויאמר אנכי אעשה כדברך: (ב) ויאמר
 השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל על-ראש
 המטה: פ

מח (ב) ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה
 אביך חלה ויקח את-שני בניו עמו את-מנשה
 ואת-אפרים: (ב) ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא
 אליך ויתחזק ישראל וישב על המטה: (ג) ויאמר יעקב
 אל-יוסף אל שבי נראה-אלי בלוי בארץ כנען ויברך
 אתי: (ד) ויאמר אלי הניני מפרך וחרביתך ונתתך
 לקהל עמים ונתתי את-הארץ תנאת לזרעך אחריך
 אחנת עולם: (ה) ועתה שני-בניך הנולדים לך בארץ
 מצרים עד-באתי אליך מצרימה ליי-הם אפרים ומנשה

hatta kérése teljesítését. — (31) És leboru-
 la Jisrael agya fejére. Az ágyon üle vagy feküvék az
 aggastyán, és leborulva köszöne Istenének, hogy utolsó kíván-
 ságát teljesülésbe menendeni látott. Így köszönnek kívánsá-
 gok teljesülése alkalmával: Ábraham szolgája I. fejj. 24. f.
 52. v. David I. I. Kir. I. f. 47. v. Így nem kell a' Septuagin-
 tával מטה helyett מטה királyi pálczá-t olvasni, mintha
 Jákob a' királyi pálcza előtt leborult volna.

Csak a' papok földét nem vevé meg, mert szabott díjok vala a' papoknak Paraóhtól, és így édelék szabott díjokat, mellyet adott nekik Paraóh; azért nem adák el földöket. — (23) És monda József a' népnek: Ime megvettelek titeket mai nap és a' ti földeteket Paraóhnak; imhol van számatokra a' mag, vessétek be a' földet. — (24) És leend a' betakaráskor, az ötödöt adandátok Paraóhnak, négy rész pedig legyen a' tiétek, a' föld veteményére és éléstekre, 's azoknak kik házatokban vannak és kisdediteknek élésére. — (25) És mondának: Megtartottál minket életben, csak találnánk kedvet urunk szemei előtt, hogy legyünk szolgái Paraóhnak. — (26) És törvényé tette azt József mind e' mai napiglan Miczrájim földén, hogy Paraóhé az ötöd rész; csak egyedül a' papok földé nem volt Paraóhé. — (27) Lakozék tehát Jisrael Miczrájim földében, Gósen tartományában, és megöröködének abban, és tenyésztenek és szaporodának felette igen. — (28) Élt pedig Jákob Miczrájim földén tizenhét évig, és valának Jákob napjai, élete évei: száz negyvenhét év. — (29) És közelgetének Jisrael halálának napjai, és elhivatá fiát Józsefet, és monda neki: Ha kedvet találtam szemeid előtt, tedd kezedet

— ירכי tedd kezedet temporom alá. E' sajtáságos esküvés módról 1. felj. 24. f. 2. v. אל—במצרים Ugyan ne temess el engem Miczrájimbán. E' kéreleimmel Józsefhez fordul, minthogy tőle, a' hatalmastól, leginkább vár-

מצרים ועד־קצהו: (כג) רק אדמת הכהנים לא קנה פי
 חק לכהנים מאת פרעה ואכלו את־חקם אשר נתן להם
 פרעה על־פִּן לא מכרו את־אדמתם: (כד) ויאמר יוסף
 אל־העם הן קניתי אתכם תיום ואת־אדמתכם לפרעה
 הא־לכם זרע וזרעתם את־האדמה: (כה) והיה בתבואת
 ונתתם חמישית לפרעה וארבע תירת יהיה לכם לזרע
 השדה ולאכלכם ולאשר בבתיכם ולאכל למפגם: מפטיר
 (כז) ויאמרו החיתנו נמצא־הן בעיני אדני והיינו עבדים
 לפרעה: (כח) וישם אתה יוסף לחק עד־תיום הנה על־
 אדמת מצרים לפרעה לחמש רק אדמת הכהנים לבדם
 לא היתה לפרעה: (כט) וישב ישראל בארץ מצרים בארץ
 גִּשׁוֹן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד: *
 (ל) ויהי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי־
 יעקב שני חיו שבע שנים וארבעים ומאת שנה:
 (לא) ויקרבו ימי־ישראל למות ויקרא לבני לויסוף
 ויאמר לו אס־נא מצאתי הן בעיניך שים־נא ידך תחת

א"כ פסק כלל כ"א רוח אות אחת

(22) — ot (szolgáknak tévé őket) olvasott — (22) A' papi telkek, Herodot szerint, Egyiptomban a' föld harmadát
 tévék, és adótól teljesen mentek voltak, sőt a' papok még azon-
 felül napi díjt is kaptak, mely élésből és borból állott. — (29) שים

marháért és számárokért, és eltartá őket kenyérrel marhájukért azon évben. — (18) Ezen évnek pedig vége levén, elmenének hozzá a' második évben, és mondának neki: El nem titkoljuk uramtól, hogy bizony vége van a' pénznek és a' baromnak, a' mi mind Uramnál van; nem maradott uram előtt egyéb, hanem testünk és földünk. — (19) Minek vesznénk el szemed láttára, mind magunk, mind a' mi földünk? Végy meg minket és földünket kenyérért; és leszünk mind mi, mind a' mi földünk Paraóh szolgálai, csak adj magot, hogy éljünk, 's ne haljunk meg és el ne pusztuljon a' föld. — (20) És megvevé József Miczrájim egész földét Paraóh számára, mert eladák a' miczrájimbeliék kiki mezejét, mivel erőt vett rajtok az éhség; és lön a' föld Paraóhé. — (21) A' népet pedig átköltözteté a' városokba Miczrájim egyik határától fogva másik határáig. — (22)

vers értelme Josephus és Onkelos szerint az, hogy József átültete őket „egy városból a' másikba“ מקריו לקריו és ezt azért, hogy a' népet egészen Paraóh hatalmába kerítse, mint az a' keleti politicában nagyjában is szokott történni, ha egy lázzadásokhoz hajlongó nép erejét megakarják törni. Azonban meg nem fogható, minek élt volna itt József o' zsarnok politicával, minthogy az egyiptombeliek önként ajánlkoztak szolgálóknak; hihetőbb azért Bohlen azon véleménye, hogy József az egyiptombelieket a' városokba hozá, hogy őket annál könnyebben az ott összetakarított gabonából eltarthassa, és éppen az által fejtetik meg előttünk az is, hogy a' két vagy három mérföld széles Nil völgyében, Herodot szerint, 20000 város vala, minthogy a' parasztok nem laktak elszórva falukban. A' Septuag., a' Vulgata és a' samariai codex

חֶבְרֹן וּבְחֶמְרַיִם וַיִּנְהַלְם בְּלֶחֶם בְּכָל־מִקְנֵהֶם בַּשָּׁנָה הַהִיא:
 (יח) וְתַתֶּם הַשָּׁנָה הַהִיא וַיָּבֹאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית וַיֹּאמְרוּ
 לֹא־נִבְחַד מֵאֲדָנִי כִּי אִם־תֶּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה הַבְּהֵמָה
 אֶל־אֲדָנִי לֹא נִשְׂאֵר לַפְּנֵי אֲדָנִי בְּלִתִּי אִם־גִּוִּיתֵנוּ וְאֲדָמְתָנוּ:
 (יט) לָמָּה נָמוּת לְעֵינֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אֲדָמְתָנוּ קְנֵה־
 אֶתְנוּ וְאֵת אֲדָמְתָנוּ בְּלֶחֶם וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְאֲדָמְתָנוּ עֲבָדִים
 לַפְּרֹעָה וְתִן־זֶרַע וְנִהְיֶה וְלֹא נָמוּת וְהֵאדָמָה לֹא תִשָּׂם:
 (כ) וַיִּקֶן יוֹסֵף אֶת־כָּל־אֲדָמַת מִצְרַיִם לַפְּרֹעָה כִּי־מָכְרוּ
 מִצְרַיִם אִישׁ שָׂדֵהוּ כִּי־חָנֹק עָלֵהֶם הָרַעַב וַתִּתֵּן הָאָרֶץ
 לַפְּרֹעָה: (כא) וְאֶת־הָעָם הִעֲבִיר אֹתוֹ לָעֵרִים מִקָּצֵה גְבוּל־

való előállított kereskedési összeköttetése után jönnek elő,
 és a' héberék nyájai között soha nem neveztetik, a' ló dúsz
 Egyiptomban külön kellett neveztetniök; azonban feltűnő,
 hogy a' héberék a' lovaknak csak persa nevöket tudták,
 mi arra mutat, hogy előbb voltak Persiával mintsem Egy-
 ptommal összeköttetésben. Persia a' ló hazája és már Mi-
 chaelis (von der ältesten Geschichte der Pferde, im Mos. Rechte III. S.
 354. vergl. Pott etymolog.; Forschungen S. 60.) visszavitte héber
 elnevezését eredetéhez. פֶּרֶשׁ származik Fars és סוס Sus á-
 ból; még a' pejló is vagy a' róka szinte a' persa *) שָׂרְקוּם
 (Zachar. I. f. 8. v.) után neveztetett. (Bohlen). — (19) A' nem
 mivel föld holtak mondatik, mint Job. 14 f. 8. v. és Zsolt.
 78. f. 47. v. a' fáról mondatik hogy megöletett. — (21) E'

*) שָׂרְקוּם

és rosszak voltak életem éveinek napjai, és nem érték el atyáim élete éveinek napjait, bujdosások napjaiban. — (10) És megáldá Jákob Paraóht és kiméne előle. — (11) Megtelepíté azért József az ő atyját és fivéreit és ada nekik birtokot Miczrájim földén, a' föld javában, Ramszesz tartományában, a' mint megparancsolta vala Paraóh. — (12) És táplálá József atyját és fivéreit és atyjának egész házanépét kenyérral aránylag a' gyermekekhez. — (13) És kenyér nem vala az egész földön, mert igen nagy vala az éhség és elalélt vala Miczrájim földé és Kanaán földé az éhség miatt. — (14) Begyűjte pedig József minden pénzt, melly találtaték Miczrájim földén és Kanaán földén, a' gabonáért, mellyet azok vettek vala; és bevivé József a' pénzt Páraóh házába. — (15) És elfogya a' pénz Miczrájim földéről és Kanaán földéről és elmenének a' miczrájimbéliek mind Józsefhez, mondván: Adj nekünk kenyeret! miért halnánk meg előtted? mert elfogyott a' pénz. — (16) És monda József: Hozzátok ide marháitokat, és adok nektek marháitokért, ha elfogyott a' pénz. — (17) És elvivék marháikat Józsefhez, és ada nekik József kenyeret, a' lovakért a' juhmarháért, a' szarvas-

hadfiak osztályzatának adótól ment birtokait l. Herod. 2. 168. A' szántásvetést üzö osztályzat nem birt semmi saját jószággal, hanem földét a' királytól nyerte, a' miért az ötödöt adó fejében kelle fizetnie. — (17) A' lovaknak, mellyek a' hegyes Palaestnában csak később, Selomólnak Egyptommal

מַעַט וְדַעִים תְּהִי יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי וְלֹא תִשְׁוֶנוּ אֶת־יְמֵי שְׁנֵי
 חַיֵּי אֲבֹתֵי בִימֵי מִגְדֵי־הֵם: (י) וַיְבַרֵךְ יַעֲקֹב אֶת־פְּרָעָה
 וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פְרָעָה: שְׁבִיעִי (יא) וַיּוֹשֶׁב יוֹסֵף אֶת־אָבִיו
 וְאֶת־אֶחָיו וַיִּתֵּן לָהֶם אַחְזָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמִיטַב הָאָרֶץ
 בְּאֶרֶץ רַעְמֶסֶס כַּאֲשֶׁר צִוָּה פְרָעָה: (יב) וַיִּכְלְבֵל יוֹסֵף אֶת־
 אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיו לֶחֶם לֶפֶי חֲטָף:
 (יג) וְלֶחֶם אֵין בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי־כָבֵד הָרַעַב מְאֹד וַתִּלְהַה
 אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ כְּנָעַן מִפְּנֵי הָרַעַב: (יד) וַיִּלְקַט יוֹסֵף
 אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנָעַן בְּשֶׁבֶר
 אֲשֶׁר־תָּם לְשָׁבְרִים וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בֵּיתָה פְרָעָה:
 (טו) וַיִּתֵּם הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֵאוּ כָל־
 מִצְרַיִם אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר הִבַּח־לָנוּ לֶחֶם וְלָמָּה נָמוֹת נִגְדָךְ
 כִּי אָפֶס כָּסֶף: (טז) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף תָּבוּ מִקְנֵיכֶם וְאַתְּנֶה לָכֶם
 בְּמִקְנֵיכֶם אֶם־אָפֶס כָּסֶף: (יז) וַיָּבִיאוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם אֶל־
 יוֹסֵף וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם בְּפֹסִים וּבְמִקְנֵה הַצֹּאן וּבְמִקְנֵה

minden keletiek az életet bujdosásnak, a' sirt pedig örök
 lakhelynek (Koh. 12. f. 5. v.) nézték. — (11) בארץ (11) Egy-
 Ramsesz földén l. felj. 45. f. 8. v. — (13) Egy-
 ptomnak földbirtoki viszonyai, mellyeknek eredete itt Józsefre
 vitetik, azon elven alapulnak, hogy a' király minden fekvő Józsa-
 gok egyetlen birtokosának nézetett, kivévén csak a' papok és

XLVII. (1) Elment tehát József és jelenté Paraóhnak és monda: Atyám és fivéreim és juhaik és harmok, és mindenek valamijek volt, jöttek ide Kanaán földről, és most Gósen tartományában vannak. — **(2)** És fivérei közül néhányat, öt férfit vön, és állitá őket Paraóh elébe. — **(3)** És monda Paraóh fivéreinek. Mi foglalatosságatok? És mondának Paraóhnak: Juhpásztorok szolgálid, mind mi, mind atyáink. — **(4)** És mondának Paraóhnak: E' földön tartózkodni jöttünk, mert szolgálid barmának nincs élése, mert elhatalmazott az éhség Kanaán földén. Most tehát hadd lakjanak szolgálid Gósen földén. — **(5)** És szóla Paraóh Józsefhez, mondván: Atyád és fivéreid jöttek hozzád, — **(6)** Miczrájim földe előtted van, a' föld javában telepítsd le atyádat és fivéreid; hadd lakjanak Gósen tartományában: ha pedig tudod, hogy vannak köztök derék férfiak, tedd őket felügyelőkké az én nyájaimon. — **(7)** Bevivé pedig József Jákobot az ő atyját is, és állitá őt Paraóh elébe, és megáldá Jákob Paraóht. — **(8)** És monda Paraóh Jákobnak: Mennyik életéveidnek napjai? — **(9)** Monda pedig Jákob Paraóhnak: Bujdosásom éveinek napjai, száz harmincz év; kevesek

ván; a' מ nem lehet מן helyett, hanem nevet képző betű mint Dan. 1. f. 2. v. מקצת egy rész. — **(7)** Szokásban volt, hogy a' kik király elébe mentek, ezt יהי המלך לעילם „s o'ká éljen a' király“ szavakkal köszönték (1. I. Kir. 1. f. 31. v. Dan. 2. f. 4. v. és 5. f. 7. v.) 's ez lehetett Jákob áldása. — **(9)** A' héberék és az egyiptombeliek és egyáltalában

מז (6) וַיבֹּא יוֹסֵף וַיִּגַּד לְפַרְעֹה וַיֹּאמֶר אֵלָיו וְאֶחָיו
 וַצִּאֲנָם וּבְקָרָם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם בָּאוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן
 וְהֵנָּם בְּאֶרֶץ גִּשְׁן: (ב) וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אָנָשִׁים
 וַיִּצְגֹּם לִפְנֵי פַרְעֹה: (ג) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־אֶחָיו מִתּוֹ
 מַעֲשֵׂיכֶם וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה רַעַת צֵאֵן עַבְדֶּיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ
 גַּם־אֲבוֹתֵינוּ: (ד) וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה לָנוּד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
 כִּי־אֵין מַדְעָה לְצֵאֵן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי־כָבֵד הִרְעִיב בְּאֶרֶץ
 כְּנָעַן וְעַתָּה יִשְׁבוּ־נָא עַבְדֶּיךָ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן: (ה) וַיֹּאמֶר
 פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ וְאֶחָיֶךָ בָּאוּ אֵלֶיךָ: (ו) אֶרֶץ
 מִצְרַיִם לִפְנֵיךָ הוּא כְּמִיטֵב הָאֶרֶץ הוֹשֵׁב אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־
 אֶחָיֶךָ יִשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן וְאִם־יִדְעַת וְיִשְׁכַּח אֲנָשֵׁי־חַיִּל
 וְשִׁמְתָם שָׂרֵי מִקְנֵה עַל־אֲשֶׁר־לִי: (ז) וַיבֹּא יוֹסֵף אֶת־
 יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמִדְהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה:
 (ח) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יַעֲקֹב כִּמֹּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ: (ט) וַיֹּאמֶר
 יַעֲקֹב אֶל־פַּרְעֹה יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרֵי שְׁלֹשִׁים וּמֵאֶת שָׁנָה

XLVII. (1) Jákob és fiai közül öten József eszközlésére
 jelennek meg Paraóh előtt, ki nekik Gósen tartományát mint
 örök tulajdont átadja. Ezzel e' könyv be volna már végezve,
 és csak episodice vetünk még egy pillanatot József nyilván-
 nos munkálatira, azután berekesztésül elbeszéltetik Jákob
 és József halála. — (2) מִקְצֵה־נֶקֶד betűje Dáqessal nem bir-

személyzete, melly Miczrájimba ment, hetven vala. — (28) Jehudát pedig elküldé maga előtt Józsefhez, hogy előre jelentse, Gósenbe, és eljutának Gósen tartományába. — (29) És befogatott József szekérében, és fölméne atyja Jiszraelnek elébe Gósenbe, és megpillantván, nyakába borult és sirt az ő nyakán jó ideig. — (30) És monda Jiszrael Józsefnek: Most hadd haljak meg, miután látam orczád, hogy még élsz. — (31) József pedig monda fivérinek és atyja háznépének: Fölmegyek és jelentem Paraóhnak és ezt mondom neki! Fivéreim és atyám háznépe, kik Kanaán földén valának, jöttek hozzám. — (32) Azon emberek pedig juhásztorok, mert mindég baromtenyésztők valának, és juhaikat, barmaikat, és mindeneket valamijek van, elhozták. — (33) Ha hát Paraóh hivatand titeket, és mondandja: Mi a' ti foglalatosságtok? — (24) Azt mondjátok: Baromtenyésztők voltak szolgálid ifjuságunktól fogva mind ez ideig, mind mi, mind a' mi atyáink. Hogy lakhassatok Gósen tartományában, mert a' miczrájimbelieknek iszonyára van minden juhásztor.

alkalmasint egy környékre voltak szorítva; József pedig, ki szeretett atyja esaladját, az idegeneket általában gyűlölő Egyiptomlak között a' nyilvános élet veszélyeinek kitenni nem akarta, annak letelepedésére azon elkülönzött, a' nyájának igen alkalmas környéket legbiztosabbnak tartotta.

ששי (כח) ואת־יהודה שלח לפניו אל־יוסף להודות לפניו
 גשנה ויבאו ארצה גשן: (כט) ויאמר יוסף מרבבתו ויעל
 לקראת־ישׂראל אביו גשנה וירא אליו ויפל על־צואריו
 ויבך על־צואריו עוד: (ל) ויאמר ישׂראל אל־יוסף
 אמיתת הפעם אחרי ראותי את־פניך כי עודך חי:
 (לא) ויאמר יוסף אל־אחיו ואל־בית אביו אעלה ואנידה
 לפרעה ואמרה אליו אחי ובית־אבי אשר בארץ־כנען
 באו אלי: (לב) והאנשים רעי צאן כי־אנשי מקנה היו
 וצאנם ובקרם וכל־אשר להם הביאו: (לג) והיה כי־
 יקרא לכם פרעה ואמר מה־מעשיכם: (לד) ואמרתם
 אנשי מקנה היו עבדיך מנעורינו ועד־עתה גם־אנחנו
 גם־אבתנו בעבור תשבו בארץ גשן כי־תועבת מצרים
 בל־רעה צאן:

nemzedéki jegyzék 66 személyt tesz. — (28) להודות hogy
 jelentse. E' szót a' régi fordítók nem olvasták egyaránt.
 A' samarial Codexben ugyanis van להראות hogy megje-
 lenjék előtte t. i. József. A' Sept. alka' masint לקראת־
 olvasott, mert így fordítja: συναρτήσαι αὐτῷ hogy elébe
 menjen. — (54) Magoknak az Egyiptiaiaknak is vala egy
 pásztor osztályzatok (I. Herod. II. 46. 47. 164.) és Paraóh
 maga is 47. f. 6. v. nyájairól tesz említést; de azok, a' ba-
 romtenyésztők az Egyiptomiaknak általában utálatára lévén,

Dinah az ő leányával együtt, fiai és leányainak minden személye, harminczhárom. — (16) És Gad fiai: Czfjón és Chággi Sóni és Eczbón, Éri Aródi és Aréli, — (17) Aser fiai pedig: Jimnah, Jisváh, Jisvi, Briáh és Szerach nővérek; Briáh fiai pedig: Cheber és Malkiél. — (18) Ezek Zilpah fiai, kit adott vala Laban Léah az ő leányának, 's ezeket szülé Jákobnak, tizenhat személyt. — (19) Ráchel Jákob nőjének fiai: József és Benjamin. — (20) És születének Józsefnek Miczrájim földén, kiket szülé neki Asznath, Pótifera, Ón papjának leánya: Menaseh és Efrajim. — (21) Binjaminnak fiai pedig: Bela, Becher és Asbél, Giráh, Naamen Échi és Rós, Mupim, Chupim és Ard. — (22) Ezek Rachel fiai, kik születtek Jákobnak; mind össze tizennégy személy. — (23) Dán fiai: Chusim. — (24) És Naftali fiai: Jachzeél és Gúni, Jeczer és Sillé. — (25) Ezek Bilhah fiai, kit adott vala Laban Rachel leányának, és ezeket szülé Jákobnak; mindössze hét személyt. — (26) Minden Jákobbal Miczrájimba ment személy, kik ágyékából származtak, Jákob fiainak feleségeiken kívül, mindössze hatvanhat személy. — (27) József fiai pedig, kik Miczrájimbán születtek neki, két személy. Egész Jákob házbéli

Jákob is hozzá számítatván, igenis 33 személy jön ki. — (26) Itt csak a' Jákob „ágyékából származottak“ és a' Jákobbal együtt Miczrájimba lemenők, számítatván; Jákob és József két fiával együtt a' számból nem hagyattak ki, és így a'

בפְּרֵן אֲרָם וְאֵת דִּינָה בְּתוּ כָּל־נֶפֶשׁ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו שְׁלֹשִׁים
וּשְׁלֹשׁ: (טז) וּבְנֵי גָד צַפְרִיז וְחַגִּי שׁוּגִי וְאַצְבֵּן עֲרִי וְאַרְדִּי
וְאַרְאֵלִי: (יז) וּבְנֵי אֲשֵׁר יִמְנָה וְיִשׁוּתָה וְיִשְׁנִי וּבְרִיעָה
וְשֵׁרָח אֶתְתָם וּבְנֵי בְרִיעָה חֶבֶר וּמִלְכִיאֵל: (יח) אֱלֹהֵהָ
בְנֵי זִלְפָּה אֲשֶׁר־נָתַן לָבֶן לְלֵאָה בְּתוּ וּתְלָד אֶת־אֱלֹהֵהָ
לִיעֶקֶב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה נֶפֶשׁ: (יט) בְּנֵי רָחֵל אִשְׁת־יַעֲקֹב
יוֹסֵף וּבְנֵימֶן: (כ) וַיִּלְד־לְיוֹסֵף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִלְדָהָ
לוֹ אֶסְנַת בַּת־פּוֹטִי פָּרַע כְּתֵן אֵן אֶת־מִנְשֵׁה וְאֶת־אֶפְרַיִם:
(כא) וּבְנֵי בְנֵימֶן בְּלַע וּבְכֹר וְאִשָּׁבֵל גְּרָא וְנַעֲמָן אֶתִי וְרֹאשׁ
מַמִּים וְחַפִּים וְאַרְדִּי: (כב) אֱלֹהֵהָ בְנֵי רָחֵל אֲשֶׁר יִלְדָהָ
לִיעֶקֶב כָּל־נֶפֶשׁ אַרְבָּעָה עֶשֶׂר: (כג) וּבְנֵי לֵוִי חָשִׁים:
(כד) וּבְנֵי נַפְתָּלִי יַחְצֵאל וְגוּנִי וְיִצְחָר וְשִׁלֵּם: (כה) אֱלֹהֵהָ
בְנֵי בִלְהָה אֲשֶׁר־נָתַן לָבֶן לְרָחֵל בְּתוּ וּתְלָד אֶת־אֱלֹהֵהָ
לִיעֶקֶב כָּל־נֶפֶשׁ שִׁבְעָה: (כו) כָּל־הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לִיעֶקֶב
מִצְרַיִמָה יִצְאִי יִרְכּוּ מִלְכָּד נָשִׁי בְנֵי־יַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ
שְׁשִׁים וָשֵׁשׁ: (כז) וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר־יִלְד־לוֹ בְּמִצְרַיִם נֶפֶשׁ
שְׁנַיִם כָּל־הַנֶּפֶשׁ לְבֵית־יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיִמָה שִׁבְעִים: ׀

ven, és hogy a' keletieknél szokásban van jelentős nevéket
más nyelvekre fordítani. — (15) A' nyolczadik vers szerint

József befogandja kezével szemeid. — (5) Elindula tehát Jákob Beersebából és elvivék Jiszrael fiai Jákob az ő atyjokat és kisdedeiket és nőiket a' szekerekben, mellyeket küldött vala Paraóh, hogy őt vigyék. — (6) És vevék marhájokat és minden jószágokat, mellyet szereztek vala Kanaán földén, és bemenének Miczrájimba Jákob és minden ivadéka vele. — (7) Fiait és fiainak fiait vele, leányait és fiainak leányait és minden ivadékát elvivé magával Miczrájimba. — (8) Ezek pedig Jiszrael fiainak nevei, kik bementek Miczrájimba: Jákob és fiai. Jákob elsőszülöttje Reuben. — (9) Reuben fiai: Chanoch és Pallúh, Checchrón és Charmi. — (10) Simeon fiai: Jemuél, Jamin, Óhad, Jáchin és Czóchar és Sául a' kanaáni nő fia. — (11) Lévi fiai: Gersón, Keháth és Merári. — (12) Jehuda fiai pedig: Ér, Ónán, Séláh, Perecz és Zerách; és meghala Ér és Ónán Kanaán földén, és valának Perecz fiai: Checchrón és Chamúl. — (13) Jiszszachar fiai pedig: Thóla és Puváh, Jób és Simron. — (14) Zebulon fiai: Szered, Élon és Jachleél. — (15) Ezek Léah fiai, mellyeket Jákobnak szült Pádan Áramban és

ben. Mind a' háromban találatnak lényeges különbségek és egymástóli eltérések, mellyeket nehéz volna összehangoztatni. — (13) יֹסֵב Job. Jákob ezen unokája Numeri 26. f. 24. v. és 1. Chron. 7. f. 1. v. יַסֻּבַּ Jassubnak neveztetik. Erről Michaelis azt jegyzi meg, hogy mind a' két név ugyan azt jelenti a' megtérő, az első az arab, másik 'a' héber nyelv

וַיֹּסֶף יִשְׂרָאֵל עַל-עֵינָיו: (ס) וַיָּקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע
 וַיֵּשְׂאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-יַעֲקֹב אֲבֵיהֶם וְאֶת-טַפָּם וְאֶת-
 נְשֵׂיהֶם בְּעֶגְלוֹת אֲשֶׁר-שָׁלַח פֶּרְעֹה לְשֵׂאת אֹתוֹ: (ו) וַיִּקְחוּ
 אֶת-מִקְנֵיהֶם וְאֶת-רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבִיאוּ
 מִצְרַיִם יַעֲקֹב וְכָל-זֶרְעוֹ אֹתוֹ: (ז) בָּנָיו וּבְנֵי בָנָיו אֹתוֹ
 בְּנֹתָיו וּבְנוֹת בָּנָיו וְכָל-זֶרְעוֹ הֵבִיא אִתּוֹ מִצְרַיִם: ס
 (ח) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיִם יַעֲקֹב וּבָנָיו
 בְּכֹר יַעֲקֹב רָאוּבֵן: (ט) וּבְנֵי רָאוּבֵן חֲנֹךְ וּפְלֹוא וְחֲצֹרֹן
 וְכִרְמִי: (י) וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וַיְמִן וְאֶחָד וַיְכִין וְאֶחָד
 וְשָׂאוּל בֶּן-הַכְּנַעֲנִית: (יא) וּבְנֵי לֵוִי גֵרְשׁוֹן קַהַת וּמְרָרִי:
 (יב) וּבְנֵי יְהוּדָה עֵד וְאוֹנָן וְשָׁלָר וּפְרָץ וְנֹרָח וַיְמַת עֵד
 וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְהִי בְנֵי-פְרָץ חֲצֹרֹן וְחִמּוּל: (יג) וּבְנֵי
 יִשְׂשַׁכָּר חוּלַע וּפֹתָה וַיָּוֵב וְשִׁמְרוֹן: (יד) וּבְנֵי זְבֻלֹן סֹרֵד
 וְאֶלֹן וַיְחַלְאֵל: (טו) אֵלֶּה בְנֵי לְאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב

(7) Hogy itt leányokról és leány-unokákról van szó és hogy a' következő jegyzékben csak két nőszemély¹, Dinah és Szérach említetik mindössze, azon fenn nem akadhatunk, mint-hogy már több nemzedéki jegyzéknél alkalmunk volt tapasztalni, hogy csak a' fiak említetnek, a' leányok pedig csak akkor, ha valami által magokat nevezetessé teheték. — (8) E' nemzedéki jegyzék még kétszer ismételtetik a' szent könyvekben, egyszer Num. 2. f.; másodszer Chron. 4. fejezet-

reit és elmenének, és monda nekik: Ne háborkodjatok az úton. — (25) Fölmenének azért Miczrájimból és eljövének Kanaán földére Jákob atyjokhoz. — (26) És értesítették őt, mondván: Még él József 's egész Miczrájim földén uralkodik; de szive megdermedt, mert nem hitt nekik. — (27) És elbeszélék neki József minden beszédét, mellyeket szolt vala hozzájok, és látá a' szekeket is, a' mit küldött vala József, hogy őt vigyék: akkor felélede Jákob atyjoknak lelke. — (28) És szóla Jiszrael; Elég! Az én fiam József él még! Elmegyek és meglátom őt, mielőtt meghalok.

XLVI. (1) És elindula Jiszrael és mindene a' mije vala és méne Beersebába; és áldozék áldozatokat atyja Jiczchaknak Istenéhez. — (2) És szóla Isten Jiszraelhez éji látományban, és monda: Jákob, Jákob! Ez monda: Imhol vagyok. — (3) És monda: Én Isten vagyok, a' te atyád Istene; ne áttalj lemenni Miczrájimba, mert nagy nemzetséggé teszlek téged ott. — (4) Én alá megyek veled Miczrájimba, és én föl is hozlak téged, és

's utódai földének határán áldozik atyja Istenéhez. — (4) עלה — וְאֵנִי — és én föl is hozlak téged. Ez Jiszrael népének valahára Miczrájimból való kiköltözésére viszonylik, a' mint ez e' vers folytatásából, hogy „József neki halálában befogandja kezével szemeit“ nyilván kitetszik. Ez pedig a' görögöknél is a' legdrágább rokonnak vala foglalatossága; így Homernál (Odys. 24. 294.) Laertes fájlalja, hogy Ulyssesnek szemei nem hunyattak be nőjétől.

אֶל־תִּרְגְּזוּ בַדֶּרֶךְ: (כס) וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן
 אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: (כו) וַיִּגְדּוּ לוֹ לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף חַי
 וְכִי־הוּא מִשָּׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפֹּג לְבֹ כֵן לֹא־הָאֱמִין
 לָהֶם: (כז) וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו אֵת כָּל־דִּבְרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר
 אֲלֵהֶם וַיֵּרָא אֶת־הָעַנְלֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ
 וַתַּחֲי רֹחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: חמישי (כח) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב
 עוֹד־יוֹסֵף בְּנֵי חַי אֵלֶכָה וְאֶרְאֶנּוּ בְּמֵרֶם אָמוֹת:

מו (א) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּבֹא בְּאֶרֶץ שֶׁבַע
 וַיִּזְבַּח זִבְחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו יַצְחָק: (ב) וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמֵרֶאת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹב
 וַיֹּאמֶר הַנְּנִי: (ג) וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָאֵל אֵלֶיךָ אָבִיךָ אֵל־
 תִּירָא מִדְּרָה מִצְרַיִמָּה כִּי־לֹנִי גָדוֹל אֲשִׁימָךְ שָׁם:
 (ד) אָנֹכִי אֶרֶד עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה וְאָנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַּם־עִלָּה

véleménye, mely szerint itt, mint gyakran, hábor-
 kodni, veszekedni jelent, minthogy Józsefnek igen is
 oka volt félni, hogy útközben egymást szemrehányásokkal
 terhelnék, az összefüggésnél fogva, sokkal hihetőbb, mint
 azoknak véleménye, kik azt úgy fordítják; „ne féljeteK,
 mert mi okok lehetett félni, minthogy ezen utat már most ne-
 gyedizben járták. —

XLVI. (1) Az atyafőnökök történetei végökhöz közeled-
 nek, Jákob mintegy sejtve kibujdosásának fontosságát, bel-
 sejében kiszivetve érzi magát előbb elődei Istenéhez fordulni

(16) És a' hír meghallaték Paraóh házában, mondván: Eljöttek József fivérei! és megtetszék az mind Paraóh, mind szolgálai szemei előtt. — (17) És monda Paraoh Józsefnek: Mond meg fivérideknek: ezt cselekedjétek; megterhelvén a' barmotokat eredjétek, menjétek el Kanaán földére. — (18) És vegyétek föl atyátokat és családjaitokat és jöjétek én hozzám, és én nektek adom Miczrájim földének javát, hogy éldelni fogjátok e' föld zsirját. — (19) Te neked pedig parancsolva van: Ezt cselekedjétek: Vegyetek magatoknak Miczrájim földéről szekereket kisdéditek és nőitek számára és vegyétek föl atyátokat, és jöjétek el. — (20) És szemetek sajnálattal ne nézzen házi eszközötekre, mert egész Miczrájim földének javatiétek leszen. — (21) És cselekvének így Jisraael fiai, 's ada nekik József szekereket Paraóh parancsolatja szerint, és élést is ada nekik az utra. — (22) Valamennyin voltak, mindegyiknek ada egy egy öltöző ruhát, Binjaminnak pedig ada háromszáz ezüst pénzt és öt öltöző ruhát. — (23) Atyjának pedig küldé a' következőt: Tíz számart, mellyek visznek vala Miczrájim javából; és tiz nőstény számarat, mellyek visznek vala búzát, kenyeret és egyéb élést az ő atyjának az útra. — (24) És elbocsátá fivé-

כליכם És szemetek sajnálattal ne nézzen házi eszközeitekre — ne gondoljatok azzal, mit visszahagyni kéntelenek lesztek, mivel itt mind ki fog nektek pótoltatni. — (22) Öltözetek régenten és még most is tisztelet ajándéknak tartatnak keleten. — (24) A' zsidó magyarázók

דִּבְרוּ אִתּוֹ אֶתְיוּ אִתּוֹ: (טז) וַתִּקַּל נִשְׁמַע בֵּית פְּרַעֲהַ לְאֹמֶר
 בָּאוּ אֲתֵי יוֹסֵף וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי פְּרַעֲהַ וּבְעֵינֵי עַבְדָּיו:
 (יז) וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ אֶל־יוֹסֵף אָמַר אֶל־אֲחִיךָ זֹאת עֲשׂוּ
 מַעֲנֵנוּ אֶת־בְּעִירְכֶם וּלְכוּ־בָאוּ אֶרְצָה בְּנַעַן: (יח) וַיִּקְחוּ אֶת־
 אֲבִיכֶם וְאֶת־בְּתִיכֶם וּבָאוּ אֵלַי וְאֶתְנֶה לָכֶם אֶת־טוֹב
 אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶכְלוּ אֶת־חֶלֶב הָאָרֶץ: רביעי (יט) וְאֶתְהַ
 צְוִיחָה זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגֻלֹת לְטַפְכֶם
 וּלְנִשְׁיֵיכֶם וּנְשֵׂאתֶם אֶת־אֲבִיכֶם וּבָאתֶם: (כ) וַיַּעֲנֶכֶם אֶל־
 תַּחֲסַם עַל־כְּלִיכֶם כִּי־טוֹב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָכֶם הוּא:
 (כא) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ לָהֶם יוֹסֵף עֲגֻלֹת עַל־
 פִּי פְּרַעֲהַ וַיִּתְּנוּ לָהֶם צִדָּה לְהַדָּךְ: (כב) לְכָל־זֶּה נָתַן לְאִישׁ
 חֲלִפּוֹת שְׂמֹלֶת וּלְבַנָּיִם נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחֲמִשׁ
 חֲלִפַּת שְׂמֹלֶת: (כג) וּלְאָבִיו שָׁלַח בְּזֹאת עֲשָׂרָה חֲמֹרִים
 נְשֹׂאִים מִטּוֹב מִצְרַיִם וַעֲשׂוּ אֶתְנֶת נְשֹׂאָה בָר וּלְהֵם וּמְזֹן
 לְאָבִיו לְהַדָּךְ: (כד) וַיִּשְׁלַח אַח־אֶתְיוּ וַיִּלְכוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם

tödése által fivéréiránti szives hajlandóságát nyilván meg-
 mutatta, vehettek ivérei bátorságot megszólamlani. — (18)
 מצרים — ואחנה — és én nektek adom Miczrájim föl-
 dének javát. 1. fejj. 19. v. — (19) A' szekerek, úgy látszik,
 Palaestinában még akkor nem voltak használatban, de igen-
 is a' síkföldü Egvypomban. (Rosenmüller). — (20) — ועינכם

szabaditással. — (8) És így nem ti küldöttetek engem ide, hanem Isten, ki engem Paraóh atyjává tön és háza urává és egész Miczrájim földén való parancsolójává. — (9) Siessetek és menjetek föl atyámhoz és mondjátok neki: Ezt mondja fiad József: Isten engem egész Miczrájim urává teve, jöjj alá hozzám, ne késsél. — (10) És lakjál Gósen földén, hol közel vagy hozzám, mint te, mind fiad, mind fiadnak fiai, a' te juhaid, barmaid 's mindened a' mid van. — (11) És táplállak téged ott, mert még öt évig éhség leend; hogy meg ne szegényedjél te, és házadnépe, és valamid van. — (12) És íme szemeitek látják és Benjamin szemei, hogy az én szájam szól hozzátok. — (13) Tudassátok tehát atyámnak minden dicsőségemet Miczrájimban, és mind azt, a' nit láttatok. Siessetek és hozzátok alá atyámat ide. — (14) És nyakába borula fivérének Binjaminnak, és sira és Benjamin is sira az ő nyakán. — (15) És megcsókolá minden fivéreit és sira rajtok; azután beszélének fvérei vele. —

tásából Γεσημ Αραβίας nyilván kitetszik. Böhlen azért nagy hihetőséggel Gosent az arab tengeröböl nellékére helyezi, nyugotra a' Nil áradása vidékeig és éjszakra a' suezi földszorulatig és a' középtengerig terjedő. A' 47. f. 11. versben e' tartomány רעמסס ארץ-nak is neveztetik Jablonski szerint pedig רעמסס ζωμυ kopt nyelven ember és σως pásztorból tétetett össze és így רעמסס ארץ lesz egy pásztoremberektől lakott tartomány, és valólag a' Nil vidékétől keletre a' vörös tenger felé terjedő föld egész Egyiptomban a' legjobb juhlegelő. — (15) Csak miután József mély megillető-

גְּדַלְהָ: שלישי (ח) וְעַתָּה לֹא־אֲתָם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה
כִּי הָאֱלֹהִים וַיְשִׁימֵנִי לְאָב לַפְּרָעָה וּלְאֶדוֹן לְכָל־בֵּיתוֹ
וּמִשָּׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: (ט) מִהֲרֹו וְעָלוּ אֶל־אָבִי
וְאָמַרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר בְּנֹו יוֹסֵף שְׁמֵנִי אֱלֹהִים לְאֶדוֹן
לְכָל־מִצְרָיִם רָדָה אֵלַי אֶל־תַּעֲמֹד: (י) וַיִּשְׁבַּת בְּאֶרֶץ־
גִּשְׁוֹ וְהָיִיתָ קָרוֹב אֵלַי אֲתָהּ וּבְנֵיךָ וּבְנֵי בְנֵיךָ וְצִאֲנֹוּ וּבְקָרְוֹ
וּכְל־אֲשֶׁר־לָךְ: (יא) וְכַלְכַּלְתִּי אֶתְךָ שָׁם כִּי־עוֹד חֲמִשׁ
שָׁנִים רָעַב פָּן־תִּוְרַשׁ אֶתְהָ וּבֵיתְךָ וּכְל־אֲשֶׁר־לָךְ:
(יב) וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רְאוֹת וְעֵינַי אֶתִּי בְּנִימֹן כִּי־פִי חֲמַדְבַּר
אֵלֵיכֶם: (יג) וְהוֹרַדְתֶּם לְאָבִי אֶת־כָּל־כְּבוֹדִי בְּמִצְרָיִם וְאֵת
כָּל־אֲשֶׁר רְאִיתֶם וּמְהַרְתֶּם וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־אָבִי הִנֵּה:
(יד) וַיִּפֹּל עַל־צוּאְרֵי בְּנֵימֹדֹאֲתָיו וַיִּבְכֶּה וּבְנֵימֹן בָּכְתָה עַל־
צוּאְרָיו: (טו) וַיִּנְשֶׁק לְכָל־אֲחָיו וַיִּבְכֶּה עֲלֵהֶם וְאֶחָדֵם כֹּן

zetivel, és bár nem tagadhatjuk, hogy az egész csak álokoskodás, de alkalmaztatása József tiszteletére válik. — (8) אב אtya itt annyi, mint nagyvezér, mint az a keletieknél igen közönséges kitétel. — (10) Gosen tartomány fekvéséről csak annyit tudhatunk, hogy, először: a' Nil folyamától keletre feküdt, a' miért a' hébersek sem lejövetelök, sem Egyiptomból való kiköltözésök alkalmával a' Nil folyamán át nem kelnek; másodsor: Arabia és Philistaától messzire nem eshetnek, a' mi Exod. 13. f. 17. verséből és a' Septuaginta fordí-

maradjon szolgálád a' gyermek helyett, mint uram szolgálója, a' gyermek pedig menjen föl fivérivel. — (34) Mert hogy mehetnék én föl atyámhoz, ha a' gyermek velem nincsen? Nem nézhetném a' bűt, melyly atyámat érné.

XLV. (1) Akkor József nem tartóztathatván magát mind azok előtt, kik körülötte állának, fölkiálta: Vezetetek ki minden embert mellőlem! És nem marada senki nála, mikor megösmerteté magát József fivéreivel. — (2) És hangos sirásra fakada, úgy hogy meghallák a' miczrájimbeliek, és meghallá Paraóh háza is. — (3) Monda pedig József fivérinek: Én vagyok József, él-e még atyám? és nem felelhetének fivéri neki, mert megzavarodtak előtte. — (4) És szóla József fivéreihez: Ugyan jöjjetek közelebb hozzám, és közeledtek. Akkor azt mondta: Én vagyok József, kit eladtatok vala Miczrájimba. — (5) Most pedig ne bánkódjatok és ne nehezteljete, hogy engem ide eladtatok, mert életmegtartásra küldött el Isten engem ti előttetek. — (6) Mert már két éve hogy éhség van e' földön, de még öt év van hátra, mellyben sem szántás sem aratás nem leend. — (7) Azért küldött el Isten engem előttetek, hogy maradást eszközöljek nektek e' földön és hogy megtartsam életeteket nagy

Metonymia, hol a' hely a' helyben foglalt helyett tétetett, és így Egyptom helyett lesz egyiptombeliek, így a' Septuagintában is οἱ Αἰγύπτιοι. — (5) Finom fordulattal háritja el József fivéreitől a' szemrehányásokat, kimentvén a' tettet követke-

(לג) ועתה ישבנא עבדך תחת הנער עבד לאדני והנער יעל עם אחיו: (לד) כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי:

מה (6) ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו: (ב) ויתן את קלו בכנן וישמעו מצרים וישמע בית פרעה: (ג) ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף תעוד אבי תי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו: (ד) ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה: (ה) ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה כי למחיה שלחני אלהים לפניכם: (ו) כי יזה שנתים הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר אין תריש וקציר: (ז) וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולחמיות לכם לפליטה

XLV. (1) A' kísértetnek szerencés fogantja el nem maradt. József édes-örömmel tapasztalta, hogy fivéri teljes egységökben inkább a' rabszolgaság nyögébe ajánkoznak, mintsem Binjamins ott hagynák; azonfelül Jehuda ékesszólása szívet megrohanja; most itt az idő, hogy a' csomó föloldassék, és ez a' fejezet foglalhatja. — (2) מצרים Egyptom.

szólál szolgálidhoz: Hozzátok alá őt hozzám, hogy vessem szememet reája. — (22) És mondánk uramnak: Nem hagyhatja el a' gyermek az atyját; mert ha elhagyja atyját, ez meghal. — (23) És mondál szolgálidnak: Ha alá nem jő öcsétek veletek, nem látandjátok többé orczámat. — (24) És lön, a' mint fölmentünk a' te szolgálidhoz, az én atyámhoz, és tudattuk vele uram beszédét. — (25) Monda a' mi atyánk: Menjetek újra alá és vegyettek nekünk kevés élést. — (26) Mi pedig mondánk: Nem mehetünk alá, hogy ha öcsénk velünk leend, alá megyünk, mert nem nézhetünk azon férfinak szemei közé, ha öcsénk velünk nem leend. — (27) És monda szolgálid, az én atyám nekünk: Ti tudjátok, hogy kettőt szült vala nekem. — (28) És kiméne az egyik tőlem 's azt mondam: Biz az elszaggattatott és nem láttam őt mindedig. — (29) Hogy ha elviszitek tehát ezt is szemeim elől, és veszelelem éri, alá szállitjátok ősz fejemet búval a' sirba. — (30) Most tehát ha én szolgálidhoz, az én atyámhoz eljövök és a' gyermek nincs velünk, — lelke pedig csüng ennek lelkén. — (31) És leend, a' mint meglátja, hogy a' gyermek nincsen, meghal, 's akkor a' te szolgálid alá szállitandják szolgálid, a' mi atyánk ősz fejét búval a' sirba. — (32) Mert szolgálid kezeskedett a' gyermekért atyámnál, mondván: Ha meg nem hozom őt hozzá, bűnös leszek atyám előtt örökké. — (33) Most hát ugyan

melly körülményeket egészen elhallgat, úgy másoknál egy keveset tovább is mulat.

(כא) וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיךָ הוֹרְדוּהוּ אֵלַי וְאִשְׁמַח עֵינַי עֲלֵיכֶם:
 (כב) וַתֹּאמֶר אֶל־אֲדָנָי לֹא־יִוָּכַל הַנְּעָר לָעֲזֹב אֶת־אֲבִיו
 וְעֹזֵב אֶת־אֲבִיו וּמָת: (כג) וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיךָ אִם־לֹא
 יִרְדּוּ אַחֲיֵכֶם הַקָּמָן אַתְּכֶם לֹא תִסְפְּוּ לְרֹאוֹת פָּנָי: (כד) וַיְהִי
 כִּי עָלִינוּ אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וַנְּגַד־לּוֹ אֶת־דְּבָרֵי אֲדָנָי:
 (כה) וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שָׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֶכֶל: (כו) וַתֹּאמֶר
 לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ אַחֲיֵינוּ הַקָּמָן אִתָּנוּ וַיִּרְדְּנוּ כִּי־
 לֹא נוּכַל לְרֹאוֹת פְּנֵי הָאִישׁ וְאַחֲיֵינוּ הַקָּמָן אֵינְנוּ אִתָּנוּ:
 (כז) וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ אָבִי אֵלֵינוּ אַתֶּם יֹדְעִים כִּי שְׁנַיִם יִלְרְדוּ
 לִי אִשְׁתִּי: (כח) וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאֲתֵי וַאֲמַר אֵךְ טַרְחַף טַרְחַף
 וְלֹא רִאִיתִיו עַד־הַנְּהַה: (כט) וּלְקַחְתֶּם נִס־אֶת־נְיָה מֵעַם
 פָּנָי וַקְרָהוּ אֶסּוֹן וְהוֹרְדֶתֶם אֶת־שִׁיבֹתַי בְּרַעַה שְׂאֵלָה:
 (ל) וְעָתָה כִּבְאִי אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וְהַנְּעָר אֵינְנוּ אִתָּנוּ וְנַפְשׁוֹ
 קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ: שְׁנֵי (לא) וְהָיָה כִּרְאוֹתוֹ כִּי־אֵין הַנְּעָר
 וּמָת וְהוֹרִידוּ עַבְדְּיךָ אֶת־שִׁיבֹתַי עַבְדְּךָ אָבִינוּ בְּיָגוֹן
 שְׂאֵלָה: (לב) כִּי עַבְדְּךָ עָרַב אֶת־הַנְּעָר מֵעַם אָבִי לֵאמֹר
 אִם־לֹא אָבִיאֲנֹו אֵלֶיךָ וְחִמַּאתִּי לְאָבִי כָּל־הַיָּמִים:

huda egész előadásából kitetszik, hogy ő a történetből csak azon körülményeket emeli ki, mellyek czéljához, hogy Józsefet könyörületre bírja, alkalmasak. Valamint tehát né-

láltaték a' pohár Benjamin zsákjában. — (13) És elszagaták ruhájokat, és fölraká kiki az ő szamarára és viszatérének a' városba. — (14) Bemenének tehát Jehuda és fivérei József házába, ő pedig még ott vala, és leborulának előtte a' földre. — (15) És monda nekik József: Mi dolog ez a' mit cselekedtetek! Hát nem tudtátok, hogy ember mint én jósolni tud? — (16) És monda Jehuda: Mit mondjunk urunknak? mit szóljunk és mivel igazoljuk magunkat? Isten e' vétket találta szolgálidban. Ime mi uram szolgálai vagyunk, mind mi, mind a' kinek kezében találtatott a' serleg. — (17) Ő pedig monda: Távol legyen tőlem hogy azt cselekedjem! A' kinek kezében találtatott a' serleg, ez legyen szolgálám; ti pedig menjetek föl békében atyátokhoz. — (18) És közel lépe hozzá Jehuda és monda: Kérem uram! Ugyan hadd szóljon szolgálád egy szót uram fülébe: Ne gerjedjen föl haragod a' te szolgálád ellen; mert olyan vagy te mint Paraóh. — (19) Uram kérdezte vala szolgálait, mondván; Van-e atyátok vagy fivéretek? — (20) És mondánk uramnak: Van nekünk vén atyánk, és egy kis, vénségben született gyermek, kinek fivére megholt, és csak maga maradt anyjától, az ő atyja pedig szereti őt. — (21) És

eszközlése által történt, hogy rajtunk e' véték találtatott. — (18) Jehuda, kinek szónoklata fogamatját más alkalommal is volt alkalmunk tapasztalni, l. felj. 37. f. 27. v. és 43. f. 8. v. itt az ékesszólás legszebb virágait fejti ki. — (27) Je-

תִּגְבִיעַ בְּאִמְתַּחַת בִּנְיָמִן: (יג) וַיִּקְרְעוּ שְׂמֹלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ
 עַל־חֻמְרוֹ וַיֵּשְׁבוּ הָעִירָה: מפטיר (יד) וַיֵּבֵא יְהוּדָה וְאָחִיו
 בִּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדְנֵנו שָׁם וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי אַרְצָה: (טו) וַיֹּאמֶר
 לָהֶם יוֹסֵף מִה־תִּמְעַשֶׂה תְּנֶה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם תְּלֹא יִדְעֹתֶם
 כִּי־נִחַשׁ יִנְחַשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי: (טז) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מִת־
 נֹאמֶר לְאֹדְנִי מִה־נִּדְבָר וּמִה־נִּצְטַדֵּק הָאֱלֹהִים מִצָּא אֶת־
 עֵינַי עַבְדְּךָ הִנֵּנו עֹבְדִים לְאֹדְנִי גַם־אֲנַחְנוּ גַם אֲשֶׁר־נִמְצָא
 תִּגְבִיעַ בִּידּוֹ: (יז) וַיֹּאמֶר חֲלִילָה לִי מַעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ
 אֲשֶׁר נִמְצָא תִּגְבִיעַ בִּידּוֹ הוּא יִתְּיָה־לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם עָלוּ
 לְשָׁלוֹם אֶל־אֲבִיכֶם: ׀

(יח) וַיֵּשֶׁשׂ אֱלֹוֹ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֹדְנִי יִדְבַר־נָא עַבְדְּךָ
 דָּבָר בְּאָזְנֵי אֹדְנִי וְאֶל־יֵתֵר אַפְּךָ בְּעַבְדְּךָ כִּי כִמּוֹךָ כִּפְרַעְתָּ:
 (יט) אֹדְנִי שְׁאַל אֶת־עַבְדְּךָ לֵאמֹר תִּישַׁלְכֶם אָב אִו־
 אָחִי (כ) וַנֹּאמֶר אֶל־אֹדְנִי יִשַׁלְּנוּ אָב זָקֵן וַיִּלְד זָקֵנִים
 קָטָן וְאָחִיו מֵרַת וַיִּוָּחַר הוּא לְבָרְךָ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אָחָבוּ:

vala. — (14) Jehuda itt külön említetik, minthogy a' követ-
 kezőkben, mint ki Binjaminért kezességet fölvállalt, a' fő-
 szerepet játsza. — (16) עבדיך — Isten vétkeket ta-
 lált szolgálásban — a' vádlottban mi ugyan nem érzük
 magunkat bünösöknek; azonban minthogy a' corpus delicti
 nálunk találtatott, hihetőleg Isten akarata volt és Isten

pénzével; és cselekvék József beszéde szerint, mellyet szolt' vala, — (3) Reggel megvirradván, elbocsáttatának azok az emberek magok és számaraik. — (4) Azok ki-
menének a' városból, és még nem messze valának, a mint József háza felügyelőjéhez így szóla: Indulj, menj utánok azon embereknek, és mikor elérended őket, mond nekik: Miért fizettetek rosszat a' jóért. — (5) Hát nem az-e a' mellyből iszik az én uram? sőt az a' mellyből jósol? rosszul cselekedtetek. — (6) Elérvén tehát őket, megszólítá őket azon szavakkal. — (7) És mondanak neki: miért szol' uram illy szavakat. Távol legyen szolgálidtól, hogy illyen dolgot cselekednének. — (8) Ime a' pénzt, mellyet találtunk zsákjaink nyilásában, visszahoztuk neked Kanaán földéről, hogy lopnánk tehát urad házából ezüstöt vagy aranyat. — (9) A' kinél megtaláltatik a' te szolgálid közül, haljon meg; e' felett mi is szolgálai legyünk urunknak. — (10) És monda: Hát legyen beszédetek szerint! de csak a' kinél megtaláltatik, legyen szolgálám, ti pedig szabadok legyetek. — (11) Sietve tehát lerakák kiki az ő zsákját a' földre és megoldák kiki az ő zsákját. — (12) És összekeresé, a' nagyobbiknál kezdé el és a' kisebbiknél végzé el, és megta-

serlegekből jóslani, mellyet a' görögök *κλυκομαντεία*-nak neveznek, és mellyről van alkalmasint itt szó. A' Septuaginta azonfelül a' serleget itt *κόνδυ*-val adja, melly Athenaeus szerint titkos erővel bíró és áldozatoknál használt csészé

כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר: (ג) הַפֶּקֶד אֲזַר וְהַאֲנָשִׁים שְׁלָחוּ
 תָּמָה וְחִמְרֵיהֶם: (ד) הֵם יֵצְאוּ אֶת־הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ
 וַיּוֹסֶף אָמַר לְאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם רִדְף אַחֲרַי הַאֲנָשִׁים
 וְהַשְׂגָּתָם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה שְׁלַמְתֶּם רָעָה תַּחַת מוֹכְבִּי:
 (ה) הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתַּח אֲדֹנָי אִבּוֹ וְהוּא נִתְּשׁ יִנְחָשׁ בּוֹ
 תִרְעוּתָם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם: (ו) וַיִּשְׁגֹּם וַיִּדְבַר אֲלֵהֶם אֶת־
 תִּדְבָרִים הָאֵלֶּה: (ז) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יִדְבַר אֲדֹנָי
 כִּדְבָרִים הָאֵלֶּה חֲלִילָה לְעַבְדֶּיךָ מַעֲשׂוֹת כִּדְבַר הַזֶּה:
 (ח) הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצְאָנוּ בְּפִי אִמְתַּחֲתֵינוּ הִשִּׁיבֵנו אֵלֶיךָ
 מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאִיךָ נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אִתּוֹ זֶהב:
 (ט) אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעַבְדֶּיךָ וְמֵת וְגַם־אֲנָחְנוּ נִתְּנָה
 לְאֲדֹנָי לְעַבְדִּים: (י) וַיֹּאמֶר גַּם־עָתָה כִּדְבָרֵיכֶם כֹּדֵהוּא
 אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נָקִים:
 (יא) וַיִּמְתְּרוּ וַיִּוְרְדוּ אִישׁ אֶת־אִמְתַּחֲתוֹ אֶרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ
 אִמְתַּחֲתוֹ: (יב) וַיִּחַפְּשׁ בְּגִדוֹל הַחֵל וּבִקְטָן כִּלְתָּ וַיִּמָּצֵא

קמץ בו"ק

XLIV. (4) József háza fölügyelőjének szájába teszi, mit
 szóljon, mert különben, minthogy maga teszi a' serleget
 Benjamin zsákjába, könnyen zavarodásba jöhetne. — (5) זה
 e z t. i. a' serleg, mellyet loptatok. E' szavak pedig szánt-
 szándékkal kihagyattak, mintegy feltéve, hogy ők, hisz tud-
 ják, miről van szó. Az egyiptiaiknak különös módjok volt

József, mert fölindult fivérihez való vonzalma és sirni akara; beméne tehát egy szobába és sira ott. — (31) Azután megmosá arczát és kiméne és tartóztatá magát, 's monda: Hozzátok el az ételt. — (32) És elhozák neki külön és a' vele ebédlő miczrájimbeliéknek külön: mert nem ehetnek a' miczrájimbeliék a' héberekkal ételt, mert ez utálat á' miczrájimbeliék előtt. — (33) És ülének előtte az elsősülött elsősülöttsége szerint és a' kisebbik kisebbsége szerint, és bámulának az emberek egyik a' másokra. — (35) És étkeket vitetett maga elől hozzájok, és több vala Binjámin étke mindnyájok étkenél ötszerte; és ivának és megmámorosodának ő vele.

XLIV. (1) Azután parancsola háza fölügyelőjének, mondván: Töltsd meg ez embereknek zsákjait éléssel, a' mennyit elvihetnek, és tedd mindenikének pénzét zsákja nyílásába. — (2) Serlegemet pedig, az eziüst serleget, tedd a' kisebbik zsákjának nyílásába gabonájáért való

szokott használtatni. — (33) ויחמרו — רעהו és bámulának a' férfiak egyik a' másokra. Közönségesen e' bámulást üléseik elrendezésére szokták viszonylani, hogy t. i. csudálkoztak, miként tudták olly pontosan korok szerint elrendezni üléseiket. Egyetlen kifogásom e' nézet ellen ez, hogy a' szövegben sehol sem mondatik leültették őket וישבו hanem hogy ők leültek וישבו. Véleményem tehát az, hogy Jákob fiai az egyiptombeliék különczködő, ebédnél szertartásaikon csudálkoztak, 's arra vitetik bámulások.

אֶל־אָחִיו וַיִּבְקֶשׁ לְבָכּוֹת וַיִּבְנֵא הַחֲדָרָה וַיִּבְנֶה שָׁמָּה:

(ל) וַיִּרְחֹץ פָּנָיו וַיִּצְאָה וַיִּתְאַפֵּק וַיֹּאמֶר שִׁימוּ לָחֶם:

(לג) וַיִּשְׁימוּ לוֹ לֶבֶדוֹ וְלָהֶם לֶבֶדֶם וְלַמִּצְרַיִם הָאֲחֻלָּיִם

אֶתֹ לֶבֶדֶם כִּי לֹא יוּכְלוּן תַּמְצְרִים לֵאמֹל אֶת־הָעֵבְרִים

לָחֶם כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לַמִּצְרַיִם: (לג) וַיִּשְׁבוּ לְפָנָיו תִּבְכּוּ

כַּבְּכָרְתּוֹ וְהִצְעִיר כַּצְעָרְתּוֹ וַיִּתְמַתּוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־

רֵעֵהוּ: (לד) וַיִּשָּׂא מִשָּׂאת מֵאֵת פָּנָיו אֱלֹהִים וַתִּרְבַּ מִשָּׂאת

בְּנֵימָן מִמִּשָּׂאת כָּלֶם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ:

מד (ה) וַיִּצְוּ אֶת־אַשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ לֵאמֹר מִלֵּא אֶת־

אֲמַתֹּת הָאֲנָשִׁים אֲכֹל כַּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שְׂאֵת

וְשִׁים בְּסֶף־אִישׁ בְּפִי אֲמַתֹּתוֹ: (ו) וְאֶת־גִּבְעֵי גִבְעֵי

הַכֶּסֶף תְּשִׂים בְּפִי אֲמַתֹּת תְּקַטֵּן וְאֶת בְּסֶף שִׁכְרוֹ וַיַּעַשׂ

az ember belsejét az indulatok', főképen az irgalom és szere-
tet ülőhelyének nézték. — (32) József külön ebédel, mivel
az egyiptombeli osztályzati rendszer szerint, a' pap' rokoná-
nak és a' fejedelmi férfinak szabad nem vala senkivel együtt
enni, még a' többi nagyokkal sem. Az egyiptombeliek pedig
nem ettek az idegennel és Herodot azt beszéli: hogy még a'
görögök késével is átallottak élni (*αθηρ Αιγύπτιος — οὐδὲ μι-
χαιρη ἀνδρὸς Ἑλλήνος χρῆσεται*). Onkelos itt azt teszi hozzá,
hogy nem evének a' héberékkal, mivel hogy ezek állatbá,
mellyet az egyiptombeliek imádtak, ettek, és ez épen jele-
tetik a' הוֹעֵבָה szóval, melly mindig vallási utálatosságról

veendők, — (21) És lőn, a' mint jövének a' szállásra, és föloldottuk zsákjainkat, ime mindenikünknek pénze az ő zsákjának nyílásában vala, a' mi pénzünk súlymértéke szerint; de visszahoztuk azt kezünkben. — (22) A' feltett más pénzt is hoztunk kezünkben, hogy élést vegyünk; nem tudjuk, ki tette pénzünket zsákjainkba. — (23) És monda: Béke veletek, ne féljete! Istentek és atyátok Istene adá nektek ezen kincset zsákjaitokba, pénzetek kezemhez jött: És kihozá hozzájok Simeont. — (24) És bevivé azon férfi azokat az embereket József házába, 's ada nekik vizet, és megmosák lábaikat, és abrakot is ada számáraiknak. — (25) És elkészíték az ajándékot addig, míg József délben bejött, mert megértették vala, hogy ott fognak ebédelni. — (26) József pedig haza jöven, bevivé neki az ajándékot, melly kezökben vala a' házba és meghajták magokat előtte a' földig. — (27) És megkérde őket hogylétök felől, és monda: Jól van-e vén atyátok, kiről szóltatok vala, él-e még? — (28) És mondanak: Jól van szolgád a' mi atyánk, még él. És meghajták magokat és leborulának. — (29) És fölemelvén szemeit, meglátá Binjamint, fivérét, anyja fiát és szóla: Ez-e a' ti öcsétek, kiről beszéltetek vala nekem? 's monda: Isten kegyelmezzen neked. — (30) És elsiete

ἠβλογημενος ὁ ἀνθρώπος ἐκείνος τῷ θεῷ és mondanak: Áldott legyen azon férfi Isten előtt. — (30) כִּי נִכְמְרוּ בְּיַדְּךָ שֹׁרֶשׁ הַלֵּב שֶׁבְּעַיְנֵי הַיָּדָא A' régiek t. i.

בַּתְּחִלָּה לְשֶׁבֶר--אֶבֶל: (כא) וַיְהִי כִי--בָּאוּ אֶל--הַמֶּלֶךְ
 וּנְפַתְחָה אֶת--אֲמֹתַתֵּינוּ וְהָיָה כֶּסֶף--אִישׁ בְּפִי אֲמֹתַתָּו
 כֶּסֶפְנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ וַנִּשָּׁב אֹתוֹ בַּיָּדָנוּ: (כב) וְכֶסֶף אֲחֵר
 הוֹרְדָנוּ בַּיָּדָנוּ לְשֶׁבֶר--אֶבֶל לֹא יִדְעוּנוּ מִי--שָׁם בִּסְפָנוּ
 בְּאֲמֹתַתֵּינוּ: (כג) וַיֹּאמֶר שְׁלוֹם לָכֶם אֶל--תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם
 וְאֵלֵהֶי אַבִּיכֶם נָתַן לָכֶם מִמְּמוֹן בְּאֲמֹתַתֵּיכֶם כֶּסֶפְכֶם בְּאֶ
 אֱלֵי וַיֹּצֵא אֲלֵהֶם אֶת--שְׁמֵעוֹן: (כד) וַיָּבֹא הָאִישׁ אֶת--
 הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף וַיִּתֵּן--מִים וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן
 מִסָּבֹא לְחֻמְרֵיהֶם: (כה) וַיִּכְנֶנוּ אֶת--הַמִּנְחָה עַד--בּוֹא יוֹסֵף
 בְּצַהָרִים כִּי שָׁמְעוּ כִּי--שָׁם יֵאָכְלוּ לֶחֶם: (כו) וַיָּבֹא יוֹסֵף
 חֲבִיתָה וַיָּבִיֵּאוּ לוֹ אֶת--הַמִּנְחָה אֲשֶׁר--בִּידָם תְּבִיתָה
 וַיִּשְׁתַּחֲוּ--לוֹ אַרְצָת: (כז) וַיִּשְׁאַל לֶחֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר
 הַשְּׁלוֹם אַבִּיכֶם תּוֹקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הֲעוֹדְנֵנוּ חַי:
 (כח) וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאַבְיָנוּ עוֹדְנֵנוּ חַי וַיִּקְרָו
 וַיִּשְׁתַּחֲוּ: (כט) וַיֵּשֶׂא עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת--בְּנֵימִן אָחִיו בֶּן--אִמּוֹ
 וַיֹּאמֶר הוֹדוּ אֲחֵיכֶם הַקָּטָן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֱלֵי וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים יִחַנֵּךְ בְּנֵי: שְׁבִיעִי (ל) וַיִּמְתַּר יוֹסֵף כִּי--נִכְמְרוּ רַחֲמָיו

א רגשה וישתחוו ק'

Ἰδοὺτες δὲ ἐς ἰάταν ἀκ οἰσῶτ. — (28) ויקרו וישתחוו (28) és le-
 hajták magokat és leborulának (1. fejl. 24. f. 26. v.)
 A' Septuagintánál e' két szó előtt még az van: καὶ εἶπεν:

lán csak tévedés vala. — (13) Fivéreteket is vegyétek és induljatok 's menjete vissza azon férfihoz. — (14) A' mindenható Isten pedig adjon nektek kegyelmet azon férfi előtt, hogy bocsássa el nektek másik fivéreteket és Binjamint is; én pedig ha megfosztattam, hadd legyek megfosztva. — (15) Vevék tehát a' férfiak ezen ajándékot és két annyi pénzt vevének kezökbe, és Binjamint és fölkelvén alámenének Egyiptomba és lépének József elébe. — (16) Látván pedig József nálok Binjamint, monda háza felügyelőjéhez: ölj lakomára való állatot, és készítsd el, mert velem fognak ebédelni ezen férfiak délben. — (17) És cselekvék a' férfi, a' mint mondotta vala József, és bevivé az a' férfi az embereket József házába. (18) És megfélemlének azok az emberek, mivel hogy bevitettek József házába, és mondának: a' pénz miatt melly először visszatétetett zsákjainkba, hozattunk ide be hogy reánk támadva, reánk rohanjanak és minket szolgákká tegyenek, számárainkkal együtt. — (19) És közeljárnak ahoz a' férfihoz, a' ki József házának felügyelője vala és szólának hozzá a' ház ajtajában. — (20) És mondának: Ugyan Uram! Alá jöttünk először élést

tségbeesett maga elszánásnak szólásmódja cf. Esth. 4. f. 16. v. — (16) *טבח טבח* ölj lakomára való állatot. mint 32. f. 54. különös viszonylattel az idegenekre, mert az egyiptomiaknak nem volt szabad élniök csak áldozati hussal. — (18) *וייראו* és megfélemlének A' Septuaginta itt *ויראו*

הוא: (יג) וְאֶת־אֲחֵיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ:
 (יד) וְאֵל שְׂדֵי יִתְּן לָכֶם הַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וְשַׁלַּח לָכֶם
 אֶת־אֲחֵיכֶם אַחַר וְאֶת־בְּנֵימִן וְאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכַלְתִּי
 שָׁכַלְתִּי: (טו) וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־תְּמִנְתָּהּ הַזֹּאת וּמִשְׁנֵת
 בְּסָף לָקְחוּ בִידֵם וְאֶת־בְּנֵימִן וַיִּקְמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם וַיַּעֲמְרוּ
 לִפְנֵי יוֹסֵף: שֵׁשׁ (טז) וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶתֶם אֶת־בְּנֵימִן וַיֹּאמֶר
 לְאִשָּׁר עַל־בֵּיתוֹ הֲבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבָּיְתָה וּסְבַח טֹבָחַ
 וְהִכֵּן כִּי אֲתִי יֵאָכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצְּהָרִים: (יז) וַיַּעַשׂ הָאִישׁ
 כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף:
 (יח) וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוֹבֵאוּ בֵּית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־
 דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׂבֵב בְּאִמְתָּתֵנוּ בְּתַחֲלָה אֲנַחְנוּ מוֹבְאִים
 לְהַתְּגַלֵּל עָלֵינוּ וּלְהַתְּנַפֵּל עָלֵינוּ וּלְקַחַת אֶתְנוּ לַעֲבָדִים
 וְאֶת־חֲמֵרֵינוּ: (יט) וַיִּגְשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף
 וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו פְּתַח הַבַּיִת: (כ) וַיֹּאמְרוּ כִּי אֲדֹנָי יָרַד יִרְדְּנוּ

termő gyümölcs (I. Plin. XIII. 10.), mely Egyptomban nem
 volt otthonos. A' Pistácia fának (*Pistacia vera* L.) szennyes
 zöld, felesen és közös száron egymásmellett álló leve-
 lei vannak. Őszhóban,ogyoró-nagyságú diókat érlel, mely-
 lyek jószagú héjaikban, olajos, nedves magot rejtenek. —
 שקדים (I. felj. 30. f. 37. v.) — (14) שְׁכַלְתִּי — én pedig ha
 megfosztattam, hadd legyenek megfosztva. A' ké-

lünk és nemzetségünk felől, mondván: Él-e még atyátok? van-e fivéretek? És értesítettük őt e' beszédek szerint. Valjon tudhattuk-e, hogy azt mondandja: Hozzátok le fivéreteket? — (8) És monda Jehuda Jisrael az ő atyjának: Bocsásd el a' fiút velem, azután elindulunk és elmegyünk, hogy éljünk és ne haljunk meg, mind mi, mind te, mind kisdedink. — (9) Én magamra veszem őt, az én kezemből kérd őt elő; ha meg nem hozom őt, hozád és elődbe nem állítom, bűnös legyek előtted örökké. — (10) Mert biz ha nem késtünk volna, már vissza jöhettünk volna ezzel két izben is. — (11) És monda nekik Jisrael atyjok: Ha már tehát úgy van, azt tegyétek: Vegyetek e' föld híres természetményiből a' ti edényeitekbe, és vigyétek le ajándécul annak a' férfinak, egy kevés balzsamot, egy kevés mézet, fűszereket, Ladanut, pisztáczoikat és mondolát. — (12) Pénzt pedig két annyit vegyetek kezeitekbe; azon pénzt is tudniillik mely visszatétetett zsákjaitok nyílásába vissza kezeitekben; ta-

vidékében készítették 's évenként nagy mennyiségben Egyptomba, a' hol, mint feljebb 40. f. 16. v. láttuk, a' bor nem igen terem, leszállítatik. A' görögök és a' rómaiaknál *εφημια* és sapa nevezet alatt volt ösmeretes. Plinius XIV. 11. így írja le: *Siraeum, quod alii hepsema, nostri sapam apellant, ingenii, non naturae opus est, musto usque ad tertiam partem mensurae decocto: quod ubi factum ad dimidiam est, defetuum vocamus: omnia in adulterijum mellis excogitata.* בטנים Pisztáczoik. Palaestinában igen bőven

הָאִישׁ לָנוּ וְלִמְלֻכְתָּנוּ לֵאמֹר הָעוֹד אֲבִיכֶם חַי חַיֵּשׁ לָכֶם
 אָח וְנִגְדְּלוֹ עַל־פִּי תִדְבְּרִים הָאֱלֹה תִדְרֹעַ גִּדְעַ כִּי יֹאמֶר
 הוֹרִידוּ אֶת־אֲחֵיכֶם: (ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו
 שְׁלַחַתָּה תַגְעַר אֹתִי וְנִקְוָמָה וְנִלְכַתָּ וְנִחִיתָ וְלֹא נָמוֹת גַּם־
 אֲנַחְנוּ גַם־אֲתָרָה גַם־טַפָּנוּ: (ט) אָנֹכִי אֶעֱרֹכְנִי מִיָּדִי
 תִבְקָשְׁנִי אִם־לֹא תִבְיֹאתִיו אֵלַיָּךְ וְתִצְנַתִּיו לְפָנַיָּךְ וְתִטְמֹאתִי
 לָךְ בְּלִי־תִימִים: (י) כִּי לֹלֵא הִתְמַהֲמַהְנוּ כִּי־עָתָה שָׁבְנוּ
 זֶה פַעַמִּים: (יא) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כִּן ו
 אִפֹּיָא זֹאת עָשׂוּ קָחוּ מִזְמֶרֶת הָאָרֶץ בְּכָל־יְכֶם וְהוֹרִידוּ
 לְאִישׁ מִנְחָה מַעֲט צָרִי וּמַעֲט דְבַשׁ נִכְאֵת וְלֹט בְּטַנִּים
 וְשִׁקְדִים: (יב) וְכֶסֶף מִשְׁנֵה קָחוּ בְיַדְכֶם וְאֶת־הַכֶּסֶף
 הַמוֹשֵׁב בְּפִי אֲמַתְחִיתֶכֶם תָּשִׁיבוּ בְיַדְכֶם אוֹלֵי מִשְׁנֵה

kezik, hogy Jákob fiai atyjok szemrehányásaitól menekedők
 hazugsággal éltek legyen, mert a' mint 44. f. 19. versből
 Jehudának Józsefhez intézett beszédéből kitetszik, az való-
 lag megtör.ént. — (11) זמרת הארץ a' föld éneke — a' ter-
 mesztmények mellyek énekben dicsőitetnek. צרי, נכאת, ולט
 (1. felj. 37. f. 25 v.) רבש itt nem jelenthet a' méhekről készí-
 tett mézet; mert ez Egyiptomban nagy mennyiségben és kü-
 lönös jóságú természetik; hanem itt a' szőlőnedvből készí-
 tetni szokott syrumpemü mustról lehet szó, melly az ara-
 boknál még most is *)-nak neveztetik, és a' melly Chebron

*) دبس

mindeniknek pénzcsomója az ő zsákjában vala. Látván tehát pénzcsomóikat, ők és atyjok, megfélemlének. — (36) monda nekik Jákob az ő atyjok: Engem megfosztottatok! József oda van és Simeon is oda van, Binjamint pedig elakarjátok vinni! Engem érnek mind ezek! — (37) Szóla tehát Reuben az atyjához. mondván: Az én két fiamat öld meg, ha vissza nem hozom őt hozzád! Bizd az én kezemre őt, és én hozom vissza hozzád. — (38) És monda: Nem megy alá az én fiam veletek, mert fivére megholt és ő maga maradt meg, ha tehát veszedelem éri az úton, a' mellyen mentek, ősz fejemet búval szállítjátok alá a' sirba.

XLIII. (1) Az éhség pedig nagy vala azon a' földön. — (2) És lön, a' mint fölemésztették vala a' gabonát, mellyet Miczrájimból hoztak vala, monda nekik atyjok: Menjetekek le ismét és vegyetekek nekünk egy kevés élést. — (3) És szóla hozzá Jehuda, mondván: Erősen fogadta az a' férfi, mondván: Ne nézzetekek szemem közé, hanem ha fivéretekek veletekek leend. — (4) Ha elbocsátod fivéretekekkel velünk, alá menünk és veszünk neked élést. — (5) Ha pedig el nem bocsátod, nem megyünk alá, mert az a' férfi megmondá nekünk: Ne nézzetekek szemem közé, hanem ha fivéretekek veletekek leend. — (6) És monda Jisrael: Miért szereztétekek e' bajt nekem, értesítvén a' férfit, hogy van még fivéretekek. — (7) És mondának: Tudakozódott a' férfi felő-

XLIII. (7) Ha a' feljebbiekben nem láttuk, hogy József kérdezősködött volna családjok után, abból még sehogy sem kö-

אִישׁ צָרוּר־כֶּסֶף בְּשֵׁקוֹ וַיֵּרְאוּ אֶת־צָרְרוֹת כַּסְפֵיהֶם הַמָּה
 וַאֲבֵיהֶם וַיֵּרְאוּ: (לו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יַעֲקֹב אֲבֵיהֶם אֶתִּי
 שֶׁבַלְתָּם יוֹסֵף אֵינְנִי וְשִׁמְעוֹן אֵינְנִי וְאֶת־בְּנֵימִן תִּקְחוּ עָלַי
 הֵינִי כְלָנֹת: (לז) וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי
 בָנָי תָּמִית אִם־לֹא אָבִיאוּ אֵלַיךָ תָּנֵחַ אֹתוֹ עַל־יָדַי וְאֵנִי
 אֲשִׁיבֵנּוּ אֵלַיךָ: (לח) וַיֹּאמֶר לֹא־יִרַד בְּנֵי עִמְכֶם בִּי־אֶתִּי
 מֵת וְהוּא לְבָדֹד גִּשְׁאֹר וּקְרָאָהוּ אָסֹן בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ
 בָּהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שִׁיבְתֵי בִיגוֹן שְׂאוּלָה:

מג (6) וַהֲרַעַב כְּבֹד בְּאַרְצֵי: (ב) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלוּ לֶאֱכֹל
 אֶת־הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
 אֲבֵיהֶם שָׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מֵעַט־אֶכֶל: (ג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי
 יְהוּדָה לֵאמֹר הַעַד הַעַד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תֵרְאוּ
 פָּנַי בְּלֹתֵי אַחֵיכֶם אַתְּכֶם: (ד) אִם־יִשָּׁב מִשְׁלַח אֶת־
 אַחֵינוּ אֲתָנוּ גִרְדָּה וְנִשְׁבַּרְתָּ לָּהּ אֶכֶל: (ה) וְאִם־אֵינָהּ
 מִשְׁלַח לֹא נִגְדַּד בִּי־הָאִישׁ אָמַר אֱלֵינוּ לֹא־תֵרְאוּ פָּנַי
 בְּלֹתֵי אַחֵיכֶם אַתְּכֶם: (ו) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָּה הִרְעַתֶּם
 לִי לְהַנְדִּי לָאִישׁ הַעַד לָכֶם אַח: (ז) וַיֹּאמְרוּ שְׂאוּל שְׂאוּל־

megtalálta, elvégre bizonyossá lett előttük, hogy szántszán-
 dékkal történt, és hogy vagy mindnyájan, ha leakarnak
 még egyszer menni, vagy legalább Simeon el van veszve.

az útra, és megtevék nekik így. — (26) És elvivék gabonájokat számáraikon és elmenének onnét. — (27) És föloldá egyik a' zsákját, abrakot adandó számárának a' szálláson 's meglátá pénzét, melly ime zsákja nyilásában vala. — (28) És szóla fivéreihez: Visszatétezt pénzem és ime zsákomban is van. Megdöbbene azért szívök, és réműlve nézék egyik a' másikat, mondván: Mit tett itt nekünk Isten? — (29) Eljutván pedig Jákob atyjokhoz Kanaán földére, elbeszélének neki mindeneket, a' mik történetek rajtok, mondván: — (30) Az a' férfi, ama föld ura durván szólt hozzánk, és ugy néze minket, mint ama föld kémlőjit. — (31) És mondánk neki: Igazak vagyunk, soha nem valánk kémek. — (32) Tizenketten vagyunk fivérek, atyánk fiai; az egyik ugyan nincsen, a' kisebbik pedig most atyánkkal van Kanaán földén. -- (33) És monda nekünk a' férfi ama föld ura: Ez által tudandom meg, hogy igazak vagytok, egyik fivéreteket hagyjátok nálam, és házatok szükségét vegyétek és menjetek. — (34) És hozzátok a' ti öcséteket hozzám, hogy megtudjam, hogy kémek nem vagytok, hogy igazak vagytok; azután fivéreteket is kiadom, és az országot bejárhatjátok. — (35) És lön midőn zsákjokat kiüritenék, ime

jelent. — (35) וַיִּפְתְּחוּ וַיֵּלְכוּ וַיִּפְתְּחוּ וַיֵּלְכוּ. A' mint a' szálláson az egyik megtalálta vala pénzét, nem volt még annyira okok aggódni, mert az még történet is lehetett, de a' min otthon mindenik zsákját kinyitotta, és mindenik pénzét éppen

צָדָה לְדַרְדֵּךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם בֶּן׃ (כו) וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם עַל־
חֲמֻרֵיהֶם וַיִּלְכוּ מִשָּׁם׃ (כז) וַיִּפְתַּח הָאֱחָד אֶת־שַׁקּוֹ לְתֵת
מִסֶּפֶהוּ לְחֻמְרוֹ בַּמָּלֶזֶן וַיֵּרָא אֶת־כֶּסֶפוֹ וְהִנֵּה־הוּא בְּפִי
אֲמִתְחָתוֹ׃ (כח) וַיֹּאמֶר אֶל־אָחִיו הוֹשֵׁב כֶּסֶף וְגַם הִנֵּה
בְּאֲמִתְחָתִי וַיֵּצֵא לָבָם וַיַּחֲרִדוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מִדֵּ-
זָאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ׃ (כט) וַיָּבֹאוּ אֶל־יַעֲקֹב אֲבֵיהֶם
אֶרְצָה בְּנֵעַן וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקְּרָת אֲתָם לֵאמֹר׃
(ל) דְּבַר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אֲתָנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֲתָנוּ
בְּמִרְגָּלִים אֶת־הָאָרֶץ׃ (לא) וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ בָנִים אֲנַחְנוּ לֹא
חֵינּוּ מִרְגָּלִים׃ (לב) שְׁנַיִם־עָשָׂר אֲנַחְנוּ אַחִים בְּנֵי אֲבִינּוּ
הָאֶחָד אֵינְנוּ וְהַקָּטָן הַיּוֹם אֶת־אֲבִינּוּ בְּאָרֶץ כְּנָעַן׃
(לג) וַיֹּאמֶר אֲלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ בְּנֹאת אֲדַע כִּי
בָנִים אַתֶּם אַחֲיֶכֶם הָאֶחָד הִנֵּיחֹו אִתִּי וְאֶת־רַעְבּוֹן בְּתִיכֶם
קָחִי וְלָכוּ׃ (לד) וְהָבִיאוּ אֶת־אֲחֵיכֶם תְּקַטֵּן אֵלַי וְאֲדַעַה
כִּי לֹא מִרְגָּלִים אַתֶּם כִּי בָנִים אַתֶּם אֶת־אֲחֵיכֶם אָתֵן לָכֶם
וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ׃ (לה) וַיְהִי־הֵם מְרִיקִים שִׁקְיָהֶם וְהִנֵּה־

adatásának is ellene volt. — (27) annyiban különbözik /
שק-תֹל. hogy különösen teve- vagy öszvérzsákot = *)

*) مسح

pedig nem, Paraóh életére! hogy kémeek vagytok. — (17) Veté tehát őket fogságba három napig. — (18) És monda nekik József harmad napon; Ezt cselekedjétek, hogy éljétek; Istent félem én. — (19) Ha igazak vagytok, egyik fivéretek maradjon fogságtok házában, ti pedig menjétek el, vigyetek gabonát házatok szükségére. — (20) A' ti öcséteket pedig hozzátok én hozzám, és hebizonyosodnak beszédeitek és nem haltok meg; cselekedének tehát ekkép. — (21) És szólának egymáshoz: Bizony bűnösök vagyunk fivérünk ügyében, kinek lelki aggodalmát láttuk, a' mint könyörge hozzánk, és mi nem hallgatók meg őt; azért jött reánk e' nyomoruság. — (22) Felele pedig Reuben nekik mondván: Hát nem mondtam nektek: Ne vétkezzetek a' gyermek ellen, de ti nem hallgattátok meg és ime véreért bűnhődni is kell. — (23) De azok nem tudták, hogy megérté azt József, mert tolmács vala közöttök. — (24) És elfordula tőlök és sira, aztán pedig ismét hozzájuk fordula. és szóla hozzájuk, és kivevé közülök Simeont és megkötözteté őt szemök láttára. — (25) Megparancsolá pedig József, hogy megtöltsék edényeiket gabonával, és hogy visszategyék pénzüket, mindeniknek az ő zsákjába, és hogy adjanak nekik élést

lanságért, 's e' gondolat aggodó lelkökön csakhamar hatalmat vón. — (24) József Simeont tartja fogva és nem Rubent, hogy az elsőszülött iránti tiszteletet meg ne sértse, azonfelül Ruben, valamint fivéréit a' meggyilkolásról lebeszélte, úgy el-

חַי פְּרַעַתָּה בְּי מְדַגְלִים אֲתָם: (יז) וַיֹּאמֶר אֲתָם אֶל־מִשְׁמֶר
 שְׁלֹשֶׁת יָמִים: (יח) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף בְּיֹם הַשְּׁלִישִׁי
 וְזֹאת עָשׂוּ וַחֲיוּ אֶת־הָאֱלֹהִים אֲנִי יִרְאֶה: חמישי (יט) אִם־
 כְּנִים אֲתָם אַחֲיֵכֶם אַחַד יֹאסֶר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶּם וְאַתֶּם
 לָכוּ הִבִּיאוּ שֹׁבֵר רַעֲבֹן בְּתֵיכֶם: (כ) וְאֶת־אַחֲיֵכֶם תִּקְטֹן
 תִּבְיֵאוּ אֱלֹהֵי וַיֹּאמְרוּ וְלֹא תָמוּתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן:
 (כא) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו אֲכָל־אֲשָׁמִים וְאַנְחִנּוּ עַל־
 אַחֲיֵנוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרָת נַפְשׁוֹ בְּהַתְחַנְּנוּ אֵלֵינוּ וְלֹא
 שָׁמַעְנוּ עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת: (כב) וַיַּעַן רְאוּבֵן
 אֲתָם וְלֹא־אָמַר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֵלֵיכֶם וְלֹא־תִחַטְּאוּ
 בִּילָד וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמּוּ הַגֵּה נִדְרְשׁ: (כג) וְהֵם לֹא
 יָדְעוּ בְּי שָׁמַע יוֹסֵף בְּי הַמְלִיץ בְּיִנְתָּם: (כד) וַיִּסֹּב מֵעַל־יָהֶם
 וַיִּבֶךְ וַיֵּשֶׁב אֱלֹהִים וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים וַיִּקַּח מֵאֲתָם אֶת־שְׁמֵעוֹן
 וַיֹּאסֶר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם: (כה) וַיִּצַּן יוֹסֵף וַיִּמְלֵאוּ אֹת־
 בְּלִיָּהֶם בָּדָ וּלְהַשִּׁיב בַּסִּפֵּיהֶם אִישׁ אֶל־שִׁקּוֹ וּלְתֵת לָהֶם

és Persiában még jelenleg is fön áll e' szokás, sőt maga
 a' Persák fejedelme is nem ritkán esküszik a' maga életére
 s akkor magáról harmadik személyben szól. — (21) Minél
 mélyebben kelle érezniök a' rajtok elkövetett igazságtalan-
 ságot, annál közelebb feküdt a' gondolat, hogy ez nem e-
 gyébb bűnhődésnél, ártatlan öccsekön elkövetett irgalmat-

mutatá magát és szólt velök durva hangon és monda nekik: Honnan jöttetek? és mondának; Kanaán földéről élést vásárlandók. — (8) Megösmeré tehát József fivéreit, de azok nem ösmerték meg őt. — (9) És megemlékezvén az álmokról mellyeket álmodott vala azok felől, monda nekik: Kémek vagytok, a' föld födetlenségét látandók jöttetek. — (10) És mondának neki: Nem uram; hanem szolgálid élést veendők jötték. — (11) Mi valamennyin egy ember fiai vagyunk, igazak vagyunk, nem valának soha kémek a' te szolgálid. — (12) És monda ismét nekik: Nem, ti bizony a' föld födetlenségét látandók jöttetek. — (13) De ők mondának: mi a' te szolgálid tizenketten fivérek vagyunk, egy ember fiai Kanaán földén, és im a' kisebbik most a' mi atyánknál van, egy pedig oda van. — (14) És monda nekik József: Ez az a' mit szóltam hozzátok, mondván: hogy kémek vagytok. — (15) Ez által megfогtok kísértetni: Paraóh életére! hogy ki nem mentek innen, hanem ha ide jó a' ti öcsétek. — (16) Küldjete el közületek egyet, hogy hozza el fivéreteket, ti pedig fogva vagytok, így meg fognak kísértetni beszédeitek, van-e igazság bennetek; hogyha

híjján vannak. A' latin is mondja: nuda urbs praesidio, nudata castra. (Rosenmüller). — (10) כלנו — נהנו Mi valamennyin egy ember fiai vagyunk, egy atya pedig minden gyermekeit egyszerre a' kémség veszedelmének ki nem tenné. — (15) A' király életére esküdni az ókorban, még a' rómaiaknál is a' Caesarok idejében rendén vala,

אַתֶּם קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מֵאֵין בְּאַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מֵאַרְצָא
 בְּנֵעַן לְשִׁבְר־אָכֹל: (ח) וַיִּבֶר יוֹסֵף אֶת־אָחָיו וְהֵם לֹא
 הִכְרָחוּ: (ט) וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחִלְמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם
 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מְרַגְלִים אַתֶּם לְרֹאוֹת אֶת־עֵרֹנֵת הָאָרֶץ
 בְּאַתֶּם: (י) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדַגִּי וְעַבְדִּיךָ בָּאוּ לְשִׁבְר־
 אָכֹל: (יא) כִּלְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחֲנוּ בְּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־
 הָיוּ עַבְדֶּיךָ מְרַגְלִים: (יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לֹא כִי־עֵרֹנֵת
 הָאָרֶץ בְּאַתֶּם לְרֹאוֹת: (יג) וַיֹּאמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר עַבְדֶּיךָ
 אָחִים וְאֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד בְּאָרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה תִקְטָן
 אֶת־אֲבִינוּ תִיוֹם וְהִתְאַחַד אֵינָנוּ: (יד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף
 הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְלִים אַתֶּם: (טו) בְּזֹאת
 תִּבְחָנוּ חֵי פְרַעֲה אִם־תִּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבוֹא אָחֵיכֶם
 תִּקְטָן חַיָּה: (טז) שְׁלָחוּ מִכֶּם אֶחָד וַיִּקַּח אֶת־אָחֵיכֶם
 וְאַתֶּם תֵּאֱסְרוּ וַיִּבְחָנוּ דְּבָרֵיכֶם תֵּאֱמַת אֲתָנֶכֶם וְאִם־לֹא

emlékeztető. — (8) József fivéreit megösmérheti, részint mivel
 mikor tőlök elvált ezek már megnőtt emberek levén, külse-
 jökben nem változtak, részint mivel megérkezésüket sejt-
 dithette is: a' fivérek pedig Józsefet meg nem ösmérhetik,
 egyiptomi nyelve, (I. tov. 23. v.) öltözete, magas állása és
 különben is megváltozott külseje miatt. — (9) ערות הארץ a'
 föld födetlenségét — a' tartomány olly helyeit, mellyeken
 az ellenség könnyen beronthat, minthogy várak és erősségek

földön. És megnyitá József mindent, a' miben valami vala, és árulá a' miczrájimbelieknek, mert nevedett vala az éhség Miczrájim földén. — (57) És az egész világ Miczrájimba jöve gabonát veendő Jószeftől, mert nagy vala az éhség az egész földön. —

XLII. (1) Látván pedig Jákob, hogy van gabona Miczrájimbán, szóla tehát Jákob fiaihoz: Mit néztek egymásra? — (2) És monda: Ime hallom, hogy van gabona Miczrájimbán, menjetek alá oda, és vegyetek gabonát számunkra, hogy éljünk és ne haljunk meg. — (3) Lemene tehát József tiz fivére, hogy vennének gabonát Miczrájimbán. — (4) Binjámint pedig József fivérét Jákob nem küldé el az ő fivérivel, mert azt mondá: Hogy veszedelem ne érje. — (5) Elmenének tehát Jisraél fiai gabonát veendők az oda menők között; mert éhség vala Kanaán földén. — (6) József pedig e' földnek parancsolója vala, ő árulá a' gabonát a' föld minden népének: és eljövének József fiverei és leborultak előtte arczzal a' földre. — (7) József pedig látván az ő fivereit megösmerte őket, de idegennek

jellemét tehát valamikép klismerni lesz fő feladata és e' végre meg kelle őket, történjék bár kemény szerrel, kísértentie 's ez a' következő két fejezet tartalma. — (6) וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ = שׁוּחַ itt még igen gyéren használt szó, csak később ment át a' közönséges nyelv szokásba m. Koh. 7. f. 19. v. 10. f. 5. v. Különbén Flav, Jósefnál (c. Ap. I. 14.) Maneth. is nevezi a' Hyksos királyát *Σάλατις*-nak, mi nyilván ugyan ez. — A földreborulás különösen kiemeltetik, az álmok teljesítésére

וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כַּל־אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁפֹּר לַמִּצְרַיִם וַיַּחֲזֹק
הָרָעַב בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: (כז) וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיִם
לְשֹׁבֵר אֶל־יוֹסֵף כִּי־חָזַק הָרָעַב בְּכָל־הָאָרֶץ:

מב (א) וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ־שֹׁבֵר בְּמִצְרַיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
לְבָנָיו לָמָּה תִּתְרָאוּ: (ב) וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי

כִּי יֵשׁ־שֹׁבֵר בְּמִצְרַיִם רְדוּ־שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ־לָנוּ מִשֶּׁם וְנָתַח
וְלֹא נָמוּת: (ג) וַיֵּרְדוּ אֲתִי־יוֹסֵף עֲשָׂרָה לְשֹׁבֵר בְּר

מִצְרַיִם: (ד) וְאֶת־בְּנֵי־מִן אֲתִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב
אֶת־אֲחִיו כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאֵנוּ אֶסּוּן: (ה) וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל

לְשֹׁבֵר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי־הָיְתָה הָרָעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:
(ו) וַיּוֹסֶף הוּא הַשְּׁלִיט עַל־הָאָרֶץ הוּא הַמְּשַׁבֵּר לְכָל־

עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲתִי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲוּ־לוֹ אַפַּיִם אֶרְצָה:
(ז) וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת־אֲחָיו וַיִּכְרַם וַיִּתְנַבֵּר אֲלֵיהֶם וַיִּדְבַּר

alatt a' határos országokat és így Palaestinát, Phoenikiát, Arabiát is kell érteni.

XLII. (1) E' fejezettel kezdődik József életének egy leg-
érdekesebb, szívreható jelenése. József, a' különczködő és
a' külföldit rendesen kaján szemmel néző egyiptomiak földén,
a' legfelsőbb tisztségre eljutott idegen, most alkalom adódván,
családját szerencséjében részesíteni szeretné, de más rész-
ről, hogy ha különben magát és családját a' legnagyobb ve-
szélynek kitenni nem akarja, az egyiptombelieknek családjá-
ban egy békeszerető kis társaságra kell találniok, fivérei

melly vala Miczrájim földén, és adá az élést a' városokba, a' város azon mezőnek élését, melly körülötte vala, adá belé. — (49) És takaríta József halomra felette sok buzát, mint a' tenger fővényét, annyira, hogy megszüntek számlálni, mert nem vala száma. — (50) Józsefnek pedig születék két fia, mielőtt eljövénék az éhség ével, kiket szüle neki Asznath Pótifera Ön papjának leánya. — (51) És elnevezé József az első szülöttet Menasehnek: mert elfelejtette Isten velem bajlódásimat, és atyám egész házát. — (52) A' másodikat pedig nevezé Efrajimnak: mert szaporított Isten engem nyomoruságom földén. — (53) Eltelvén tehát a' bőségnek hét éve, melly Miczrájim földén vala. — (54) Elkezde jönni az éhség hét éve, a' mint megmondta vala József, és lön éhség minden országokban; de Miczrájim egész földén vala kenyér. — (55) 'S a' mint Miczrájim egész földe megéhezék, kiálta a' nép Paraóhhoz kenyérért. Monda pedig Paraóh egész Miczrájimnak: Menjetek Józsefhez, a' mit ő mondand nektek, cselekedjete. — (56) Az éhség pedig vala az egész

gyében). — (51) מנשה és אפרים Újra a' körülmények jelentőségéből elvont és nem a' legszigorúbb szónyomozási szabattossággal faragott két név. (I. felj. 5. f. 29. v.) Mind a' kettőben jelenkezik Józsefnek honföldre és atyjának háza iránti szeretete, úgy hogy minden megtiszteltetése daczára is Egyiptom neki még is csak ארץ עני a' nyomoruság földé. מנשה = a' ki elfelejtet vele és אפרים = szaporított. — (56) על כל פני הארץ az egész földön. Itt az összefüggés szerint csak Miczrájim földét jelentheti, ellentétben a' 57. versbeni כל הארצות hol, mint a' feljebbi (54. v.)

שבע שנים אשר היו בארץ מצרים ויתן אכל בערים
 אכל שדה העיר אשר סביבתיה נתן בתוכה: (ט) ויצב
 יוסף בר בחול תים הרבה מאד עד כי תתל לספר כי
 אין מספר: (כ) וליוסף ילד שני בנים במסרם תבוא שנה
 הרעב אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע כהן און:
 (כא) ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלהים
 את כל עמלי ואת כל בית אבי: (כב) ואת שם השני
 קרא אפרים כי תפני אלהים בארץ עניי: רבי
 (כג) ותכלינה שבע שני השבע אשר היה בארץ מצרים:
 (כד) ותחלינה שבע שני הרעב לבוא באשר אמר יוסף
 ויהי רעב בכל הארצות ובכל ארץ מצרים היה לחם:
 (כה) ותרעב כל ארץ מצרים ויצעק העם אל פרעה
 לחם ויאמר פרעה לכל מצרים לבו אל יוסף אשר
 יאמר לכם תעשו: (כו) והרעב היה על כל פני הארץ

mét még is eltalálja. Kopt nyelven e' név annyit jelent mint
 a' kor megmentése. Jablonski szerint Assche-
 neit. Neithae (Minerva) cultrix. פוטי פרע Jablonsky szerint
 a' nap papja. אן Ων nap (Ων δὲ εἰσι καὶ αὐτοὺς (t. i. Αἰγ-
 υπτίου) ὁ ἥλιος Ὁν pedig az egyiptombelieknél any-
 nyi mint a' nap. Cyrillus Comment. Hose pag. 145.) =
 Heliopolis (a' nap városa) a' napnak szentelt régi temploma
 által híres papváros alsóegyptom hasonnevü Nomosában (me-

Józsefnek: Nézz! Gondviselővé tettelek Miczrájim egész földén. — (42) És levevé Paraóh a' gyűrűt kezéről, és adá József kezére, és öltözteté őt Byssus ruhába és tón arany lánczot nyakára. — (43) És hordoztatá őt másodrendü szekerében, és kiálták előtte: Hajtsátok meg magatokat! így tevé őt Miczrájim egész földének fejedelmévé. — (44) És monda Paraóh Józsefnek: Én Paraóh vagyok, de nélküled ne emeljen senki kezét, lábot Miczrájim egész földén. — (45) És elnevezé Paraóh Józsefet; Czofnath Paenéachnak, és ada neki Asznathot, Pótiférá, Ón papjának leányát nőül. És kiméne József Miczrájim földére. — (46) József pedig harmincz éves vala, midőn Paraóh miczrájimbeli király előtt álla. Kiméne tehát József Paraóh elől és bejárá Miczrájim egész földét. — (47) És terme a' föld a' bőség hét évében markonkint. — (48) És összegyűjté a' hét év minden élését,

(ape rek, hajtsátok meg fejeiteket) melly a' héberbe úgy hozatott át, hogy ebben meg הַבִּירָה hajtsátok tétet jelent. — (45) Hogy Józsefet nemzetesitse, és hogy neki hű felekezetet szerezzen, Paraoh elváltoztatja héber nevét egy egyiptombelivel, melly egyszersmind magas tulajdonit is jelent, és nőül ad neki egy nagybefolyású családból származott leányt. Ezen oknál fogva József új nevében ismét kopt származású, csak a' héberhez szabott szóra akadunk, úgy hogy Rabbi Jehuda צפן és פֶּעֶנָה-ból való szeszélyes származtatása is, (צפנת מופיע ונתה רוח הבריות מהן) a' rejtett dolgokat az embereknek kedvezőleg való megfejtője) bár igen egyoldalú, a' szó valószínű értel-

אֶל-יוֹסֵף רָאֵה נָתַתִּי אֶתְךָ עַל כָּל-אֶרֶץ מִצְרָיִם: (מב) וַיֹּסֵף
 פָּרְעָה אֶת-טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל-יַד יוֹסֵף וַיִּלְבַּשׁ
 אֹתוֹ בְּגָדֵי-שֵׁשׁ וַיַּשֵּׂם רֶבֶד הַזָּהָב עַל-צְוָאָרוֹ: (מג) וַיִּרְכַּב
 אֹתוֹ בְּמַרְכָּבַת הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר-לוֹ וַיִּקְרָאוּ לִפְנָיו אַבְרָהָם
 וְנַתָּן אֹתוֹ עַל כָּל-אֶרֶץ מִצְרָיִם: (מד) וַיֹּאמֶר פָּרְעָה אֶל-
 יוֹסֵף אֲנִי פָרְעָה וּבִלְעֲדִיךָ לֹא-אֵיִלִּים אִישׁ אֶת-יָדוֹ וְאֶת-
 רִגְלוֹ בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרָיִם: (מה) וַיִּקְרָא פָרְעָה שֵׁם-יוֹסֵף
 צִפְנָת פַּעֲנִיחַ וַיִּתֵּן-לוֹ אֶת-אֶסְנַת בַּת-פְּרוֹטִי פְרַע כְּתָן אֵן
 לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל-אֶרֶץ מִצְרָיִם: (מו) וַיּוֹסֶף בְּן-
 שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פָרְעָה מֶלֶךְ-מִצְרָיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף
 מִלִּפְנֵי פָרְעָה וַיַּעֲבֵר בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרָיִם: (מז) וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ
 בְּשִׁבְעַת שָׁנֵי הַשָּׁבַע לְקַמְצִים: (מח) וַיִּקְבֹּץ אֶת-כָּל-אֲכָלֹ

nis állítja — az nem igaz. — (42) A' király nevét hordó pecsét
 még időkben is átadatik az első országlárnak, hogy annál-
 fogva fejedelme nevében cselekedhessék. שש = בוץ egypto-
 mi finom, fehér vászon, melyet csak papok és a' királyi
 személyek viseltek. — (43) A' királykocsiban közvetlen a'
 királyt követő József előtt a' hirdetők azt kiálták אַבְרָהָם
 szóval, a' mint az összefüggésből világosan érthetni, vala-
 mi hódolás követelteték, úgy hogy már annálfogva, a' Thalm.
 és Onkelos magy. ím a' király atyja. (אב רך) — tekin-
 tetbe sem véve hogy ריכא = rex késő származású, — nem
 állhat fenn. Leghílhetőbb az, hogy a' szó kopt származású

Isten azt véghez vinni. — (33) Most tehát szemléljen ki Paraóh értelmes és bölcs férfit és tegye Miczrájim földének gondviselőjévé. — (34) Cselekedje ezt Paraóh, és rendeljen tisztartókat a' földön, és ötödölje meg Miczrájim földét a' bőség hét évében. — (35) És gyűjtsék be a' következő jó évek minden élését, és takarjanák gabonát Paraoh keze alá élelemül a' városokba és tartsák meg. — (36) Hogy legyen az élelem a' föld számára félretéve, a' hét éhség-évére, mellyek leendnek Miczrájim földén, hogy a' föld el ne vesszen az éhségben. — (37) És megtetszék a' beszéd Paraóh szemei előtt és minden szolgáltnak szemei előtt. — (38) Monda tehát Paraóh szolgáltnak: Találandnánk e' férfit mint ez, kiben Isten ihlete van. — (39) És szóla Paraóh Józsefhez: minthogy Isten veled mind azt tudatá, nincs olly értelmes és bölcs, mint te. — (40) Te légy hát házam gondviselője és parancsaidhoz alkalmazza magát népem, csak a' királyi székkel nagyobb leendek nálad. — (41) És monda Paraóh

bet, mint, hogy mind gondviselése, és elintézése alá rendeltetik; de a' részletes magyarázatban igen különbözők a' vélemények. Leghitehetőbb Gesenius magyarázata, mellyet én is követtem, és melly szerint פָּרַע törzsöke פָּרַע egyértelmű az arab *) rendezni, elintézni szóval. De hogy Onkelos és a' Sept. e' szót ugy fordítja — valamint Gese-

*) نسق

הָאֱלֹהִים וּמִמֶּתֶר הָאֱלֹהִים לַעֲשׂוֹתוֹ: (לג) וְעַתָּה יִרְאֵה
פְּרַעֲה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וַיִּשְׁתַּחֲוֶה עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
(לד) יַעֲשֶׂה פְּרַעֲה וַיִּפְקֹד פְּקָדִים עַל־הָאָרֶץ וַחֲמִשָּׁה אֶת־
אֶרֶץ מִצְרָיִם בְּשֶׁבַע שָׁנֵי הַשָּׁבַע: (לה) וַיִּקְבְּצוּ אֶת־כָּל־
אֶמְלַל הַשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה וַיִּצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־
פְּרַעֲה אֶמְלַל בַּעֲרִים וּשְׁמָרוֹ: (לו) וְהָיָה הָאֶמְלַל לְפִקְדוֹן
לְאֶרֶץ לְשִׁבְעַת שָׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־
תִּכְרַת הָאֶרֶץ בְּרָעָב: (לז) וַיִּיטֵב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פְּרַעֲה וּבְעֵינֵי
כָּל־עַבְדָּיו: (לח) וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה אֶל־עַבְדָּיו הֲנִמְצָא כֹּהֵן
אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ: שְׁלִישִׁי (לט) וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה
אֶל־יוֹסֵף אַחֲרַי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתָהּ אֶת־כָּל־זֹאת אֵיךְ־
נָבוֹן וְחָכָם כְּמֹדֶךָ: (מ) אָתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי וְעַל־פְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כָּל־עַמִּי רַק הַבֶּסֶט אֲנִי אֲנִי מִמְּךָ: (מא) וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה

— Paraóh álma egy — értelmére nézve. — הוא
(34) meg ötödölni. cf. עשר megtizedelni; azaz, hogy
a' termésnek vegye ötöd részét, mint adót. Nem szükséges
pedig a' szót fordítani, mint azt sokan tették; és vegye
meg pénzen az ötödöt; mert lehet, hogy az adó az-
előtt sem sokkal kisebb volt, azonfelül az aratások igen ál-
dottak valának és az egész intézkedés az egyiptombeliek ja-
vára történt. — (40) על ביתי házam gondviselője —
országjár vagy nagyvezér. על פניך כל עמי Általában e'
mondás értelme sehogysem kétséges, mert nem fejez ki egye-

— (21) És ezek amazoknak gyomrába jöven észre sem vététt, hogy azoknak gyomrába jöttek, mert tekintetök szintolly hitvány vala mint az előtt, arra fölserkenék. — (22) Ismét láttam álmomban, és ime hét teljes és szép kalász jöve föl egy száron. — (23) És ime hét elszáradt, vékony és a' keleti széltől megperzselt kalász azok után sarjadnak. — (24) És elnyelék a' vékony kalászok a' hét szép kalászt. És elbeszélém a' képjel iróinak, de nincs ki megmondaná. — (25) Monda tehát József Paraóhnak: Paraóh álma egy, a' mit Isten cselekedni akar, azt jelentette Paraóhnak. — (26) A' hét szép tehén hét év, és a' hét kalász is hét év, egy álom az. — (27) A' hét ösztövér és rút tehén pedig, mellyek azok után jöttek föl, hét év; és a' hét üres, keleti széltől megperzselt kalász az éhségnek lesz hét éve. — (28) Ez a' dolog, mellyet mondtam Paraóhnak, mit Isten cselekedni akar, jelentette Paraóhnak. — (29) Ím jön hét év, mellyekben nagy bőség leend Miczrájim egész földén. — (30) De azok után támadand az éhség hét éve, és felejtve leend minden bőség Miczrájim földén, és megemészti az éhség a' földet. — (31) És észre sem fog vétetni a' bőség, azon éhség miatt, melly azután leend, mert igen nehéz lesz. — (32) A' mi pedig Paraóh álmának kettős ismétlését illeti — mert elvégzett dolog az Istennél és siet

tésében való képességét, hanem azt Isten ihletésének és jámboroknak Istentől engedett jósló tehetségnek veszi. — (25)

הָרֵאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאוֹת: (כא) וַתִּבְאֶנּוּ אֶל־קַרְבְּנָהּ וְלֹא נֹדַע
כִּי־בָאוּ אֶל־קַרְבְּנָהּ וּמְדַאֲבֵהוּ רַע בְּאִשֶׁר בַּתְּחִלָּה וְאִיקָץ:
(כב) וְאָרָא בְּחִלְמֵי וְהִנֵּה וְשִׁבַע שַׁבְלִים עֹלֶת בְּקִנְיָה אֶחָד
מִלֵּאָת וְטֹבוֹת: (כג) וְהִנֵּה וְשִׁבַע שַׁבְלִים צְנֻמוֹת וְרִקּוֹת
שֹׁדְפוֹת קָדִים צְמֻחוֹת אַחֲרֵיהֶם: (כד) וַתִּבְלַעַן הַשַּׁבְלִים
הַרְקִת אֶת שִׁבַע הַשַּׁבְלִים הַטֹּבוֹת וְאָמַר אֶל־הַחֲרָטְמִים
וְאִין מַגִּיד לִי: (כה) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־פְּרֹעָה חֲלוֹם פְּרֹעָה
אֶחָד הוּא אֶת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הַגִּיד לְפְרֹעָה:
(כו) שִׁבַע פָּרֶת הַטֹּבוֹת שִׁבַע שָׁנִים הִנֵּה וְשִׁבַע הַשַּׁבְלִים
הַטֹּבוֹת שִׁבַע שָׁנִים הִנֵּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא: (כז) וְשִׁבַע
הַפְּרוֹת הַרְקוֹת וְהַרְעֵת הָעֹלֶת אַחֲרֵיהֶן שִׁבַע שָׁנִים הִנֵּה
וְשִׁבַע הַשַּׁבְלִים הַרְקוֹת שֹׁדְפוֹת תִּקְדִּים יִהְיוּ שִׁבַע שָׁנֵי
רָעָב: (כח) הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פְּרֹעָה אֲשֶׁר
הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִרְאָה אֶת־פְּרֹעָה: (כט) הִנֵּה שִׁבַע שָׁנִים
בָּאוֹת שִׁבַע גְּדוֹל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם: (ל) וְקָמוּ שִׁבַע שָׁנֵי
רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁפַח כָּל־הַשָּׁבַע בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּכְלָה
הָרָעָב אֶת־הָאָרֶץ: (לא) וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׁבַע בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד: (לב) וְעַל
הַשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל־פְּרֹעָה פַּעַמַּיִם כִּי־נִכּוֹן הַדְּבָר מֵעַם

álmot egy éjjel, én meg az: mindenik álmának megfejtése szerint álmodtunk. — (12) Ott pedig velünk vala egy héber ifju az őrnagy szolgája, ennek elbeszéltek és megfejté nekünk álmainkat, mindenikünknek álma szerint fejtette meg. — (13) És lön hogy a' mint megfejtette nekünk, úgy történék; engem visszahelyezének tisztségembe, amaz pedig fölakasztották. — (14) Elkülde tehát Paraóh és hivata Józsefet és sürgetve kihozák a' börtönből, meghyirék, és változtatá ruháit és eljöve Paraóhhoz. — (15) És monda Paraóh Józsefnek: Álmodtam, és nincs ki megfejtené; én pedig hallottam felőled, hogy értesz hozzá, megfejteni az álmod. — (16) És felele József Paraóhnak, mondván: Nem én, Isten felelend Paraóh boldog létére, — (17) Szóla pedig Paraóh Józsefhez mondván: Álmodban im állok vala a' folyam partján. — (18) És ime a' folyamból hét kövér testü és szép tekintetü tehén jöve föl és legelének a' nádasban. — (19) Utánok pedig más hét, igen üsztövér, rút tekintetü, és sovány testü tehén jöve föl, nem láttam azokhoz hitványságra hasonlókat Miczrájim egész földén. — (20) És megevék az üsztövér és rút tehének az előbbi hét kövér tehenet.

fölmagasztalásáról így nyilatkozik a' római történetíró Just. 36. 2. quum magicas artes solerto animo percepisset, brevi ipsi regi percarus fuit. Nam et prodoqiorum sagacissimus erat et somniorum primus intelligentiam condidit nihilque divini iuris humanique ei incognitum videbatur etc. De a' szent irás nem e' szempontból nézi József az álmok megfejt-

בלילה אחד אני והוא איש כפתרון חלמו חלמנו:
 (יב) ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים וגם פרו
 ויפתרו לנו את חלמתנו איש בחלמו פתר: (יג) ויהי
 כאשר פתרו לנו בן חיה אתי השיב על בני ואתו תלח:
 (יד) וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצוהו מן תבור
 וגלה ויחלה שמלתיו ויבא אל פרעה: שני (טו) ויאמר
 פרעה אל יוסף חלום חלמתי ופתר אין אתו ואני
 שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתר אתו: (טז) ויען
 יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלהים יענה את שלום
 פרעה: (יז) וידבר פרעה אל יוסף בחלמי הנני עמך
 על שפת נהר: (יח) והנה מן הנהר עלת שבע פרות
 בריאות בשן ויפת נהר ותדענה באחו: (יט) והנה שבע
 פרות אחרות עלות אחריון בלות ורעות נהר מאד
 ורקות בשן לאראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרע:
 (כ) ותאכלנה הפרות הרקות והרעות את שבע הפרות

szik, magial mesterségek birtokában vannak, és itt az álom
 megfajtására hivatják. — (14) Az egyptombelieknél, mint
 Herodot beszéli (2. 36.) csak a' gyászolók és rablók viseltek
 szakál és fejhajat, különben ezt lenyirták, midőn más keletl
 népeknél a' szakál nagy díszére válék az embernek és annak el
 veszte szomorító történet vala. — (10) József bölcsességéről és

nak ama tehenek mellett a' folyam partján. — (4) És megevék a' rút tekintetü és ösztövért testü tehenek, ama hét szép tekintetü és kövér tehenet: és fölserkene Paraóh. — (5) És ismét elaludván, másodizben is álmodék, hogy ime hét teljes és szép kalász jöve föl egy száron, — (6) És ime hét vékony és a' keleti széltől megperzselt kalász azok után sarjadnak. — (6) És elnyelék a' vékony kalászok a' hét ép és teljes kalászt, és fölserkene Paraóh és im álmom. — (8) És lön reggel megdöbönt lelke, küldte tehát és hivatá Miczrájim' minden képjelirőit és minden bölcseit, és elbeszélé Paraóh nekik álmát, de senki meg nem fejtheté Paraóhnak. — (9) Szóla azért a' pohárnokok nagyja Paraóhoz, mondván: Büneimről kell emlékeznem mai nap. — (10) Paraóh megharagudott vala szolgálaira és vettetett vala engem a' fogházba, az örnagy házába engem és a' sütők nagyját. — (11) Álmodánk pedig

látszik, hogy a' קרים szó a' héber nyelvben mintegy appellatívumvá vált, mellyel minden ártalmas tüzes szelk me jeleltettek. — (8) נמי חרטים Nem הר آرام. látni, magyarázni és מום = מן rejtve lenni, lappangni és így a' rejtett dolgok magyarázóji; hanem הרטם név, הרט íróvesszővel írni-ből származik a' ך pedig képző, mint קרם szóban; és értelmére nézve a' szent rejtélyes irományok (Hieroglyphen) szerzőit (ἱερογραμματεῖς) jelenti. Ezekről pedig Hesych. így nyilatkozik ἱερογραμματεῖς οἱ περὶ ἱερῶν καὶ διοσημείων ἐξηγουμένοι a' rejtélyes irományok szerzői a' templomok és szent irományok felvigyázói kik a' mint Exod. 7. f. 22. v. 8. f. 3. v. és 14. f. 15. verséből kitet-

שֹׁפֶת הַיָּאָר: (ל) וְתֹאכְלֶנָּה הַפְּרוֹת רְעוֹת הַמְּרֹאָה וְדָקָה
 הַבָּשָׂר אֶת שִׁבְעַת הַפְּרוֹת יִפֹּת הַמְּרֹאָה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּקְוֹ
 פְּרָעָה: (ס) וַיִּשָּׂן וַיַּחֲלֵם שְׁנֵית וְהִנֵּה אֶשְׁבַּע שִׁבְלִים עֲלוֹת
 בְּקִנְיָה אֶחָד בְּרִיאֹת וּמְכוֹת: (ו) וְהִנֵּה שִׁבְעַת שִׁבְלִים בְּקוֹת
 וְשִׁדּוּפֹת קָדִים צְמָחוֹת אַחֲרֵיהֶן: (ז) וְהִבְלַעְנָה הַשִּׁבְלִים
 הַבְּקוֹת אֶת שִׁבְעַת הַשִּׁבְלִים הַבְּרִיאֹת וְהַמְּלֹאוֹת וַיִּקְוֹ
 פְּרָעָה וְהִנֵּה חֲלוֹם: (ח) וַיְהִי בַּבֶּקֶר וַתַּפְּעֵם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח
 וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חַכְמֵיהֶם וַיִּסְפֹּר
 פְּרָעָה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאִין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפְרָעָה: (ט) וַיְדַבֵּר
 עַד הַמִּשְׁקִים אֶת־פְּרָעָה לֵאמֹר אֶת־חֲטָאִי אֲנִי מִזְכִּיר
 הַיּוֹם: (י) פְּרָעָה קָצַף עַל־עַבְדָּיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמֵר בֵּית
 עַד הַטְּבָחִים אֹתִי וְאֶת עַד הָאֲפִים: (יא) וַנַּחֲלֵמְתָה חֲלוֹם

γῆς καὶ τροφῆς ὁ βοῦς a' föld, a' földművelés és az é-
 lelem jelképe az ökör. — (6) קדים A' keleti szél,
 melly Palaestinába pusztákon keresztül jöven, ott gyakran
 egy percz alatt az egész viruló természetet elperzseli (1.
 Erech. 17. f. 10. v. Hosea 13. f. 15. v. és Jónás 4. f. 8. v.); itt
 igenis helyesebben תימן déli szélnek mondathatott volna,
 minthogy ezen szél Egyptomban a' tavaszi aequinoctium kö-
 rül hasonló tűneményeket hoz elő, midőn a' keleti szél Egy-
 ptomba az arabiai tengeröblön keresztül jöven lűs és frisi-
 tő volna, ha általában a' Nilus völgyébe behathatna, de azt nem
 teheti a' keleti Mokattem nevü hegyláncz miatt. Azonban ugy

szef, monda: E' megfejtése: a' három kosár, három nap. — (19) Három nap alatt Paraóh fejedet veszi és fölakaszt téged fára, és a' madarak eendik husad terólad. — (20) És lön harmad nap, Paraóh születésnapján, lakomát szerze minden szolgáinak és fölemelé a' pohárnokok nagyjának fejét és a' sütők nagyjának fejét szolgálai között. — (21) És visszahelyezé a' pohárnokok nagyját a' pohárnokságába, és ismét adá a' serleget Paraóh kezére. — (52) A' sütők nagyját pedig fölakasztatá valamikép megfejtette neki József. — (13) De a' pohárnokok nagyja meg nem emlékezek Józsefről és elfelejtkezék róla.

XLI. (1) Két év lefolyta után, Paraóh álmodék és ime áll vala a' folyam mellett. — (2) És ime a' folyamból hét szép tekintetű és kövér testű tehén jöve föl, és legelének a' nádasban. — (3) Azok után pedig hét más rútk tekintetű és ösztövért húsú tehén jöve föl és megállá-

XLI. (1) יַרְדֵּן Egyiptomi szó Jaro (a' járó) = a' folyam; κατ' εἰσοχην a' Nil, valamint הַנְּהַר héberül folyam csak az Euphrátról mondatik. — (2) אֶרְבָּעִים hasonlóképp egyiptomi szó, mellyet az egyiptombeliek Hieronymusnak omne quod in palude virens nascitur-ral magyarázták (l. Hieron ad Jes. 19. f. 7. v.). Az álom tartalmára nézve meg kell jegyeznünk, mit Clemens Alexandrinus az egyiptombeliekről mond: hogy nálok συμβολον γῆς τε αὐτῆς καὶ γεωργ-

שְׁלֹשֶׁת הַסָּלִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם: (יט) בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת
 יָמִים יֵשָׂא פְרַעֲהוֹ אֶת־רֹאשׁוֹ מֵעַלֶּיךָ וְתִלֶּה אֹתָךְ עַל־
 עֵץ וְאָכַל הָעוֹף אֶת־בְּשָׂרְךָ מֵעַלֶּיךָ: מַפְטוּד (כ) וַיְהִי
 בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הִלָּדַת אֶת־פְּרַעֲהוֹ וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּה לְכָל־
 עַבְדָּיו וַיֵּשָׂא אֶת־רֹאשׁוֹ ׀ שֶׁר הַמִּשְׁקִים וְאֶת־רֹאשׁ שֶׁר
 הָאֲפִים בְּתוֹךְ עַבְדָּיו: (כא) וַיָּשָׁב אֶת־שֶׁר הַמִּשְׁקִים עַל־
 מִשְׁקָהוּ וַיִּתֵּן הַבּוֹס עַל־כַּף פְּרַעֲהוֹ: (כב) וְאֵת שֶׁר הָאֲפִים
 תִּלֶּה בְּאֵשׁר פְּתוֹר לָהֶם יוֹסֵף: (כג) וְלֹא זָכַר שֶׁר־הַמִּשְׁקִים
 אֶת־יוֹסֵף וַיִּשְׁכַּחְהוּ:

פ פ פ

מא (א) וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנַתִּים יָמִים וּפְרַעֲהוֹ חָלַם וְהִנֵּה עֹמֵד
 עַל־הַיָּאֵר: (ב) וְהִנֵּה מִן־הַיָּאֵר עֹלֹת שֶׁבַע
 פְּרוֹת יְפוֹרֹת מְרֹאָה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּדְעֶנְהָ בְּאָחוּ:
 (ג) וְהִנֵּה שֶׁבַע פְּרוֹת אַחֲרוֹת עֹלֹת אַחֲרֶיהֶן מִן־הַיָּאֵר
 רָעוֹת מְרֹאָה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמַדְנָה אֶצֶל הַפְּרוֹת עַל־

hordozzák. — (20) A' király születési napját különös ün-
 nepélylyel ülik, (cf. Herod. 1. 133. 9. 130.; valamint Hos. 7. f.
 5. v.) és a' pohárnok az alkalommal megkegyelmeztetik, a'
 mint az hasonló vig napokon történni szokott, 1. 1. Sam. 11.
 f. 13. v. 2. Sam. 10. f. 22 és 23. v.

azokat Paraóh serlegébe és adám a' serleget Paraóh kezébe. — (12) És monda neki József: Ez megfejtése: a három venyige három nap. — (13) Három nap alatt föl-magasztalandja Paraóh a' te fejed, és visszahelyezend téged tisztségedbe és adandod Paraóh serlegét kezébe az előbbi szokás szerint, mikor pohárnokja valál. — (14) De emlékezzél meg hát rólam mikor jó lesz dolgod, és cselekedjél velem kegyelmet. Említs engem Paraóh előtt, és hozass ki engem e' házból. — (15) Mert eloroztatam a' héberek honából, és itt sem cselekedtem semmit, hogy verembe vetettek. — (16) Látván pedig a' süttők nagyja, hogy jóra magyarázott, monda Józsefnek: Nekem is álmomban ime három kosár fehér kenyér feje-men. — (17) És a' felső kosárban valának Paraóh mindenféle étkei, sütemény, és a' madarak eszik vala azokat a' kosárból az én fejemről. — (18) És válaszolván Jó-

tésök fonáksága már abból kitetszik, hogy akkor a' munka írását Herodot utáni korbá kellene helyezni, a' mit hinni magoknak, Böhlen és társainak sem jönne kedvök. Valóság az, hogy maga Herodot is, ha bár teljes bortermesztést nem talált, a' szőlőtő Egyiptomban való lételeté azért még sehogy sem tagadja, mint azt már Michaelis is megmutatta. — (15) בור verem = börtön. — (16) Az απ. λεγ. ἵρηρη a' későbbi hébereknél, a' Talmudistáknál a' lepény' egy neme. מעל ראשי fejemről. Herodot mint a görög szokástól eltérőt kiemeli, hogy τὰ ἄχθεια οὐ μὲν ἀνδρες ἐπὶ τῶν κεφαλῶν φορέουσι a' terheket a' férfiak fejkön

פֶּרַעַה וְאַתָּן אֶת־תְּחֻמֹּס עַל־כֶּבֶד פֶּרַעַה: (יב) וַיֹּאמֶר לֹא
 יוֹסֵף זֶה פִּתְרוֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַשָּׁרְגִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם:
 (יג) בְּעוֹד וְשְׁלֹשֶׁת יָמִים יֵשֵׂא פֶּרַעַה אֶת־רֹאשׁוֹ וְהִשְׁיֵבָה
 עַל־כַּנְּפוֹ וְנָתַתְּ כֹּס־פֶּרַעַה בְּיָדוֹ כַּמִּשְׁפָּט הַרְאֵשׁוֹן אֲשֶׁר
 תִּהְיֶה מִשְׁקָהוּ: (יד) כִּי אִם־זָכַרְתִּי אֶתְּךָ כֹּאֲשֶׁר יִימַנְךָ
 לֵךְ וְעָשִׂיתִי־נָא עִמָּדִי חֶסֶד וְהוֹפְרֵתִנִי אֶל־פֶּרַעַה וְהוֹצֵאתִנִי
 מִן־חַבְּתֵי תוֹחַ: (טו) כִּי־גָזַב גָּזַבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעֵבְרִים וְגַם־
 פָּה לֹא־עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי־שָׁמוּ אֶתִּי בְּבוֹד: (טז) וַיִּרְא
 שְׂרֵי־הָאֲפִים כִּי טוֹב פִּתְרוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־יוֹסֵף אַף־אֲנִי
 בְּחַלּוּמֵי וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סִלֵּי חִרֵי עַל־רֹאשֵׁי: (יז) וּבַסֵּל
 הָעֲלִיוֹן מִכָּל מֵאֲכָל פֶּרַעַה מַעֲשֶׂה אִפְּהָ וְהַעוֹף אֲכָל אֶתֶם
 מִן־הַסֵּל מֵעַל־רֹאשֵׁי: (יח) וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פִּתְרוֹנוֹ

hitték, és sem ivásra, sem libatíokra vele élni nem volt
 szabad. Pótlékul a' frissében kifacsart, nem részegítő szőlő-
 nedvvel, mint mai nap még a' moslemek, éltek. Csak midőn
 Psamettich után a' külföld szokásai elhatalmaztak Egyptom-
 ban, távoztak el a' törvénytől, és versünk valólag később
 korra mutatna — mint Bohlen hiszi — ha itt borivásról,
 és nem inkább a' borivást illető, és fenálló tilalom elmás ki-
 kerüléséről volna szó. Midőn pedig Bohlen és társai He-
 rodotból a' bortermesztés teljes hiányát akarják megmutat-
 ni és abból azt következtetni, hogy a' Genesis írását e'
 versnél fogva már később korba kell helyezni, következte-

sütők nagyjára. — (3) És vetteté őket az őrizet alá, a' testőrségi nagynak házába, a' börtönbe, a' helybe hol József fogva vala. — (4) És gondviselővé tevé a' testőrségi nagy Józsefet közöttök, és inaskodott vala nálok és valának jó ideig a' fogházban. — (5) Egyszer álmot látának mindketten, mindenik az ő álmát ugyanazon éjjel, mindenik álmának magyarázata szerint, a' miczrájimbeli királynak pohárnokja, és sütője, kik fogva valának a' börtönben. — (6) Kikhez midőn bement volna József reggel, látá őket hogy ime kedvetlenek. — (7) És megkérde Paraoh udvari tisztjeit, kik vele valának őrizet alatt, mondván: miért vagytok olly rossz szinben ma? — (8) És szólának hozzá: Álmodtunk, és nincs ki megfejtse nekünk. És monda nekik József; Hát nem Istené-e fölfejtések? Beszéljétek el nekem. — (9) Elbeszélé tehát a' pohárnokok nagyja álmát Józsefnek és szóla hozzá: Álmomban ime egy szőlő való előttem. — (10) És a' szőlőtön három venyige vala, 's fakadni látszék, előterme a' virág, és megérének gerezdjein a' szőlők. — (11) Paraoh serlege pedig kezemben vala, és vévém a' szőlőket és kifacsarám

len isteni ihletés következte, és így arra talán ő is méltathatott. — (11) Az *אפ. לט. שחמ* a' régi fordítóktól egyhangulag kifacsarással fejeztetett ki, melly fordítás legis leginkább van az elbeszélés értelmében. A' Psammetich előtti egyiptombeliek ugyanis a' bort, részegítő erejénél fogva, az Istenek ellen viaskodó gonosz szellemek vérének

(ג) וַיִּתֵּן אֹתָם בְּמִשְׁמַר בַּיַּת שַׁר הַטַּבָּחִים אֶל־בַּיִת הַסֹּחֵר
מִקּוֹם אֲשֶׁר יוֹסֵף אָסוּר שָׁם: (ד) וַיִּפְקֹד עַל הַטַּבָּחִים
אֶת־יוֹסֵף אַתְּם וַיֵּשֶׁרֶת אַתְּם וַיְהִי יָמִים בְּמִשְׁמַר:
(ה) וַיַּחְלְמוּ חֵלֹם שְׁנֵיהֶם אִישׁ חֵלְמוֹ בְּלַיְלָה אַחַד אִישׁ
כַּפְתָּרוֹן חֵלְמוֹ חֲמִשָּׁקָה וְהָאֵפֶה אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר
אָסוּרִים בְּבַיִת הַסֹּחֵר: (ו) וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בְּבֹקֶר וַיֵּרָא
אֹתָם וְהֵנֵם זַעֲפִים: (ז) וַיִּשְׂאֵל אֶת־סֵרִיסֵי פְרַעֲהָ אֲשֶׁר
אִתּוֹ בְּמִשְׁמַר בַּיִת אֲדֹנָיו לֵאמֹר מְדוּעַ פְּגִיבְכֶם רָעִים הַיּוֹם:
(ח) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֵלֹם חֵלְמָנוּ וּפְתַר אֵין אִתּוֹ וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם יוֹסֵף תְּלוֹא לְאֱלֹהִים פְּתֹרֵיִם סְפֹרֵי־נָא לִי:
(ט) וַיִּסְפֹּר שְׂרֵי־חֲמִשָּׁקִים אֶת־חֵלְמוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ
בְּחֻלּוֹמֵי וְהִנֵּה־גֹפֶן לְפָנָי: (י) וּבְגֹפֶן שְׁלֹשָׁה שָׂרִיגִים וְהוּא
כַּפְרֹתָת עֲלֵתָה נֹצֵה הַבְּשִׁילוֹ אֲשַׁלְּתִיחַ עֲנָבִים: (יא) וְכֹסֶם
פְרַעֲהָ בְיָדֵי וְאָקַח אֶת־הָעֲנָבִים וַאֲשַׁחַט אֹתָם אֶל־כּוֹס

(3) a' testőrségi nagy. (I. felj. 37. f. 36. v.)
— (8) József válaszában megértésére emlékeztetünkbe kell visszahívunk, hogy Egyiptomban az álmefejtetés, az ugynevezett חֲרֻמִּים-nak volt foglalatossága (I. tov. 41. f. 8. v. Dan. 2. f. 2. v.) A' foglyok tehát azt sajnálták, hogy a' börtönben álmefejtetőt nem reménylhettek, és arra felelt József, hogy az álom megfejtése nem emberek dolga, nem tanulmányoknak vagy tudományoknak eredménye, hanem közvet-

(19) 'S lön a' mint hallotta az ő ura nője szavait, mellyeket szólt hozzá, mondván: Illyen dolgokat cselekedék nekem a' te szolgád; fölgerjedd haragja. — (20) Vevé azért József ura őt és vetteté a' börtönbe, a' helybe, hol a' király foglyai valának megkötötztetve, és így ott vala a' tömlöczben. — (21) De Jehova vala Jószeffel és kiterjeszté reája kegyelmét és kedvességet ada neki a' börtön-örnagyszemeiben. — (22) És adá a' börtönörnagyszef kezébe mind a' foglyokat, kik a' börtönben valának, és valamit ott cselekesznek vala, mind ő cselekszi. — (23) A' börtönörnagyszemmihez nem lát, a' mi kezében vala, mivel Jehova vele vala, és valamit cselekedet Jehova sikerítette.

XL. (1) És lön e' történetek után, vétkezének a' miczrájimbeli király pohárnokja és sütője az ő urok, a' miczrájimbeli király ellen. — (2) És megharaguvék Paraóh két udvari tisztjére, a' pohárnokok nagyjára és a'

vé, és hogy újabb nyelvekből hozzak példát: a' provençale renh, senh, ponh, manh szavakat mindenki egyazonosoknak fogja találni az olasz regno, segno, pugno, magnoval. — (22) עשה — כל ואת כל és valamit ott cselekesznek vala, mind ő cselekszi. Hihetőleg közmondás melly azt jelenti, hogy mind a' mi történt, általa lön meg.

XL. (1) A' pohárnok és sütő tisztsége uroknak ételét megízlelni, hogy így a' megétegetéstől megóvassék. Ez tiszteleti hivatal vala (Herodot 3. 34.) és azért József szolgálatjokra van (lásd tovább 4. v.) még a' börtönben is. —

כְּשָׁמַע אֲדָנָיו אֶת־דְּבָרַי אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר דִּבְרָה אֵלָיו לֵאמֹר
 בְּדָבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עֲבָדָךָ וַיַּחַר אַפּוֹ: (כ) וַיִּקַּח אֲדָנִי
 יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל־בֵּית הַסֹּחֵר מְקוֹם אֲשֶׁר־אֶסְוֶר
 הַמֶּלֶךְ אֶסְוֶרִים וַיְהִי־שֵׁם בְּבֵית הַסֹּחֵר: (כא) וַיְהִי יְהוָה
 אֶת־יוֹסֵף וַיְטַ אֵלָיו חֶסֶד וַיִּתֵּן חַיָּו בְּעֵינָי שֶׁר בֵּית־הַסֹּחֵר:
 (כב) וַיִּתֵּן שֶׁר בֵּית־הַסֹּחֵר בְּיַד־יוֹסֵף אֵת כָּל־הָאֲסוּסִים
 אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹּחֵר וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם הוּא הָיָה
 עֹשֶׂה: (כג) אֵין שֶׁר בֵּית־הַסֹּחֵר רָאָה אֶת־כָּל־מְאוֹמָהּ
 בְּיָדוֹ בְּאֲשֶׁר יְהוָה אֹתוֹ וְאֲשֶׁר־תָּוֵא עֲשָׂה יְהוָה
 מִצְלִית: פ שְׁבִיעִי

מ (ה) וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חֲטָאוּ מִשְׁקַת מֶלֶךְ־
 מִצְרַיִם וְהָאֵפָה לְאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם: (ז) וַיִּקְצֹף
 פְּרַעֲהַ עַל שְׁנֵי סֹרִיסָיו עַל שֶׁר הַמְּשָׁקִים וְעַל שֶׁר הָאוֹפִים:
 אסירי ק' האסירי ק'

akarta nyomozni, minthogy a' kimenet minden esetben
 csak saját kudarczára válhatott volna, és hogy azért Jó-
 szefet házából eltávolítandó, becsukatta. — (20) סהר E' szó,
 melly értelmére nézve a' hozzá ragasztott, a' hely,
 hol a' király foglyai valának megkötöztetve
 mondásból világos, eredetét tekintve sok szónyomozási
 szórészálhasogatásra szolgáltatott már alkalmat, és min-
 deneknek elkerülte figyelmét, hogy סהר egyazonos lehet
 a' סגור börtönnel a' ג, ugyanis, gyakran elváltozik ה' betü-

vagyok a' házban, 's mindenét mi je van, kezembe adá. — (9) Nincs senki nagyobb e' házban nálam, 's nem tiltott meg semmit tőlem, kivéve téged, mivel nője vagy; hogy cselekedhetem tehát e' nagy gonoszságot 's hogy vétkezhetem Isten ellen. — (10) És lön, hogy e'kép naponta Józsefhez szólván, ő pedig rá nem hallgatott, hogy hált volna vele, és maradt volna nála. — (11) Történt egy nap, a' mint a' házba bemene, dolgát megteendő, és a' háznépe közül senki nem vala ott bent a' házban. — (12) Megragadá őt ruhájánál, mondván: hálj velem! De ez ruháját kezében hagyván, elfuta és kiméne. — (13) És lön a' mint látta, hogy ott hagyta ruháját kezében és kifutott. — (14) Kiáltá az ő háznépét és szóla hozzájuk, mondván: Nézzétek! héber férfit hozott nekünk, hogy pajzánkodjék velünk. Bejöve hozzám, hogy velem hálna és kiálték nagy szóval. — (15) A' mint pedig hallotta hogy fölemeltem szavamat és kiálték, itt hagyta ruháját nálam és elfuta 's kiméne. — (16) Oda tevé tehát a' ruhát maga mellé, míg ura haza jöve. — (17) És szóla hozzá e' szavakkal, mondván: Be jött hozzám a' héber szolga, kit hoztál vala nekünk, hogy pajzánkodjék velem. — (18) De lön a' mint fölemeltem szavamat és kiálték, itt hagyta ruháját nálam, 's elfuta 's kiméne. —

kint. — (19) A' hagyományos magyarázók véleménye szerint. Pótifár nője beszédének hitelt nem adott, mert különben Józsefet megölte volna; hanem hogy a' dolgot tovább nem

וְכָל אֲשֶׁר-יִשְׁלֹךְ נָתַן בְּיָדֵי: (ט) אֵינָנו גְּדוֹל בְּבֵית הַזֶּה
 מִמֶּנִּי וְלֹא-חָשַׁךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם-אוֹתָךְ בְּאֲשֶׁר אָתָּה
 אֲשַׁתּוֹ וְאִיךָ אֶעֱשֶׂה הֲרַעַתָּה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטְאתִי לְאֱלֹהִים:
 (י) וַיְהִי בְּדַבָּרָה אֶל-יוֹסֵף יוֹם וַיּוֹם וְלֹא-שָׁמַע אֶלֶיָּתָּה לְשׁוֹבֵב
 אֶצְלָה לְחַיִּית עִמָּה: (יא) וַיְהִי בַּחַיִּים הַזֶּה וַיָּבֵא תְּבִיחָה
 לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶתּוֹ וְאִין אִישׁ מֵאֲנָשֵׁי תְּבִיֵת שָׁם בְּבֵית:
 (יב) וַתִּתְּפֹשֶׁתּוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שְׂכַבְרָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ
 בְּיָדָהּ וַיָּנֵם וַיֵּצֵא הַחוּצָה: (יג) וַיְהִי כִּרְאוֹתָהּ כִּי-עָנַב בְּגָדוֹ
 בְּיָדָהּ וַיָּנֵם הַחוּצָה: (יד) וַתִּקְרָא לְאֲנָשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר לָהֶם
 לֵאמֹר רְאוּ הֵבִיא לָנוּ אִישׁ עֵבְרִי לְצַחֵק בָּנוּ בָּא אֵלַי
 לְשׁוֹבֵב עִמִּי וְאֶקְרָא בְּקוֹל גְּדוֹל: (טו) וַיְהִי כִשְׁמִיעוֹ כִּי
 תְּרִימְתִי קוֹלִי וְאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ אֶצְלִי וַיָּנֵם וַיֵּצֵא הַחוּצָה:
 (טז) וַתִּנַּח בְּגָדוֹ אֶצְלָה עַד-כּוּזָא אֲדָנָיו אֶל-בֵּיתוֹ:
 (יז) וַתְּדַבֵּר אֵלָיו בְּדַבְרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר בָּא אֵלַי הָעֶבֶד
 הָעֵבְרִי אֲשֶׁר-הִבֵּאתָ לָנוּ לְצַחֵק בֵּי: (יח) וַיְהִי כִתְּרִימִי
 קוֹלִי וְאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ אֶצְלִי וַיָּנֵם הַחוּצָה: (יט) וַיְהִי

való hálátlan visszaélést, gyöngéd czélzást házassági kö-
 telességre, és az Isten iránti vétket. Ez utolsó a hason-
 mű elbeszélésben Homérnál (Ilias 6. 165.) nem érintetik. A'
 szentírás ellenben mindent Istennel való viszonylásban te-

XXXIX. (1) És József alávitetvén Miczrájimba, ott Pótifár miczrájimbéli ember Paraóh udvari tisztje, a' testörség főnöke, megvette a' Jismaelitáktól, kik alá vitték vala. — (2) Jehova pedig vala Józseffel, és ez szerencsés ember volt. És a' mint a' miczrájimbéli ura házában vala. — (3) Látá az ő ura, hogy Jehova van vele, és hogy mindent, a' mit tesz, Jehova sikerit kezében. — (4) Talála tehát József kedvességet ura szemében, és inaskodott nála; és gondviselővé tevé házán, és mindent valamije vala, kezébe ada. — (5) És lön, mióta gondviselővé tevé őt az ő házában és mindenben valamije vala, megáldá Isten a' miczri házát József kedveért, és vala Jehova áldása mindenben valamije vala, mind házában, mind a' mezőn. — (6) Bizá azért mindenét valamije vala József kezére, és nem tudott egyébről mióta nála vala, mint a' kenyérről, mellyet evett. József pedig szép alakú és szép tekintetű vala. — (7) Lön pedig e' történetek után, az ő urának nője szemeit veté Józsefere, és monda: hálj velem. — (8) De ő szabadkozék és monda urának nőjéhez: im uram nem tud semmiről mióta nála

elkülönzésre gondol, mellynél fogva az egyiptómbéli Pótifár a' héber Józseffel nem ehetett együtt; azonban hihető, hogy ez itt csak közmondatú szólásmód, melly nem jelent egyebet, mint, hogy Józsefere mindenét bízva, semmivel nem gondolt, 's csak evett, ivott. — (9) József mindinkább növekedő erővel több okokat hoz föl a' csábító nő ellen: a' bizalommal

למ (6) וַיֹּסֶף הַנְּרָד מִצְרַיִמָּה וַיִּקְנְתוּ פֹּמִיפֹר סָרִיס
 פְּרָעָה שֶׁר הַטְּבָחִים אִישׁ מִצְרַיִמִּי מִיַּד תִּישְׁמַעֲאֵלִים
 אֲשֶׁר הִזְרְדוּהוּ שָׁמָּה: (ב) וַיְהִי יְהוָה אֶת־יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ
 מְצַלִּיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרַיִ: (ג) וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי יְהוָה
 אִתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר־תּוֹא עֲשָׂה יְהוָה מְצַלִּיחַ בְּיָדוֹ: (ד) וַיִּמְצָא
 יוֹסֵף תֵּן בְּעֵינָיו וַיִּשְׂרַת אִתּוֹ וַיִּפְקְדוּהוּ עַל־בֵּיתוֹ וְכָל־יִשְׂרָאֵל
 לֹו נָתַן בְּיָדוֹ: (ה) וַיְהִי מֵאֲזַי הִפְקִיד אִתּוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל־
 אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל וַיִּבְרַךְ יְהוָה אֶת־בֵּית הַמִּצְרַיִ בְּגַלְל יוֹסֵף
 וַיְהִי בְרַבְתַּי יְהוָה בְּכָל־אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל בְּבֵית וּבְשָׂדֵהוּ:
 (ו) וַיַּעֲזֹב כָּל־אֲשֶׁר־לֹו בְּיַד יוֹסֵף וְלֹא־יָדַע אֵתוֹ מֵאֹמֶת
 כִּי אִם־תִּלְחַם אֲשֶׁר־תּוֹא אוֹכַל וַיְהִי יוֹסֵף יִפְתָּח־תֹּאֵר וַיִּפַּח
 מְרֹאֶת: שִׁשִּׁי (ז) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אִשְׁתּוֹ
 אֲדֹנָיו אֶת־עַיְנֶיהָ אֶל־יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שְׂכַבָּה עִמִּי: (ח) וַיִּמָּאֵן
 וַיֹּאמֶר אֶל־אִשְׁתּוֹ אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי לֹא־יָדַע אֵתִי מִהֶבְבַּית

XXXIX. (1) E' verssel újra visszatérünk a' 38-dik fe-
 jezettel félbeszakasztott József történetéhez. — (4) שרת
 inaskodni, a' fogadott szolga foglalatosságait jelenti,
 megkülönböztetvén a' rabszolga szolgálatától. Így József
 fölemeltetése fokonkint történt. — (6) ולא ידע — אוכל
 és nem tudott egyébbről mióta nála vala, mint a'
 kenyérről mellyett evett. Aben Esra itt osztályzati

itt kurva. — (23) Monda tehát Jehuda: tartsa meg magának, hogy kudarczot ne valljunk. Im én megküldtem e' gödét és te nem találad. — (24) Mintegy három hónap mulva, azt beszélék Jehudának, mondván: paráználkodott Thamar menyed, és ime terhes is a' paráznaságból. És monda Jehuda; vigyétek ki és égessétek meg. — (25) Mikor pedig kivetnék ő, ipához küldé, mondván: a' férfitől a' kié ezek, én terhes vagyok, és monda: ösmerd meg kié ezek, e' pecsétnyomó, e' szalag és ezen pálcza. — (25) Jehuda pedig megösmervén, monda: Igazabb énnám, minthogy nem adtam őt Selah fiának, és nem ösmeré meg többé. — (27) Lőn pedig szülése idején, hogy ime ikrek valának méhében. — (28) 'S a' mint szült, az egyik kinyujtá kezét, vőn tehát a' szülésznő és köte piros fonalat kezére, mondván: e' jött ki először. — (29) A' mint pedig kezét visszavonta, ime testvére jött ki, és monda: mit tolongottál olly erősen? és elnevezé őt Percznek. — (30) Azután kijöve testvére, mellynek kezén vala a' piros fonal, és elnevezé őt Zerachnak.

lőttnek különös jogal valának, azért ikreknél szorosán vigyáztak arra, mellyik születék előbb. — (29) פָּרָץ tolongás, szakadás, repedés. — (30) זָרַח fény, a' piros fonal, vagy feljövét első megjelenéseért.

לא־תִיָּתֶה בְּנֵה קִדְשָׁהּ: (כג) וַיֹּאמֶר יְהוָה תִּקַּח לָהּ פֶּן
 נָתַתְּ לְבָנָיו הַגֵּה שְׁלַחְתִּי תַגְדִּי תָנֶה וְאַתָּה לֹא מִצָּאָתָהּ:
 (כד) וַיְהִי כִּמְשָׁלֶשׁ חֳדָשִׁים וַיֵּגֵד לִיהוָדָה לֵאמֹר וַנִּתְּהָ
 תָמַר בְּלִתְיָהּ וְגַם הֵנָּה חָרָה לִזְנוּנֶיךָ וַיֹּאמֶר יְהוָה הֲוֹצִיָּאוֹתָ
 וְתִשְׁרָף: (כה) הִיא מוֹצֵאת וְהִיא שְׁלַחָה אֶל־חַמְיָהּ לֵאמֹר
 קָאִישׁ אֲשֶׁר־אַלְתָּ לוֹ אֲנֹכִי חָרָה וְתֹאמְרִי הַכֶּר־נָא לְמִי
 חָתַמְתָּ וְתַפְתִּילִים וְהַמָּטָה הָאֵלֶּה: (כו) וַיִּכַּר יְהוָה
 וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נָתַתִּיהָ לְשִׁלָּה בְנִי
 וְלֹא־יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ: (כז) וַיְהִי בַעֲת לְדַתָּהּ וְהֵנָּה תֹאמְרִים
 בְּבִטְנָהּ: (כח) וַיְהִי בְלִדְתָהּ וַיִּתְּנֶיהָ וַתִּקַּח הַמִּילָדָת וַתִּקְשֹׁר
 עַל־יָדָיו שְׁנֵי לֵאמֹר זֶה יֵצֵא רֵאשִׁינָה: (כט) וַיְהִי וּכְמֹשִׁיב
 יָדוֹ וְהֵנָּה יֵצֵא אָחִיו וְתֹאמֶר מַח־פָּרְצָת עָלַי פָּרֵץ וַיִּקְרָא
 שְׁמוֹ פָּרֵץ: (ל) וְאַחַר יֵצֵא אָחִיו אֲשֶׁר עַל־יָדוֹ הַשֵּׁנִי
 וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח: ם חמישי

a' szerelem istennő ünneplése alkalmával leányok és ifjak
 a' bálvány tiszteletére, szemérmöket megfertőztetni köte-
 leztettek. A' zsidó törvény e' szertartást eltiltotta. — (24)
 Jehudának mint atyafőnöknek hatalmában állott, menyé fe-
 lett ítéletet hozni. Tamar Selah törvényes jegyese lévén,
 házasságtörőnek tekintetett, mellynek büntetése Moseh tör-
 vénye szerint, kövekkel agyon veretni. — (28) Az elsőszü-

és leüle Enajim kapujában, melly Thimnáh felé vezető uton vagyon, mert látá, hogy Selah már megnőtt, és ő még sem adatott neki nőül. — (15) Meglátván tehát őt Jehuda, kurvának hívé, mert betakarta vala arczát. — (16) És eltért hozzá az uton, és monda, ugyan engedd meg, hogy menjek be hozzád, mert nem tudta, hogy menyé; ez pedig monda: mit adandsz nekem, ha bemegy hozzám. — (17) És ő monda: én küldök neked gödét a' nyájból; és az monda: ha zálogot adsz míg megküldöd. — (18) Ő pedig monda: mi legyen a' zálog a' mellyet adjak neked? És monda: pecsétnyomód, szalagod és pálczád, melly kezében vagyon. Oda adá tehát neki, és bemene hozzá és terhese dék tőle. — (19) Arra fölkelvén, elment és leveté fátyolát magáról és fölöltözé özvegysége ruháját. — (20) És elküldé Jehuda a' gödét az Adullami barátja által, hogy visszavegye a' zálogot a' nőtől, de nem találá azt. — (21) És megkérde a' hely lakosait, mondván: hol van ama kurva, a' ki Enajimban útfélen vala. És mondának: nem vala itt kurva. — (22) Visszament tehát Jehudához és monda: nem találtam; és a' hely lakosai még azt is mondták: nem vala

πύλαις Αιναν, a' melly fordítást mi is követtük. — (18) *תמך ותילך* A' keletiek a' pecsétnyomót a' felső és alsó köntös között a' mellen szalagra fűzve viselik és nagy becsben tartják. *פתילך* A' Septuagintában van: *ὄμμοσκον* karpereczet, a' mi helytelen. — (21) *קדשה* kurva. Sajátlag szentelt, mert a' Kanaániták bálványzása, nevezetesen Astarta vagy

כפתח עינים אשר על-דרך תמננתה כי ראתה כי-גדל
 שלה והוא לא-נתנה לו לאשה: (טו) ויראתה יהודה
 ויתשבה לזונה כי כסתה פניה: (טז) ויט אליה אל-הדרך
 ויאמר הבהנא אבוא אליך כי לא ידע כי כלתו הוא
 ותאמר מה-תתן-לי כי תבוא אלי: (יז) ויאמר אנכי
 אשלח גדי-ענים מן-הצאן ותאמר אם-תתן ערבון עד
 שלחך: (יח) ויאמר מה הערבון אשר אתן-לך ותאמר
 חתמך ופתי-לך ומטף אשר בדרך ויתן-לה ויבא אליה
 ותהר לו: (יט) ותקם ותלך ותסר צעיפה מעליה ותלבש
 בגדי אלמנותה: (כ) וישלח יהודה את-גדי הענים ביד
 רעהו העדלמי לקחת הערבון מיד האשה ולא מצאה:
 (כא) וישאל את-אנשי מקמה לאמר איה הקדשה הוא
 בעינים על-הדרך ויאמרו לא-היתה-בזה קדשה: (כב) וישב
 אל-יהודה ויאמר לא מצאתיה וגם אנשי המקום אמרו

tése az arabból lesz bizonyos, mellyben *) beburkolni,
 elenyzeni. E' szavakat a' régiek különbözö-
 leg értették; némelyek „a' hol a' szemet ki kell nyit-
 ni,“ mások „a' hol két kútfő ered;“ azonban az alkal-
 masint tulajdon név és hihető egyazonos a' Jos. 15. f. 34. v.
 említett עינים helységgel. A' Septuagintában van: $\pi\theta\delta\ \tau\alpha\iota\varsigma$

*) علف

szült és elnevezé Selahnak; ő pedig Khezibben vala, mikor szülte neki ezt. — (6) Vön pedig Jehuda elsőszülöttjének, Érnek nőt, kinek neve Tamar vala. — (7) De Ér, Jehudának első szülöttje, gonosz vala Isten szemei előtt, és megöle őt Isten. — (8) És szóla Jehuda Ónanhoz: eredj bátyád nőjéhez, és vedd el bátyád helyében nőül, hogy ivadékot támassz bátyádnak. — (9) Ónan pedig tudván, hogy az ivadék nem övé lesz, valahányszor bátyja nőjéhez bement, elveszté a' földre, hogy bátyjának ivadékot ne adjon. — (10) Visszatetszett pedig Isten szemeiben, mit cselekedett, 's megöle őt is. — (11) Monda pedig Jehuda Thamarnak, az ő menyének: mulass özvegyen atyád házában, mig Selah fiam megnő; mert azt mondá: hogy az is meg ne haljon, mint bátyjai. Elment tehát Tamar és mulatott atyja házában. — (12) Sok idő mulva Sua leánya, Jehuda nője, meghalt. Jehuda pedig, miután vigasztalódott vala, fölment juhai nyírőihez, ő és Adullami Chirah barátja Thimnára. — (13) És elbeszélék Thamarnak, mondván: Ime ipád Thimnába megyen juhai nyírésére. — (14) Levetvén tehát özvegysege ruháit, beleplezé magát fátyollal és elenyezett

zésében róla lemondani. — (12) חַדְרָה רַעְוָה A' Septuag. ἡ-
 olvasott és ποιμην = pásztorral fordította, melly fordítást
 Luther is követett, תִּמְנָה Thimnah, város Jehuda határin; ké-
 sőbb Dán birtokában volt. — (14) וַתַּעֲלֶה A' Septuagintában
 van ἐκαλωπίσατο és fölpiperéze; azonban e' szó jelen-

בֵּן וּתְקַרְא אֶת־שְׁמוֹ שְׁלֹחַ וְהָיָה בְּכוֹנֵיב בְּלִדְתָהּ אֹתוֹ׃
(ו) וַיִּקַּח יְהוֹדָה אִשָּׁה לְעַר בְּכוֹרֹו וּשְׁמָהּ תָמָר׃ (ז) וַיְהִי
עַר בְּכוֹר יְהוֹדָה רַע בְּעֵינָי יְהוָה וַיִּמְתְּחוּ יְהוָה׃ (ח) וַיֹּאמֶר
יְהוֹדָה לְאוֹנָן בֵּן אֶל־אִשְׁתִּי אַחִיךָ וַיְבִיֵם אֹתָהּ וְתִקַּס וְרַע
לְאַחִיךָ׃ (ט) וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה תִּגְרַע וְהָיָה אִם־
בֵּן אֶל־אִשְׁתִּי אֹחִיו וְשִׁתְתָּ אֶרְצָה לְבִלְתִּי נִתְּן־זֶרַע לְאַחִיו׃
(י) וַיֵּרַע בְּעֵינָי יְהוָה אֲשֶׁר עָשְׂתָּ וַיִּמַּת גַּם־אֹתוֹ׃
(יא) וַיֹּאמֶר יְהוֹדָה לְתָמָר בְּלָתוֹ שְׁבִי אֵלַי וְנָחָה בֵּית־אֲבִיךָ
עַד־יִגְדַּל שְׁלֹחַ בְּנֵי כִי אָמַר פְּדוּ־יָמֹות גַּם־הוּא כְּאֲחִיו
וּתְלִד תָמָר וְתֵשֵׁב בֵּית אָבִיהָ׃ (יב) וַיִּרְבוּ הַיָּמִים וְתָמָר
בַּת־שׁוּעַ אִשְׁת־יְהוֹדָה וַיִּנָּחַם יְהוָה וַיַּעַל עַל־גִּזְוֵי צֹאנוֹ
הוּא וְחִירְתָּו רַעְתּוֹ הַעֲדֵלְמִי תִמְנַתָּהּ׃ (יג) וַיִּגְדַּל לְתָמָר
לֵאמֹר הִנֵּה חָמֵד עָלֶיךָ תִמְנַתָּה לָנוּ צֹאנוֹ׃ (יד) וְתִסַּר
בְּגָדֶי אֵלַי וְתִתְעַלֶּף וְתִתְעַלֶּף וְתֵשֵׁב

20. v. Micha. 1. f. 14. v.) Schumann itt némi czélzást gyanít
לה tévedés és כויב ha zugság-ra, mert különben azt
mondja, e' vers utolsó része teljesen felesleg volna. — (8)
E' versből kitetszik, hogy még soká Móseh ideje előtt a'
héberék elődinél fennállott a' törvény, mellynél fogva a' túl élt
nőtelen testvér a' gyermek nélkül meghaláozott bátyja nő-
jét elvenni köteleztetett. Móseh e' szokást oda enyhítette,
hogy megengedte a' sógornak bizonyos szertartás követke-

ratá atyja. — (36) A' Midjaniták pedig eladák őt Mizrájimba, Pótifár Páraóh udvari tisztjének a' testőrségi nagynak.

XXXIII. (1) Ugyan azon időben lön, hogy Jehuda elmenvén fivéritől, betére egy Adulami férfihoz, kinek neve vala Chirah. — (2) És meglátá ott Jehuda egy Súa nevű, kanaánbeli férfiú leányát, és elvevé azt és beméne hozzá. — (3) És megterhesedék és szült fiút és elnevezé őt Érnek. — (4) És terhesedvén ismét, fiút szült, kit elneveze Ónannak. — (5) Újra terhesedvén ismét fiút

telme szerint Babylonban a' testőrség ezen főnöke hadivészér és bakó együtt vala. A' rómaiaknál is a' testőrök hóhérok gyanánt is szolgáltak.

XXXIII. (1) Ezen fejezet József történeteit félbeszakasztva egy, erkölcsileg kellemetlen vonással egészíti ki Jákob családjának historiáját. Belső alkatát tekintve egy nehézség adja magát elő. József eladatása ugyanis és Jákob Egyiptomba való költözése között huszonekét évű köz lévén, hogy történhetett, hogy Jehudának atyja Egyiptomba való költözésekor Perecz fiától már unokái is vannak. Aben Ezra e' nehézséget elhárítandó, az ezen fejezetben elbeszélte történetet József eladatása előtti időbe helyezi, melly' szerinte ide csak e' véget csusztatott be, hogy Jehuda bujasága által Józsefnek a' következőkben elbeszélte szüzi tisztasága annál jobban kitüntessék. ערילם régi kanaánita város (Jos. 12. f. 15. v.) Jehuda nemzetségének tartománya délszaki lapályában (Jos. 15. f. 35. v.) Rehabam óta politice fontos város (2. Chr. 11. f. 7 v.). — (2) A' Septuaginta szerint a' nő neve vala Súa. — (5) כזיב Kezib. Mostanában Zib tenger melléki város Jehudában, mellyet Pílistim laktak (1. Jos. 15. f. 44. v. 19. f.

שאלה ויבך אתו אָביו: (ו) וַיִּשְׁתַּחֲוֹתֵם מִכְּרֹךְ אֶתֹּךְ אֶל־
 מִצְרַיִם לְפֹטִיפַר כְּרִים פְּרִעֲוִי שֶׁר תַּמְבָּחִים: פ רביע
 לח (6) וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיִּתְּנֵם יְהוָה מֵאֵת אָחִיו וַיִּטְּ
 עַד־אִישׁ עַד־לְמִי וַיִּתְּנֵם חִירָה: (3) וַיִּרְא־שָׁם
 יְהוָה בַּת־אִישׁ בְּנֵעֲנִי וּשְׁמִי שֶׁעַ וַיִּקְחָהּ וַיֵּבֵא אֵלָיָהּ:
 (ג) וַתְּהַר וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ עֵר: (7) וַתְּהַר עוֹד
 וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אוֹנָן: (8) וַתִּסַּף עוֹד וַתֵּלֶד

tik. — (36) Jablonszky (Opusc. I. p. 293. 206) e' szav-
 vat nem tulajdon névnek, hanem czimnek tartja, és szerinte
 a' szó tagolása *π-ωτ-φουγο*, melly koptus nyelven azt jelenti
 „a' király atyja“ = Vezir. Azonban minthogy később (41. f.
 45. v.) ugyan ezen szó tulajdon név gyanánt említetik, e' szár-
 maztatásban nem bizhatni. *שרש* = *סרס* szószerint herélt,
 a' nőlaknál őrizetet és szolgálatot tevő személy. De ezt itt,
 minthogy később *פטיפר*-nak nője is említetik, ezen értelem-
 ben nem vehetni, hanem itt általában udvari tisztvisel-
 lőt jelent. A' zsidóknál tiltott volt a' herélés (1. Lev. 22. f.
 24. v.) és mind e' mellett (1. Reg. 22. f. 9. v. 2. Reg. 8. f. 6.
 v. 9. f. 32. v. 'stb.) a' zsidó királyok udvaraiban fordulnak
 elő *סריסים*, a' honnan nyilván kitetszik, hogy e' szó nem
 épen heréltet, de udvari tisztet is jelent általában. A' görög
εὐνοῦχος, mellyel S. Jeremias tette ki először a' *סריס* szót
 nem jelent sajátlag heréltet, hanem szoba őrt és *שר הטבחים*
 szoba és *εἶλω* őrzök szavakból származik. — A' Septuaginta szerint: *ἀρχιμαγείβα* főszakács. Azonban
 Jerem. 39. f. 9. és 13. v. és a' sz. irás más helyeiből kitet-
 szik, hogy testőrségi nagyot jelent. Az idézett helyek ér-

tek, adjuk el inkább a' Jismaelitáknak, és a' mi kezünk ne legyen rajta, mert öcsénk, testvériünk ő, és hallgatának rá fivérei. — (28) Azonban a' Midjanita kereskedők előttük elmenvén, kivonák és fölhúzák Józsefet a' veremből, és eladák Józsefet a' Jismaelitáknak húsz eziüst pénzén és elvívék Józsefet Miczrájimba. — (29) Reuben pedig a' veremhez visszatére, és ime József nem vala a' veremben, és elszaggatá ruháit. — (30) És visszatére fivérihez és szóla: a' gyermek nincs meg, és én hová legyek? — (31) Vevék tehát József ujas köntösét, és kecske bakot levágván, a' köntöst vérébe mártották. — (32) És elküldék az ujas köntöst és elvitették atyjokhoz és mondának: Ezt találtuk, ösmerd meg, fiad' köntöse-e vagy nem? — (33) És megösméré és monda: Fiam köntöse, vad állat ette meg! elszaggattatott József! — (34) És elszaggatá Jákob ruháit és zsákba öltöztvén siratá fiát sok ideig. — (35) Fölkelének pedig minden fiai és minden leányai vigasztalni őt; de nem akart vigasztalódni, és monda: Gyászolva szállok én fiamhoz a' sirba! Igy si-

-nak nevezik. Herodot (3. 112.) τὸ δὲ λήθανον, τὸ Ἀράβιον καλεοῦσι λάθανον. Ezen ladanum a' cistus nevű Syria és Arabiában bőven termő rózsabokorból nyeretik. — (28) מִדְּיָנִים Ez nem ellenkezik a' feljebb és e' vers folyamatában kijelentéssel, hogy t. i. a' Jismaelitáknak adák el; a' Jismaelita nevezett ugyan is az arab nemzetek általános neve, Midjanitáknak pedig a' Jismaeliták egy különös nemzete nevezte-

(כז) לָכוּ וְנִמְכַרְנוּ לַיְשָׁמְעֵאֵלִים וַיְדַנוּ אֶל-תְּחִיבוֹ כִּי-
אֲחִינוּ בְּשָׂרֵנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֹחָיו: (כח) וַיַּעֲבְרוּ אַנְשֵׁים
מִדְּיָנִים סְחָרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת-יוֹסֵף מִן-תְּבוֹר וַיִּמְכְּרוּ
אֶת-יוֹסֵף לַיְשָׁמְעֵאֵלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת-יוֹסֵף
מִצְרַיִמָּה: (כט) וַיָּשֶׁב רָאוּבֵן אֶל-תְּבוֹר וַהֲנִה אֶיִן-יוֹסֵף
בְּבוֹר וַיִּקְרַע אֶת-בְּגָדָיו: (ל) וַיָּשֶׁב אֶל-אֹחָיו וַיֹּאמֶר תִּלְדוּ
אִינְנִי וְאֲנִי אָנֹכִי אֲנִי-בָא: (לא) וַיִּקְחוּ אֶת-כַּתְנֶת יוֹסֵף
וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עֹזִים וַיִּמְבְּלוּ אֶת-הַכַּתְנֶת בַּדָּם:
(לב) וַיִּשְׁלְחוּ אֶת-כַּתְנֶת הַפָּסִים וַיָּבִיאוּ אֶל-אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ
זֹאת מִצְאָנוּ הַכְּרִזָּא תְּכַתְּנֶת בְּנֵךְ הוּא אִם-לֹא: (לג) וַיִּבְרָחַ
וַיֹּאמֶר כַּתְנֶת בְּנֵי חַיָּה רָעָה אֲכָלְתָּהּ מִרְחַף מִרְחַף יוֹסֵף:
(לד) וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שִׁמְלֹתָיו וַיִּשָּׂם שָׁק בְּמַתְּנָיו וַיִּתְאַבֵּל
עַל-בָּנָיו יָמִים רַבִּים: (לה) וַיִּקְמוּ כָל-בָּנָיו וְכָל-בְּנֹתָיו
לִנְחָמוֹ וַיִּמָּאֵן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי-אָרֶד אֶל-בְּנֵי אָבִל

szag- és íztelen gyanta, melly a' meleg havakban a' Libanon
hegyén bőven termő Astragalus kérgéből előlzzad. צרי Szin-
te Palaestina egy becses természetménye, Gileadban leginkább
található vala és gyógyszerül használtatott (Jer. 8. f. 22. v.).
לט Alkalmasint, az mit a' görögök λήθαρων az arabok *)

*) לט

(20) Jertek, öljük meg és vessük őt egyik gödörbe; és mondjuk, hogy vad állat ette meg, és akkor majd meglátjuk, mi lesz álmaiból. — (21) Meghallá ezt pedig Reuben, és megmenté őt kezökből, mondván: Ne öljétek meg őt. — (22) Szólt ugyan hozzájuk Reuben: Ne ontsatok vért, vessétek őt inkább e' gödörbe, melly a' pusztában van, de kézzel ne nyuljatok hozzá; hogy kiszabadítsa őt kezeik közül és visszahozza őt atyjához. — (23) Lön tehát a' mint József testvéreihez eljutott, levetteték Józseffel köntösét, az ujas köntöst, melly rajta vala. — (24) És megragadván őt, bevetették a' gödörbe, a' gödör pedig üres vala, nem vala víz benne. — (25) Azután leülének kenyerezni és fölemelvén szemeiket láták, a' mint íme egy Jismaelita uti-társaság jöve Gileadból, tevéiken tömjént, balzsamot és más illatos gyantát hordozók, ballagván, hogy alá vinnék Miczrájimba. — (26) És szóla Jehuda fivérihez: Mi hasznunk benne, ha öcsénket megöljük és eltitkoljuk vérét? — (27) Jer-

rások és folyó vizek szükiben napkeleten gödrök ásatnak az eső víz fölfogására; ezen gödrök alol igen tágasak, felül pedig olly szükek, hogy jobbára egy kővel egész nyílások befedeztethetik; ha sokáig eső nincs, ezen gödrök kiszáradnak; a' ki ilyen gödörbe vettetik, annak nyomoruságosan el kell vesznie. (Michaelis). — (25) **גומי** Hihetőleg egyazonos az arab *) Gummi Tragakanthummal. Az fehér, kemény,

*) سكاة

וַנְּתַרְגְּמוּ וַנְּשַׁלְּיכְהוּ בְּאֶחָד הַבְּרוֹת וַאֲמַרְנוּ תִּיהַ רְעָה אֲכַלְתֶּהוּ
 וַנִּרְאֶה מִתְּיָהוּ תִלְמִתּוֹ: (כא) וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלָהוּ
 מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נִבְּנוּ נַפְשׁ: (כב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים רְאוּבֵן
 אֶל־תִּשְׁפְּכוּ־דָם תִּשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־תְּבוֹר תְּהִה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר
 וַיֵּד אֶל־תִּשְׁלָחוּ־בּוֹ לְמַעַן הִצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לְהַשְׁיבוֹ אֶל־
 אָבִיו: שְׁלִישִׁי (כג) וַיְהִי בְּאֲשֶׁר־בָּא יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וַיִּפְשִׁטוּ
 אֶת־יוֹסֵף אֶת־כְּתָנֹתוֹ אֶת־כְּתָנֵת הַפָּסִים אֲשֶׁר עָלָיו:
 (כד) וַיִּקְרָהוּ וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ תְּבוֹרָה וַתְּבוֹר רַק אֵין בּוֹ מַיִם:
 (כה) וַיִּשְׁבּוּ לְאֶכְל־לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וַהֲנֵה אֶרְצָה
 יִשְׁמַעֲאֵלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וּגְמֵלֵיהֶם נִשְׂאִים נִכְאֹת וְצָרִי
 וְלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרַיִם: (כו) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־
 אֶחָיו מִתְּבַצֵּעַ כִּי נִתְּרַג אֶת־אֶחָיו וְכִסְיֵנו אֶת־דָּמֵנו:

gödrök vagy kutakra nézve a' helység neve רתן, melly ket-
 tős kutat jelent. — (23) כתנת magában jelenti a' len vagy
 pamutból készült 's csupasz testen viselt alsóruhát (in-
 get), csak a' פסים כתנת appositioja által tudjuk meg, hogy
 itt nem az ing értetik, hanem az ujas felső ruha. — (24)
 מים — a' gödör pedig üres vala, nem vala víz
 benne. A' zsidó nyelv sajátságai közé tartozik, hogy ha
 valamit erősen állítani akar, állításához nemlegesen az el-
 lenkezőt hozzá ragasztja, mint אתה ולא תהיה, mert
 meghalsz te, nem élsz. (2. Reg. 20. f. 1. v.). — A' for-

talán eljövünk én meg anyád és fivérid földig meghajtani magunkat előtted? — (11) És boszankodtak rajta fivérel, de atyja megjegyzé magának a' dolgot. — (12) Elménének pedig fivérei atyjok juhainak legeltetésére Sechembe. — (13) Szóla tehát Jisrael Józsefhez: Nemde testvéreid Sechemben legeltetnek, jer elküld'ek hozzájok; és monda neki: Imhol vagyok. — (14) És monda neki: Ugyan menj, és lásd fivéreid mintlétét és a' juhok mintlétét, és hozz nekem hírt, elküldé tehát Chebron völgyéből és méne Sechembe. — (15) Találá pedig őt egy ember, és ime tévelygő vala a' mezőben, megkérdezé tehát az ember, mondván: Mit keressz? — (16) És monda: Fivérimet keresem, ugyan mondd meg, hol legeltetnek? — (17) Monda az ember: Elköltöztek innen, mert hallottam őket mondani: Menjünk Dothánba. Elméne tehát fivérei után és megtalálá őket Dothánban. — (18) És megláták őt távolról, és minekelőtte közel-de-t vala hozzájok, fondorkodtak ellene, hogy megöljék. — (19) És szólának egyik a' másikhoz: Ime az álomlátó jön ott! —

3 mérföldre, Galboa bérceinek egy szorulatján. Azon városkán keresztül ment az ut Gileadból Judaeába és Egyiptomba (1. 2. Reg. 6. f. 13 v. ff.) — (18) **וַיִּתְנַסֵּוּ** E' szó gyöke **נָסַל** hasonértelmű az **עָרִים** (ármány) szóval; azonban van közöttök kis különbség, a' mennyiben az utolsó öntudatlan, mintegy ösztönszerű, az első pedig öntudomású és azért áll a' Hithpael vagy a' visszatérő alakban. — (20) Nem egészen jelentőség nélkül lehet, az elbeszélésben több ízben említett

מִן הַחֲלוּם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלַמְתָּ תָּבוֹא נָכוּחַ אֲנִי וְאֶמְצֵא
 וְאֶחִיד לְהַשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֲרָצָה: (יא) וַיִּקְנְאוּ־בּוֹ אֶחָיו וְאָבִיו
 שָׁמַר אֶת־תְּדַבְּרֵי: שְׁנֵי (יב) וַיִּלְכְּבוּ אֶתָּיו לְרָעוּת אֶת־צֵאן
 אֲבֵיהֶם בְּשֹׁכֵם: (יג) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הֲלוֹא אֶחִיד
 רָעִים בְּשֹׁכֵם לָכֵן וְאֶשְׁלַחֲכֶם אֵלַיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הַנְּנִי:
 (יד) וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם אֶחָיֶךָ וְאֶת־שְׁלוֹם
 הַצֵּאן וְהַשְׁבִּנִי דַבֵּר וַיִּשְׁלַחְהוּ מֵעֵמֶק חֲבֵרוֹן וַיָּבֹאוּ שְׂכֵמָה:
 (טו) וַיִּמְצְאוּהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תַעֲה בַשָּׂדֶה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ
 לֵאמֹר מַה־תִּבְקֶשׁ: (טז) וַיֹּאמֶר אֶת־אֶתִּי אָנֹכִי מִבְּקֶשׁ
 הַגִּידָה־נָא לִי אֵיפֹה תָּם רָעִים: (יז) וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נִסְעוּ
 מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אִמְרִים גְּלָבָה דַּתְּנִינָה וַיִּלְךְ יוֹסֵף אַתֵּר
 אֶחָיו וַיִּמְצְאוּם בְּדִתָּן: (יח) וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֵק וּבְטָרִם
 יִקְרַב אֵלֵיהֶם וַיִּתְנַבְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ: (יט) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
 אֶל־אֶחָיו הִנֵּה בֹעַל הַחֲלָמוֹת הִלְוָה בָּא: (כ) וַעֲתָה וּלְכּוּ

נקוד על אח

vén az ezáltal többi fiainál támasztott irigységet és vissza-
 vonást, jónak találta őt testvére jelenlétében megdorgálni
 és az álm teljesülését mint lehetlenséget szeme elibe állita-
 ni, és azért anyját is fölhozza, ki már rég meghalt,
 hogy a' lehetlenség annál világosban kitüntessék. — (13) Fel-
 lebb láttuk, hogy bántak Jákob fiai Sechem lakosival. Jákob-
 nak tehát igaz oka volt fiai miatt aggódni, midőn őket Se-
 chemben tudta. — (17) דִּתָּן Dothan kis városka Samariától

Zilpah atyja nőjének fiaival vala, és rossz híreket vive föllök atyjokhoz. — (3) Jisrael pedig jobban szerette Józsefet, minden fiainál, mert vénségének gyermeke vala, és készíte neki ujjas ruhát. — (4) Láták pedig fivéri, hogy őt jobban szereti atyjok minden fivérinél, azért gyűlölök vala őt és nem szólhattak hozzá békésen. — (5) Álmodék pedig József álmod és elbeszélé fivérinek, és még annál inkább gyűlölök vala őt. — (6) Mert monda nekik: ugyan halljátok meg az álmod, mellyet álmodtam. — (7) Hogy ime kévéket köténk vala a' mezőben és ime az én kévéim fölkelvén megállott, a' ti kévéitek pedig körülállának és meghajták magokat kévéim előtt. — (8) És mondanak neki fivéri: Hát talán királykodandol rajtunk? vagy uralkodandol köztünk. — (9) És álmodék ismét álmod és elbeszélé fivérinek és monda: ime álmodtam ismét álmod; hogy im a' nap és a' hold és tizenegy csillag meghajták magokat előttem. — (10) És elbeszélte atyjának és fivérinek és megdorgálá őt atyja, mondván neki: hát

פסים szót pedig a' Chaldaeus és syriai פסתא-ból magyarázhatjuk legjobban, a' melly ידא (kéz) vagy רגלא (láb) szavakkal egybekotve a' kar és láb végtagjaít, a' könyököt és a' sarkot jeleli. A' latin tunica talaris (talus = sark) szóból, e' szerint egészen megfelelő a' zsidó פסנת פסים-nak. E' köntös különben nem vala alkalmas az élet közönséges foglalatosságához és csak előkelők viselhették azt, és ebben feküdt József különös kijelöltetése. — (10) A' mint a' következő versből kitetszik, Jákob az álom valóságában bizott. Azonban észrevé-

וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נָשִׂי אֲבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דְּבַרְתֶּם רְעָה אֶל־
 אֲבִיהֶם: (ג) וַיִּשְׂרָאֵל אָהֵב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־כָרֶךְ
 זָקֵנִים הוּא לוֹ וַעֲשָׂה לוֹ כְּתִנַּת פְּסִים: (ד) וַיִּרְאוּ אֶחָיו
 כִּי־אָחֹו אָהֵב אֲבִיהֶם מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׁנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ
 דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם: (ה) וַיַּחְלֵם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיֹּסְפוּ
 עוֹד שְׁנֹא אֹתוֹ: (ו) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמְעוּ־נָא חֲחֲלוֹם תִּהְיֶה
 אֲשֶׁר חָלַמְתִּי: (ז) וְהִנֵּה אֲנִינִי מֵאֲלֹמִים מֵאֲלֹמִים בְּתוֹךְ
 חֲשָׁדָה וְהִנֵּה קָמָה אֲלַמְתִּי וְגַם־נִצְבָּרָה וְהִנֵּה תֹסְבִינָה
 אֲלַמְתֵּיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוֶינּוּ לְאֲלַמְתִּי: (ח) וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו
 חֲמָלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מִשׁוֹל תִּמְשָׁל בָּנוּ וַיֹּסְפוּ עוֹד
 שְׁנֹא אֹתוֹ עַל חֲלַמְתּוֹ וְעַל־דְּבָרָיו: (ט) וַיַּחְלֵם עוֹד חֲלוֹם
 אַחֵר וַיֹּסְפֶר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד
 וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַר עֶשֶׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי:
 (י) וַיֹּסְפֶר אֶל־אֲבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיַּגֵּד־בוּ אֲבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ

zik, hogy az ezen történetnél előbb történt. Jiczchak halála
 ugyanis csak azért adatott feljebb elő, hogy történetei tel-
 jesen berekesztvék, a' következők félbe ne szakasztassanak
 (l. felj. 35. f. 36. v.). זלפה — נער — és mint gyermek Bil-
 lah és Zilpah fiaival vala. Alkalmasint az annyit
 tesz, hogy Bilhah és Zilpah gyermekivel neveltetett, mint-
 hogy anyja korán meghalt. — (5) Josephus (Ar-
 chaeol. VII. 8. §. 1.) szerint a' sarkig lenyuló ujas ruha.

És meghala Baal Chánán Achbór fia és uralkodék helyette Hadar, és városának neve Páú, nőjének neve pedig Mehétabel Matréd, Mézábáb leányának leánya. — (40) Ezek pedig Észav fejedelmeinek nevei, családjaik, helységek és nevök szerint: Thimná fejedelme, Alváh fejedelme és Jethéth fejedelme. — (41) Oholibamah fejedelme, Éláh fejedelme és Pinón fejedelme. — (42) Kenaz fejedelme, Thémán fejedelme és Mibczár fejedelme. — (43) Magdiél fejedelme, Iram fejedelme. Ezek Edóm fejedelmei lakásaik szerint birtokföldöken: az Észav Edom atyja.

XXXVII. (1) És lakozék Jákob atyja tartozkodásának földén Kanaán tartományában. — (2) Ezek Jákob nemzedéki történetei: József tizenhét éves korában legelteté fivérivel a' juhakat; mint gyermek pedig Bilhah és

lyek, valamíg az atyja él, ő neve alatt adatnak elő. יוסף — שנה
 József tizenhét éves vala. Ilgen itt nagy hibát hitt fölfedezni és kivetette, hogy Józsefnek itt legalább 60 évesnek kellett lenni. Jiczchak aqyanis 180 éves korában meghalálózván (l. 35. f. 28. v.) Jákobnak akkor 120 évesnek kellett lennie, minthogy Jiczchak 60 éves volt, mikor neki Észav és Jákob születtek (l. 25. f. 26. v.) Észav 40 éves korában házasodik és akkor Jákob Mesopotamiába költözik és ott 20 évig mulat. Mesopotamiában születnek Jákob gyermekei és József is. Már ha József Jákob 60-ik évében született, most pedig Jákob 120 éves, Józsefnek 60 évesnek kell lennie. Azonban ilgen nem figyelt arra, hogy abból, hogy Jiczchak halála már 35. f. 28. v. adatott elő, még szükségkép nem követke-

בַּעַל חָנָן בֶּן-עֵבֶר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הָדָר וְשֵׁם עִירוֹ פְּעוֹ
 וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְחִיטָאֵל בַּת-מֶטְרָר בַּת מִן זָהָב: מִפְּטִיר
 (מ) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אֱלֹפִי עֲשׂוֹ לְמִשְׁפַּחְתָּם לְמִקְמֹתָם
 בְּשִׁמְתָם אֱלֹהֵ תִמְנַע אֱלֹהֵ עֲלֹהֵ אֱלֹהֵ יִתָּה: (מא) אֱלֹהֵ
 אֲהֻלִּיבְמָה אֱלֹהֵ אֵלֶּה אֱלֹהֵ פִינֹן: (מב) אֱלֹהֵ קָנָן אֱלֹהֵ
 תִימָן אֱלֹהֵ מִבְּצָר: (מג) אֱלֹהֵ מְגֵדִיאֵל אֱלֹהֵ עֵידֹם
 אֵלֶּה. אֱלֹפִי אֲדוֹם לְמִשְׁבַּחְתָּם בְּאַרְץ אַחֲזָתָם הוּא עֲשׂוֹ

אָבִי אֲדוֹם: פ

לו (א) וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאַרְץ מְגִירֵי אָבִיו בְּאַרְץ כְּנָעַן:
 (ב) אֵלֶּה הַתְּלָדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן-שִׁבְעָה עֶשְׂרֵה
 שָׁנָה חָיָה רַעַה אֶת-אָחִיו בְּצֹאן וְהוּא זָעַר אֶת-בְּנֵי כְלֶתָהּ

עֵלֶז ^{על} mindig egyazon az Euphráttal. — (39) הָדָר Hadár. E' király Móseh idejében uralkodhatott, kihez Móseh, mint Num. 20. f. 14. kitetszik, követeket is küldött. Innen van, hogy e' királyról nem mondatik, hogy meghalt, mi az előbbiekről mindvalamennyirül említettett. (Michaelis). — (40) A' következő fejedelmek jegyzékében, melly, mint mondatik, következő helységeik szerint van, a' neveket jobbara szék-városok neveinek kell tartanunk.

XXXVII. (1) Miután Észav ivadékai teljesen elváltak Jisrael nemzetségétől, elkezdődnek részletesben Jákob családjának történetei. — (2) אֵלֶּה תְּלִדוֹת אֵלֶּה ezek Jákob nemzedéki történetei. E' fölírás bevezetésül szolgál a' következőkben elbeszél Jákob családjának történetéhez, mely-

czer fiai: Bilhán, Zaaván és Aakán. — (28) Ezek Chóri fejedelmei: Lótán fejedelem, Sóbal fejedelem, Czi-beon fejedelem és Anah fejedelem. — (29) Disón fejedelem, Éczer fejedelem, Disán fejedelem. Ezek Chóri fejedelmei, fejedelemségeik szerint Széir földén. — (31) Ezek pedig a' királyok, kik meghaltak Edóm földén, mielőtt uralkodék király Jiszrael fiai között. — (32) És uralkodék Edómban: Béla, Beór fia, városának neve pedig vala Dinhabah. — (33) És meghala Béla és uralkodék helyette Jóbab, Zerach fia, Boczrahbol. — (34) És meghala Jóbab és uralkodék helyette Chusam, Théman földéből. — (35) És meghalván Chusam, uralkodék helyette Hadad, Bedad fia, ki megverte Midjánt Móab mezején, és városa neve vala Avith, — (36) Hadad pedig meghalván, uralkodék helyette Szamláh Másrikáhból. — (37) És meghala Szamláh és uralkodék helyette Saül a' folyam melletti Rechobothból. — (38) És meghala Saül és uralkodék helyette Baal Chánán, Achbor fia. — (39)

Edomitáknak már 8 királyai voltak, mielőtt Isten Jákobnak tett ígéretét ivadékaik teljesítette. — (32) דינהבה Dinhabah. Még Euseb. és Hieronymustól ösmert helység Areopolistól 8 mértföldre az Arnon felé. — (33) בצרה Boczrah Edom legnevezetesebb városai közé tartozik. 1. Jer. 49. f. 13 és 22. v. Jes. 34. f. 6. a. és 64. f. 1. v. Hitzig szerint egyazon a' 42. v. nevezett מבצר városával és Raumer gyanítása szerint ez a' Dschebali Bess eira, jelenleg halmon fekvő falu, mellynek romai egy valaha nagy kiterjedésű, jeles városa mutatnak. — (37) A' Chaldaeusoknak a' folyam

בני־אצור בלתי וועגן וועקן: (כח) אלה בני־דישן עין
וארן: (כט) אלה אלופי חרבי אלוף לוטן אלוף שובל
אלוף צבעין אלוף ענה: (ל) אלוף דישן אלוף אצור אלוף
דישן אלה אלופי חרבי לאלפיהם בארץ שעיר: פ
(לא) ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך־
מלך לבני ישראל: (לב) וימלך באדום בלע בן־בעור
ושם עירו הנחבה: (לג) וימת בלע וימלך תחתיו יובב
בן־גורח מבצרת: (לד) וימת יובב וימלך תחתיו השם
מארץ התימן: (לה) וימת השם וימלך תחתיו חדר בן
בדר המכת את־מדין בשדה מואב ושם עירו עוית:
(לו) וימת חדר וימלך תחתיו שמלה ממשרקה: (לז) וימת
שמלה וימלך תחתיו שאול מרחכות הנקר: (לח) וימת
שאול וימלך תחתיו בעל חגן בן־עקבור: (לט) וימת

szó és meleg forrásokat jelent, és valólag találtak is, azon vidékben, délkeletre a' holt tengertől olly források. — (31) mielőtt לפני מלך מלך לבני ישראל (31) — Michaelis itt azt kódék király Jisrael fiai között. Michaelis itt azt jegyzi meg: „Közönségesen azt mondják, hogy azt Móseh nem írhatta, minthogy idejében még király nem volt Jisraelben. Nekem úgy tetszik, hogy e' nehézség elenyészik, ha eszünkbe juttatjuk, hogy Móseh maga kevéssel ezelőtt beszéli, mint ígérte meg Isten Jákobnak, hogy királyok származandnak tőle, I. felj. 35. f. II. v. Itt tehát az mondatik, hogy az

fáz fejedelmei Edom földjén és ezek Adah fiai. — (17) Ezek Reuél Észav fiának fiai: Nachath fejedelem, Zerach fejedelem, Samah fejedelem, Mizzah fejedelem, ezek Reuél fejedelmei Edom földjén; ezek Boszmáth Észav nőjének fiai. — (18) Ezek Oholibamah Észav nőjének fiai; Jeús fejedelem, Jaelam fejedelem, Kórach fejedelem; ezek Oholibamah, Anah leányának Észav nőjének fiai, és ezek fejedelmeik; ez Edóm. — (20) Ezek a' Chóri Széir fiai, kik e' földön laktak vala: Lótán, Sóbal, Czibeon és Anah. — (21) És Disón, Éczer és Disan; Ezek a' Chóri Széir fiainak fejedelmei Edóm földjén. — (22) Lótán fiai pedig valának: Chóri és Héman; Lótán nővére pedig vala Thimna. — (23) Ezek Sóbal fiai: Alván, Manachath, Ébál, Sephó és Ónam. — (24) És ezek Czibeon fiai: Ajah és Anah — azon Anah, ki meleg forrásokat talála a' pusztában, mikor atyjának Czibeonnak szamárit őrizné. — (25) Ezek pedig Anah fiai: Disón és Oholibamah Anah leánya. — (26) Disan fiai ezek: Chemdán, Esbán, Jithrán és Cheran. — (27) Ezek É-

Anah pedig a' szamár és a' ló pároztatását találta föl, mely természetelleniségből származik az öszvér; azonban מצא nem jelent föltalálni, hanem találni, az öszvér neve pedig פֶּרֶד, azonfelül még itt csak szamarak legeltetése említetik. Mások azt vélik, hogy e' szó אֵימִים óriások helyett van, e' véleményt követi Onkelos, a' ki וּבְרִיא-val fordítja. Leghí-
 hetőbb Hieronymus véleménye, mely az újabbaktól is kö-
 zönségesen elfogadtatott, és mely szerint יַמִּים Phoenicius

אֱלֹהֵי בְנֵי עֵדֶה: (י) וְאֱלֹהֵי בְנֵי רְעוּאֵל בְּרַעְשׂוֹ אֱלֹהֵי נַחַת
 אֱלֹהֵי זָרַח אֱלֹהֵי שְׁמֵה אֱלֹהֵי מִנָּה אֱלֹהֵי רְעוּאֵל
 בְּאֶרֶץ אֲדוּם אֱלֹהֵי בְנֵי בְשֵׁמֶת אִשְׁתּוֹ עֵשָׂו: (יא) וְאֱלֹהֵי
 בְנֵי אַחְלִיבָמָה אִשְׁתּוֹ עֵשָׂו אֱלֹהֵי יַעֲוֹשׁ אֱלֹהֵי יַעֲלָם אֱלֹהֵי
 קָרַח אֱלֹהֵי אֱלֹוֹפִי אַחְלִיבָמָה בַּת־עֵנָה אִשְׁתּוֹ עֵשָׂו: (יב) אֱלֹהֵי
 בְנֵי־עֵשָׂו וְאֱלֹהֵי אֱלֹוֹפִיתָם הוּא אֲדוּם: ׀ שְׁבִיעִי (כ) אֱלֹהֵי
 בְנֵי־שַׁעִיר הַחֲרִי יִשְׁבֵי הָאָרֶץ לֹטֶן וְשׁוֹבֵל וְצַבְעוֹן וְעֵנָה:
 (כא) וְדִשְׁוֹן וְאַצֵּר וְדִישָׁן אֱלֹהֵי אֱלֹוֹפִי הַחֲרִי בְנֵי שַׁעִיר בְּאֶרֶץ
 אֲדוּם: (כב) וַיְהִי בְנֵי־לֹטֶן חָרִי וְהִימָם וְאַתּוֹת לֹטֶן
 הַמִּנְעֵ: (כג) וְאֱלֹהֵי בְנֵי שׁוֹבֵל עֲלֹן וּמְנַחַת וְעִיבָל שֶׁבוּ
 וְאוּנָם: (כד) וְאֱלֹהֵי בְנֵי־צַבְעוֹן וְאַיָּה וְעֵנָה הוּא עֵנָה אִשְׁרָה
 מִצָּא אֶת־הַיּוֹמָם בַּמִּדְבָּר בְּרַעְתּוֹ אֶת־הַחֲמָרִים לְצַבְעוֹן
 אָבִיו: (כה) וְאֱלֹהֵי בְנֵי־עֵנָה דִישָׁן וְאַחְלִיבָמָה בַּת־עֵנָה:
 (כו) וְאֱלֹהֵי בְנֵי דִישָׁן חֲמָדָן וְאַשְׁבֵן וַיְתִרְוּ וַכְּרוּ: (כז) אֱלֹהֵי

iradékaik között némi kétségeket támaszt, kivált mivel alább még egy hasonló törzsök neveztetik. — (20) Mielőtt Edom viszonyai tovább fejtetnének ki, még azt kelle megjegyezni, hogy Észav nem vala első lakosa e' földnek, hogy ezt azelőtt a' Horiták ősnemzete lakta, melly azután részint vele összeolvadt, részint előtte odább állani kéntetett (1. Deut. 2. f. 12. és 22. v.). הרִי szószerint barlangban lakó. — (24) א' Thal mud véleménye az, hogy e' szó öszvéreket jelent,

Észav az Edomiták törzsökatyjának nemzetségei, Széir hegyén. — (10) Ezek Észav fiainak nevei: Elifáz, Ádah Észav nőjének fija, Reuél, Boszmáth Észav nőjének fija. — (11) És valának Elifáz fiai: Théman, Ómar, Czufó, Gaetem és Kenaz. — (12) Thimná pedig Elifáz Észav fiának ágyasa vala és szülé Elifáz Amalékot; ezek Ádah Észav nőjének fiai. — (13) Ezek Reuél fiai: Nachath, Zerách, Sámah és Mizah; ezek valának Boszmáth Észav nőjének fiai. — (14) Ezek pedig voltak Oholibamahnak, Észav nőjének Análnak, ki Czibeón leánya vala, fiai: és szülé Észavnak Jeusot, Jaelamot és Kórachot. — (15) Ezek Észav fiainak törzsökfejedelmek: Elifáz, Észav első szülöttjének fiai: Théman fejedelem, Ómar fejedelem, Czufó fejedelem, Kenáz fejedelem. — (16) Kórach fejedelem, Gaetam fejedelem, Amalék fejedelem. Ezek Eli-

49. f. 7. és 20. v. Ezék. 25. f. 13. v. Obad 9. Eusebius *Onom. θαιμάν* még akkor időben is olly nevű helység vala római őrizettel, és *עמלק*, mellyről I. 14. f. 7. v. — (15) Eddig a' 10-dik verstől fogva Észav fiai és unokáinak névsora adatott elő, kik az Edomitáknak voltak törzsök szülői. Most magok e' törzsökök nevei következnek egyenkint. Valamint tudnillik Jákob ivadékal tizenkét törzsökre oszolván, közülök tiz Jákob fiairól, kettő pedig két unokájáról nevezteték el; ugy az Edomiták is tizenégy törzsököt számolva, csak három közülök Észav fiairól a' többi tizenegy pedig unokáiról vette eredetét. És valamint a' Jisraeliták törzsökei bírtak törzsök fejedelmekkel, ugy az Edomiták is bírtak azokkal. És ezek azok, kik a' 19-dik versig a' törzsökök neveivel együtt megneveztetnek. — (16) *קרח* E' név Elifáz

תִּלְדוֹת עֵשָׂו אָבִי אֲדוֹם בְּהַר שִׁעִיר: (י) אֱלֹה שְׁמוֹת בְּנֵי־
 עֵשָׂו אֱלִיפֹ בֶן־עֵדָה אִשָּׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן־בְּשֵׁמֶת אִשָּׁת
 עֵשָׂו: (יא) וַיְהִי בְּנֵי אֱלִיפֹ תִימָן אוֹמֵר צִפּוֹ וַגְּעָתָם וְקִנּוּ:
 (יב) וַתִּמְנַע וַהֲיִתָּה פִּילֶגֶשׁ לְאֱלִיפֹ בֶן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד לְאֱלִיפֹ
 אֶת־עַמְלֵק אֱלֹה בְּנֵי עֵדָה אִשָּׁת עֵשָׂו: (יג) וְאֱלֹה בְּנֵי
 רְעוּאֵל נַחַת וַזְּרַח שִׁמְחָה וּמּוּזָה אֱלֹה הָיוּ בְּנֵי בְשֵׁמֶת אִשָּׁת
 עֵשָׂו: (יד) וְאֱלֹה הָיוּ בְּנֵי אַחְלִיבָמָה בַת־עֵנָה בַת־צַבְעוֹן
 אִשָּׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־יַעִישׁ וְאֶת־יַעֲלָם וְאֶת־קָרְחָ:
 (טו) אֱלֹה־אֱלוֹפִי בְּנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפֹ בְּכוֹר עֵשָׂו אֱלוֹף
 תִימָן אֱלוֹף אוֹמֵר אֱלוֹף צִפּוֹ אֱלוֹף קִנּוּ: (טז) אֱלוֹף קָרְחָ
 אֱלוֹף גְּעָתָם אֱלוֹף עַמְלֵק אֱלֹה אֱלוֹפִי אֱלִיפֹ בְּאֶרֶץ אֲדוֹם

יעוש ק'

Jehudith atyja pedig, az itt nevezett ענה-nak lehetett férje. מהלל-ra (betegeskedő) nézve pedig sokan azt vélik (azt jegyzi meg Rosenmüller), hogy Észav a' roszszul hangzó nevet szebbre változtatta. — (9) עשו אבי אדום (9) Észav az Edomiták törzsökatyja. Egyénileg láttuk ugyan Észav viszonyait fejlődni, azonban világos, hogy a' sz. írás őt, mint az idumaei nemzet képviselőjét is akarja festeni, és azt világosabban nem adhatta értésünkre, mint midőn עשו אדום Észav az Edom 1. és 8. v. אבי אדום Észav Edom atyjával fölváltva él. Az első esetben Észavot mint nemzetet, a' másikban mint egyént tekintvén. — (11) Elifaz ivadékai, kik közül egyedül kettő ösmerős előttünk, תימן — szószerint délszak — tartomány Idumaeában 1. Jer.

XXXVI. (1) Ezek pedig Észav — ez Edom — nemzetségei. — (2) Észav vette vala nőit Kanaán leányi közül, Ádáht a' Chiti Élon leányát és Oholibamáht Ánahnak, a' Chfvi Czibeon leányának leányát. — (3) És Boszmathot Jismael leányát Nebojóth nővérét. — (4) Szülé pedig Ádah Észavnak Elifazt és Boszmath szülé Reuélt. — (5) Oholibamah pedig szüle Jeust és Jaelamot és Kórachot; ezek Észav fiai, kik születtek neki Kanaán földén. — (6) És fölvevé Észav nőit, fiait, leányait és háza minden személyeit, és nyájait és minden barmát, és minden jószágát, mellyet szerzett vala Kanaán földén, és kiméne más földre el Jákob fivére elől. — (17) Mert sok vala szerzeményök, úgy hogy nem lakhatának együtt, és tartózkodások földe el nem viselheté őket nyájaiok miatt. — (8) Letelepédék tehát Észav Széir hegyén. — Észav az Edóm. — (9) Ezek

és az által közte és a' héber nemzet közti szakadás mindinkább nagyobbodik és Edóm mindinkább elválk Jisraeltől. — Észavnak itt nevezett és feljebb (26. f. 34. és 28 f. 9. v.) említett három nőji közötti különbség nagy bajt okoz a' magyarázóknak. Az újabbak a' gordiusi csomót karddal oldják meg, és kettős traditiót vesznek föl. Én jónak láttam a' tömkelegbe nem is ereszkedni; némi fölvilágosításul azonban megjegyzem, hogy az itteni עֲרָה (piper) nevet feljebbi כְּשֵׁמֶת (fűszer) névvel, meg lehetne egyeztetni, kivált midőn származások is ugyan az, minthogy mind a' kettőnek אֵלֶיךָ הָחֵתִי mondatik atyának; אֲרֵלֵיבִמָּה (fölmagasztalt sátorú) szinte egy lehet, יְהוּרֵית (magasztalt, dicsért) névvel

לו (ה) ואלה תלדות עשו הוא אָדום: (ב) עֲשׂוֹ לָקַח
 אֶת־נָשָׁיו מִבְּנוֹת בְּנֵעַן אֶת־עֵדָה בֶּת־אֵילֹן קַחְתִּי
 וְאֶת־אֲהֵל־בְּמָה בֶּת־עֵנָה בֶּת־צַבְעֹן הַחֹי: (ג) וְאֶת־בְּשֵׁמֶת
 בֶּת־יִשְׁמָעֵאל אֶחָיו נָבִיזָה: (ד) וַתֵּלֶד עֵדָה לְעֲשׂוֹ אֶת־
 אֵילִיִּן וּבְשֵׁמֶת יֵלְדָה אֶת־רְעוּאֵל: (ה) וְאֲהֵל־בְּמָה יֵלְדָה
 אֶת־יַעֲיִשׁ וְאֶת־יַעֲלָם וְאֶת־קָרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֲשׂוֹ אֲשֶׁר יֵלְדוּ
 לוֹ בְּאֶרֶץ בְּנֵעַן: (ו) וַיִּקַּח עֲשׂוֹ אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־
 בְּנֵי־וָיו וְאֶת־כָּל־נַפְשֹׁתַי בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֵמָתוֹ
 וְאֵת כָּל־קְנֵינֹו אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ בְּנֵעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ
 מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו: (ז) כִּי־הָיָה רְכוּשׁוֹ רַב מִשְׁבַּת יִתְרוֹ
 וְלֹא יָכָלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לִשְׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מְקַנְיָהֶם:
 (ח) וַיָּשָׁב עֲשׂוֹ בְּהַר שְׁעִיר עֲשׂוֹ הוּא אָדום: (ט) וְאֵלֶּה

יעוש ק'

de itt Synecdochen van, és így mi a' nagyobb számról mon-
datható, az egészről mondatik.

XXXIV. (1) Valamint fejj. 25. f. 12. v. Ábrahám halála-
ra közvetlen Jismael iradékinak jegyzéke következik, hogy
Jezchak élettörténeteit azután szakadatlan adhassa elő, ugy
történik az itt is Észav fiaival, hogy azután Jákob történe-
teit háborítatlan folytathassa. — (2) Az Edomiták nemzete itt
három fő törzsekből származtatik, mellyek a' Kanaáni-
ták, Jismaeliták és Horiták. A' héberekkal Észáv
igen közeli rokonságban áll ugyan, de törzsoke a' Kanaáni-
ta nőekkel való egybekelés által nemtelenítetik (l. 21. f. 21. v.)

Efráthba, azaz Béthláchembe vivő uton. — (20) És fölállita Jákob emlékoszlopot sirja fölött; az Rachel sirjának oszlopa máiglan. — (21) És tovább költözék Jiszrael 's fölüté sátorát a' nyáj tornyán túl. — (22) Lön pedig Jiszrael e' földön való mulatásakor, elmene Ruben és hála Bilhah az ő atyjá ágyasával és meghallá Jiszrael. Valának pedig Jákob fiai tizenketten. — (23) Léah fiai: Jákob első szülöttje, Ruben, azután Simeon, Lévi, Jehuda, Jisszachar és Zebulon. — (24) Rachel fiai: Jozsef és Binjamin. — (25) Bilhah, Rachel szolgálójának fiai: Dan és Naftáli. — (26) Zilpah, Léah szolgálójának fiai: Gad és Áser. Ezek Jákob fiai, kik születtek neki Pádan Áramban. — (27) Végre eljuta Jákob Jiczchakhoz az ő atyjához Mamréba, Kirjath Arbába, az Chebron, a' hol Ábraham és Jiczchak tartózkodtak vala. — (28) És valának Jiczchak napjai száz nyolczvan év. — (29) És kimulék Jiczchak, és meghala, és eltakarítotték népéhez, vén és életkoros, és eltemeték őt Észav és Jákob az ő fiai.

ptuaginta ki is tölte, becsusztatván καὶ πονήσον ἐφάνη ἐναντίον αὐτοῦ és rosznak tetszett szemeiben. Azonban lehet, hogy a' töredékes írásmód itt szándékos, hogy röviden a' 49. f. 4. v. Jákobtól kiejtett átoknak adja okát. (Bohlen). Jákob fiainak számlálata itt azért iktatik be, mivel Binjamminal a' törzsök nemzetségek száma bételt. — (26) בְּפֶדֶן אֲרָם Pádan Áramban. Csak tizenegy fia született Pádan Áramban Jákobnak, mert Benjámín Kanaán földén jött világra;

לָחֶם: (כ) וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבֹת עַל-קַבְרֹתֶיהָ תּוֹא מַצֵּבֹת
 קַבְרֹת-רָחֵל עַד-תּוֹיֹם: (כא) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אֶת־לֶחֶם
 מִתְּלָאָהוּ לְמַגְדַּל-עֵדֶר: (כב) וַיְהִי בַשָּׂפֵן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ
 תְּהוֹמָה וַיִּלְךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת-בִּילְהָהּ פִּילַגְשׁ אִמּוֹ וַיִּשְׁמַע
 יִשְׂרָאֵל: * פ

וַיְהִי בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר: (כג) בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב
 רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וַיְהוּדָה וַאֲשִׁשׁוּר וְזַבּוּלֹן: (כד) בְּנֵי
 רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן: (כה) וּבְנֵי בִלְהָהּ שִׁפְתָרַת רָחֵל הִוא
 וַנְּפֹתָלַי: (כו) וּבְנֵי זַלְפָּה שִׁפְתָרַת לֵאָה גַּד וְאִשֶּׁר אֵלֶּה בְּנֵי
 יַעֲקֹב אֲשֶׁר יָלְדָּלוּ בְּפָנָי אֶרֶם: (כז) וַיָּבֵא יַעֲקֹב אֶל-יִצְחָק
 אִמּוֹ מִמָּרָא קַרְיַת הָאֲרָבָע תּוֹא חֲבֵרוֹן אֲשֶׁר-גֵּר-שָׁם
 אַבְרָהָם וַיִּצְחָק: (כח) וַיְהִי יָמָיו יִצְחָק מֵאֵת שָׁנָה וְשִׁמְנַיִם
 שָׁנָה: (כט) וַיָּגַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאסֹף אֶל-עַמּוּי זָקֵן וְשִׁבְעַת
 יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִשָׂו וַיַּעֲקֹב בְּנָוִי: פ

פסוק באמצע פסוק

most is mutatják Bethlechemtől egy félórányi távolságra a
 Jerusalemben élő uton Rachel sírját, melyen egy épület
 török stílusban áll. — (21) a' מגדל עדר a' nyáj tornya. A'
 mint Micha 4. f. 8. v. kitetszik, e' torony nem messze volt
 Jerusalemtől. Az ilyen tornyok pedig a' pásztoroktól áll-
 tattak föl, hogy onnan a' nyájra jobban ügyelhessenek. —
 (22) E' versben יִשְׂרָאֵל után hézagot hittek, melyet a' Ma-
 sorethák a' פסוקא-val meg jegyzettek és a' melyet a' Se-

a' mindenható Isten, tenyésszél és szaporodjál, nemzet és nemzetek gyülekezete leend te tőled, és királyok származandnak ágyékodból. — (12) 'S a' földet, melyet Ábrahamnak és Jiczchaknak adtam, neked és ivadékodnak utánad adom e' földet. — (13) És fölszálla tőle Isten a' helyen hol szólott vele. — (15) Fölállita pedig Jákob emlékoszlopot, a' helyen hol szólt vele, köoszlopot, és önte rá híg áldozatot és reá tölte olajt. — (15) És elnevezé Jákob a' helyet, hol szólt vala vele Isten, Béthélnék. — (16) És elköltözének Béthélből, és vala egy darab föld, hogy Efráthába érjenek; és szüle Rachel 's nehéz vala szülése — (17) És lön nehéz szülésében, azt monda neki a' szülésznő: ne félj, mert ez is fiú lesz. — (18) És lön, a' mint lelke kimula, mert megholt, elnevezé őt Benóninak 's atyja nevezé Binjaminak. — (19) És meghala Rachel és eltemetteté az

és az elevenséget el ne vessze, arab utmértékben közel egy Parasanga, azaz egy órajárás. Az utczélja אפרתא mellynek neve termékenységre mutat, tovább 19. v. közelebb határoztatik meg בית לחם (kenyér háza) nevezet által. E' később olly igen elhiresedett hely Jerusálemtől 2 órányi távolságra délszak fekvő helység Juda nemzetségének birtokában, soha nem birt political nyomossággal (I. Mich. 5 f. 1. v.) 's csak két nagy férfi születéséről lett az utókornak nevezetes. — (18) בנימין A' jobbnak fija — a' szerencse fia, (a' jobb kéz a' szerencsének, a' bal pedig a' szerencsétlenségnek képe; (a' magyarban van „balsors“) a' mint az בני אמי in ségem fiávali ellentétből világos. — (19) Még

פָּרַח וּרְבֵה נְוִי וְקָטַל גּוֹיִם יְהִיֶה מִמֶּךָ וּמִלְכֵי־מַחְלָצֶיךָ
 יֵצְאוּ: שְׂשִׁי (יב) וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וְלִיצְחָק
 לְךָ אֶתְנַנֶּה וְלִזְרַעְךָ אַחֲרָיִךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ: (יג) וַיַּעַל
 מֵעֵלְיוֹ אֱלֹהִים בְּמָקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵתוֹ: (יד) וַיֵּצֵב יַעֲקֹב
 מִצֹּבֵה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵתוֹ מִצֹּבֵה אֲבֹן וַיִּסֹּד עָלֶיהָ
 נֶסֶד וַיִּצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן: (טו) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם
 אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵתוֹ שֵׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל: (טז) וַיִּסְעוּ מִבֵּית
 אֵל וַיְהִי־עוֹד כְּבָרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וּתְלַד רָחֵל
 וַתִּקַּשׁ בְּלִדְתָהּ: (יז) וַיְהִי בְהַקְשָׁתָהּ בְּלִדְתָהּ וַתֹּאמֶר לָהּ
 הַמַּלְאָכָה אֵל־תִּירָאִי כִּי־גַם־נָהָלָה בֶּן: (יח) וַיְהִי בְצֵאת
 נַפְשָׁהּ כִּי מָתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי וַאֲבִיו קָרָא־לּוֹ
 בְנֵימִין: (יט) וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקְבֹּר בְּבֶרֶד אֶפְרָתָה הִוא בֵּית

mekeknek, mikor fölnöttek, legmeghittebbjei voltak, és ünne-
 pélyesen eltemetettek. — (19) L. felj. 32. f. 29. v. a' minek
 ez itt csupa ismétlése, valamint Ábrahannak is olly gyak-
 ran ismételtettek Isten ígéretei. — (11) קהל גוים Onkelos
 igen helyesen fordítja כנשת שבטין nemzetségek gyüle-
 kezete. — (12) נתתי adtam ÷ ígéletben. — (14) L. felj.
 28. f. 18. v. — (16) ע' hossz mérték még csak
 kétszer fordul elő a' szent könyvekben tov. 48 f. 7. v. és 2.
 Reg. 5. f. 19. v.) Mind a' három helyből világos, hogy cse-
 kély távolságot jelentő, a' Septuaginta szerint (l. tov. 48. f.
 7. v.) ἰπτόδρομος lóíram. A' lóíram pedig ÷ mennyit a' ló-
 nak naponta szaladnia kell, hogy az állásban el ne fásuljon,

vala az úton, mellyen jártam. — (4) Átadák tehát Jákobnak minden idegen Isteneiket kik kezeikben és a' gyűrűket, mellyek füleikben valának és elbujtá azokat Jákob a' Sechem melletti cserfa alá. — (5) És elindulának; és lön Isten rémülete a' városokon, mellyek körülök valának 's nem kergeték Jákob fiait. — (6) És eljuta Jákob Luzba, ez Béthél, melly Kanaán földén vala, ő 's az egész nép, melly vele vala. — (7) 'S építé ott oltárt, és elnevezé e' helyet Élbéthélnak, mert ott jelent meg vala neki Isten, fivére előtti futtában. — (8) És meghala Debórah Rivkah dajkája, 's elteméteték Béthelen alól, a' cserfa alatt és elnevezé Álón Bachuthnak. — (9) Megjelenék pedig Isten Jákobnak még egyszer ennek Pádan Áramból való jöttében és megáldá őt. — (10) És monda neki Isten: neved Jákob; ne neveztesél többé Jákobnak, hanem Jiszrael legyen a' te neved 's elnevezé őt Jiszraelnek. — (11) És monda neki Isten: én vagyok

E' vers épen jeleli ki a' Genesis terve szerint ezen eseményt, és kölcsönöz neki valódi fontosságot (1. felj. 31 f. 1. v.) — (7) Egy helyet Luzon kívül nevezett el אל בית אל Béthél Istenének 1. felj. 31. f. 19. v., minthogy 28. f. 19. v. csak csupán אל בית-nek hitta. מגלו האלהים megjelentek vala neki az Istenek. A' többes alkalmasint Isten és az angyalokra vitetik (Aben Esra). — (8) אלון בכית a' gyógyászolás cserfája. Itt újra egy ösmert, a' historial monda ünnepelte fára akadunk; mert az egész ide férczelt jegyzésnek nem lehet egyéb czélja, mint a' fa nevét megmagyarázni. Különbén a' dajkák a' régleknél az ápolt gyer-

בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר הִלַּכְתִּי: (ד) וַיִּתְּנוּ אֶל-יַעֲקֹב אֵת כָּל-אֱלֹהֵי
 הַנִּזְכָּר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת-הַתְּנֻמִּים אֲשֶׁר בְּאֹזְנֵיהֶם וַיִּסְמְנוּ
 אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עִם-שִׁבְמָן: (ה) וַיִּסְעוּ וַיָּבֹאוּ
 חֲתָת אֱלֹהִים עַל-הַעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ
 אַחֲרָי בְּנֵי יַעֲקֹב: (ו) וַיָּבֹא יַעֲקֹב לְזוֹחַ אֲשֶׁר בְּאַרְצָן כְּנָעַן
 הוּא בֵּית-אֵל הוּא וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר-עִמּוֹ: (ז) וַיְבַן שָׁם
 מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לְמָקוֹם אֵל בֵּית-אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו
 הָאֱלֹהִים בְּבָרְתוֹ מִפְּנֵי אָחִיו: (ח) וַתֵּמֶת דְּבָרָה מִיַּנְקָה
 רַבְקָה וַתִּקְבַּר מִתַּחַת לְבֵית-אֵל תַּחַת חָאֲלוֹ וַיִּקְרָא שְׁמֵהּ
 אֲלוֹן בְּקוֹת: פ

(ט) וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל-יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפְּנֵן אֲרָם וַיְבָרֶךְ
 אֹתוֹ: (י) וַיֹּאמְרֵ-לוֹ אֱלֹהִים שְׁמֹךְ יַעֲקֹב לֹא
 יִקְרָא שְׁמֹךְ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם-יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֹךְ וַיִּקְרָא
 אֶת-שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל: (יא) וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שְׂדֵי

ra. — (4) a' eserfa alá. Hogy a' izelővel van, abból világosan kitetszik, hogy itt egy meghatározott, ősmert fáról van szó, és valóban Jud. 9. f. 6. v. a' Sechembeliek a' varázslók fája mellett nevezik ki Abimelech királyoknak. Hogy voltak még egyéb különös nevet viselő, és kijelent fák Palaestinában, azon a' mint 1. Sam. 10. f. 2. v. Jud. 4. f. 5. v. kitetszik, kétkedni nem lehet. — (5) a' sajátlag Istentől küldött rémület.

Dináh nővéröket. — (28) Azoknak juhait, barmait és szamarait 's valami a' városban és a' mezőben vala, elvívék. — (29) És minden vagyonokat és minden gyermekeiket és nőiket elrablák és földülák: és minden, mi házban vala. — (30) És szóla Jákob Simeon és Lévihez: megháborítottatok engem, midön megutáltattatok engem a' föld lakói előtt a' Kanaáni és a' Perizi előtt: én pedig megszámlolható kevés néppel vagyok, és ha fölcödülnek ellenem, és levágnak engem, eltöröltetem én és házam. — (31) De ök mondának: hát mint kurvával bánjon az ember nővérünkkel? —

XXXV. (1) Monda pedig Isten Jákobnak: indulj, eredj föl Bethelbe és telepedjél ott le és csinálj ott oltárt, amaz Istennek, ki megjelent vala neked, mikor futottál Észav [fivéred előtt. — (2) Szóla pedig Jákob háznépéhez, és mind azokhoz, kik vele valának: vessétek félre az idegen Isteneket, kik köztetek vannak és tisztuljatok és változtassátok meg öltözeteiteket. — (3) 'S induljunk 's menjünk fel Bethelbe, hogy ott oltárt készítsek amaz Istennek, ki meghallgat szorultságom napján, és velem

hasson a' fülbe, 's azért Jos. 3. f. 20. v. a' לחשים varázsfüggelékek közé számíttatnak. A' Chaldaeus לחשים, és נומים (fülfüggők) szavakat egyaránt קרישין szentszerrel fordítja. Jákob Bethelbe, Jehova szentelt helyébe készülvén, eltávoztat, mint illő, minden szentelent, tisztálatlant családjából 's elkészíti őket ekkép Jehova szolgálatjá-

מִמָּאוּ אַחֲוֹתֵם: (כח) אֶת־צִאֲנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם
 וְאֶת אֲשֶׁר־בְּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקְחוּ: (כט) וְאֶת־
 כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹאוּ וְאֵת־
 כָּל־אֲשֶׁר בַּבַּיִת: (ל) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שְׁמַעוֹן וְאֶל־לֵוִי
 עֲבַרְתֶּם אִתִּי לְהַבְאִישְׁנִי בִישֵׁב הָאָרֶץ בְּבִנְעָנִי וּבְפָרְזִי
 וְאֲנִי מֵתִי מִסָּפֵר וְנִאֲסַפּוּ עָלַי וְהַכּוֹנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי:
 (לא) וַיֹּאמְרוּ הַכְּלוּנָה יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחֹתָנוּ: פ

לה (6) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֶה בֵּית־אֵל
 וּשְׁנֵי־שָׁם וַעֲשֵׂה־שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הַנְּרָאָה אֲלֵיךָ
 בְּבָרְחָךְ מִפָּנָי עֲשׂוּ אַחֲוֵיךָ: (ז) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־בִּיתוֹ
 וְאֵל כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסְרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֹּכַר אֲשֶׁר בְּתֻכְכֶם
 וְהַטְּהֵרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׁמְלֹתֵיכֶם: (ח) וַנִּקְוָמָה וְנַעֲלָה בֵּית־אֵל
 וַאֲעֲשֵׂה־שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הָעֵנָה אֲתִי בַיּוֹם צָרְתִי וַיְהִי עֹמְדִי

זין רבתי

XXXV. (1) Az e' fejezetben elbeszélte történet még mindig a' 31. f. 1. v. kifejezett eszme folytatása. Ezen alapeszme a' különböző eseteknek, a' legtarkább változatosságnak különös harmoniát kölcsönöz, mert mind ugyanazon kötelekre fűzetik. — (2) וְהַטְּהֵרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׁמְלֹתֵיכֶם. Ezek különösen a' Mesopotamiából elhozott Theraphim (I. felj. 31. f. 19. v.) azonfelül még a' varázsfüggelékek (Amuletum); mert a' fülfüggők nem egyedül pipereül szolgáltak, hanem egyszersmind mentőszerül is, hogy valami gonosz hang ne

legtiszteltebb vala. — (20) Arra elméne Chámór és Sechem az ő fia városok kapujába és szólának városok férfiaihoz, mondván: — (21) E' férfiak békében élnek velünk; telepedhessenek tehát meg e' földön, vagy költözkhessenek benne, mert a' föld ime téres előttük, leányikat vegyük magunknak nőül és leányinkat adjuk nekik. — (22) De csak akkor leendenek kedvünkre e' férfiak, hogy velünk lakjanak, ha körülmetéltetendik köztünk minden hím, valamint ők is körülmetéltettek. — (23) Nyájaik, birtokok és minden barmok, nemde miénk lesz? csak tegyünk mi is kedvökre, hogy nálunk maradjanak. — (24) És hallgatának Chámór és Sechem fiára, mindenek, kik városok kapuján kimennek vala, és körülmetélkedék minden férfi valamennyi kiment a' város kapuján. — (25) És lön harmadnap, midőn a' sebfájdalomban valának, vevék Simeon és Lévi, Dináhnak fivérei, mindenik kardját és rámenének a' városra és megölének minden férfit. — (26) És Chámórt és Sechem fiát is megölék karddal, 's elvivék Dináht Sechem házából, és kimenének. — (27) Jákob fiai pedig rámenének a' megöltekre és földulák a' várost, mivel megfertőztették

kedések daczára, bizonyos, hogy a' körülmetélésnek keleten nagy haszna van (mivel Thevenor szerint a' makktjá a' keletieknél hosszabb); nem csudálhatjuk, kivált a' fölhozott körülmények alatt, hogy az egész város a' körülmetélésre elhatározta magát (Phillppsohn). — (25) בַּטַח b á t r a n. vitetik וַיִּבְנֵא וְיִירָא és nem עִיר szóra.

נִכְבַּד מִכָּל בֵּית אָבִיו: (כ) וַיָּבֵא חֲמוֹר וּשְׂכָם בְּנֵי אֵל-
 שַׁעַר עִירָם וַיִּדְבְּרוּ אֶל-אֲנָשֵׁי עִירָם לֵאמֹר: (כא) הֲאֵנָשִׁים
 הָאֵלֶּה שְׁלָמִים הֵם אִתָּנוּ וַיֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ וַיִּסְתְּרוּ אֹתָהּ וְהָאֶרֶץ
 הַנֶּהֱתָ רַחֲבֵת-יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת-בְּנֹתָם נָקַח-לָנוּ לְנָשִׁים וְאֵת-
 בְּנֹתֵינוּ נָתַן לָהֶם: (כב) אַךְ-בְּזֹאת יֵאָתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים
 לְשֵׁבֶת אִתָּנוּ לְהִיּוֹת לָעַם אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל-זָכָר כְּאִשְׁרֵי
 הֵם גַּמְלִים: (כג) מִקְנֵהֶם וּקְנִינָם וְכָל-בְּהֵמָתָם הֲלוֹא לָנוּ
 הֵם אַךְ גַּאֲוֹתָהּ לָהֶם וַיֵּשְׁבוּ אִתָּנוּ: (כד) וַיִּשְׁמְעוּ אֶל-חֲמוֹר
 וְאֶל-שְׂכָם בְּנֵי כָּל-יִצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ וַיִּמְלֹוּ כָּל-זָכָר כָּל-
 יִצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ: (כה) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בַּחֲיוֹתָם כְּאָבוֹם
 וַיִּקְחוּ שְׁנֵי-בְנֵי-יַעֲקֹב שְׁמֹעוֹן וְלֹוִי אֶתִּי דִינָה אִישׁ תְּרֵבוּ
 וַיָּבֵאוּ עַל-הָעִיר בְּמַח וַיַּחֲרֹגוּ כָּל-זָכָר: (כו) וְאֶת-חֲמוֹר
 וְאֶת-שְׂכָם בְּנֵי הָרָגוּ לְפִי-חָרֶב וַיִּקְחוּ אֶת-דִּינָה מִבֵּית שְׂכָם
 וַיִּצְאוּ: (כז) בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל-תְּחַלְּלִים וַיָּבֹאוּ הָעִיר אֲשֶׁר

Septuagintában van: ὁμοιωθησομεθα ὑμῖν: hasonlók leszünk hozzátok. A' közvetlen következő: καὶ κατοικήσομεν ἐν ὑμῖν és lakandjunk köztetek, úgy látszik becsusztatott oldaljegyzet (glossema), mely szerint נָאֵה-ת נָאֵה = נָאֵה-ból származtatott. — (24) Minthogy több keleti népekről, mint például a' Fénikusokról jelentetik, hogy körülmetélkedtek, minthogy az Islamnak olly könnyü lett, a' körülmetélkedést Indiáig elterjeszteni, és minthogy, minden két-

(11) És szóla Sechem atyja és fivérihez: Ha csak kedvelnék szemeitek előtt! Valamit mondandatok nekem megadom. — (12) Bár mi nagyra teszitek a' vételárt és az ajándékot, én megadom, a' mint mondjátok nekem, csak adjátok nekem a' leányt nőül. — (13) Felelének pedig Jákob fiai Sechemnek és Chámór atyjának álnokul's úgy szólának; mivel megfertőztette Dináh nővéröket. — (14) És mondanak nekik: nem tehetjük e' dolgot, hogy nővéreinket makkyús férfinak adjuk; mert gyalázat volna az nekünk. — (15) Csak akkor leendünk kedvetekre, ha olyyak lesztek mint mi, hogy körülmetéltetnék köztetek minden férfi. — (16) Akkor oda adjuk leányinkat tinektek és leányitokat elveszük magunknak és veletek lakandunk és leendünk egy néppé. — (17) Ha pedig nem hallgatók reánk, hogy körülmetéltetnétek, föl vesszük leányunkat's elmegyünk. — (18) És megtetszének szavaik Chámór szemei előtt és Sechem Chámór fia szemei előtt. — (19) 'S nem késedezék az ifju véghez vinni e' dolgot, mert kedvelte Jákob leányát; ő pedig atyja házában a'

kolják, és azért csak ők egyedül átkoztatnak el Jákobtól (tov. 49. f. 6. v.) — (15) נִיפָּחֵל אֶת (kedvére lenni valakinek) igének, csak egyszer fordul még elő 2. Reg. 12. f. 9. v. Onkelos טָפַס-al fordítja, mely a' mint Prov. 1. f. 10. verséből világos = אָבָה kedvére járni. Ez annál helyesebb, minthogy אֶת könnyen אֶתֶּה kívánni, a k a r n i igére vitethetik vissza, ez amához oly viszonyban állván, mint שָׂבָה, שָׂחָה; נִוָּח; נָחַת, נָוָּח és שָׂבָה, שָׂחָה-hoz. A'

והאחוזו בה: (יא) ויאמר שכם אל-אביה ואל-אחיה אמצא-
 חן בעיניכם ואשר תאמרון אלי אתן: (יב) חרבו עלי
 מאד מחר ומתן ואתנה באשר תאמרו אלי ותנו לי את-
 הנער לאשה: (יג) ויענו בני-יעקב את-שכם ואת-חמור
 אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחתם:
 (יד) ויאמרו אליהם לא נוכל לעשות תדבר הנה לתת
 את-אחיתנו לאיש אשר-לו ערלה פי-חרפה הוא לנו:
 (טו) אד-בזאת נאות לכם אם תתנו כמנו להמל לכם
 כל-זכר: (טז) ונתנו את-בנותינו לכם ואת-בנותיכם נקח
 לנו וישבנו אתכם והיינו לעם אחד: (יז) ואם-לא תשמעו
 אלינו להמול ולקחנו את-בתנו והלכנו: (יח) וייטבו
 דבריהם בעיני חמור ובעיני שכם בן-חמור: (יט) ולא
 אתר הנער לעשות תדבר כי הפץ בבת-יעקב ותוא

הנערה ק'

mert Jákob fiai csak baromtenyésztést üztek. — (12) מחר ומתן
 vételárt és ajándékot. E' kettőt jól meg kell külön-
 böztetni. מחר = מכר a' kérőtől a' leány szülőinek fizetendő
 díj, melly a' fejj. 29. f. 18. v. meghatározott viszonyok sze-
 rint határozott meg. מתן pedig a' hölgynek atyjától, vagy
 a' vőlegénytől nyert nászajándék (l. fejj. 24 f. 53. v.) a' gö-
 rögnél τὰ ἔδνα. — (13) Nachmonides szerint a' mindnyá-
 juktól, Jákobtól szintugy mint fiaitól elfogadtatott esel ebben
 állott, hogy Dináht a' körülmelés után harmadnap Sechem-
 től elragadják; de Simeon és Lévi a' Sechemitákat meggyil-

XXXIV. (1) Kiméne pedig Dinah, Léah leánya, mellyet szült vala Jákobnak, látogatandó a' föld leányit. — (2) És látá őt Sechem az e' föld fejedelmének a' Chivi Chámórnak fia és elragadta, hála vele és erőszakosan megejtette. — (3) És csüinge lelke Dináhn, Jákob leányán és megszeretvén a' leányt, szivére szólt a' leánynak. — (4) 'S szóla Sechem Chamórhoz az ő atyjához, mondván: vedd nekem nőül ezen leányzót. — (5) Jákob pedig meghallá; hogy megfertőztette Sechem Dináht az ő leányát — fiai pedig a' mezőn valának barmával — vesztegle tehát Jákob, míg megjöttek. — (6) Kiméne tehát Chámór Sechem atya Jákobhoz, szólandó vele. — (7) Jákob fiai pedig megjövének a' mezőről, a' mint meghalák azt: és szomorkodának a' férfiak és felgerjedének felette igen; mert ocsmányságot követett el Jisraelben, Jákob leányát elhálván, a' minek nem szabad történnie. — (8) 'S szóla velök Chámór mondván: Sechem fiam — lelke ohajtja leánytokat; ugyan adjátok azt neki nőül. — (9) 'S szerezzetek sógorságot velünk, leányitokat adjátok nekünk, és leányinkat vegyétek magatoknak. — (10) 'S lakjatok velünk; a' föld előttetek legyen, maradjatok vagy költözködjete és szerezzetek birtokot benne. —

Jisraelben. Jogászati formula a' fajtalanság bélyegzésére. (1. Deut. 22. f. 21. v. Josua 7. f. 15. v. Judic. 20. f. 10. v. 2. Sam. 13. f. 12. v.). — (10) וסחרוהו költözködjete, pásztorkodva, nem: kereskedve (mint Comáromi fordítja).

לד (6) ותצא דינה בת־לאה אשר ילדה ליעקב לראות
 בבנות הארץ: (ב) וירא אתה שכם בן־חמור
 החתי נשיא הארץ ויקח אתה וישכב אתה ויענה:
 (ג) ותדבק נפשו בדינה בת־יעקב ויאחז את־חני ער וידבר
 על־לב הנער: (ד) ויאמר שכם אל חמור אביו לאמר
 קח־לי את־תילדה הזאת לאשה: (ה) ויעקב שמע כי
 טמא את־דינה בתו ובניו חיו את־מקנתו בשדה והחריש
 יעקב עד־באם: (ו) ויצא חמור אבי־שכם אל־יעקב
 לדבר אתו: (ז) ובני יעקב באו מן־חשדה כשמעם ויתעצבו
 האנשים ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל לשכב
 את־בת־יעקב וכן לא יעשה: (ח) וידבר חמור אתם לאמר
 שכם בני השקה נפשו בכתכם תנו נא אתה לו לאשה:
 (ט) והתחתנו אתנו בנתיכם תחנולנו ואת־בנותינו תקחו
 לכם: (י) ואתנו תשבו והארץ תהיה לפניכם שבו וסחרו
 הנערה ק' הנערה ק'

XXXIV. (1) Az e' fejezetben elbeszélte történet szűk ösz-
 szeköttetésben áll az előbbiekkal. Jákob ugyan is egy veszély-
 ből megmenekedvén, más, talán még nagyobbót látja ma-
 gát fenyegetetni; így e' fejezet tartalma a' feljebb kijelen-
 tett eszmét csak tovább fejtegeti (l. felj. 31. f. 1. v. a' jegyz.)
 — (2) utána következő vádló esettel fertelmes elhálás-
 ról mondatik, mint felj. 10. f. 33. v. és Lev. 15. f. 24. v.) —
 (7) ocsmányságot követett el

uramhoz jutok Széirbe, — (15) És monda Észav: Úgyan hadd hagyjak melletted nehányata' velem lévő hadnépből; de ez monda: minek az? találnék csak kegyelmet uram szemeid előtt! — (16) Visszatére azért azon nap Észav utjára Széir felé. — (17) Jákob pedig Szukkóthba költözék 's építte magának házat, barmának pedig készítte hajlékokat, azért nevezé a' helyet Szukkothnak. — (18) És eljuta Jákob teljes épségben Sechem városába, melly Kanaán földén vala, Pádan Áramból való jöttében és letelepedék a' város előtt. — (19) És megvevé a' mezőnek ezen részét, mellyen felütötte sátorát, Chámor Sechem atyjának fiaitól száz Keszitáhért. — (20) 'S fölállita ott oltárt és elnevezé: Isten, Jiszrael Istene.

ևս Տալմոն, és eljuta Jákob Salembé, Sechem városába. Azonban az egész vers füzete világosan mutatja, hogy e' szó itt inkább Jákob állapotjára vitéfik, hogy t. i. Jákob hosszú utjából épen és egészségesen tért meg. — (19) קשימה Keszitah ראה השנה 26. l. 1. l. R. Akiba azt beszéli: a' mint egyszer Afrikában utaztam, hallottam a' מעה-t קשימה-nak nevezni. (קייט) arabul annyit jelent mint mérték.) Így קשימה = מעה = גרה melly pénz-nemből husz megy egy Sekeire. (l. felj. 23. f. 16. v.) Onkelos és a' Septuaginta bárányal fordítják, és alkalmasint pénznemet értenek, mellynek képe bárány vala. — (20) אל אלהי ישראל nevezet nem különös, mint az tov. 35 f. 7, 15. v. és Exod. 17. f. 15. verséből kitetszik.

(טו) וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ אִצִּיגָה־נָא עִמָּךְ מִן־הָעַם אֲשֶׁר אִתָּךְ
 וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה אֲמַצָּאתָן בְּעֵינַי אֲדֹנָי: (טו) וַיֵּשֶׁב בֵּירוֹם
 הַתּוֹא עֲשׂוּ לְדַרְכּוֹ שְׁעֵרָה: (יז) וַיַּעֲקֹב נָסַע סִכְתָּה וַיָּבֹן
 לוֹ בַּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סִכַּת עַל־בֶּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם
 סִכּוֹת: ׀ (יח) וַיָּבֵא יַעֲקֹב שְׁלָם עִיר שְׁכֵם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ
 כְּנַעַן כְּבָאוּ מִפְּרַן אֲרָם וַיַּחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר: (יט) וַיִּקָּן אֶת
 חֶלְקֵת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אֶתְלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חַמּוֹר אֶבְי
 שָׁכֵם בַּמָּאָה קָשִׁימָה: (כ) וַיִּצְבֹּד־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל
 אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ׀ חֲמוֹשִׁי

mert a' halkan és kényelmesen történt a' figyelmet
 elkerülvén, mintegy elfödve marad. Különös itt a' Septua-
 ginta fordítása: *ἔγω δὲ ενισχυσῶ ἐν τῇ ὁδοῦ κατὰ σχολὴν τῆς*
πορεύσεως τῆς εναντίον μου, én pedig erőlködni fogok
 utamban az előttem elmenők kénye szerint. —
 (15) Jákob bizalmatlan és gyanakodó és el nem fogadja Észav
 hadi kíséretét, mert, mint az még máiglan történni szokott,
 Arabiában színlett barátság alatt sokszor ádáz boszú lappang.
 — (17) סוכות Szukkoth (ereszek, hajlékok). Régi város a'
 Jordán mellett. A' görögök e' névből *Σκυθώπολις*-t csináltak,
 melyet asztán sokan hibásan Skytha telepnek hittek. Est
 usque hodie civitas trans Jordanem hoc vocabulo in parte
 Scythopoleos, azt mondja Hieronymus e' helyt. — (18) ויבא
 és eljuta Jákob teljes épségben
 Sechem városába. A' Septuag. שלם-t t. névnek vette
 és e' szerint így fordított: *καὶ ἦλθεν Ἰακώβ εἰς Σαλήμ πό-*

is és gyermekei 's meghajták magokat, annak utána közeledék József és Rachel is 's meghajták magokat. — (8) 'S monda: mire való azon egész sereg, mellyre akadtam? Ó mondá: hogy kegyet találjak uram szemei előtt — (9) 'S monda Észav: van nekem elég; fivérem, legyen tiéd a' mi tiéd. — (10) Mondá pedig Jákob: Ne! kérlek, ha ugyan kegyelmet találtam szemeid előtt, elfogadod ajándékomat tőlem, mert úgy néztem szemeid közé, mintha isteni arcot látnék és kedvesen fogadál engem. — (11) Ugyan vedd el üdvözetemet, melly hozatott neked, minthogy Isten megkegyelmezett nekem, és mindenem van. Unszolván pedig őt, elfogadta. — (12) És monda: induljunk, és menjünk el, 's én melletted megyek. — (13) Ez monda neki: Uram tudja, hogy e' gyermekek gyöngék és hogy a' szoptatós juhok és barmok mellettem vannak, és ha igen meghajtják egy nap, meghalnak mind a' juhok. — (14) Ugyan menjen uram szolgája előtt, én pedig elballagok kényem szerint az előttem lévő nyáj lépése szerint, míg

וְיָמָיו כָּל הַצֹּאן meghalnak mind a' juhok. A' barom a' felette való meghajtás által megsoványodik ugyan, de egyéb baja nem történik, midőn a' juhok a' felettebbi meghajtás halálos: ez okból mondá Jákob, meghalnak a' juhok, de nem a' barmok. (Ramban.) A' Septuaginta itt igazítást tett és צֹאן-t úgy fordította mintha מִקְנֵה-t olvastak volna κτήνη. — (14) וְאֵנִי אֶתְנַהֵלָה לְאָמִי én pedig elballagok kényem szerint. אֵמִי szónak gyöke alkalmasint אָמִי elfödött.

גַּם-לְאֵה וּיְלֵדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וּרְחֵל וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ
 (ח) וַיֹּאמֶר מִי לָךְ כָּל-הַמַּחְנֶנֶת הַזֹּאת אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי וַיֹּאמֶר
 לְמִצְרָאֵתָן בְּעֵינַי אֲדָנִי: (ט) וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ יִשְׁלִי רֵב אֶת־
 יְתִי לָךְ אֲשֶׁר-לָךְ: (י) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-נָא אִם-נָא מְצֵאתִי
 חֵן בְּעֵינֶיךָ וּלְקַחַת מִנְחָתִי מִיָּדַי כִּי עַל-כֵּן רָאִיתִי פְנֶיךָ
 כְּרֵאת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתְּרַצְנִי: (יא) קַח-נָא אֶת-בְּרַכְתִּי אֲשֶׁר
 הֵבֵאת לָךְ כִּי-חֲנַנִּי אֱלֹהִים וְכִי יִשְׁלִי-כֹל וַיִּפְצַר-בּוֹ וַיִּקַּח:
 (יב) וַיֹּאמֶר נִסְעָה וּנְלַכְהָ וְאֶלְכָה לְגִנְדָרָה: (יג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו
 אֲדָנִי יָדַע כִּי-תִלְדֶּימָה רַפְּיִים וְהִצְאֵן וְתִבְקֶר עָלֹת עֲלֵי
 וּדְפֻקוֹם יוֹם אַחֲרָה וּמָתוּ כָּל-הַצְּאֵן: (יד) יַעֲבֶר-נָא אֲדָנִי
 לִפְנֵי עַבְדְּךָ וְאֲנִי אֶתְנַחֵלָה לְאִשִּׁי לְרֹגֵל תְּמַלְאכָה אֲשֶׁר-
 לִפְנֵי וּלְרֹגֵל תִּלְדֶּימָה עַד אֲשֶׁר-אָבֹא אֶל-אֲדָנִי שְׂעִירָה:

Ó vajda regének (טו) הוא לעמיקי מסדים) — (8) ויאמר — אדני (8) —
 mondá: hogy kegyet találjak uram szemei e-
 lőtt. E' felelettel Jákob fivéréhez való viszonyát fejezi ki.
 Ugyanis keleten az alattvaló nem jöhet az előkelőbb elibe,
 a' nélkül, hogy üdvözletül ajándékokat vinne, melly alka-
 lommal az ajándék elfogadtatása a' kegyelemnek, visszaiga-
 zítása pedig a' visszatetszésnek jele. — (9) Észav el nem
 fogadja ugyan az ajándékot, de ezen elmellőzést olly szíves
 szavakkal kíséré: hogy Jákob azt semmikép visszatetszés
 jeléül nem tekintheti. — (11) ברכתִי üdvözletemet (l. felj.
 8. v.) — (12) לנגדך melletted — egyaránt veled. — (13)

menekedett lelkem. — (32) És feljöve a' nap reá, a' mint Peniel előtt elment és ő sántit vala csipőjére. —

(33) Azért nem eszik Jisrael fiai a' csipővápa melletti kificzamló inat, mind a' mai napiglan; minthogy megragadta vala Jákob csipőjének vápáján a' kificzamló inat.

XXXIII. (1) Jákob pedig fölemelvén szemeit, látá hogy ime Észav jö vala, és vele a' négyszáz férfi. Elosztá tehát a' gyermekeket Léah és Rachel mellé és két szolgálója mellé. — (2) És helyezé a' szolgálókat és gyermekeiket elől és Léah't s gyermekeit azután, Rachelt pedig és Jósefet utól. — (3) Ő maga pedig előttük költözék, és meghajtá magát hét izben a' földig, míg közel járult fivéréhez. — (4) Észav pedig elébe futamodék és megölelé őt, és nyakába borulván, megcsókolá; és sirának. — (5) Azután fölemelvén szemeit, látá a' nőket és a' gyermekeket, és monda: kik ezek veled? Monda ez: a' gyermekek, mellyekkel kegyelmezett Isten szolgálónak. — (6) Es közelgetének a' szolgálók, ők s gyermekeik és meghajták magokat. — (7) És közel mene Léah

az által Észavnak megmutassa, miként ő nem önmagát, hanem Észavot tekinti elsőszülöttnek. — (4) וישקרו feletti pontok arra mutatnak, hogy e' szö némelly codexekben hiányzott. — A' Beresit Raba itt azt regéli, hogy azért tétettek a' pontok וישקרו szóra, hogy jelentessék, miként Észav tulajdonkép nem akarta megcsókolni (לנשק), hanem megharapni (לנשך) 'stb. De erre már Aben Esra azt mondja: e' mese

נִפְשֵׁי: (לג) וַיִּזְרְחוּ הַשָּׁמַשׁ כְּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוֹאֵל
 וְהוּא צָלַע עַל־יָרְכוּ: (לג) עַל־בֶּן לֹא־וְאָכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
 אֶת־גִּיד תְּנִשָּׁה אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיַּרְדֵּי עַד תַּיִם תִּנְּה כִּי נָגַע
 בְּכַף־יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד תְּנִשָּׁה:

לג (ה) וַיֵּשֶׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה עֲשׂוּ בָּא וְעַמּוֹ
 אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחֵץ אֶת־תִּילְדִים עַל־לֵאָה
 וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפֹחוֹת: (ב) וַיֵּשֶׂם אֶת־הַשְּׁפֹחוֹת
 וְאֶת־יְלִדֵיהֶן רֵאשִׁנָּה וְאֶת־לֵאָה וַיְלִדֶיהָ אַחֲרָיִם וְאֶת־רָחֵל
 וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרָיִם: (ג) וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אֶרְצָה
 שִׁבְעַת פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו: (ד) וַיֵּרֶץ עֲשׂוֹ לִקְרֹאתוֹ
 וַיַּחְבְּקוּהוּ וַיִּפֹּל עַל־צוּאָרָו וַיִּשְׁקְחוּ וַיִּבְכוּ: (ה) וַיֵּשֶׂא אֶת־
 עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־תִּילְדִים וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּהָ
 לָךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר־תָּנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדְּךָ: רַבִּישׁ
 (ו) וַתִּגְשׁוּ הַשְּׁפֹחוֹת הַנָּה וַיְלִדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוּוּ: (ז) וַתִּגְשׁוּ

צוארו ק' נקוד על וושקו

Peniel. Város a' Jabbok déli partján, nem messze a' Jordánba szakadástól (Jud. 8. f. 8. v.) — (33) על כן — azért — annak emlékezetére.

XXXIII. (2) Az elrendezés úgy történt, hogy minél kedvesebbek a' személyek, annál odébb helyeztetek, úgy, hogy ha Észav rossz szerrel jönne ellene, legkedvesebb övéi menekülhetnének. — (3) Jákob e' szerfeletti alázata — melly különben keleten nem olly szembeszökő — oda czélt, hogy

lőtte, ő maga pedig hála azon éjjel a' seregben. — (23) Fölkelvén pedig azon éjszaka, vevé két nőjét és két szolgálóját és tizenegy gyermekeit 's átkele a' Jabbok révén. — (24) 'S vevé azokat és átköltözteté a' folyamon, és átköltözteté mindenét a' mije vala. — (25) Jákob pedig egyedül hátra marada, és tusakodék vala egy férfi vele, mig a' hajnal fölkele. — (26) Látván pedig, hogy nem bír vele, megilleté csipőjének vápáját 's ki iszamlék Jákob csipőjének vápája a' tusakodás közben. — (27) 'S monda: Bocsáss el engem, mert felkölt a' hajnal, ez pedig monda: nem bocsátlak el, hanem ha megáldasz engem. — (28) És monda neki: mi a' neved? ez monda: Jákob. — (29) Monda tehát amaz: ne Jákobnak neveztesse el ezután, hanem Jiszraelnek, mert isteni lényel viaskodtál és emberekkel és győztél. — (30) 'S megkérde Jákob, és monda: ugyan mond meg nevedet. Ez pedig monda: minek kérded nevedet? 's megáldá őt ott. — (31) Nevezé azért Jákob a' helyet Peniélnek: mert láttam isteni lényt színről színre és meg-

klvánja. — (36) כַּף vápa vagy az üreg mellyben a' forgócsont mozog, nem pedig ez maga. — (29) יִשְׂרָאֵל Jiszrael — Istennel viaskodik. אֲרִי רַב Onkeles fordítása אֲרִי רַב אֵת קִדְמֵי ה' mert ur vagy Isten előtt, nem felel meg a' vers füzetének, mert akkor a' וְתוֹכַל szónak nincs semmi értelme, én azért a' Sept. fordítását jobbnak találtam ἔταξεν μετὰ θεοῦ mert erőködtél Istennel. — (31) פְּנֵיֵל mert láttam értetik אָמַר ugy monda. פְּנֵיֵל

בְּלִילָהּ הָיוּ בַּמַּחֲנֶה: (כג) וַיִּקַּם וּבְלִילָהּ הוּא וַיִּקָּח אֶת־
 שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אֶתֶר עֶשֶׂר יִלְדָיו וַיַּעֲבֹר
 אֶת מַעְבַּר יַבֵּק: (כד) וַיִּקְחֵם וַיַּעֲבֵרם אֶת־הַנְּחַל וַיַּעֲבֹר
 אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ: (כה) וַיִּתֵּר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ וַיֹּאבֵק אִישׁ עִמּוֹ
 עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר: (כו) וַיֵּרָא בִּי לֹא יָכַל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף־
 יָרֵכּוֹ וַתִּקַּע בְּרַגְלָיו יַעֲקֹב בְּהֶאֱבָקוֹ עִמּוֹ: (כז) וַיֹּאמֶר
 שְׁלַחֲנִי בִּי עֲלֵה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלְּחֶךָּ בִּי אִם־
 בְּרַבְתָּנִי: (כח) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַדּוּ־שָׁמָּה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב:
 (כט) וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד שָׁמָּה בִּי אִם־יִשְׂרָאֵל
 בִּי־שָׂרִית עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים וַתֹּכַל: (ל) וַיִּשְׂאֵל
 יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לְמַדּוּ זֶה תִּשְׂאֵל
 לְשִׁמִּי וַיִּבְרַךְ אֹתוֹ שֵׁם: שְׁלִישִׁי (לא) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם
 הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצַל

ἀποδέξεται. — (23) Jabbok, most Nahr al Zerka, a' kék folyam a' Basan hegyéből eredvén Gad és Menasse közt, mély partjai között el foly a' Jordánba. Jákob éjszaki partjáról a' délire átkelvén, a' délszak lakó Észavhoz közeledett. — (25) Csak az egyszer jön elő 's itt is alkalmasint csak Jabbok nevezetre való viszonylás miatt. A' Jákobbal tusakodó férfi, mint a' következőkből nyilván lesz, angyal vala, és azért vonakodik 30. v., mint Jud. 13. f. 17. 18. v. nevét megmondani, azért kíván eleresztetni a' nap feljötte előtt, és Jákob épen ezekből rá ismervén, áldását

mi kezénél vala ajándékot Észav fivére számára. — (15) Kétszáz kecskét, húsz bakot, kétszáz jerke juhát és húsz kost. — (16) Harmincz szoptatós tevét és fiaiakat, negyven tehenet és tíz tulkat, húsz nöstény számarat és húsz szamarat vehet. — (17) És átadá szolgálójának, minden nyáját külön külön, és monda szolgálójának: eredjetek előttem és közt hagyjatok az egy nyáj és a másik között. — (18) És parancsolá az elsőnek, mondván: ha szembe találkozik veled Észav fivérem és megkérdeendő: kié vagy? hová mégy? és kinek valók ezek te előtted? — (19) Akkor azt mondjad: ez szolgálé, Jákobé; ajándék, uramnak Észavnak küldve és íme maga is utánunk van: — (20) És parancsolá a' másíknak is, a' harmadíknak is és minden a' nyájak után menöknek, mondván: e' szerint szóljatok Észavhoz mikor reá találtok. — (21) 'S mondjátok: íme Jákob a' te szolgál is utánunk van. Mert így gondolá: megengesztelem őt az előttem menő ajándékkal, azután pedig szembe jövök vele, talán szívesen fogad akkor. — (22) 'S elerede az ajándék e-

gásának is eleget tett. — (18) A' második למי nem jelenti kié, mint Comáromi hibásan fordította, mert ha azt jelenté, felesleges volna, természetes ugyanis, hogy a' kié a' szolgál, azé a' nyáj; de annak jelentése kinek való 's akkor a' felelet a' 19. versben is illő, — (21) כי אמר mert így gondolá, az elbeszélő jegyzése, hogy Jákob így gondolá. אנשתי פניו megengesztelem I. felj. 20. f. 16. v. פניו szívesen fogadand; így fordítja a' Septuaginta.

וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לַעֲשׂוֹ אָחָיו: (טו) עֲנִים מֵאֲתָיִם
 וְתִישִׁים עֲשָׂרִים רַחֲלִים מֵאֲתָיִם וְאֵילִים עֲשָׂרִים: (טו) וְגַמְלִים
 מִיִּנְקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפְרִים עֲשָׂרָה
 אֲתַנֶּת עֲשָׂרִים וְעֵרֶם עֲשָׂרָה: (יז) וַיִּתֵּן בְּיַד־עַבְדָּיו עֵדֶר
 עֵדֶר לְבָדוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־עַבְדָּיו עֲבְרוּ לִפְנֵי וְרוּחַ תְּשִׁימוּ
 בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר: (יח) וַיִּצַּו אֶת־הַרְאֲשׁוֹן לֵאמֹר בֵּן
 יִפְגֹּשֶׁךָ עֲשׂוֹ אָחִי וּשְׂאֵלֶךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה וְאַנְּה תֵלֶךָ
 וְלִמִּי אֱלֹה לִפְנֵיֶךָ: (יט) וְאָמְרָתָּ לְעַבְדְּךָ לִיעֲקֹב מִנְחָה
 הוּא שְׁלוּחָה לְאֲדָנִי לַעֲשׂוֹ וְהִנֵּה גַם־הוּא אַחֲרֵינוּ: (כ) וַיִּצַּו
 גַּם אֶת־חֲשֹׁנִי גַם אֶת־חֲשִׁילִישִׁי גַם אֶת־כָּל־הַתְּלָכִים אַחֲרֵי
 חֲעֲדָדִים לֵאמֹר כִּדְבַר הוּא תִדְבְּרוּן אֶל־עֲשׂוֹ בְּמִצְאָכֶם
 אֹתוֹ: (כא) וְאָמְרָתֶם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר
 אֲכַפְּרָה פָּנָיו בַּמְּנַחָה הַחֲלֵכֶת לִפְנֵי וְאַחֲרֵי־כֵן אֲרִאֶה פָּנָיו
 אוֹלֵי יֵשֵׂא פָּנָיו: (כב) וְתַעֲבֹר הַמְּנַחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לֹ

zénél létezőből — a' marhából választja az ajándékot.
 — (15) A' barmak száma, a' neveket tekintve, a' párosulási
 arány szerint van (l. Raschi). — (17) Jákob az ajándéknak
 választott öt barom nemből mindenikből külön nyáját képez-
 vén és ezeket nagy térközekben Észav elibe elindítván, az
 által az ajándéknak kiterjedtebb, nagyobb tekintetett köl-
 csönöz, egyszersmind pedig a' 9-dik versben kijelentett fo-

fi van vele. — (8) Megfélemlék azért Jákob felette igen és aggódott, elosztá tehát a' népet, melly vele vala, a' juhokat, a' barmokat és a' tevéket két seregbe.

— (9) Mert monda: ha eljön Észav az egyik seregbe és levágja, a' megmaradt sereg menekedhetik. — (10) És monda Jákob: Ábraham atyámnak Istene, és Jiczchak atyámnak Istene, Jehova, ki mondád nekem: térj vissza honodba, szülőföldedre és jót teszek veled. — (11) Csekély vagyok, mind azon kegyelmekre 's mind ezen hűségre, mellyeket mutattál szolgál iránt, mert pálczámmal mentem vala át a' Jordánon, most pedig két seregem van.

— (12) Ugyan szabadíts meg engem Észav fivérem kezéből; mert félek tőle, hogy rám ne jöjjön és agyon ne üsse az anyát fijastól. — (13) Te pedig azt mondtad: jót teszek veled, 's teszem ivadékodat ollyanná, mint a' tenger fővénye, melly meg nem számláltathatik sokasága miatt. — (14) És ott hála ezen éjszaka és vön abból,

ἐκνηθῆσαι μοι elég nekem, semmikép sem fejezi azt ki. *כי במקלי* mert pálczámmal 'stb. — szinte mindenből kifogyott. — (12) *אם על בנים* az anyát fijastól. E' kifejezés találtatik még egyszer Hos. 10. f. 14. v. 's a' mint látszik, az iszonyatos kegyetlenséget jelentő közmondás vala. *על* előszócska e' mondásnak különös erőt kölcsönöz; mert az által az anya gyermekei felett örködvé, mint a' tyúk csirkei felett, képzeltetik. — (13) Az egész imádság értelme az, hogy ha Isten kegyelemből annyi jóban részesítette, teljesítse most a' neki tett ígéretet is. — (14) A' pásztor népeknél az adó baromban áll 's itt is Jákob *מן הבא בירי* a' ke-

וְגַם הִלֵּךְ לִקְרֹאתָךְ וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ: (ח) וַיֵּרָא
 יַעֲקֹב מְאֹד וַיִּצְרַר לוֹ וַיִּחַץ אֶת־הָעַם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאֵן
 וְאֶת־הַבְּקָר וְהַגְּמֵלִים לְשֵׁנַי מַחְנֹת: (ט) וַיֹּאמֶר אֲסִיבֹה
 עִשׂוֹ אֶל־הַמַּחְנֶה הַזֶּה וְהִכְהִי וְהִיָּה הַמַּחְנֶה הַנֶּשְׂאָר
 לְפָלִיטָה: (י) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וְאֵלֵהֶי אָבִי
 יִצְחָק יְהוָה הָאֵמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצָךְ וּלְמִוְלַדְתָּךְ וַאֲסִיבֶנָּה
 עִמָּךְ: (יא) קָטַנְתִּי מִכָּל הַחֲסִדִּים וּמִכָּל־הָאֱמֹת אֲשֶׁר
 עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדְּךָ כִּי בְמִקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־תִּירְבֵּן הַיָּד וְעַתָּה
 הִיָּיתִי לְשֵׁנַי מַחְנֹת: (יב) הֲצִילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עִשׂוֹ
 כִּי־יֵרָא אָנֹכִי אִתּוֹ פְּנִיבֹה וְהִפְנִי אִם עַל־בָּנָיִם: (יג) וְאֵתָה
 אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטֵב עִמָּךְ וְשִׁמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ בְּתוֹל הַיָּם
 אֲשֶׁר לֹא־יִסְפָּךְ מָרָב: שְׁנֵי (יד) וַיִּלֶּן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא

Csak később (I. tov. 36. f. 6. v.) látjuk Észavot, Jákobbal a'
 kis Kanaánban össze nem férvén, Szeirba kiköltözni, ha te-
 hát Jákob már most követeit Szeirba küldi, Észav alkalma-
 sint akkor részint Kanaánban, részint Szeirban tartozkodék,
 és éppen azért kéntetett Jákob követei által fivérét Kanaán-
 ba való jöveteléről értesíteni és arra tőle mintegy engedel-
 met kérni, nehogy máskép ugy tessék, mintha Jákob, Észav
 távollétét hasznára fordítván, birtokába berontana. — (11)
 קטנתי — csekély (— méltatlan), vagyok mind a-
 zon kegyelmekre és azon hűségre. A' Septaagintá-
 nak fordítása: *ἰκανούσθω* vagy inkább a' leidaí szöveg szerint

Jákob, Jiczhak az ő atyja tiszteletére. — (54) És ölelte Jákob barmot a' hegyen, és meghívá rokonait ebédre, és evének 's hálának a' hegyen.

XXXII. (1) Laban fölkelvén korán reggel, megcsokogató fiait és leányait és megáldá őket és elméne, visszatérendő helyére. — (2) Jákob pedig elméne útjára; és akadtak rá Isten angyalai. — (3) És monda Jákob mikor látta vala azokat: Isten tábora ez, és elnevezé a' helyet Machnajimnak. — (4) Arra Jákob követeket küldte maga előtt Észav az ő fivéréhez Széir földére, Edom tartományába. — (5) És parancsolá nekik mondván: így szóljatok uramnak Észavnak: így szól szolgád Jákob: Labannal mulattam és tartózkodtam nála mind eddig. — (6) Vannak pedig nekem ökreim, szamárim, juhaim, szolgáim és szolgálóim, küldtem tehát, hogy uramat arról értesítsem, hogy kegyelmet találnék szemeid előtt. — (7) És megtérének a' követek Jákobhoz, mondván: Jötünk Észav fivérédhez, ki elődbe is jön és négyszáz fér-

Isten küldte angyalok gyanánt szolgáltak. Flavius Jos. szerint, Jákob álomtüneményben látott segítségére jött angyalokat. Raschi pedig a' Midrast követve, a' szót szaját értelmében veszi és a' dolgot hagyományos szempontból magyarázza. — (3) מַחְנַיִם kettős tábor — az isteni és Jákobé. Machnajim, jelentős város vala Gad és Menasse közti határszélen (1. Jos. 13. f. 26. v.) Ramoth Gileadtól nem messze (1. felj. 31. f. 44. v.) 's azért azzal nem ritkán együtt nevezte-tik (1. Jos. 21. f. 36. v.). — (4) שְׂעִיר אֲרָצָה Szeir földére.

אָבִיו יִצְחָק: (כד) וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בְּחֵר וַיִּקְרָא לְאֶחָיו
לֵאמֹר לֶלֶחֶם וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם וַיְלִינוּ בְּחֵר: מַפְטוּר

לב (א) וַיֵּשְׁבוּ לָבֵן בְּבֶקֶר וַיִּנְשֶׁק לְבָנָיו וּלְבָנוֹתָיו וַיְבָרַךְ
אֹתָהֶם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לָבֵן לְמִקְמוֹ: (ב) וַיַּעֲקֹב תֵּלֵךְ

לְדַרְבֵּי וַיִּפְגְּעוּ-בּוּ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: (ג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כִּי אֲשֶׁר
רָאָם מִחַנַּת אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שְׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא מִחַנֵּי־

פ פ פ

(ד) וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל-עֵשָׂו אָחִיו אֲרָצָה
שְׁעֵיר שָׂדֵה אֲדוּם: (ה) וַיֵּצֵא אֹתָם לֵאמֹר

כֹּה תֹאמְרוּן לְאֲדֹנָי לַעֲשׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם-לָבֵן
גִּרְתִּי וְאֲחֵר עַד-עַתָּה: (ו) וַיְהִי לִי שׂוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד

וּשְׂפָחָה וְאֲשֶׁלְחָה לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי לְמִצְרָאֵחַן בְּעֵינֶיךָ: (ז) וַיֵּשְׁבוּ
תְּמַלְאָכִים אֶל-יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל-אָחִיךָ אֶל-עֵשָׂו

versből kitetszik — Ábraham Istenét Nachor bálványától kü-
lönböztetvén meg, nem hivatkozik mint Jákob egy Istenre, a'
honnan itt az ige ישפטו többesben is áll és épen ez kölesönöz
appositionnak is jelentőséget. — (54) זבח itt nem
áldozat, hanem közönséges, az ebédre szükséges, leölt,
marha. (Raschi.)

XXXII. (2) מלאכי אלהים Isten angyalai. Abarba-
nel ezen isteni angyalok alatt egy útitársaságot akar érteni,
melly Jákobot Észav elébe mentére figyelmeztetvén, annak

szültek. — (44) Jer hát kössünk frigyet én még te, hogy legyen tanuságul köztem és közötted. — (45) Vón tehát Jákob egy követ, és fölemelé emlékoszlopnak. — (46) És szóla Jákob rokonihoz: Szedjetek össze köveket: és vévénék köveket és alkatának halmot, és evének ott a' halmon. — (47) És elnevezé azt Laban Jegar Sáhaduthának Jákob pedig nevezé Galednak. — (48) És monda Laban: e' halom tanu köztem és közötted ma! Azért nevezék Galednek. — (49) A' felett még Miczfának is, mert azt mondá: Isten tekintsen köztem és te közötted miután elváltunk egyik a' másiktól. — (50) Ha nyomorgatándod leányimat, és ha leányim kívül több nőt veendesz, nincs ugyan senki közöttünk, de nézsze Isten tanu köztem és közötted. — (51) És szóla Laban Jákobhoz: ime e' halom és ime ezen emlékoszlop, mellyeket vetettem köztem és közötted. — (52) Tanu e' halom és tanu ezen emlékoszlop, hogy nem megyek át hozzád e' halmon, gonosz végre. — (53) Ábraham Istene és Nachor Istene tegyen ítéletet közöttünk, atyjuk Istene. És megesküvék

vidékében fekvő helység később magas fekvése miatt רמת המצפה-nek (I. Jos. 13. f. 26. v.) vagy רמת גלעד-nak (I. I. Reg. 22. f. 3. v.) is neveztetett és Gad nemzetséghez tartozott, mellynek határai Chesbontól רמת המצפה-ig nyúltak el. (I. Jos. 13. f. 26. v.) — (50) אין איש עמוu nincs senki közöttünk, t. i. ki szemedre lobbanthatná bánásmódodat 's meginthatne, mert idegen földre költözöl, de egy Isten van felettünk. — (52) ואלו Raschi helyesen אשר hogy helyett érti, mint felj. 24. f. 33 v. — (53) Laban — a' mint e'

ילדו: (מד) ועתה לבנה נברתה ברית אני ואתה והיה לעד
 ביני ובינך: (מה) ויקח יעקב אבן וירימה מצבה: (מו) ויאמר
 יעקב לאחיו לקטו אבנים ויקחו אבנים ויעשו גל ויאכלו
 שם על הגל: (מז) ויקרא לו לבן יגר שהדותא ויעקב
 קרא לו גלעד: (מח) ויאמר לבן הגל הנה עד ביני ובינך
 היום על לבן קרא שמו גלעד: (מט) והמצפה אשר אמר
 יצא יהיה ביני ובינך כי נסתר איש מרעהו: (כ) אם
 תענה את בנתי ואם תקח נשים על בנתי אין איש עמנו
 ראיה אלהים עד ביני ובינך: (כא) ויאמר לבן ליעקב
 הנה הגל הנה והנה המצבה אשר יריתי ביני ובינך:
 (כב) עד הגל הנה ועדה המצבה אם אני לא אעבר אליך
 את הגל הנה ואם אתה לא תעבר אלי את הגל הנה
 ואת המצבה הוואת לרעהו: (כג) אלהי אברהם ואלהי
 נחור ישפטו בינינו אלהי אביהם וישבע יעקב בפחד

nappal forró hévség, ugy éjjel, kivált hajnal felé igen nagy
 hideg uralkodik. (1. Jerem. 36. f. 30. v.). — (47) יגר שהדותא
 Jeg ar Sáhadata ha épen azt jelenti Aram nyelven, a' mit
 héber nyelven גלעד t. i. a' tanu halom. A' vidék, melly-
 nek Jákob e' nevezetet adta, a' mint a' következőkből nyil-
 ván kiviláglik, a' Jordantól keletre a' Jabbok mind két
 partja hosszában nyúlik el. — (49) מצפה Mic zfeh — ór-
 torony, a' honnan körül tekinthetni a' vidékbe. Ezen, Gileád

ja és veszekedék Labannal és elkezdé Jákob 's szóla Labanhoz: mi a' vétkem 's mi a' bünöm hogy üzöbe vettél engem? — (37) Megtapogattad minden eszközeimet, hát mit találtál házi eszközöd közül valót, tedd ide rokonim és rokonid elibe, hogy tegyenek ítéletet kettőnk között. — (38) Húsz évig voltam nálad; juhaid és kecskéid el nem vetéltek 's juhod' kosait meg nem ettem. — (39) Elszaggatottat nem vittem hozzád, én adózni akarok érte, kezemből kívánhatod meg a' nappal lopottat és az éjjel lopottat. — (40) Ugy voltam: nappal a' hőség emésztett meg, éjjel a' hideg, és eltávozott az álom szemeimtől. — (41) Húsz évig voltam házadnál, szolgáltalak tizen négy évig két leányodért és hat évig a' juhért és tízszer változtattad el jutalmamat. — (42) Ha atyámnak Istene, Ábrahámnak Istene és Jiczchak tiszteltje velem nem volt volna, biz most üresen bocsátanál el engem; inségemet és kezeim munkáját látta Isten és a' mult éjjel ítéletet tön. — (43) Felkelvén pedig Laban így szóla Jákobhoz: a' leányok én leányim, a' fiak én fiaim, és a' juh én juhom, és valamit látsz enyim mind az, de mit tegyek most leányimnak vagy fiaiknak, kiket

az ennek hibája nélkül történt károkról is felelőssé tette. Azonban a' szavak egyszerű értelme azt sehogy sem fejezi ki, hanem az egész vers kihívási hangon van, hogy mondja meg nyilván, mit foghat ki hűségén, ő mindent meg akar neki téríteni. Ez az erős hang גנבתִי szónak felesleges, energicum s betűjében is mutatkozik. — (40) Keleten valamint

בְּלֶבֶן וַיַּעַן וַיֵּעַקֵב וַיֹּאמֶר לְלֶבֶן מִה־פִּשְׁעֵי מַה חֲטָאתִי כִּי
דָּלַקְתָּ אֶחָדִי: (לז) כִּי־מִשְׁשַׁת אֶת־כָּל־כְּלִי מִה־מִּצְאֹתַי
מִכֹּל כְּלֵי־בֵיתְךָ שָׂוִים כֹּחַ נִגַּד אִתִּי וְאִתְּךָ וַיִּזְכְּרוּ בֵּן
שְׁנַיִם: (לח) זֶה עֲשָׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי עִמָּךָ רִחֲלִיךָ וְעִנְיִךָ
לֹא שִׁבְלוּ וְאִילֵי צֹאנֶךָ לֹא אֶכְלָתִי: (לט) טִרְפָּה לֹא־
חִבַּאתִי אֵלֶיךָ אָנֹכִי אֶחְסֹנָה מִיָּדִי חִבַּקְשָׁנָה גִּנַּבְתִּי יוֹם
וַגִּנַּבְתִּי לַיְלָה: (מ) חַיִּיתִי בַיּוֹם אֶכְלַנִי חָרֵב וַקְרַח בְּלִילָה
וַתֵּדַד שְׁנַתִּי מֵעֵינַי: (מא) זֶה־לִּי עֲשָׂרִים שָׁנָה כְּבֵיתְךָ
עַבְדְּתִיךָ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּשֵׁתִי בְנֹתֶיךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים
בְּצֹאנֶךָ וַתַּחֲלֶק אֶת־מִשְׁכָּרְתִּי עֶשְׂרֵת מְנִים: (מב) לֹא־
אֵלַתִּי אָבִי אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם וַפַּחַד יִצְחָק תִּיהָ לִּי כִּי עָתָה
רִיקִם שַׁלְחַנִּי אֶת־עֵינַי וְאֶת־יָגִיעַ בְּפִי רָאָה אֱלֹהִים וַיִּזְכַּח
אִמְשׁ: שְׁבִיעִי (מג) וַיַּעַן לֶבֶן וַיֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב חֲבָנוּת
בְּנֹתַי וְחֲבָנִים בְּנֵי וְהִצְאֵן צֹאנִי וְכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה רָאָה לִּי־
הוּא וּלְבַנְתִּי מִה־אֲעִשֶׂה לְאֵלֶּה תְּיוֹם אוֹ לְבָנֶיהֶן אֲשֶׁר

kedvüsége az elidegenített jószágra nézve csalja meg a fur-
fangos Labant. — (38) לא שבלו el nem vetéltek. Jákob
ezt magának érdemül tulajdonítja, mert a' barom elvételese
csak a' rossz ápolásnak szokott lenni következése. — (39) E'
versekből közönségesen azt következtetik, hogy a' haszon-
leső Laban főpásztorát minden szokás és törvény ellen még

bal és tomborával. — (28) És nem engedted nekem, hogy megcsókolgattam volna fiaimat és leányimat, most hoto-
 rúl cselekedtél. — (29) Kezemben van a' hatalom, go-
 noszul hánni veletek; de atyátok Istene mult éjjel szólott
 hozzám, mondván: megóvd magad, hogy Jákobnak ne
 szólj se jót se gonoszt. — (30) Most hát elmentél, mert
 áhítva kívánkoztál atyád házához; de miért loptad el
 Istenimet? — (31) És felele Jákob 's monda Labannak:
 Mert félttem, gondolván, hogy talán elragadod tőlem leá-
 nyidat. — (32) A' kinél megtalálod istenidet, ne éljen.
 Rokonink jelenlétében vizsgálj meg, mid van nálam, és
 vedd el. Mert nem tudta azt Jákob, hogy Rachel lopta
 el azokat. — (33) Bemene tehát Laban Jákob sátorába
 és Léah sátorába és nem találá; és kimenvén Léah sáto-
 rából, bemene Rachel sátorába. — (34) Rachel pedig ve-
 vé a' házi bálványokat és eltevé a' teve málhájába, és
 reájok üle: és megtapogató Laban az egész sátort és
 nem találá. — (35) És monda atyjának: ne haragudjék
 uram! hogy fel nem kelhetek előtted, mert asszonyok
 szokása van rajtam, keresgetett tehát, de nem találta a'
 házi bálványokat. — (36) Akkor felgerjede Jákob harag-

arab írók ezt elég tágasnak és kényelmesnek mondják, úgy
 hogy minden utravalót is beszoktak rakni, 's azért Rachel,
 a' mint helyükből kitetszik, azt úgy gyanánt is használja
 sátorában. — (35) דרך נשים az asszonyok szokása (l.
 felj. 18. f. 11. v.) Rachel egyébiránt, az atyja iránti udvariság
 ellent hibát mentegeti egyedül, 's éppen ezen szinlett egy-

ובכבוד: (כח) ולא נִמְשַׁתְּנִי לְנִשְׁק לְבָנִי וּלְבִנְתִי עִתְדָה
 הַסְּבִלְתָּ עִשׂוֹ: (כט) יֵשׁ-לְאֵל יָדַי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע
 וְאֵלֹהֵי אֲבִיכֶם אִמְשׁוּ אִמְרֵי אֱלֹהֵי אֲמֹר הַשָּׁמַר לָךְ מִדְּבַר
 עַם-יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד-רָע: (ל) וְעַתָּה הֲלֹךְ הָלַכְתָּ כִּי-נִבְכַרְתָּ
 נִכְסֶפְתָּה לְבֵית אָבִיךָ לָמָּה נִגְבַּת אֶת-אֱלֹהֵי: (לא) וַיַּעַן
 יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן כִּי יִרְאֵתִי כִּי אִמְרַתִּי פֶן-תִּגְזַל אֶת
 בְּנֹתַיךָ מֵעַמִּי: (לב) עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת-אֱלֹהֶיךָ לֹא
 יִחַיֶּה נֶגְדְךָ אֲחִינוּ הַכֹּרֶן-לָךְ מִן עַמְדֵי וּמַחֲלָךְ וְלֹא-יִדַע
 יַעֲקֹב כִּי רָחֵל נִגְבַּתָם: (לג) וַיָּבֵא לָבָן בְּאֵהָל--יַעֲקֹב
 וּבְאֵהָל לְאֵה וּבְאֵהָל שְׁתֵּי הָאֵמֶתֶת וְלֹא מִצָּא וַיֵּצֵא מֵאֵהָל
 לְאֵה וַיָּבֵא בְּאֵהָל רָחֵל: (לד) וּרְחֵל לָקְחָה אֶת הַתָּרְפִים
 וַתִּשְׁמַם בְּכַר תְּגִמַל וַתֵּשֶׁב עֲלֵיהֶם וַיִּמְשַׁשׁ לָבָן אֶת-כָּל-
 הָאֵהָל וְלֹא מִצָּא: (לה) וַתֹּאמֶר אֶל-אֲבִיתִי אֵל-יִחָד כִּי עֵינַי
 אֲדִנִּי כִּי לֹא אוֹכַל לָקוּם מִפְּנֵיךָ כִּי-יִרְדֶּךָ גָּשִׁים לִי
 וַיַּחֲפֹשׂ וְלֹא מִצָּא אֶת-הַתָּרְפִים: (לו) וַיַּחַר לַיַּעֲקֹב וַיִּרְבֵּ

versben, helyett teszi ki, és ez utolsót ki-
 hagyja. — (28) תָּה Onomatopœticon mint a' magyar dob.
 — (34) א' כֹּר הגמל a' teve máihája. Nevezetét a' kerekded-
 ségétől vette (כֹּר) A' Septuagintának helyesen van: *σάματα*
τῆ καυήλου. Ez egy kosáralakú kólya, melly a' teve hátára
 csatoltatva a' nőszemélyeknek utazásban ülésül szolgál. Az

házi bálványait. — (20) Jákob pedig meglopá az arambeli Laban szivét minthogy ennek senki nem jelentette, hogy elszökik ő: — (21) Megszökött tehát ő, 's minde ne a' mije vala, és elindulván át kelt a' folyamon és Gilead hegye felé tartott. — (22) És jelenték Labannak harmad napon, hogy elszökött Jákob. — (23) Magával vévén tehát testvéreit, hét napig járó földig kergette, és eléré őt Gilead hegyén. — (24) Isten pedig arambeli Labanhoz az éjjel álomban jött, és szóla hozzá: Megóvd magad, hogy Jákobnak ne szólj se jót se gonoszt. — (25) Eléré tehát Laban Jákobot, és Jákob felüte vala sátorát a' hegyen, Laban pedig testvérivel szinte Gilead hegyén üte fel. — (26) Szóla tehát Laban Jákobhoz: mit tettél, hogy megloptad szivem, és elvitted leányimat, mint a' hadi martalékot. — (27) Miért szöktél el titkon, és loptál meg engem, és nem jelentetted nekem, hogy örömmel bocsáttalak volna el, és énekszóval, dob-

ni. — (23) הנהר a' folyam — Euphrates folyama, melly a' héber nyelven κατ' ἔξοχην egyszerűn folyamnak mondatik. גלעד Gilead. E' névben προληψις van, mert így csak későbbben (48 v.) neveztetik el magától Jákobtól. — (24) פן תדבר hogy ne szólj 'stb. — ne iparkodjál őt valamikép visszatéríteni, se jó se rossz szerrel. — (26) שבנות הרב szó szerint fegyverrel fogságba ejtettek. Az értelem pedig az, hogy Jákob Laban leányit rokoniknak akarátja ellenére vitte el. — (27) אתי למה — miért szöktél el titkon és loptál meg engem? A' Septuag. ezt az előbbi

הַתְּרַפִּים אֲשֶׁר לְאִבִּיתִי: (כ) וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת־לֵב לָבוֹ
 הָאֲרָמִי עַל־בְּלִי הַגֵּיז לֹא כִּי בָרַח הוּא: (כא) וַיִּבְרַח הוּא
 וּבְל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקֶּם וַיַּעֲבֹר אֶת־הַנְּהָר וַיִּשֶׂם אֶת־פָּנָיו תָּר
 הַגְּלָעָד: (כב) וַיֵּצֵד לְלָבוֹן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב:
 (כג) וַיִּקַּח אֶת־אֶחָיו עִמּוֹ וַיְרַדְף אַחֲרָיו דָּרָךְ שִׁבְעַת יָמִים
 וַיִּדְבֹק אֹתוֹ בְּתֵר הַגְּלָעָד: (כד) וַיִּבֹא אֱלֹהִים אֶל־לָבוֹן
 הָאֲרָמִי בַחֲלֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הַשְּׁמַר לָךְ פֶּן־תִּדְבֹד
 עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד־רָע: (כה) וַיִּשָּׁג לָבוֹן אֶת־יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹב
 תָּקַע אֶת־אֹהֱלוֹ בְּהָר וּלְבוֹן תָּקַע אֶת־אֹהֱלוֹ בְּתֵר הַגְּלָעָד:
 (כו) וַיֹּאמֶר לָבוֹן לְיַעֲקֹב מַה עָשִׂיתָ וַתִּגְנֹב אֶת־לִבְכִי וַתִּנְהַג
 אֶת־בְּנֹתַי בְּשִׁבוֹת חָרִב: (כז) לָמָּה נִחַפְּאֶתְךָ לְבָרַח וַתִּגְנֹב
 אֹתִי וְלֹא־הַגַּדְתָּ לִּי וְאַשְׁלַחְךָ בְּשִׁמְחָה וּבְשִׂרִים בְּתוֹךְ

rás. Aben Ezra, Ralbag és Abarbanel magokat szorosán a
 szentíráshoz tartván, Rachel e' lopásának ezt adják indító
 okúl, hogy megakartá gátolni, hogy atyja házi orakolumá-
 tól meg ne tudhassa, Jákob hová fordúlt. — (20) גנב לב el-
 orozni a' szivet, annyit jelent mint, valakinek jóaka-
 ratjába magát beszínleni, és a' nyert bizodalommal aztán
 visszaélni. (1. 2. Sam. 15. f. 6. v.) לבן הארמי a' arambeli
 Laban. Elmésen jegyzi meg Clericus, hogy az a' rambe-
 li itt azért emeltetik ki, hogy Jákob ravaszága annál fé-
 nyesben tüntessék ki, minthogy egy arambelit, — melly
 nemzetet közönségen igen ármányosnak hittek, ki tudta játsz-

hol fogadást tettél nekem. Most indulj, menj ki ezen föld-ről, és térj vissza szülőföldedre. — (14) És felelének Rachel és Léah és mondának: van-e nekünk részünk vagy örökségünk atyánk házában? — (15) Hát nem idegenek gyanánt tekintettiink, midőn eladott minket és megemésztette a' vételpénzt? — (16) Bizony, mind e' gazdaság, mellyet Isten atyánktól elvett, miénk és fiaidé. Most tehát mindent, a' mit Isten mondott neked, tégy meg. — (17) Elindula tehát Jákob és fölvevé gyermekeit és nőjeit tevékre. — (18) És elinditá minden barmát és minden vagyionát, mellyet szerzett, a' nyáját, melly sajátja vala és mellyet szerzett Pádan Áramban, hogy Jiczchakhoz az ő atyjához menne Kanaán földére. — (19) Laban pedig elment vala juhait nyirni; azonközben ellopá Rachel atyja

mert lehet hogy a' jóslat valami e' képeken nyilatkozó jel által eszközöltetett, 's akkor a' költő per prósopeiam igen nagy természetszerűséggel beszédet tulajdoníthat nekik. Bozé, a' kir. szépművészeti társ. tagja Parisban, egy 1733. Romában talált Carneolt, mellyen egy oltár egy rajta levő alakkal és o' mellett egy az alakhoz lehajlott, hallgatódzó személy volt látható, olyan házi bálványnak magyarázta (I. Geschichte der fönlgl. Acad. 5. Theil. S. 138). A' szó etymológiája igen kétes. Különös a' Zohar származtatása, ki e' szóban valami becstelenre való czélzást sejdít, תורף ugyan is aramaeni gyalázatot, becstelent jelent. Castellus a' syriai תורף kérdezősködni, tudakozódni szóból származtatja 's ez a' legvalószínűbb. Nem lehetne azonban e' szót — minthogy alak volt — a' magyar törpé-vel egybehasonlítani? Különöseket mesél itt Jonathan Ben Uzziel és a' Mid-

מִצֵּבֶת־אֲשֶׁר נִדְרַתְּ לִי שָׁם נִדַּר עָתָה קוּם צֵא מִן־הָאָרֶץ
 הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מִלְדָּתְךָ : (יז) וּתְעַן רָחֵל וּלְאָה
 וּתֹאמְרֵנָה לוֹ תַעֲוֹר לָנוּ חֶלֶק וּנְחֻלָּה בְּבֵית אָבִינוּ :
 (טו) הֲלוֹא נִבְרִייתָ נַחֲשָׁבְנוּ לוֹ כִּי מִכְרָנוּ וַיֹּאכֵל גַּם־אֶכּוֹל
 אֶת־כֶּסֶפֶנוּ : (טז) כִּי כָל־הָעֶשֶׂר אֲשֶׁר הֲצִיל אֱלֹהִים מֵאֲבִינוּ
 לָנוּ הוּא וּלְבָנֵינוּ וְעָתָה כֹּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֵלֶיךָ עֲשֵׂה :
 (יח) וַיִּקַּם יַעֲקֹב וַיִּשָּׂא אֶת־בָּנָיו וְאֶת־נָשָׁיו עַל־הַנְּמָלִים :
 (יח) וַיִּגְתַּג אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־רֶכֶשׁוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ מִקְנֵה
 קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפָדֵן אֲרָם לְבוֹא אֶל־יִצְחָק אָבִיו אֶרְצָה
 בְּנַעַן : (יט) וּלְבָן חֶלֶף לָגֹז אֶת־צֹאֲנוֹ וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת־

lenni, minthogy már a' hónapja való visszatérés megparan-
 csoltatik neki. — (15) Laban leányi itt azért panaszkodnak,
 hogy sem nem örökölnék, sem nem kaptak semmit a' nagy
 vételpénzből, mert Jákob tizennégy éves szolgálatjának e-
 gyedül csak Laban vette hasznát. — (18) El nem kell felej-
 teni, hogy Jákob nyájával három napjárásnyira távol volt,
 és így elszökése igen is eltitkoltathatott Labantól. — (19)
 הַתְּרָפִים házi bálványok. E' szó igen gyakran jön elő a'
 sz. írásban, de mindig olyan összeköttetésben; hogy nem
 lehet mivoltokra következtetést csinálni; annyi bizonyos,
 hogy emberi alakot képeztek, (*Zeidwa Sept.*) minthogy azokat
 Michal David helyébe 'az ágyba tette. (1. Sam. 19. f. 13. v.)
 Hogy jóslatot is adtak, kitetszik Zachar. 10. f. 2. verséből.
 חַי הַתְּרָפִים דְּבָרוֹ אֵין כי הַתְּרָפִים דְּבָרוֹ אֵין
 De abból még sehoggy sem következik, hogy beszéddel bírtak,

És monda nekik: látom hogy atyátok orczája nem olyan irántam mint annakelőtte vala, atyám Istene pedig velem vala. — (6) Ti pedig tudjátok, hogy minden erőmmel szolgáltam atyátoknak. — (7) De atyátok megjárzott engem, és elváltoztatta béremet tizszer; azonban nem engedte Isten, hogy ártson nekem. — (8) Ha azt mondá: pettyezettek legyenek béred, a' nyáj mind pettyezetteket ellik vala; ha pedig azt mondá: csikos lábuak legyenek béred, mind a' nyáj csikos lábuakat ellik vala. — (9) Így vette el Isten atyátok barmát, 's adta nekem. — (10) Mert lón hogy a' nyáj koslatásakor, felemelvén szemeimet láttam vala álomban, hogy ime a' bakok, kik a' juhokat hágják vala, csikos lábuak, pettyezettek és babosak. — (11) Szóla pedig Isten angyala hozzám álomban: Jákob! és felelék: imhol vagyok. — (12) És monda: emeld fel szemeid és nézd, hogy a' melly bakok a' juhokat hágják, csikos lábuak, pettyezettek és babosak; mert láttam mindent, mit Laban cselekszik veled. — (13) Én vagyok Bethel Istene, hol emlékoszlopot kentél föl, és a'

szorul, melly, minthogy a' tulajdon névhez nem ragasztathatik, a' szabály) ellen a' St. constructus elé lép' (mint לְהַמְזִיחַ בַּיּוֹם הַזֶּה (2. Reg. 23 f. 17. v.) Az angyal magát Istennek nevezi, mint gyakran. Nachmonides itt azt jegyzi meg, hogy a' följebbi és ezen álomnak különbözőknek kell lenniök. Az első ugyanis a' hat év elején, miután Jákobnak járandóságáról megalkudtak, bére nagyobbítása módja körül fordul meg; midőn ez utolsónak a' hat év vége felé történtnek kell

לָחוּ רֹאֵה אֹנְכִי אֶת־פְּנֵי אָבִיכֶן כִּי־אֵינְנוּ אֵלֶי כְּתֹמֵל שְׁלֹשָׁם
 וְאֵלְתֵי אָבִי תִּיְהֶה עֲמֹדִי: (ו) וְאִתְּנָה יְדַעְתָּן כִּי בְכָל־כְּחוֹ
 עֲבַדְתִּי אֶת־אָבִיכֶן: (ז) וְאָבִיכֶן תִּתֵּל כִּי וְהִחֲלַף אֶת־
 מִשְׁכַּבְתִּי עֲשֶׂרֶת מְנַיִם וְלֹא־נִתְּנוּ אֱלֹהִים לְהִרְעֶ עֲמֹדִי:
 (ח) אִם־כִּפָּה יֹאמֶר נְקָדִים יִהְיֶה שְׂכָרְךָ וְיִלְדוּ כָל־הַצֹּאֵן
 נְקָדִים וְאִם־כִּפָּה יֹאמֶר עֲקָדִים יִהְיֶה שְׂכָרְךָ וְיִלְדוּ כָל־הַצֹּאֵן
 עֲקָדִים: (ט) וַיִּצַּל אֱלֹהִים אֶת־מִקְנֵה אָבִיכֶם וַיִּתֵּן־לִי:
 (י) וַיְהִי בַעַת יַחַם הַצֹּאֵן וְאִשָּׁא עֵינַי וָאֵרָא בְּחֹלוֹם וְהִנֵּה
 הַעֲתִדִים הָעֲלִים עַל־הַצֹּאֵן עֲקָדִים נְקָדִים וּבָרָדִים:
 (יא) וַיֹּאמֶר אֵלַי מִלֵּאדָּה הָאֵלֶתִים בְּחֹלוֹם יַעֲקֹב וָאֹמַר הִנֵּנִי:
 (יב) וַיֹּאמֶר שָׂא־נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל־הַעֲתִדִים הָעֲלִים עַל־
 הַצֹּאֵן עֲקָדִים נְקָדִים וּבָרָדִים כִּי רָאִיתִי אֶת כָּל־אֲשֶׁר לָבוֹ
 עָשָׂה לָךְ: (יג) אֹנְכִי הָאֵל בֵּית־אֵל אֲשֶׁר מִשְׁחַתָּ שָׁם

Istene — az Isten kit atyámtól tisztelni tanultam, és ki
 atyám felett örködött. Ezen Isten áldott meg, és nem atyá-
 toknak idegenítettem azt el sajátjából. — (7) עשרת מנים תי-
 שר כֶּרֶעֶסֶזָאֵם, melly annyit jelent gyakran (I. Num. 14.
 f. 22. v. Hiob 19. f. 3. v.). — (10) עֲתִדִים A' Septuag. οἱ τράγοι
 καὶ οἱ κριοὶ a' bakok és a' kosok. בָּרָדִים babosak, בָּרָד
 jégeseőből — mintegy jégeseővel, fehér pettyekkel borí-
 tott. — (13) Bethel Istene. האל בית אל Azzal egy előbbi
 történetre hivatkozik, mint az 15. f. 7. versében is történik.
 E' visszahivatkozás által אל meghatározottabb lesz, és izelőre

(41) És lőn valahányszor koslatott a' nyáj java, helyeztetí vala Jákob a' pálczákat a' nyáj elébe a' rovátkákba. hogy a' pálczák előtt koslassanak. — (42) Midőn gyöngülnek pedig a' juhok, nem teszi, így lettek a' gyöngék Labané, az erősek pedig Jákobé. — (43) És elhatalmazott a' férfi felette igen, és voltak neki számos juhai, szolgálói, szolgái, tevéi, és szamarai.

XXXI. (1) Meghallá pedig Jákob Laban fiainak beszédét, kik azt mondták: elvette Jákob mind azt, a' mi je atyánknak volt, és atyánk jószágából tőn ő szert mind e' vagyonra. — (2) És látá Jákob Laban orcáját is, és íme nem vala iránta olyan mint annakelőtte. — (3) Monda pedig Jehova Jákobnak, térj vissza atyáid honába szülőföldre és veled leszek. — (4) Jákob annakokáért elküldé és kihivatá Rachelt és Léaht a' mezőre juhaihoz. — (5)

's jobbak, az ősziek pedig gyöngébbek (l. Plinius VIII. 74. Generatio bimis utrinque ad novenos annos; quibusdam et ad decimam etc. etc.).

XXXI. (1) Az ezen és a' következő fejezetben elbeszélte történetek az Istennek kedveltjei felett való örködését az élet minden szövevényiben hozza szeméink elé. A' hol pedig az előadás egyes vonásai egy bizonyos főczél szerint soroztatnak 's egy egységbe köttetnek össze, ott nem lehet csudálkoznunk, hogy ha az egyes úgy használtatik, mint a' főczél követeli, a' nélkül hogy a' benső következetesség mindig szem előtt tartatnék. עשה szerezní értelemben előjön még l. Sam. 14. f. 48. v. כבוד Onkelos szerint vagy on-t, jószágot jelent ובסיא — (5) אלהי אבי atyám

בכל־יחם תצאן המקשרות ושם יעקב את־המקלות לעני
 הצאן ברהטים ליחמנה במקלות: (מב) ובהעמית הצאן לא
 ישים והיה העמפים ללבן והקשרים ליעקב: (מג) ויפדן
 האיש מאד מאד ויהי־לו צאן רבות ושפחות ועבדים
 וגמלים וחמרים:

לא (6) וישמע את־דברי בני־לבן לאמר לקח יעקב
 את כל־אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את
 כל־הכבוד הזה: (ב) וירא יעקב את־פני לבן והנה אינו
 עמו בתמול שלשום: (ג) ויאמר יהוה אל־יעקב שוב
 אל־ארץ אבותיך ולמולדתך ואתיה עמך: (ד) וישלח
 יעקב ויקרא לרחל וללאה תשרה אל־צאנו: (ה) ויאמר

zott juhakra voltak fordítva; ושם פני — לבן; mondás szaval-
 nak elrendezése tehát az: עקר אל לבן וכל הים וכל הים
 és Laban juhainak nyáját fordítá ar-
 czal a' csikoslábuakra és feketebarnákra. Az
 egymás mellé tartozó elszakasztása, a' mint itt történik, nem
 ritkaság a' héber nyelvben. Philippsohn itt Raschit nem ér-
 tette. — (42) מקשרות a' megkötöztek — az
 erősek, a' kötözést jelentő szavak erőre, a' betakarást je-
 lentők pedig gyöngeségre vitetnek át. (Rdak, Bohlen).
 Helyes a' régi magyarázók véleménye, kik e' két szavat ar-
 ra viszonyolják, hogy a' juh a' melegebb tartományokban
 kétszer ellik, a' tavaszkor ellett bányok pedig erősebbek

— (34) És monda Laban: im bár legyen beszéded szerint. — (35) Elválasztá tehát még azon nap a' csikos lábú és a' tarka bakokat és minden pettyezett és tarka kecskét, mind azokat, a' mellyekben valami fehér vala, és minden feketebarnát a' juhok közül, 's kézhez adá azokat fiainak. — (36) És vete három napjárásnyi közt maga és Jákob között; Jákob pedig legelteté Laban megmaradt juhait. — (37) És vön Jákob fris nyár, mondola és juhar pálczákat és hánta azokon fehér csikokat, kihüvelykezvén a' fehérét a' pálczákon, — (38) És helyezé a' meghántott pálczákat, a' rovátkába az itató válúdba, a' hova a' nyáj inni jöve vala, a' juhok elibe, hogy koslassanak, mikor inni jönnének. — (39) És koslatván a' nyáj a' pálczák előtt, ellének a' juhok csikoslábúakat, pettyezetteket és tarkákat. — (40) Ezen bárányokat pedig elválasztja Jákob, és Laban juhainak nyáját arczal forditá a' csikoslábúakra és feketebarnákra; így alkata magának külön nyáját és nem adá Laban juhai közé. —

kitetszik. A' Septuaginta בניו helyett בנים-t olvasott *ἐνα μέσον αὐτῶν* közöttök. — (39) Jákob fortélyának alapúl szolgáló tapasztalat, hogy a' hágáskor felköltött képzelet befolyással van a' foetus alakulására az ős kortól elismertetett (l. Plin. H. Nat. VII. 10.) és kiválólag a' gyapjasmarhára nézve az újabb időkben is tapasztaltatott. — (40) E' nehéz verset úgy kell érteni, hogy Jákob azon felett, hogy a' tarkázott pálczák fortélyával élt, még a' már született tarka bárányokat is eléleptetvén, Laban fehér juhait arczal mindég e' tarká-

(לד) וַיֹּאמֶר לָבֵן הֵן לֹא יָתִי כְדָבָרְךָ: (לז) וַיִּסַּר בַּיּוֹם הַהוּא
 אֶת־הַתֵּיּוֹשִׁים הַעֲקָרִים וְהַטְּלָאִים וְאֵת כָּל־הָעֹוִים הַנִּקְרָוֹת
 וְהַטְּלָאֵת כָּל אֲשֶׁר־לָבֵן בּוֹ וְכָל־חֹם בְּכִשְׂבִּים וַיִּתֵּן בְּיַד־
 בְּנָיו: (לו) וַיֹּשֶׁם הֶרֶף שְׁלֹשֶׁת יָמִים בֵּינוֹ וּבֵין־יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹב
 רָעָה אֶת־צֹאן לָבֵן הַנְּזוֹתֶרֶת: (לז) וַיִּקַּח־לּוֹ יַעֲקֹב מִקָּל
 לְבָנָה לֶחַ וְלֹא וְעַרְמוֹן וַיַּפְצֵל בָּהֶן פְּצָלוֹת לְבָנוֹת מִחֲשֹׁף
 תְּלָבֹן אֲשֶׁר עַל־הַמְּקָלוֹת: (לח) וַיִּצַּג אֶת־הַמְּקָלוֹת אֲשֶׁר
 פָּצַל בְּרִהְטִים בְּשִׁקְתוֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר תְּבֹאֵן הַצֹּאן לְשִׁתּוֹת
 לְנֹכַח הַצֹּאן וַיַּחַמְנֶה בְּבֹאֵן לְשִׁתּוֹת: (לט) וַיַּחֲמוּ הַצֹּאן אֶל־
 הַמְּקָלוֹת וַתִּלְרַן הַצֹּאן עֲקָרִים נִקְדִּים וְטְלָאִים: (מ) וְהַכְּשָׁבִים
 הַפְּרִיד יַעֲקֹב וַיִּתֵּן פָּנָי הַצֹּאן אֶל־עֵקֶד וְכָל־חֹם בְּצֹאן לָבֵן
 וַיִּשֶׁת לּוֹ עֲדָרִים לְבָדוֹ וְלֹא שָׂתָם עַל־צֹאן לָבֵן: (מא) וַתְּיָה

(l. Exod. 13. f. 14. v.), valamint a' שלשים תמול tegnap és tegnapelőtt (l. tov. 31. f. 2. és 5. v.) a' határtalan mult időről mondatik. — (35) Hieronymus, maga vallomása szerint, megtévedt e' versek zavarában. Az egyszerű értelem az, hogy elválasztva a' rendesen fehér juhókból minden tarkázott és feketebarna darabot, a' rendesen fekete kecskék közül pedig kiválogatta a' fehérpettyűeket. — עקר csikos szó szerint kötözött — mintha kötelékek volnának lábain. — 'וכי וישם וכו' és vete három napjársnyi közt maga és Jákob között. Én e' verset Labanra viszonylom, bár az előbbi versben Jákobot tartom subjectumnak. E' füzet-mód nem ritka a' héber nyelvben, a' mint tov. 57. f. 28. versből

da tovább: határozd meg béred nekem, és megadom. — (29) Ez pedig szóla: te tudod hogy szolgáltalak, és mi lett nyájadból nálam. — (30) Mert a' mi kevesed volt én előttem, elhatalmazott sokaságában, és megáldott téged Jehova minden lépésem, most hát mikor tegyek én is házamért valamit? — (31) És mond amaz: mit adjak neked? és monda Jákob: ne adj nekem semmit, ha megteszed a' következőt, ismét legeltetem juhaid és őrizem. — (32) Bejárom minden nyájaidat ma, elválasztandó közülök minden pettyezett, tarka bárányt és minden fekete-barna bárányt a' juhok közül, és tarka és pettyezettet a' kecskék közül; és az legyen bérem. — (33) És felelend rólam igazságom jövődöben, mikor meglátod jutalmamat előtted, mind a' mi nem pettyezett és tarka a' kecskék, és fekete-barna a' juhok között, lopott az nálam.

(32) A' mint a' következőkből láthatni Jákobnak e' versben feltett követelése nem a' nyájak jelen állapotját, hanem a' jövődöben ellett bárányokat is tárgyazza. Laban mindazonáltal igen csekélynek nézhette e' bért, minthogy a' keleti juhok csaknem mind fehérek, a' kecskék pedig mind feketék. — **הסר** határozatlan mód **להסר** helyett. **מלוא** sajátlag foltzott, foltos **מלא** különféle színű ruha darabokból összevarni igéből. **נקר** és **מלוא** között tehát ez a' különbség, hogy az első a' kis pettyekkel beszórtat, a' másik a' nagy foltokkal tarkázottat jelent. **חם** fekete-barna h é v től barnítottól. — (33) **ביום מחר** szószerint holnap. Azonban a' következő „mikor meglátod jutalmadat előtted“ mutatja, hogy itt e' szó határtalan jövődö értelmében vétetik

עלי ואֲתַנְתָּ: (כט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַתְּהָ יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר
 עַבַדְתִּיךָ וְאֵת אֲשֶׁר־הָיָה מִקִּנְיָה אֵתִי: (ל) כִּי מֵעַט אֲשֶׁר־
 הָיָה לְךָ לִפְנֵי וַיִּפְרֹץ לָרֹב וַיִּבְרַךְ יְהוָה אֶתְּךָ לְרִגְלֵי וְעַתָּה
 מִתִּי אֲעִשֶׂה גַם־אֲנֹכִי לְבֵיתִי: (לא) וַיֹּאמֶר מֶה אֲתַן־לְךָ
 וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לֹא־תִתֶּן־לִי מְאוּמָה אִם־תַּעֲשֶׂה־לִּי הַדָּבָר
 הַזֶּה אֲשׁוּבָה אֶרְעֶה צֹאנֶךָ אֲשֶׁמֶר: (לב) אֲעֵבֶר בְּכָל־
 צֹאנֶךָ חַיִּים הַסֹּר מִשֵּׁם כָּל־עֵשׂוֹ וְנָקֹד וּמְלֹוא וְכָל־שֶׁהָ־
 חֹם בְּכַשְׂבִּים וּמְלֹוא וְנָקֹד בְּעֵגִים וְהָיָה שְׂכָרִי: (לג) וְעַתָּה
 בִּי צְדָקָתִי בְּיָוִם מָחָר בִּי־תִבְרָא עַל־שְׂכָרִי לְפָנֶיךָ כָּל־אֲשֶׁר־
 אֵינְנִי נָקֹד וּמְלֹוא בְּעֵזִים וְחֹם בְּכַשְׂבִּים גִּנוּב הוּא אֵתִי:

phim bálványai (I. tov. 31. f. 19. v.) által hitt a' jövendőben olvashatni. Azonban úgy látszik, e' szót a' héberben olly tágas értelemben kell venni, mint a' latinban az auguro szót, melly nem csak jóslani, de sejdíteni is jelent (I. Plin. l. 7. Epist. ad Corn. Tac.) — (30) לפני én előtttem — mielőtt hozzád jöttem. A' Septuagintában rosszúl van *εναρτιον μου* coram me. ויפרץ és elhatalmazott. 1. feij. 28. f. 14. v. לרגלי Gesenius szerint e' szó ellentételt képez az előbbi לפני előtttemmel; és így az annyit jelent mint utánam, mint Chabakuk 3. f. 5. v. Azonban az értelemben, mellyben én vettem, a' szó szokottab és itt a' beszédnek nagy erőt kölcsönöz. (I. Jes. 41. f. 2. v.) Onk. szabad fordításának elvét itt is követvén, az értelem szerint ברילי miattammal fordítja, ellenben a' szószerint fordító Septuag. *ἐπὶ τῷ ποδί μου* lábomon-nal teszi ki, a' minek semmi értelme sincs. —

Léah és szüle hatodik fiút Jákobnak. — (20) És monda Léah: megajándékozott engem Isten jó ajándékkal; most elvégre nálam lakozandik férjem, mert szültem neki hat fiút, és elnevezé őt Zebulonnak — (21) Azután szüle leányt és elnevezé őt Dináhnak. — (22) És megemlékezék Isten Rachelről és meghallgatván őt, megnyitá méhét. — (23) És megterhesedék és szüle fiút, és monda: elhárítá Isten gyalázatomat. — (24) És elnevezé őt Josefnek, mondván: adjon nekem Jehova a'hoz még más fiat. — (25) És lön a' mint Rachel Josefet szülte vala, azt monda Jákob Labanhoz: bocsáss el, hadd menjek el helyembe, honomba. — (26) Add meg nőmet és gyermekemet, kikért szolgáltalak, hogy menjek el, mert tudod a' szolgálatot, hogy szolgáltalak. — (27) És monda neki Laban: ugyan, ha kedvet találnék szemeid előtt! sejttem, hogy megáldott engem Jehova miattad. — (28) És mon-

elvenni, elhárítani. — (24) Zebulonnál זבול and יוסף-ből való kettős származtatást láttunk, itt Josef neve is יוסף and יוסף-ből származtatik. — (25) Jákob a' nőiért való szolgálati éveket eltöltvén, most magáért és családjáért tartozik gondoskodni. — A' mint az egész megszólítás hangjából kitetszik, Jákob szándékában nem fekszik Labantól elmenni, csak értésére akarja finom módon adni, hogy most csak bérért szolgálhatja őt. A' furfangos Laban meg is érti a' fordulatot és a' nyájas bókولاتot követi mindjárt a' kérdés: mi leend bérred? (27) נחשתו A' Septuagintában van: ολιγάκιον, a u g u r o, jóslók. E' véleményen vannak majd nem minden zsidó magyarázók Raschi, Aben Esra 'sth. mellyek szerint Laban Tera-

בֶּן־שֵׁשִׁי לַיַּעֲקֹב: (כ) וַתֹּאמֶר לֵאמֹר זְבֻלֹן אֱלֹהִים | אֲתִי
וְגַד טוֹב הַפְּעַם יוֹבְלֵנִי אִישִׁי כִּי־יִלְדֵתִי לוֹ שֵׁשֶׁת בָּנִים
וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ זְבֻלֹן: (כא) וְאַחַר יִלְדָה בֵּת וַתִּקְרָא אֶת־
שְׁמָהּ דִּינָה: (כב) וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רַחֵל וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים
אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחֲמָהּ: (כג) וַתֵּהָר וַתֵּלֶד בֶּן וַתֹּאמֶר
אֶסֶף אֱלֹהִים אֶת־חַרְפְּתִי: (כד) וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף
לֵאמֹר יוֹסֵף יְהוּה לִי בֶן אַחֵר: (כה) וַיְהִי בְּאֲשֶׁר יִלְדָה רַחֵל
אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לֵבָן שְׁלַחֲנִי וְאַלְכָה אֶל־מִקְוֵי
וְלֵאדָרְצִי: (כו) תָּנֶה אֶת־נַשְׁי וְאֶת־יְלָדֵי אֲשֶׁר עִבְדֵתִי אִתָּךְ
בְּהֵן וְאַלְכָה בִּי אִתָּה יָדְעָת אֶת־עִבְדֵתִי אֲשֶׁר עִבְדֵתֶיךָ:
(כז) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לֵבָן אִם־נָא מִצַּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נַחֲשֵׁתִי
וַיִּכְרַבְנִי יְהוּה בְּגִלְגָּלָד: חמישי (כח) וַיֹּאמֶר נִקְבָה שְׂכָרְךָ

זבל és זבר (20) — Összetett szó ישא שכר hoz. — (20) זבל és זבר, mely utolsóból támadt a' Zebulon név, szójátékot adnak, mire a' körülmény hogy a' ל' és ז' egymást fölválthatják, alkalmat nyujta. — (21) A' leány születéséről egyszerűn, minden szószaporítás nélkül, csak mellékesen értesítetünk, és az is csak az oknál fogva, mivel a' 34 fejezet körülötte főrog. A' mint 37. f. 35. v. és 46. f. 7. verséből kitetszik, még több nem nevezett leányai is valának Jákobnak. De a' leány a' keletietknél semmibe sem vétetik. — (23) אספ אלהים את חרפתי elhárítá Isten gyalázatomat — a' meddőség szegyenét, אסף pedig jelent sajátlag egybegyűjteni és abból

nevezé őt Assernek. — (14) Kiméne pedig Reuben a' búza aratáskor és lele szerelem-bogyókat a' mezőn és vevé azokat anyjának Léahnak. És szóla Rachel Léahhoz: ugyan adj nekem fiad szerelem-bogyóiból. — (15) Ez pedig szóla: kevesled-e hogy elvetted férjemet, hogy elvennéd fiam szerelem-bogyóit is? és szóla Rachel: hát háljon teveled az éjjel, fiad szerelem bogyóiért. — (26) Jákob tehát este a' mezőről megjövé, Léah kimene elébe és szóla: velem hálsz, mert kibérlettelek fiam szerelem-bogyóiért; és vele hált az éjszaka. — (17) És meghallgatá Isten Léah-t és megterhesedék és szüle Jákobnak ötödik fiat. — (18) És monda Léah: megadta Isten jutalmamat, hogy adtam szolgálómat férjemnek és elnevezé őt Jisszacharnak. — (19) És ismét megterhesedék

már gömbölyű, sárga bogyói is megértek. Régiek és újabbak e' bogyóknak ingert ébresztő erőt tulajdonítanak, és erre héber neve is már oda mutat; רור ugyanis a' forró heves indulatot, a' szerelmet jelenti. (l. Cant. 1. f. 2. v.) Resas. egy arab gyógyász (l. Refes Mandragora an ad venerem promovendam ducere possit) azt beszéli, hogy ő ösmert asszonyt, a' ki Mandragora gyökével élt, hogy megterhesedjék. — Scaliger ezen megjegyzése: Mandragorae sunt frigidae et somnum inducunt: mirum quomodo datae, ut incallesceret Jacob et in venerem incitaretur, azonnal elveszti minden erejét, mihelyt azt jegyzük meg, hogy ő a' Mandragora egy más nemét hitte, t. i. a' Mandragora officinalist. — (15) הלילה — לכן Hát háljon te veled az éjjel. A' Polygamiában minden nőnek ki volt szabva a' maga éjszakája (l. Exod. 21. f. 10. v.). — (18) יששכר Jisszachar.

(יד) וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצֵיר־חֹטִים וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה
 וַיָּבֵא אֹתָם אֶל־לֵאָה וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל־לֵאָה תִּנִּי־
 נָא לִי מְדוּדָאֵי בְנֵךְ: (טו) וַתֹּאמֶר לָהּ הִמְעַט קָחְתְּךָ אֶת־
 אִישִׁי וּלְקַחַת נָם אֶת־דוּדָאֵי בְנֵי וַתֹּאמֶר רָחֵל לָכֵן יֵשֶׁבֶב
 עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת דוּדָאֵי בְנֵךְ: (טז) וַיָּבֵא יַעֲקֹב מִן־הַשָּׂדֶה
 בַּעֲרֹב וַתִּצְאָ לֵאָה לְקָרְאָתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבֵא בִּי שָׂכָר
 שְׂכָרְתִּיךָ בְּדוּדָאֵי בְנֵי וַיֵּשֶׁבֶב עִמָּה בַּלַּיְלָה הַזֶּה: (יז) וַיִּשְׁמַע
 אֱלֹהִים אֶל־לֵאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד לַיַּעֲקֹב בֶּן־חַמִּישִׁי:
 (יח) וַתֹּאמֶר לֵאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי שְׂפָתַי
 לְאִישִׁי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׁשֹׁכָר: (יט) וַתַּהַר עוֹד לֵאָה וַתֵּלֶד

is világos párhuzamot nyújt. — (13) *boldog*, mint *Felix*, *Eὐτυχός*, egy minden nyelvekben szokott név. (Philippsohn). — (14) *דודאים* E' szó csak egyszer kerül még elő a' sz.-írásban Cant. 7 f. 13. v. hol a' növény virágiról mondatik, hogy kiözoñlik illatjokat a' kikelet kezdetén; itt pedig már a' búza aratáskor (tavaszutó kezdetétől nyárelő végeig) van róla szó a' mikor már bogycói is megérették. Nagy öszhangzással csak nem minden régi magyarázók az altató nadragulyát (*Atropa Mandragora*) értettek *דודאים* alatt. E' növénynek három nemei közül itt a' *Mandragora vernalis*-t kell érteni. Van ennek répa nemű gyökere, mely csak nem 4 láb hosszú, eleven zöld, egy láb hosszú és 4—5 hüvelknyi széles levelei, mellyek közvetlen a' gyökérből lövelnek fel. A' levelek között lappang fehérzöld virágja. Olaszországban e' növény tavaszelő és tavasz hóban virágzik, Pa-laestinában, valamivel korábban és ott tavaszutó közepén

Felgerjede azért Jákob haraga Rachel ellen és monda: hát én Istennek helyette vagyok, ki megtagadá tőled a' méhgyümölcsét? — (3) És monda ez: im szolgálóm Bilhah, háld el azt, hadd szüljön az én térdeimen, hogy én is fölépüljek ő általa. — (4) Adá tehát neki Bilhah az ő szolgálóját nőül és elhálá őt Jákob. — (5) És terhesedék Bilhah és szüle Jákobnak fiút. — (6) És monda Rachel: ügyemet védte Isten és meghallgatá szavamat és adá nekem fiút, azért nevezé Dánnak. — (7) És megterhesedék ismét és szüle Bilhah, Rachel szolgálója második fiút Jákobnak. — (8) És monda Rachel: isteni tusákat tusakodtam nővéremmel és győztem, és elnevezé őt Náftolinak. — (9) Látván pedig Léah, hogy megszűnt szülni, vevé Zilpah szolgálóját és adá azt Jákobnak nőül. — (10) És szüle Zilpah Léah szolgálója fiút Jákobnak. — (11) És monda Léah: jön a' szerencse, és elnevezé őt Gádnak. — (12) És szüle Zilpah Léah szolgálója egy második fiút Jákobnak. — (13) És monda Léah: üdvömré! mert most boldognak mondanak engem a' leányok és el-

nem tusák Isten kegyelmeért, a' mint 29 f. 31. v. és 30. f. 2. verséből kitetszik. Onkelos ezen értelmet követve, szabadon úgy fordít: *קביל יי בעויתי באהתננותי בצלותי* Isten meghallgatá kérésemet, midőn folyamodtam imádságomban. — (11) *בגד* jön a' szerencse. Ugy van a' Massorah szerint és Onkelosnak is van *אתא גר*. A' Septuag. pedig a' *בג*-t ben jelentésű előszónak veszi és úgy fordítja *ἐν* *τύχη* a' szerencsében, a' mihez a' 13. versbeni *אשרי* igen

מִתָּה אֲנֹכִי: (ב) וַיִּחַר-אַף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר תִּתְּחַר
 אֱלֹהִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר-מָנַע מִמֶּךָ פְּרִי-בֶטֶן: (ג) וַתֹּאמֶר הֲנִי
 אֲמַתִּי בְלֶתֶה בִּיא אֵלַיָּה וְתִלְדַּ עַל-בְּרַכִּי וְאִכְנָה גַם-אֲנֹכִי
 מִמֶּנֶּה: (ד) וַתִּתֶּן-לּוֹ אֶת-בְּלֶתָּה שִׁפְחָתָה לְאִשָּׁה וַיָּבֵא
 אֵלַיָּה יַעֲקֹב: (ה) וַתַּחַר בְּלֶתָּה וְתִלְדַּ לְיַעֲקֹב בֶּן: (ו) וַתֹּאמֶר
 רַחֵל דְּנִי אֱלֹהִים וְגַם שָׁמַע בְּקֹלִי וַיִּתֶּן-לִּי בֶן עַל-כֵּן
 קָרָאתָ שְׁמוֹ דָּן: (ז) וַתַּחַר עוֹד וְתִלְדַּ בְּלֶתָּה שִׁפְחַת רַחֵל
 בֶּן שְׁנַי לְיַעֲקֹב: (ח) וַתֹּאמֶר רַחֵל נִפְחֹלִי אֱלֹהִים וְנִפְתַּלְתִּי
 עִם-אֲחֹתִי גַם-יִכְלְתִי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ נַפְתָּלִי: (ט) וַתֵּרָא לְאֵה
 כִּי עָמְדָה מִלְּדוֹת וַתִּקַּח אֶת-זֶלְפָּה שִׁפְחָתָה וַתִּתֶּן אֹתָהּ
 לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה: (י) וְתִלְדַּ זֶלְפָּה שִׁפְחַת לְאֵה לְיַעֲקֹב בֶּן:
 (יא) וַתֹּאמֶר לְאֵה בְּנֶךָ וַתִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ גָּד: (יב) וְתִלְדַּ
 זֶלְפָּה שִׁפְחַת לְאֵה בֶּן שְׁנַי לְיַעֲקֹב: (יג) וַתֹּאמֶר לְאֵה
 בְּאֲשֵׁרֵי כִי אֲשֶׁרוּנִי בְּגוֹת וַתִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ אֲשֶׁר: רְבִיעִי
 בא גר ק'

(1. 2. Reg. 5. §. 7. v.) — (3) *Ím szolgálóm 'stb.*
 l. felj. 16. f. 2. v. *hadd szüljön térdei-*
men. Onkelos az értelmet követve, így *ואנא אירבי* és én
 sokasúlok. *הגו' יאכנה גם אנכי ממנה* hogy én is általa föl-
 épüljek l. felj. 16. f. 2. v. — (6) *ügyemet védte.* —
 (8) *Isteni tusákat.* Nem mint Schumann és
 Bohlen értették: *heves, erős tusák a' férj' szerelméért,* mert
 hisz ezen a' szeretett Rachelnek nem kelle aggódnia; ha-

akkor ő Rachel leányát is adá neki nőül. — (29) És adá Laban Rachel leányának Bilhah szolgálóját, neki szolgálóul. — (30) És elhálá Rachelt is 's inkább szereté Rachelt Léahnál, és szolgálá nála még két évig, — (31) Látván pedig Jehova, hogy gyűlöltetik Léah, megnyitá méhét, Rachel ellenben meddő vala. — (32) Megterhesedék Léah és szüle fiút és nevezé őt Reubennak, mert azt mondá: ügyelt rám Jehova nyomorúságomban, mert most immár szeretend engem férjem. — (33) Ismét terhese-
 dedék és szüle fiút, és monda: igen meghallgatott Jehova! mert gyűlöltetem én és adá nekem ezt is: és elnevezé Simeonnak. — (34) Ismét terhese-
 dedék és szüle fiút és monda: most elegyszer ragaszkodandik hozzám férjem. mert szültem neki három fiut: azért nevezék őt Lévinek. — (35) Ismét megterhesedék és szüle fiút és monda: ez izben dicsóitem Jehovát, azért nevezé őt Jehudanak; és megszünék a' szüléstől.

XXX. (1) Látván pedig Rachel, hogy nem szüle Jákobnak, irigylé Rachel nővérét és szóla Jakobhoz: adj nekem gyermekeket, mert ha nem, meghalok én. — (2)

ugy olvasott mint a' Samaritanus forrásban van: על בן קראה — (35) יהודה Jehuda. A' dicsóított.

XXX. (2) הַתָּה אֱלֹהִים אֲנֹכִי hát én Istennek helyette vagyok? — hát én mindenható vagyok, hogy adhaszak neked gyermekeket, kiket Isten megtagadott tőled? Épen ugy van a' kérdés הַתָּה אֱלֹהִים אֲנִי לְהַמִּית וְלְהַחַיֵּת Hát Isten vagyok, hogy megöljek és megelevenítsek?

זאת ויתן־לו את־רחל בתו לו לאשה: (כט) ויתן לָבֵן
 לְרַחֵל בתו את־בלהה שפחתו לה לשפחה: (ל) ויבא
 גם אל־רחל ויאָהֵב גם־את־רחל מלאה ויעבד עמו עוד
 שבע־שנים אחרות: (לא) וירא יהוה כי־שנואה לאה
 ויפתח את־רחמה ורחל עקרה: (לב) ותהר לאה ותלד
 בֵּן ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי־ראתה יהוה בעניי כי
 עָתָּה יֵאָהֵבני אישי: (לג) ותהר עוד ותלד בֵּן ותאמר
 כי־שמע יהוה כי־שנואה אנכי ויתן־לי גם־את־זה ותקרא
 שמו שמעון: (לד) ותהר עוד ותלד בֵּן ותאמר עֲתָּה
 תַּפְעֵם יְלוֹת אישי אלי כי־ילדתי לו שלשה בנים על־
 בֵּן קרא־שמו לוי: (לה) ותהר עוד ותלד בֵּן ותאמר תַּפְעֵם
 אֲנִי את־יהוה על־בֵּן קראתה שמו יהודה ותעמד מלדת:
 ל (לו) ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל
 בְּאֲחֵתָהּ ותאמר אל־יעקב תִּבְהֵ־לי בָּנִים ואס־אֵין

kell vitetnie (l. Raschi). — A' hét alatt különben a' család
 ünnepélyének hét napig tartó megülesét kell érteni. (l. felj.
 21. f. 8. v.). — (32) ראובן Ruben. Sajátlag ראו בן nézzé-
 tek a' fiut. A' névadásokról l. felj. 5. f. 29. v. — (33) שמעון
 Simeon. Meghallgatás. — (34) לוי Lévi. Ragasz-
 kodás. על כן קרא Határozatlan szólásmód; azért neve-
 zék. A' Septuagintának van: διὰ τοῦτο ἐκάλεσε azért ne-
 veze t. l. Leah a' körül e' versben szó van, a' Sept. tehát

kob Rachelt, és monda: szolgáljak téged hét évig Rachel, a' te kisebbik leányodért. — (19) És monda Laban: jobb ha neked adom őt, mintha más férfinak adom: maradj nálam. — (20) Szolgálja tehát Jákob Rachelért hét évig és csak egyes napoknak látszának szemei előtt eránta való szeretetében. — (21) És szóla Jákob Labanhoz: Add meg nőmet, mert eltelt időm, hadd menjek be hozzá. — (22) És egybehivatván Laban a' helység minden népét, lakomát szerze. — (23) Estve pedig vevé Laban leányát és bevivé hozzája és ez elhálá őt. — (24) És adá Laban neki Zilpah szolgálóját, Léah leányának szolgálóul. — (25) Azonban reggelre kelve, ime az Léah: szóla tehát Labanhoz: mit tettél itt nekem? Hisz Rachelért szolgáltalak; miért ámitottál el engem? — (26) És monda Laban: nem történik ollyasmi helységünkben, hogy eladnók a' kisebbiket az idősbik előtt. — (27) Töltsd el ezzel a' hetet, azután neked adjuk ezt is a' szolgálatért, mellyet szolgálандasz nálam még más hét évig. — (28) Jákob tehát e'kép cselekedvén, eltölté a' hetet azzal, és

mutatja, mikép a' szerelem minden hevével és üdvével egykorú magával az emberrel. — (23) Lábánnak könnyű lett Jákobot rászedni, minthogy keleti szokás szerint a' hölgy befátyolozva vezetetik be vőlegényéhez (l. felj. 24. f. 64. v.) Lábán leányi pedig az egész esetenél teljesen akarat nélkülök. — (27) מלא שבוע זאת Töltsd el ezzel a' hetet שבע viszonylatos állapotban (Status constructus) lévén — mi a' ש betűnek schvá-jából világos — זאת szónak Léahra

יַעֲקֹב אֶת־רַחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבְדָךָ שִׁבְעַת שָׁנִים בְּרַחֵל בְּתוּךָ
 הַקְּטָנָה: (יט) וַיֹּאמֶר לָבֵן טוֹב תַּתִּי אִתָּה לָךְ מִתַּתִּי אִתָּה
 לְאִישׁ אֲחֵר שֶׁבַח עַמְדִי: (כ) וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שִׁבְעַת
 שָׁנִים וַיְהִי בְעֵינָיו כַּיָּמִים אֲחֵדִים בְּאַהֲבַתּוֹ אִתָּה: (כא) וַיֹּאמֶר
 יַעֲקֹב אֶל־לָבֵן הֲבֵה אֶת־אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמַי וְאֶבֹּאֶה
 אֵלֶיךָ: (כב) וַיֹּאסֶף לָבֵן אֶת־כָּל־אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ
 מִשְׁתָּה: (כג) וַיְהִי בְעָרֵב וַיִּקַּח אֶת־לֵאָה בָתּוֹ וַיָּבֵא אִתָּה
 אֵלָיו וַיָּבֵא אֵלֶיךָ: (כד) וַיִּתֵּן לָבֵן לָהּ אֶת־זֹלֶפֶת שִׁפְחָתוֹ
 לְלֵאָה בָתּוֹ שִׁפְחָה: (כה) וַיְהִי בְבֹקֶר וַהֲגַת־הָיָא לֵאָה
 וַיֹּאמֶר אֶל־לָבֵן מַה־זֹּאת עָשִׂיתְ לִי הֲלֹא בְרַחֵל עֲבַדְתִּי
 עֲמֹד וְלָמְדָה רַמְיָתַנִּי: (כו) וַיֹּאמֶר לָבֵן לֹא־יַעֲשֶׂה בִּן
 בְּמִקְוָמוֹ לָתֵת הַצְּעִירָה לִפְנֵי הַבְּכִירָה: (כז) מָלְא שִׁבְעַת
 זֹאת וַנִּתְּנָה לָךְ גַּם־אֶת־זֹאת בְּעַבְדָּהּ אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עַמְדִי
 עַד שִׁבְעַת־שָׁנִים אַחֲרָיִת: (כח) וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כֵּן וַיִּמְלֵא שִׁבְעַת

gálattétel által. Mind a' kettő, a' növásárlás, valamint az érte való szolgálás még most is divatozó az arabok, kurdok 'stb. között — (20) אִתָּה — וַיְהִי — és csak egyes napoknak látszánk szemielőtt eránta való szeretetében. Philippsohn itt ezt jegyzi meg: ujjab idők az őskortól minden benső érzelmet megtagadni akarván, azt állítják hogy a' szerelem csak a' középkor találmánya. Azonban e' vers szép megczáfolása azon állításnak, és világosan

chelt, Laban anyja fivére leányát és Laban anyja fivére juhait meglátta, közeljárula Jákob és legördíté a' követ a' kút nyílásáról és megitatá Labannak anyja fivérének juhait. — (11) És megcsókolá Jákob Rachelt és fölemelé szavát és sira. — (12) És jelenté Jákob Rachelnek, hogy ő az ő atyjának rokona, és hogy ő Rivkahnak fia. Arra az elfuta, és jelenté azt atyjának. — (13) És lön, a' mint Laban Jákobnak nővére fiának híret meghallotta, eleibe futa és megölelé és megcsókolá őt; és behozá őt házába. — (14) És monda neki Laban: biz én csontom és testem vagy te! és lakék nála egy hónapig. — (15) És szóla Laban Jákobhoz: hát mivel rokonom vagy, ingyen szolgálnál-e engem? mond meg nekem, mi lesz béred. — (16) Valának pedig Labannak két leányi; a' nagyobbiknak neve Leah, a' kisebbiknek neve pedig Rachel. — (17) És Leah szemei gyöngék valának, Rachel szép termetű és szép alaku vala. — (18) És szereté Já-

szemei gyöngék valának. Így a' Septuaginta *ἀσθρηνέες*, a' Vulgata: *hippi*. J. G. Lackemacher pedig és utána Bohlen, *יפים* alatt az egész ábrázatot értik mint Jes. 1. f. 15. v. egybehasonlítva 59. f. 2. versével, és akkor a' melléknév *רבות* gyöngye, lágy, kényes, annyi mint ösztövérsóvány (!!)

Legkülönösb azonban Onkelos fordítása *יפה* szép. — A' nővásárlás igen természetes következte a' viszonynak, mellyben keleten a' leány áll szüleihez. Mert a' mennyiben a' ház leánya a' házi urnak szolgálója vala, annak férjhez menése által ez lényeges csonkítást szenvedett, mellyet a' kérőnek ki kelle pótolnia, vagy pénzzel vagy szol-

XXIX. (1) És fölemelé Jákob lábait és elindula a kelet fiainak hona felé. — (2) És látá, hogy ime egy kut a' mezőben, és ott mellette három juh nyáj hever; mert e' kutból itatták a' nyájakat, a' kut nyilásán lévő kő pedig nagy vala. — (3) Midőn tehát a' nyájak mind oda egybe gyülének, legördíték a' követ a' kut nyilásáról, 's megitatván a' juhokat, a' követ vissza tették helyére a' kut nyilására, — (4) És monda nekik Jákob: honnan valók vagytok atyámfiak? ezek mondának: Charanból valók vagyunk. — (5) És monda nekik: ösmeritek-e Labant Nachor fiát? ezek mondának: ösmerjük. — (6) Szóla tehát hozzájok: jól van-e? ezek mondának: jól, és ime Rachel leánya jó a' juhokkal. — (7) És szóla: ime még hosszú a' nap, még nem ideje behajtania marhát, itassátok meg a' juhokat 's eredjete'k 's legeltessetek. — (8) Ezek pedig mondának: nem tehetjük, míg egybe nem gyülnek minden nyájak és le nem gördítik a' követ a' kut nyilásáról, azután megitatjuk a' juhokat. — (9) Míg ő beszél vala velök, és Rachel elérkezék atyjának juhaival, mert pásztor vala. — (10) És lön, a' mint Jákob Ra-

mutat. (1. Jesa. 9. f. 11. v.) — (2) והאבן — הבאר a' kut nyilásán lévő kő pedig nagy vala I. tov. 37. f. 25. v. — (5) לבן בן נחור Lábán Nachor fiát. Labant Nachor nagatyja és nem Bethuel atyja fiának mondja, mivel Nachor nevezetesb, híresb vala Bethuelnél. — (9) כי רעה היא mert pásztor vala. Az őskorban királyfik és királyleányok egyaránt üzték ezen életmódot és Arabiában meg időnk-

כט (6) וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני-קדם:
 (ב) וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה
 עדרי-צאן רבצים עליה בי מן-הבאר הווא ישקו העדרים
 והאבן גדלה על-פי הבאר: (ג) ונאספו-שמה כל-העדרים
 וגללו את-האבן מעל פי הבאר והשקו את-הצאן והשיבו
 את-האבן על-פי הבאר למקמה: (ד) ויאמר להם יעקב
 אחי מאין אתם ויאמרו מהרן אנחנו: (ה) ויאמר להם
 הידעתם את-לבן בן-נתור ויאמרו ידענו: (ו) ויאמר להם
 השלום לו ויאמרו שלום והנה רחל בתו באה עם-הצאן:
 (ז) ויאמר הן עוד תנים גדול לא-עת האסף המקנה השקו
 הצאן ולכו רעו: (ח) ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו
 כל-העדרים וגללו את-האבן מעל פי הבאר והשקינו
 הצאן: (ט) עורנו מדבר עמם ורחל באה עם-הצאן אשר
 לאכית בי רעה הוא: (י) ויהי כאשר ראה יעקב את-

XXIX. (1) וישא יעקב רגליו és fölemelé Jákob lábait, tovább ment, folytatta útját. A' héberék ugyan is a' beszédben szívesen élnek e' tag nevével, mellyre a' cselekvényben leginkább van szükségök. — ארצה בני קדם a' kelet fiainak hona felé. E' kitétel alatt Mesopotamiát szintugy lehet ugyan érteni mint Arabiát, leginkább mégis az utóbbi országot szokták e' névvel bélyegezni; de itt az összefüggés ez Euphrattúli tartományokra, Mesopotamiára

neked. — (16) Fölebredvén tehát Jákob álmából, azt mondá: ugy hát Jehova van e' helyt, és én nem tudtam. — (17) Megfélemlék azért és monda: mennyire rémületes e' hely, nem egyéb ez Isten házána! és ez a' menny kapuja. — (18) És fölkele Jákob reggel, és vevé e' követ mellyet tön vala feje alá, és tevé azt emlékoszlopnak, és önte olajt tetejére. — (19) És elnevezé e' helyt Bethélnék; de Luz vala a' város neve előbb. — (20) És Jákob fogadást tön mondván; Ha Isten leend velem, és megöriz ez uton, mellyen járok, és kenyeret adand élelmemre és ruhát öltözetemre. — (21) És megtérendek épen atyám házához és Jehova Istenem leend. — (22) Tehát e' kö, mellyet emlékoszlopnak tettem, Isten háza leend, és a' mit adandasz nekem, megtizedelem neked.

áthatott és az e' végből fölállított kövek — Βαυθλια (בית לחם) nak nevezettek. — (19) לִוְיָ de Luz vala e' város neve előbb. A' Septuaginta e' két szavat összehuzván, a' város neyét Οὐλαμλουζ-nak mondja. — Különben, hogy Luz bizonyos távolságra esett Betheltől, azt Jos. 16. f. 2. verséből világosan láthatjuk. Bethel sajátlag egy Luz mellet fekvő dombnak vala neve, és bár a' dombnak Jákobtól adott neve később a' városra is átment, Luz neve is még soká használatban volt. (I. Jos. 18. f. 13. v. Jud. 1. f. 23. v.) A' sz. irás tehát nem mondja Jákobot a' város alapítójának, mert hisz azt maga is rég létezőnek mondja (I. felj. 12. f. 8. v.), hanem csak a' név eredetét mutatja, melly nevet sem kell a' várra érteni, hanem csak a' mellette fekvő szent helyre. (22) עשר meg tizedelem I. felj. 14. f. 20. v. —

לָדָּ: (טו) וַיִּקְוֶץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ יְהוָה בַּמָּקוֹם
 הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי: (יו) וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מִהֲנִרְאָה הַמָּקוֹם
 הַזֶּה אֵין זֶה בֵּי אִם-בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם:
 (יא) וַיִּשְׁכַּם יַעֲקֹב בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח אֶת-הָאֶבֶן אֲשֶׁר-שָׁם
 מִרְאשֵׁיתוֹ וַיִּשֶׂם אֹתוֹ מַצְבֵּה וַיִּצַק שָׁמֶן עַל-רֵאשָׁה:
 (יב) וַיִּקְרָא אֶת-שֵׁם-הַמָּקוֹם תְּהוֹמָה בְּיַת-אֵל וְאוֹלָם לֵאמֹר
 לָדָּ: (יג) וַיִּבֶר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם
 יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וְשָׁמְרֵנִי בְּדֶרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי הוֹלֵךְ
 וְנָתַן-לִי לֶחֶם לֵאכֹל וּבְגָד לִלְבָּשׁ: (יד) וְשָׁכַתִּי בְּשָׁלוֹם
 אֶל-בֵּית אָבִי וְהָיָה יְהוָה לִי לְאֱלֹהִים: (טו) וְהָאֶבֶן הַזֹּאת
 אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי מַצְבֵּה יְהוָה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תָּמַן-לִי
 עָשָׂר אֶעֱשֶׂרֶנּוּ לָדָּ: שְׁנֵי

elterjedni, elhatalmazni. — (16) Ugy hát
 e' helyt Jehova van. Mi itt Niemayerrel (Charakteristik der
 Bibel), ki e' kifejezésben Jákobnak Isten fölőli hiányos fogal-
 mait látja, kezét nem foghatunk. Az egész csak képleges ki-
 fejezése a' hely különös szentségének, melly helyhez kötött
 szentség abban állott, hogy benne az isteni jelenések törté-
 ni szoktak. — אָכֵן annyi mint אַךְ כֵּן וּגַם (I. Exodus 2.
 f. 14. v.) — (18) Az emlék fölállítása teljesen a' kelet szokása
 szerinti, mert még a' mi korunkban is láthatni Persiában az
 utazókat útfélben emlékkövet fölállítani és mellettök imádsá-
 gikat elmondani. E' szokás a' görögökhöz és rómaiakhoz is

sebából Charan felé vevé utját. — (11) És akada egy helyre, és meghála ott, mert lement vala a' nap, és vón a' hely kövei közül, és tevé feje alá, és lefeküvék azon helyen. — (12) És álmodá, hogy egy lajtorja vala és ime az Isten angyali felmennek és alájönnek azon. — (13) És ime Jehova áll vala mellette és szóla: én vagyok Jehova Ábraham a' te atyádnak Istene, és Jiczchaknak Istene, a' földet mellyen fekszel, neked adom és ivadékidnak. — (14) És annyi leend ivadékod, mint a' föld pora és elhatalmazol nyugotra, keletre, éjszakra és délre, és megáldatnak benned a' föld minden nemzetségei, és ivadékidban. — (15) És ime én veled vagyok és megőrizlek mindenütt a' hová menendesz, és visszahozlak a' földre, mert el nem hagylak míg meg nem lesz a' mit mondtam

ságot ellene vetni. Ugy edződik az élet viszontagságiban mindinkább Jákob jelleme, úgy hogy mikor végre bőségre szert tévén, az élet kényelmiben lelke feszerejét és cselekvőségét kívülre elvesztette, élete végén még egyszer neki buzdulván, szent emelkedésben, mély pillanatokot vet a' jövődőbe. — (11) Ezen álm, melly által Jákob Istennek fölötté való különös örködéséről meggyőződik, nem egyéb az isteni gondviselésnek egy költőileg festett képénél. Isten angyali szálnak a' földről az égbe mintegy Istent az emberek szükségéről, kívánatiról tudósítandók, mások az égből alá a' földre szállnak Isten parancsait teljesítendők. — (13) יצב mellette áll a. 1. felj. 18. f. 2. v. A' Septuagintának van ἐν αὐτοῦ fölfibe az ígét a' lajtorjára viszonyolván. — (14) פרץ Sajátlag jelent áttörni, és abból a' korlátokon áttörni,

(י) ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה: (יא) ויפגע במקום
 וילן שם בִּיַּבְנָא השמש ויקח מאבני המקום
 וישם מראשתיו וישכב במקום ההוא: (יב) ויחלם והנה
 סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי
 אלהים עלים וירדים בו: (יג) והנה יתה נצב עליו ויאמר
 אני יתה אלהי אבותי ואלי יצחק הארץ אשר
 אאתה שכב עליה לך אתננה ולזרעה: (יד) והיה זרעה
 בעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכה
 בך כל משפחת האדמה וברזעה: (טו) והנה אנכי עמך
 ושכדתיך בכל אשר תלך ותשכתיך אל האדמה הנאת
 בי לא אעזבך עד אשר אסעשיתי את אשר דברתי

már fejj 26. f. 34. v. értekeztünk: — (10) Jiczchak életviszo-
 nyinak békes folyama, csak kevés anyagot nyujta a' histo-
 riának. Már azelőtt is nem őt, hanem családját látjuk a' cse-
 lekvény előszinén, most megvénülvén, onnan egészen lelép,
 és bár élete még 44 évig tart, a' sz.-írás mit sem mondhat
 többé felőle, csak 35 f. 29. v. az alkalomadódrán, e' világból
 való kimulása jelentetik. De annál mozgalmasb és jelentős-
 bának, Jákobnak, élete. Azért hogy bátyja van, ki érde-
 metlen, családja előjogát birja, az ellen és nem igazságtal-
 nul meg kell küzdenie; ezen küzdés következésében meg
 kell futamodnia, és a' vagyontalan, elhagyott szökevény
 kénytelen szolgálni, és szolgálatjában kénytelen a' fondorkodó
 haszonvággyal szembeszállani, és a' ravaszságnak ravasz-

XXVIII. (1) Elhivatá tehát Jiczchak Jákobot és megáldá őt, és parancsola és monda neki: ne végy nőt Kanaan leányi közül. — (2) Indulj, menj Padan Árámba Bethuel az anyád atyja házához és onnan végy magadnak nőt Lában anyád fivére leányi közül. — (3) A' mindenható Isten pedig áldjon meg, és gyarapítson és szaporítson téged, hogy légy népek gyülekezetivé. — (4) És adja neked Ábrahám áldását, neked és ivadékidnak teveled, hogy örököljed mulatásod földjét, mellyet adott vala Isten Ábrahámnak. — (5) Elbocsátván tehát Jiczchak Jákobot, ez Pádan Árámba méne, Lában, az arami Bethuel fiához, Rivkáznak Jákob és Észav anyjának fivéréhez. — (6) Látván tehát Észav, hogy Jiczchak Jákobot megáldotta és Pádám Árámba bocsátotta, hogy onnan magának nőt vegyen, midőn megáldotta és meghagyott neki, mondván: Ne végy nőt Kanaan leányi közül. — (7) És Jákob hallgatván atyja és anyja szavára Pádán Árámba ment. — (8) Akkor Észav észrevevé, hogy visszatetszenek Kanaan leányi Jiczchak atyja szemeinek. — (9) Elmene tehát Észav Jismaelhez és elvevé Machalathot Jismael, Ábrahám fia leányát, Nebajoth nővérét nőjün kívül nőül. — (10) Kiindulván tehát Jákob Beer-

XXVIII. (2) פָּדָן אֲרָמָה Pádán Árámba 1. felj. 25. f. 20. v. — (9) Látván, mennyire van szülőinek kedvére, hogy Jákob családjokból házasodjék, Észav is atyjának tetszeni akar és nőül veszi Ábrahám unokáját. A' névkörüli nehézségekről

כח (א) וַיִּקְרָא יַצְחָק אֶל-יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיְצַוְהוּ וַיֹּאמֶר
 לוֹ לֹא-תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: (ב) קוּם לךָ
 פָּדְנָה אָרֶם בֵּיתָה בְּתוֹאֵל אָבִי אִמְךָ וְקַח-לָךְ מִשָּׁם אִשָּׁה
 מִבְּנוֹת לָבָן אֶתִי אִמְךָ: (ג) וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָךְ אֶתְךָ וַיִּפְרֹךְ
 וַיִּרְבֶּךְ וְהָיִיתָ לְקַתֵּל עַמִּים: (ד) וַיִּתֶן-לָךְ אֶת-בְּרַכְיָה
 אֲבִרְהָם לָךְ וְלֹדְרֵעַן אֶתְךָ לְרֵשָׁחָד אֶת-אֶרֶץ מִגְרִיד אֲשֶׁר-
 נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם: (ה) וַיִּשְׁלַח יַצְחָק אֶת-יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ
 פָּדְנָה אָרֶם אֶל-לָבָן בֶּן-בְּתוֹאֵל הָאֶרְמִי אֶתִי רִבְקָה אִם
 יַעֲקֹב וַעֲשׂו: (ו) וַיֵּרָא עֲשׂו כִּי-בָרַךְ יַצְחָק אֶת-יַעֲקֹב וַשְׁלַח
 אֹתוֹ פָּדְנָה אָרֶם לְקַחַת-לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכּוֹ אֹתוֹ וַיֵּצֵא
 עָלָיו לֵאמֹר לֹא-תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: מִפְּטִיר (ז) וַיִּשְׁמַע
 יַעֲקֹב אֶל-אָבִיו וְאֶל-אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פָּדְנָת אָרֶם: (ח) וַיֵּרָא
 עֲשׂו כִּי רָעוּת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינָיו יַצְחָק אָבִיו: (ט) וַיֵּלֶךְ
 עֲשׂו אֶל-יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת-מַחְלַת וּבַת-יִשְׁמָעֵאל בֶּן
 אֲבִרְהָם אֶחָת נָבִיּוֹת עַל-נַשְׂוֹ לוֹ לְאִשָּׁה:

○ ○ ○

kölcsönözni, és Jiezechakkal azt hiteti el, hogy 'csak azért
 akarja elutaztat, hogy Kanaanita leánnyal való összkelésének
 vegye elejét. מִיֵּם לִי חַיִּים mire való életem. Comáromi a'
 mint fordításából kitetszik, azt úgy olvasta חַיִּים mint
 metszek én az én életemmel.

rednek és leend, mihélyt kedved kerekedik, levetended igáját nyakadról. — (41) Bosszankodék tehát Észav Jákobra az áldás miatt, mellyel megáldotta vala őt atyja és gondolá Észav szívében: közelgetnek az atyám fölötti gyászolás napjai, akkor megölöm fivéremet Jákobot. — (41) Jelentetek pedig Rivkának, Észavnak az ő nagyobbik fiának beszéde, és elküldé és hivatá Jákobot az ő kisebbik fiát, és monda neki: im Észav a' te fivéred vigasztalódik miattad azzal hogy meg öl téged. — (13) Most tehát fiam hallgass szavamra, indulj és menekedjél Lában az én fivéremhez Charanba. — (44) És maradj nála kis ideig, míg lecsillapodik fivéred dühe. — (45) Míg elfordul fivéred haragja tőled és elfeledte azt, mit cselekedtél neki: akkor elküldök és haza hozatlak onnan, miért foszthatnám meg mindkettőtöktől egy nap? — (46) És szóla Rivkah Jiczchakhoz: eluntam életem Cheth leányi miatt; ha Jákob nőt vesz Cheth leányi közül, a' millyenek ezek, e' hon leányi közül, mire való életem?

zik. A' másikonak כמן לך leskelődik utánad. — Mi eredeti értelmé szerint fordítottuk, és éppen úgy lesz e' mondás bélyegző eset vonássá Észav jellemrajzához, ki bosszúterviben vigasztalást talált. — (45) למה אשכל גם שניכם miért foszthatnám meg mindkettőtöktől. Nyilvános czélzás a' vérbosszúra, melly szerint ha Észav Jákobot megölné, vagy meg kell futamodnia vagy a' rokonok boszuló keze alatt el kell esnie. — (46) Rivkah Jiczchak előtt fiatal versengését eltitkolni akarván, Jákob eltávoztának más ürügyet akar

וְהָיָה כְּאִשֶּׁר תָּדִיד וּפְרֻקֶתָּה עָלַי מֵעַל צִוְאַרְךָ: (מב) וַיִּשְׁטֹם
 עֲשׂוֹ אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַכְוּ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ
 בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יָמַי אֲבָל אֲבִי וְאֶתְרַגְּוָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי:
 (מג) וַיִּגַּד לְרַבְקָה אֶת־דְּבָרָי עֲשׂוֹ בְּנָה חַגְדָּל וְתִשְׁלַח
 וְתִקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנָה הַקָּטָן וְתֹאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֲשׂוֹ אָחִיךָ
 מִתְנַתֵּם לָךְ לְחַרְוֶךָ: (מד) וְעַתָּה בְנֵי שְׁמַע בְּקֻלִי וְקוּם
 בְּרַח־לָךְ אֶל־לָבָן אָחִי חַרְוֶנָה: (מה) וַיִּשְׁכַּת עִמּוֹ יָמִים
 אַחֲדָיִם עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֶמֶת אָחִיךָ: (מו) עַד־שׁוּב אֶת־
 אָחִיךָ מִמּוֹד וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לוֹ וַיִּשְׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ
 מִשָּׂם לָמָּה אֲשַׁבֵּל גַּם־שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד: (מו) וְתֹאמֶר
 רַבְקָה אֶל־יִצְחָק קִצְתִּי בְּחַיִּי מִפְּנֵי בְנוֹת חַת אִם־לָקַח
 יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חַת כְּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִּי

חַיִּים:

ק' זעירא

kább illő De Dieu származtatása szerinti fordítás. רוּד gyököt az arab *) a karni igével hasonlítja egybe, 's e' versünket így fordítja: quando volueris rumpes jugum. (l. Lud. De Dieu. Animadverss. ad Jer. 2. f. 31. v.) Minthogy pedig **) gyöknek az arabban a' féktelen, zabolátlan értelme is van, mi a' kettőt a' mennyire lehet megegyeztetni igyekeztünk. — (41) מתנחם לך A' Septuaginta és Onkelos csak az összefüggésbeli, de nem származás szerinti jelentését adják e' szónak. Az elsőnek van ἀπειλει fenyegető-

*) ראס **) ראס

Észav pedig meghallván atyja szavait, felette nagyon és keservesen fölkiáltott és monda atyjának: áldj meg engem is atyám. — (35) Ez monda; fivéred csellel jöve. és elvevé a' te áldásod. — (36) És monda az: hát azért neveztek őt Jákóbnak hogy már két izben rászedett; elsőszülöttségemet elvevé, és ime most áldásomat is elragadta. És monda: nem tartottál e' nekem is valami áldást? — (37) Felele pedig Jiczchak és monda Észavnak: Ime uraddá tettem őt neked és minden fivérid neki adtam szolgálóul, és gabonával és borral elláttam, neked hát immár mit tegyek fiam? — (38) Szóla pedig Észav az atyjához: hát csak ezen egy áldásod van atyám? áldj meg engem is atyám! És fölemelé Észav szavát és sira. — (39) Felele tehát Jiczchak az ő atyja és monda neki: a' föld zsirja nélkül leend ugyan honod, az ég harmatja nélkül felyülről. — (40) De kardoddal élve szolgálodasz fivé-

szefüggés ellen volna, mert 37. v. panaszkodik Jiczchak, hogy a' Jákob [fölötti áldásban, névszerint kimondottakban Észavot nem részesítheti, más részről a' valóság ellen is volna, mert a' mint minden újabb utazók leírásiból tudjuk, Idumaea a' világ talán legpusztább és legterméktelenebb vidéke. Legjobb tehát a' מ betűt itt tagadó értelmében venni mint שדר מבית (Jes. 26. f. 1. v.) a' város kipusztult, háza nélküli. Jiczchak e' szerint fiát a' természet teljével meg nem áldhatván, pótlékot ad neki, és ez a' következő vers tartalma. — (40) Bár egészben az értelem világos, שריר szónak jelentése még is igen határozatlan, és a' vélemények e' szó magyarázásában számtalanok. A' vers füzetébe legin-

אֶת־דְּבָרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה גְדֹלָה וַיִּמְרָה עַד־מָאֵד וַיֹּאמֶר
 לְאָבִיו בְּרַכְנִי גַם־אֲנִי אָבִי: (לכ) וַיֹּאמֶר בָּנָה אֲחִיךָ בְּמִרְמָה
 וַיִּקַּח בְּרַכְתְּךָ: (לו) וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי
 זֶה פַעַמִּים אֶת־בְּכֹרְתִי לָקַח וְהִנֵּה עִתָּה לָקַח בְּרַכְתִּי וַיֹּאמֶר
 הֲלֹא־אֶצְלָתָ לִי בְרָכָה: (לז) וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לַעֲשׂוֹתָ
 גְּבִיר שְׁמִיתִיו לָךְ וְאֶת־כָּל־אֲחָיו נָתַתִּי לּוֹ לַעֲבָדִים וְדָגַן
 וְתִירֵשׁ סִמְכִיתִיו וְלִבָּהּ אִפּוּא מָה אַעֲשֶׂה בְּנִי: (לח) וַיֹּאמֶר
 עֲשׂוֹ אֶל־אָבִיו תְּבָרַכָה אַחַת הוּא־לָךְ אָבִי בְּרַכְנִי גַם־
 אֲנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קִלּוֹ וַיִּבֹד: (לט) וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו
 וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנִּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מִוֹשְׁבֵיךָ וּמִמַּלְ
 הַשָּׁמַיִם מֵעַל: (מ) וְעַל־חֶרְבֶּךָ תִּהְיֶה וְאֶת־אֲחִיךָ תַעֲבֹד

az egyszer kiejtett áldást megmásolhatlannak mondja. —
 (36) A' Septuaginta szerint: *δυνατός* igazán. E' fordí-
 tásnak csak a' kérdező ה van ellenére. — Jákob a'
 mint feljebb 25. f. 26. versből látható, annyit jelent, mint va-
 lakit sarkánál megfogni, a' mit ha az ímberrel já-
 rás közben teszünk, el kell buknia; ez utolsóbol támadt e'
 szó másik jelentése: valakilt cselbe ejteni, megcsal-
 ni, rászedni. — (37) אפוא (1. felj. 33. v.). — (39) E' vers-
 nek értelme semmikép nem lehet „a' földnek kövérsé-
 géből leszen lakásod, és az ég harmatjából on-
 nan feljül.“ Mert משמן szót ממל -ból származtatni tiltja
 párhuzamos tagja מטל, mind a' kettőt pedig úgy érteni,
 mint feljebb a' Jákob fölötti áldást, az meg részint az ösz-

És közeledék és megcsókolá őt, és megérzé ruhája szagát és megáldá őt, és monda: nesze! fiamnak illatja olyan, mint a' mező illatja, mellyet megálda Jehova. — (28) Adjon neked Isten az ég harmatjából 's a' föld kövérségéből, a' gabona és bor bőségét. — (29) Neked szolgáljanak népek és nemzetek hajoljanak meg előtted, légy ura fivéridnek, hajoljanak meg előtted anyád fiai; ki téged átkoz, átkozott legyen, ki megáld, áldott legyen. — (30) És lön a' mint végezte vala Jiczchak Jákob megáldását, és Jákob csak alig ment el atyjának Jiczchaknak színe elöl, Észav fivére eljőve a' vadászatról. — (31) És készíte ő is jóízű étkeket, és elvivé atyjának, és monda atyjának: keljen fel atyám és egyék fia vadjából, hogy áldjon meg engem lelked. — (32) És monda neki Jiczchak az ő atyja: ki vagy te? és monda: én, a' te fiad, elsőszülötted Észav. — (33) Arra Jiczchak felette igen megrettenvén, azt mondá: ki volt az hát, ki vadat fogván, elhozá nekem és ettem mindenhöl minekelötte eljövél, és megáldottam őt, és áldott is leend. — (34)

ἀδελφοῦ σου, καὶ προσκυνήσουσί σε οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς σου, és légy ura fivérednek, hajoljanak meg előtted atyádfiai. Így a' többes לְאֶתֶיךָ helyett olvastak לְאֶתֶיךָ és בְּנֵי אִמִּי helyett בְּנֵי אָבִיךָ. — (33) מִי אַפְוִי. Voltak — azt mondja Rosenmüller — kik ezt úgy fordították: „ki az, és hol van.” Azonban אַפְוִי annyit jelent mint most és אִפְוִי = hol. גם בְּרוּךְ יְהוָה és áldott leend is. גם szóeska különös nyomatékot kölcsönöz Jiczchak e' mondásának, mellyel

לו וַיִּרְחַ אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיִּבְרַכְהוּ וַיֹּאמֶר רֵאחַ רֵיחַ בְּנֵי
 כְּרִית שִׂדְחָה אֲשֶׁר בְּרַכּוֹ יְהוָה: (כח) וַיִּתֵּן־לָהּ הָאֱלֹהִים
 מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֵב הֶגֶן וְתִירֹשׁ: (כט) יַעֲבֹדְךָ
 עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהּ לְאֻמִּים הָיְתָה גְבוּרָה לְאֹחִיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ
 לָהּ בְּנֵי אִמְךָ אַרְבָּעָה אָרֹר וּמִבְּרַכְיָךָ בָּרוּךְ: (ל) וַיְהִי
 כַּאֲשֶׁר כָּלְתָה יִצְחָק לִבְרָךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אָדָּם יָצָא יָצָא
 יַעֲקֹב מֵאֶרֶץ כְּנָעַן יִצְחָק אָבִיו וַעֲשׂו אָחִיו בָּא מִצִּידוֹ:
 (לא) וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מִטַּעֲמִים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו
 יִקָּם אָבִי וַיֹּאכַל מִצִּיד בְּנֹו בַעֲבַר תְּבַרַכְנִי נַפְשֶׁךָ:
 (לב) וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אַתָּה וַיֹּאמֶר אָנֹכִי בְנֶךָ
 בְּכֶרֶךָ עֲשׂו: (לג) וַיִּחַרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְדֹלָה עַד־מָאוֹד
 וַיֹּאמֶר מִי־אַפּוֹא תוֹא הַצִּיד־צִיד וַיָּבֵא לִי וַאֲכַל מִכָּל בְּטָרִם
 תָּבוֹא וַאֲבַרַכְתּוּ גַם־בָּרוּךְ יְחִיָּה: שְׁבִיעִי (לד) בְּשִׁמְעָה עֲשׂו
 וַיִּשְׁתַּחֲוּ ק'

ne bántsá alkatmat vón a' szagolásról az áldásra átmenni.
 Philippsohn Roberts-t idézi, ki azt mondja: „Indiában nem
 szokás csókolni, hanem egyszerűen egymást szagolni, és
 megismerik a' gyermekeket a' szag által.“ — (28) —
 מטל השמים (28) — az ég harmatjából. A' harmat alatt értetnek mind azon
 javak, mellyek a' földre az égből és levegőből háromolhat-
 nak. Mert a' keleti vidékekben e' termékenység leginkább
 függ a' harmat bőségétől, minthogy az esők igen is ritkák
 és az esztendőben többnyire csak kétszer esik. — (29) —
 הוה — A' Septuaginta ezt e'kint fordítá: Καὶ γίνου ἁγιος τοῦ

ő kisebbik fiát. — (16) És a' kecskegüde bőreit ruházá kezeire és nyakának simaságára — (17) És adá a' jóízű étkeket és a' kenyeret, mellyet készített, Jakob fiának kezébe. — (18) És elméne atyjához és szóla: atyám! és monda ez: Imhol vagyok; ki vagy te fiam? — (19) És monda Jakob atyjának: én Észav a' te első szülötted vagyok, cselekedtem mint mondtál nekem, ugyan kelj fel, ülj fel és egyél a' vadból, hogy áldjon meg lelked. — (20) Monda tehát Jiczchak fiának: mi az, hogy olly hamar találtál, fiam? Ez monda: mert Jehova Istened hozta előmbé. — (21) És monda Jiczchak Jakobnak. Jer közelebb, hadd tapogassalak meg fiam, ha te vagy az Észav fiam, vagy nem. — (22) És közeledék Jakob Jiczchak az ő atyjához és ez megtapogató és monda: a' szó Jakob szava, és a' kezek Észav kezei. — (23) És meg nem ösmeré őt, mert valának kezei, mint Észav fivérének kezei szőrösek, és megáldá őt. — (24) És monda: te vagy hát Észav fiam? ez monda: én. — (25) Monda tehát; hozd elő nekem, hadd egyem fiam vadjából, hogy áldjon meg lelkem; és oda nyujtá neki, és evék bort is vün neki és ivék. — (26) És monda neki Jiczchak az ő atyja: jer közelebb, és csókolj meg engem. — (27)

az illat által is győződjék meg a' valóságról. Mert hogy a' honülő Jakob ruháinak más szaggal kelle birniok, mint az illatos mezőkben és erdőkben csapongó Észav ruháinak, az természetes. Azonban hogy fiát tulságos gyanakodásával meg

אֶת־יַעֲקֹב בָּנָה תִקְטֹן: (טו) וְאֵת עֹרֹת יָדָיו הָעֵוִים חִלְבִּישָׁה
 עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקֵת צִוְּאָרָיו: (יז) וַתִּתֵּן אֶת־הַמַּטְעָמִים
 וְאֶת־חֶלְהֶם אֲשֶׁר עָשְׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בָּנָה: (יח) וַיָּבֵא אֶל־
 אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנָנִי מִי אַתָּה בְּנִי: (יט) וַיֹּאמֶר
 יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אָנֹכִי עָשׂוּ בְּכֹרֶךָ עֲשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
 אֵלַי קוֹס־נָא שָׁכַח וְאָכְלָה מִצִּידִי בַעֲבוּר תְּבַרְכֵנִי נַפְשֶׁךָ:
 (כ) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנוֹ מִתְּנֶנָּה מִתְּרַת לְמִצְאָה בְּנִי וַיֹּאמֶר
 בֶּן הַקְּרָתָה יְהוֹנָתָן אֶלְחִיָּהוּ לְפָנָיו: (כא) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב
 גִּישָׁה־נָּא וְאִמְשֶׁךָ בְּנִי הֲאֵתָה זֶה בְּנִי עָשׂוּ אִם־לֹא: (כב) וַיָּגֵשׁ
 יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיִּמְשְׁחוּ וַיֹּאמֶר הַקֵּל הַקֵּל יַעֲקֹב
 וַתִּידִים יָדַי עָשׂוּ: (כג) וְלֹא הִבִּירוּ בִי הָיוּ יָדָיו בְּיָדַי עָשׂוּ
 אָחִיו שְׁעָרַת וַיְבָרְכֵהוּ: שִׁשִּׁי (כד) וַיֹּאמֶר אַתָּה זֶה בְּנִי עָשׂוּ
 וַיֹּאמֶר אָנִי: (כה) וַיֹּאמֶר הַגֵּשָׁה לִי וְאָכְלָה מִצִּיד בְּנִי לְמַעַן
 תְּבַרְכֶּךָ נַפְשִׁי וַיָּגֵשׁ־לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יֵינ וַיִּישֶׁת: (כו) וַיֹּאמֶר
 אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גִּישָׁה־נָּא וּשְׁקֶה־לִּי בְּנִי: (כז) וַיָּגֵשׁ וַיִּשְׁק

Itt a' keleti ugynevezett Angori kecske értetik, mellynek
 fekete selyemnemü szőre a' rómaiaknál is pótlója vala az
 emberi hajnak. Martial. Libr. XII. Epigr. 46.

Hoedina tibi pelle contegenti

Nudae tempora verticemque calvae. — (26) A' csó-
 kot a' gyanító Jiczchak, ugy látszik, azért kívánja, hogy

vadat vadászandó hogy haza vigye. — (6) Szóla pedig Rivkah Jakob fiához, mondván: im hallottam, mint szóla atyád Észav fivéred, mondván: — (7) Hozz nekem vadat és készíts nekem jóízű étkeket, hogy egyem, és megáldalak Jehova előtt, minekelötte meghalnék. — (8) Most hát fiam, hallgass szavamra, a' miben meghagyok neked. — (9) Ugyan menj el a' nyájra, és végy nekem onnan két jó kecske-gödét, hogy készítsem azokat jóízű étkeké atyád számára, a' mint szereti. — (10) És vidd el atyádnak, hogy egyék; hogy áldjon meg téged minekelötte meghalna. — (11) Monda pedig Jakob Rivkah anyjához: ime Észav fivérem szőrös ember én pedig sima vagyok. — (12) Talán megtapogat atyám és leszek szemeiben mint-ha gúnyolnám, így átkot háríthatok magamra, nem áldást. — (13) És monda neki anyja: rám jöjjön átkod fiam, csak hallgass szavamra, és menj el és hozz nekem. — (14) Elméne tehát és elhozá anyjának, anyja pedig készíté jóízű étkeket a' mint szereti vala atyja. — (15) És vevé Rivkah Észav nagyobbik fiának drága ruháit, mellyek házában valának és felöltözteté Jakobot az

csufát űzi. (l. Prov. 21. f. 24. v.)* A' Philippsohntól Bohlen után felhozott *) nem jelent inge r k e d n i, hanem b é g n i mint a' juh. — (15) בית שטור szintugy sátort mint házat jelentő, úgy még most is a' Beduinoknál belt (Philippsohn). — (16)

*) نعى

הַשְׂדֵה לָצוּד צִיד לְהָבִיא: (ו) וּרְבִקָּה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב
 בְּנָה לֵאמֹר חַגַּת שְׂמַעְתִּי אֶת־אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֲשׂוֹ אֶחָיִךְ
 לֵאמֹר: (ז) הָבִיָּאָה לִי צִיד וַעֲשֵׂה־לִּי מִטְעָמִים וְאִכְלָה
 וְאִבְרַכְכָּה לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי מוֹתִי: (ח) וַעֲתָה בְנֵי שָׁמַע
 בָּקְלִי לְאֲשֶׁר אָנִי מְצַנֵּה אֶתְךָ: (ט) לֶךְ־נָא אֶל־הַצֹּאֵן וְקַח
 לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדֵי עֹיִם טְבִיִּים וְאִעֲשֵׂה אִתָּם מִטְעָמִים
 לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהֵב: (י) וְהִבֵּאתִי לְאָבִיךָ וְאִכְלָה בְּעֵבֶר
 אֲשֶׁר יְבָרַכְךָ לִפְנֵי מוֹתִי: (יא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רְבִקָּה
 אִמּוֹ הֵן עֲשׂוֹ אֶחָי אִישׁ שָׂעֵר וְאָנֹכִי אִישׁ חֶלֶק: (יב) אוֹלֵי
 יִמְשְׁנֵי אָבִי וְחַיִּיתִי בְּעֵינָיו כַּמְתַּעֲתַע וְהִבֵּאתִי עָלַי קָלָלָה
 וְלֹא בָרַכְתָּ: (יג) וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קָלַלְתָּ בְּנֵי אֶדְ
 שָׁמַע בָּקְלִי וְלֶךְ קַח־לִי: (יד) וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ
 אִמּוֹ מִטְעָמִים כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו: (טו) וַתִּקַּח רְבִקָּה אֶת־
 בְּנֵיהִי עֲשׂוֹ בְּנֵה הַגִּדְלִי תַחְמֹדֹת אֲשֶׁר אֶתָּה בְּבֵית וַתִּלְבַּשׂ

a' mit e' szó Raschi és Onk. szerint jelent — és a' קשת az
 iv. — (12) כמתעתע mint ha csufot üz. Összehangzó-
 lag úgy fordítják e' szót a' régiek: a' Sept. καταγορεύ. On-
 kelos כמתלעב sajátlagos értelme *) hebegő és jelentésére
 egyazonos a' לץ csúfolóval, ki a' legszentebb viszonyokkal

*) متعاع

vizet. — (33) És elnevezé Sibcahnak, azért azon város neve: Beer Seba mái napig. — (34) Észav pedig negyven éves lévén, nőül vevé Jehudithot a' Beéri nevezetű Chitti leányát és Boszmászt a' Chitti Élon leányát. — (35) És lőnek lélekkeservére Jiczchaknak és Rivkahnak.

XXVII. (1) Jiczchak megvénülvén, szemei gyöngékek lettek a' látásra és elhívá Észavot nagyobbik fiát és szóla hozzá: fiam! és ez monda neki: imhol vagyok. — (2) És szóla: im én megvénültem, nem tudom halálom napját. — (3) Most hát vedd föl fegyveridet; tegzed és ived's menj ki a' mezőre, és vadássz számomra vadat. — (4) És készíts nekem jóízű ételeket a' mint szeretem, és hozd el nekem, hadd egyem, hogy megáldjon téged lelkem, mielőtt meghalnék. — (5) Rivkah pedig hallá, mint szóla Jiczchak Észav fiához; elmenvén tehát Észav a' mezőre

valának lázadók és szófogadatlanok. Szerintök a' szó gyökere מרה.

XXVII. (1) זקן A' mint 1. Reg. 1. f. 1. v. kitetszik ugyan azon értelmű mint az arab *) decrepitus fuit, élemedett. Gesenius szótárában e' helyt megjegyzett: „nur im hebräischen“ helytelen. — (3) וקשתך וכליך תליך נא שׂא vedd föl fegyvereidet: tegzed és ived. כלים szóval jegyeztetnek meg a' vadászat körül előforduló fegyverek általában, mellynek egyes darabjai a' תלי (ἀναξ λεγόμεν.) — תלה függeni igéből, mint דלי, דלה-ból a' Septuaginta szerint tegez, mi az itteni összefüggésbe jobban illő mint kard.

*) ذنن

(לג) ויקרא אתה שבועה על־בן שם־העיר באר שבוע עד
 תיום הזה: ס (לד) ויהי עשו בין־ארבעים שנה ויקח
 אשה את־יהודית בת־בארי תחת־י ואת־בשמת בת־אילן
 תחת־י: (לה) ותהיין מרת רות ליצחק ולרבקה: ס
 כז (לו) ויהי כִּי־זקן יצחק ותכתנו עיניו מראת ויקרא
 את־עשו ו בני הנדל ויאמר אליו בני ויאמר
 אליו תנני: (לב) ויאמר הנה־נא וקנתי לא ידעתי יום
 מות־י: (לג) ועתה שא־נא כל־יך תליך וקשתך וצא תשוּה
 וצודה לי צודה. (לד) ועשה־לי מטעמים באשר אהבתי
 והביאח לי ואכלה בעבור תברכה נפשי במרם אמות:
 (לה) ורבקה שמעת בדבר יצחק אל־עשו בנו וילך עשו

ה" יתירה

zet. Itt az értelmet nem tekintve לי helyett olvastak —
 (34) Ha e' verset a' 36. f. 2—3. versével egybevetjük, Észav
 nőjének nevei körül ezen nehézségre akadunk, hogy itt
 Boszmas nevű nője Élon leányának, ott meg Ada nője mon-
 datik ugyan azon Élon leányának. E' nehézség valamennyi-
 re az által oszlatható, hogy ha a' kelet régi történetiben di-
 vatozó szokásra figyelmeztetünk, mely szerint a' cselekvő
 személyeknek gyakran két sőt háromféle nevei is vannak,
 és máskép nevezettek a' zsidóktól, máskép meg az arabok-
 tól, 'stb. — רוח מרת רות és לֹנֶק לֵעֶלֶק keservére.
 (l. Prov. 14. f. 19.) מרר keseríteni; a' Se-
 ptuagintának rosszul van ἦσαν ἐγὶξουσai és valának lá-
 zadók, úgy szinte Onkelesnek is: ומרבן ומרגון és

téged és gyarapítom ivadékod Ábraham az én szolgálom kedvéért. — (25) Építet tehát ott oltárt, és imádá Jehova nevét, felültvén pedig ott sátorát Jiczchak szolgálói ott kutatásának. — (26) Ábimelech pedig kiment hozzá Gerarból és vele Achuzath, meghitt embere és Pichol hadvezére. — (27) És szóla hozzájuk Jiczchak: minek jöttetek hozzám, holott ti gyűlöttök engem, és elküldöttetek engem töletek. — (28) És mondának: láttuk, hogy Jehova veled vala, azt gondoltuk tehát, hadd legyen eskü közöttünk, mi közöttünk és te közötted és hadd kössünk frigyet veled. — (29) Hogy nem teendesz rosszat velünk, a' mint mi nem illettünk téged, 's a' mint csak jót cselekedtünk veled és elbocsátottunk téged békével, te mostanában Jehova áldottja. — (30) Készítet azért nekik lakomát, 's evének 's ivának. — (31) És kora reggel elindulván megesküvének egymásnak, és elbocsátá őket Jiczchak és elmenének tőle békével. — (32) És lön ugyan a' nap eljövének Jiczchak szolgálói és jelentettek neki egy kutról mellyet ástak vala, és szólának hozzá: találtunk

értelmet kölcsönöz. (29) אַם esküben, hogy nem-et jelent. יהוה אתה עתה ברוך יהוה te mostanában Jehova áldottja. Azért szeretnők, hogy ha frigy akarnál velünk kötni. — (30) Szokásban volt a' frigy megkötése alkalmával lakomát adni, mint az tov. 31. f. 54. v. és II. Sam. 3. f. 20 és 21. verséből kitetszik. — (32) וַיֹּאמְרוּ לוֹ מֵצֵאוּ מַיִם és szólának hozzá: találtunk vizet. A' Septuagintának καὶ εἶπαν, οὐχ εὗρομεν ὕδωρ, és mondának: nem találtunk vi-

אֶת־יָרֵעַךְ בְּעֵבֹר אֲבָרְתָם עֲבָדִי: (כא) וַיְבִן שָׁם מִזְבֵּחַ
 וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה וַיִּטֹּשׁ־שָׁם אֶחְלָו וַיְכַרֹּשׁ־שָׁם עֲבָדֵי־יִצְחָק
 בְּאֵר: (כו) וַאֲבִימֶלֶךְ הַלֵּל אֱלֹו מִגִּרְר וַאֲחֻזַּת מִרְעֻהוּ
 וּפִיֶבֶל שֶׁר־צָבָאוּ: (כז) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִצְחָק מִדְּוַע בְּאַתֶּם
 אֱלֹו וַאֲתֶם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתִּשְׁלַחֻנִי מֵאַתְכֶם: (כח) וַיֹּאמְרוּ
 רְאוּ רְאִינוּ כִי־תָיִתָּה יְהוָה | עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אֱלֹהָ
 בְּיַנְוֹתֵינוּ בְּיַנְוֵנוּ וּבִינְךָ וּנְכַרְתָּה בְּרִית עִמָּךְ: (כט) אִם־
 תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעוּהָ בְּאִשׁוֹר לֹא נִגְעֶנּוּךָ וּבְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ
 עִמָּךְ רַק־טוֹב וַנִּשְׁלַחֲךָ בְּשָׁלוֹם אֵתְּהָ עִתָּהּ בְּרוּךְ יְהוָה:
 חֲמִישִׁי (ל) וַיַּעַשׂ לֶחֶם מִשְׁתָּהּ וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: (לא) וַיִּשְׁכְּבוּ
 בְּבֶקֶר וַיִּשְׁבְּעוּ אִישׁ לְאִתּוֹ וַיִּשְׁלַחֻם יִצְחָק וַיִּלְכוּ מֵאֵתוֹ
 בְּשָׁלוֹם: (לב) וַיְהִי וַיְבִיֹם הָהוּא וַיִּכְאוּ עֲבָדֵי יִצְחָק וַיִּגְדּוּ
 לוֹ עַל־אֲדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפְרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִצָּנְאוּ מָיִם:

rülmények szükségülést (szükség) jegyző szavakkal jelen-
 tetnek, a' kedvezőeket pedig tágitást jelentő szavakkal
 teszik ki, mint הַרְחִיב ל, הִפְתָּה ל (1. felj. 9. f. 27. v.) —
 רָצִינוּ מַעֲדִים נָחוּן) A' Septuaginta, Vulgata, Saadias (26)
 és az újabbak csaknem mind tulajdon névnek veszik. Az ת
 utórag a' tulajdon nevekben szokott, mint גְּלִית. Ez az Achuzath
 a' király meghitt embere = רַעַה הַמֶּלֶךְ (1. Reg. 4. f.
 5. v.) az-az tanácsosa. — Onkelos szerint מִרְעֻהוּ =
 אַחֻזַּת מִרְעֻהוּ הִיֵּוֶה הִיֵּוֶה הִיֵּוֶה הִיֵּוֶה הִיֵּוֶה הִיֵּוֶה הִיֵּוֶה
 סִיעַת רַחֲמוֹתָיִם הִיֵּוֶה הִיֵּוֶה הִיֵּוֶה הִיֵּוֶה הִיֵּוֶה הִיֵּוֶה הִיֵּוֶה
 e' kifogás van, hogy a' szónak sehol többé nem alkalmazható

lepedék Gerar völgyében, és lakék ott. — (18) És meg-
 ása újra Jiczchak a' vízvermeket, mellyeket ástak vala Áb-
 rahamnak az ő atyjának idejében, és mellyeket a' Pilis-
 tim Ábraham halála után bedugtak, és elnevezé azon ne-
 vekkel, mellyekkel atyja elnevezte vala azokat. — (19)
 És ásának Jiczchak szolgálai a' völgyben és találának ott
 kutat csörgővízzel. — (20) Versengének pedig Gerar
 pásztori Jiczchak pásztorival, mondván: miénk a' víz és
 elnevezé a' kutat Észeknek, mert versengettek vele. —
 (21) És ásának más kutat, és e' felett is háborgának,
 és elnevezé Szitnahnak. — (22) És elindula onnan, és
 ása más kutat, melly felett nem versengének, és elneve-
 zé Rechobothnak, és monda: mert immár tágitott rajtunk
 Jehova hogy tenyészhessünk a' földön. — (23) Felmene
 pedig onnan Beersebába. — (24) És megjelenék neki Je-
 hova az éjjel, és monda: én vagyok atyádnak Ábraham-
 nak Istene, ne félj, mert veled vagyok és megáldalak

ló kút (l. tov. 37. f. 24. v.) — (20) Roberts azt beszéli, hogy
 Indiában ha valaki egy embert gyűlöl, éjjel szolgálait kiküldi,
 hogy kútját bedugják, vagy hogy tisztátalan állatokat ves-
 senek bele, és Arabiában gyakran véres veszekedések támad-
 nak a' kutak birtoka felett. פָּרַע Észek (versengés). A'
 Septuaginta פָּרַע és פָּרַע־הָהָה helyett úgy látszik פָּרַע és
 פָּרַע־הָהָה-t olvasott, mert úgy fordít: καὶ ἐκάλεσαν τὸ ὄνομα τοῦ
 φρεάτος Ἄδικία, ἠδίκησαν γὰρ αὐτὸν és elnevezé a' kútát
 igaztalanlásagnak, mert igaztalanul bántak vele.
 — (21) שִׁטְנָה Szitnah (gyűlölség). — (22) רֶחֱבוֹת Rech-
 oboth (a' tágas). — A' zsidó nyelvben az ellenséges kö-

וַיִּתֵּן בְּנַחֲל־גֵרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם: (יח) וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר וְאֶת־
 בְּאֵרֵת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בְיַמֵּי אַבְרָהָם אָבִיו וַיִּסְתַּמּוּם
 פְּלִשְׁתִּים אַחֲרַי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שְׁמוֹת כַּשְׁמֹת
 אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו: (יט) וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בְּנַחֲל־
 וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים: (כ) וַיְרִיבוּ רַעֵי גֵרָר עִסְדֹּרְעֵי
 יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ
 עִמָּו: (כא) וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֲרֵת וַיְרִיבוּ גַם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא
 שְׁמָהּ שְׁמֹנָה: (כב) וַיַּעֲתֵק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֲרֵת וְלֹא
 רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עָתָה תִּרְחִיב
 יְהוָה לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ: רַבִּיעִי (כג) וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע:
 (כד) וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלַּיְלָה תְּהוּא וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי
 אַבְרָהָם אָבִיךָ אֶל־תִּירָא כִּי־אֲתָדָּ אָנֹכִי וּבְרַכְתִּיךָ וְתַרְבִּיתִי

helyett tehát שְׁעָרִים-t olvasott. — (18) és elnevezé őket 'stb. Atyja tiszteletére Jiczchak a' kutaknak régi nevöket meghagyja, mert különben, mint új feltaláló, új neveket is adhatott volna nekik. — Nálunk — azt jegyzi itt meg Michaelis — az csekélység volna, mivel a' víz oly bőségben van, hogy nem becsülik, és senkit kedve nem duzzan, hogy nevét egy kút elnevezésében örökítse. Hanem ama vízszegény pusztákban, a' kutak és források feljebb becsületnek, és valamint azok ott geographiai örök emlékek, minthogy örökké megtartják nevöket, úgy tiszteletre válik azokat elnevezni. — (19) באר מים חיים (19) az örgő vízzel va-

Rivkah miatt, mert szép alakú vala. — (8) És lön miután hosszas időt ott eltöltött, kinéze egyszer Abimelech a' Pilistim királya az ablakon és látá, hogy ime Jiczchak enyeleg vala Rivkah nőjével. — (9) És elhivatá Abimelech Jiczchakot és monda: im biz te feleséged ő, hogy mondtad tehát: nővérem ő? és monda neki Jiczchak: mert gondoltam, hogy meg ne haljak miatta. — (10) És monda Ábimelech: mit tettél itt nekünk, kevésbé mult, hogy nem hált a' nép közül valaki nöddel, 's bünt hoztál volna reánk. — (11) Megparancsolta tehát Ábimelech egész népének, mondván: a' ki e' férfit megilleti vagy nejét, meghaljon. — (12) És vete Jiczchak e' földön, és nyere azon évben százzortát és megáldá őt Jehova. — (13) És emelkedék a' férfi és mind inkább emelkedék míg felette nagy lett. — (14) És vala neki apró marhája és szarvasmarhája és sok cselédsége és irigylék őt a' Pilistim. — (15) És minden kutak, mellyeket ástak vala atyja szolgálói, Ábraham az ő atyja idejében bedugák a' Pilistim, és betölték porral. — (16) És monda Ábimelech Jiczchaknak: menj el mitőlünk, mert sokkal hatalmasb lettél nálunk. — (17) Elmene tehát onnan Jiczchak, és lete-

még máig is divatozik a' vándor Araboknál, hogy ha nyáron jó termékeny földre akadnak, ezt megmunkálják, és aratás után tovább mennek. — (I. Burckhardot Hitzignél Jesaiáshozí jegyzékiben 384. I.) שְׁעָרִים. Chaldaeus nyelven שַׁעַר mérték, itt hát száz mérték vagy százannyi. A' Septuagintának van: ἑκατοστέουσας κριθῶν százzoros árpát, שְׁעָרִים

טובת מראתה הוא: (ח) ויהי כי ארכוֹלוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיִּשְׁקֶף
 אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד תְּחִלָּתוֹ וַיֵּרָא וַהֲגַת יִצְחָק
 מִצְחָק אֵת רַבְּקָה אִשְׁתּוֹ: (ט) וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לַיִּצְחָק
 וַיֹּאמֶר אֵךְ הֲגַת אִשְׁתְּךָ הִוא וַאֲיֹךְ אָמַרְתָּ אֲתַתִּי הִוא
 וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי פֶן־אָמוּת עָלַיָּה: (י) וַיֹּאמֶר
 אֲבִימֶלֶךְ מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעַם אֲתָד
 אִשְׁתְּךָ וַהֲבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם: (יא) וַיֵּצֵאוּ אֲבִימֶלֶךְ אֶת־כָּל־
 הָעַם לֵאמֹר הַנֵּעַ בְּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוֹמָת:
 (יב) וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאַרְצָה תְּהוֹמָה וַיִּמְצָא בַשָּׁנָה הַהִוא מֵאָתָה
 שְׁעָרִים וַיִּבְרַכְתּוּ יְהוָה: שְׁלִישִׁי (יג) וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיִּגְדַּל
 חֲלוֹף וַיִּגְדַּל עַד כִּי־גִבַּל מֵאָדָּה: (יד) וַיְהִי־לּוֹ מִקְנֵה־צֹאן
 וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֹדָתָה רַבָּה וַיִּקְנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים: (טו) וְכָל־
 תְּבֵאוֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עֲבָדָיו אָבִיו בְּיַמֵּי אֲבֹרְתָם אָבִיו סִתְּמוּם
 פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְלְאוּם עֶפְרָה: (טז) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק
 לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עֲצַמְתָּ מִמָּנוּ מֵאָדָּה: (יז) וַיִּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק

kartámasszal környezze, estfelé ott szokás mulatni, onnan
 úgy látszik vette észre Ábimelech a' kartámasz rostélyán ke-
 resztül Jiczchakot, valamint Dávid hasonló módon fürdeni
 látja Bathsebát (1. 2. Sam. 11. f. 2. v.). — (12) Jiczchak első
 az atyafőnökök közül, ki elkezdí — bár bujdosó nomádi éle-
 tet folytatni meg nem szűnik — a' szántásvetést. E' szokás

XXVI. (1) És lön éhség azon földön, amaz első éhségen kívül, melly Ábraham napjaiban vala, és elmenne Jiczchak Abimelechhez Pilistim királyához Gerarba. — (2) És megjelenék neki Jehova és monda: alá nemj Miczrajimba és lakjál a' földön, a' mellyet mondanok neked. — (3) Mulass e' honban és én leendek veled és megáldalak; mert neked és ivadékidnak adom mind e' tartományokat, és beteljesítendem az esküt, mellyet Ábrahamnak a' te atyádnak megesküdtem. — (4) És gyarapítandom ivadékid mint az ég csillagait, és adom ivadékidnak mind e' tartományokat, és megáldatnak ivadékidban a' föld népei. — (5) Azért, hallgatott Ábraham szavamra és megtartotta intézkedésimet, parancsimat, törvényimet és rendelésimet. — (6) És letelepedék Jiczchak Gerarban. — (7) És tudakolván a' hely emberei nőjei felől, ő azt mondá: nővérem ő, mert félt vala azt mondani: nóm: hogy meg ne öljék őt a' hely emberei

וישמר משמרתִי és megtartotta intézkedésimet 'stb. משמרת általános neve mind annak, mit az ember tenni, teljesíteni köteles. Már ezen köteleztetés, a' mint a' teljesítőnek különböző érzelmiből eredhet leend különféle, vagy t. i. ered hajlandóságból, tiszteletből 's akkor különös neve מצוה parancs p. o. az atya parancsa fiára nézve; vagy ered a' büntetéstől félelemből, 's akkor mondatik תורה törvénynek, vagy végre ered az önhaszna és jóllétének előmozdítása tudatából, 's akkor mondatik תורה rendelés. Isten iránti köteleztetésünkben mind e' három körülmény megegyezik. — (8) A' házaknak Palaestinában lapos fedeleik vannak, és keskeny

כו (6) וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִלְכָּד הַרְעֵב הַרְאִשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה
 בְּיַמֵּי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל-אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ-
 פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה: (3) וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר אֶל-תַּרְדֵּן
 מִצְרַיִמָּה שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֵלָיךְ: (ג) גֵּר בְּאֶרֶץ
 הַזֹּאת וְאָהַרְתָּ עִמָּה וְאֶבְרַכְךָ כִּי-לֹא וְלֹרְעָה אֶתְּךָ אֶת-כָּל-
 הָאָרֶץ הָאֵל וְהַקְמַתִּי אֶת-הַשְּׂבַעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם
 אָבִיךָ: (7) וְהִרְבִּיתִי אֶת-זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי
 לְזֶרְעֶךָ אֶת כָּל-הָאָרֶץ הָאֵל וְהִתְבְּרַכְוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל גֹּיֵי
 הָאָרֶץ: (8) עֵקֶב אֲשֶׁר-שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמַר
 מִשְׁמַרְתִּי מִצֹּטֵי חֲקוֹתַי וְתוֹרֹתַי: שְׁנֵי (9) וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בְּגָרָר:
 (1) וַיִּשְׁאַל אֲנָשִׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אַחְתִּי הִיא כִּי
 יָרָא לֵאמֹר אִשְׁתִּי פֶן-יִהְרָגֵנִי אֲנָשִׁי הַמָּקוֹם עַל-רִבְקָה כִּי

masint Észav vadászó életmódja veszélyre érzelt, gondol-
 lat, mellyet az arab hősök szájában nem ritkán hallhatni.

XXVI. (4) Jeczchak családjának beltörténeteire követ-
 kezik ebben 's a' következő fejezetben, sőt még a' 28. feje-
 zet 9 első versében, küiviszonyinak festménye. גררה Ge-
 rarra. L. felj. 10. f. 19. v. — (2) אל תרד מצרימה Alá ne
 menj Miczrájimba. E' tilalomból az tetszik ki, hogy
 Jeczchaknak igen is szándékában volt lemenni Egyiptomba.
 Mert midőn más tartományokban eső hijján éhség támadt,
 Egyiptomban, hol a' föld nem az esőtől, hanem a' Nilus ki-
 áradásától nedvesítetik, az nem történt (Rosenmüller). — (5)

יִדַע צִיד אִישׁ שָׂדֵה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֲהָלִים:
 (כח) וַיֵּאָהֵב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־צִיד בְּפִיו וַרְבֵּקָה אֲהָבָה
 אֶת־יַעֲקֹב: (כט) וַיִּזְדַּר יַעֲקֹב וַיָּבֵא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה
 וְהוּא עָיִף: (ל) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הֲלָעִיטָנִי גַם מִן־
 הָאָדָם הָאָדָם הַזֶּה כִּי עָיִף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אָדָוּם:
 (לא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכֶּרֶחַ בַּיּוֹם אֶת־בְּכֹרְתְךָ לִי: (לב) וַיֹּאמֶר
 עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לְמוֹת וְלִמְת־נָתַתְּ לִי בְּכֹרְתִי:
 (לג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הַשְּׂבַעָה לִי כַּיּוֹם וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּמְכֹּר
 אֶת־בְּכֹרְתוֹ לַיַּעֲקֹב: (לד) וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וַיִּזְדַּר
 עֲדָשִׁים וַיֵּאֱכַל וַיִּשְׂתַּ וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֵן עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה: ־

יַעֲקֹב J á k o b a' sarkfogó. — (29) A' mit a' születés alkalmá-
 val csak képlegesen láttunk, tudniillik Jákobnak az elsőszü-
 lötség feletti küzdését Észavval, ez most tetteleg tűnik föl.
 — Miben állott az elsőszüölötség elsősége, az a' 27-dik feje-
 zethen Jiczhak áldásában mutatkozik, és 28. f. 4. verséből
 nyilvános, hogy az áldás maga Istentől Ábrahannak tett
 ígéreteit illeti. Minthogy azonban azon ígérek vizsont bi-
 zonyos kötelességeket tesznek föl, (1. felj. 17. f. 9. v.) Észav
 jellemében pedig e' kötelességek teljesítésére legkevésb haj-
 lam sem mutatkozott; Jákob csak hivatását teljesíté, midón
 bátyja helyét elfoglalni igyekezett. És éppen az elfoglalás
 alkalmával látjuk Észavnak e' hivatás teljesítésére való kép-
 telenségét, látjuk, mint áldozza föl könnyelműleg egy pilla-
 natnyi éideletért jövődjének neimes czélját, nem habzik,
 nem ingadozik, és épen az igazolja Jákob tettét. — (30)

hovához nőjeért, mert meddő vala; és hajola kérésére Jehova, és megterhesedék Rivkah nője. — (22) És össze-
 ütközének a' gyermekek, méhében, monda tehát: ha ugy
 van, minek vagyok én? és elméne tudakolni e'felett Je-
 hovánál. — (23) És monda neki Jehova: két nép mé-
 hedben és két nemzetek válnak el belöled, nemzet nem-
 zeten erőt vesz, és a' nagyobbik szolgálandja a' kisebb-
 ket. — (24) És betelének napjai a' szülésre, és ime ik-
 rek méhében. — (25) És kijöve az első vörhenyös, e-
 gészen mint a' bunda szőrös, és elnevezék Észavnak. —
 (26) Azután kijöve fivére és keze Észav sarkába fogód-
 zott, és elnevezék Jákobnak. Jiczhak pedig hatvan éves
 vala születésökkor. — (27) A' fiúk fölserdültek és lön

Jehova feleletében egy bizonyos rhythmust és a' zsidó ver-
 sek főbélyegét a' párhuzamosságot nem lehet észre nem
 venni. A' kétértelműség az esetek (casus) nem bélyegzéséből
 ered, úgy hogy רב a' nagyobbik (I. Hiob. 32. f. 9. v.) szinte ugy
 lehet az ifjabbik szolgálja, mint a' nagyobikké. — (25) Hogy
 e' versben czélzás van Észav későbbi lakására (שעיר Seir)
 és ivadékainak nevére (אדום Edom) azon kétkedni nem le-
 het. כלו באררת שעיר A' Septuagintának van: ὅλος, ὡσεὶ δοῦλὸς
 δαούσ; kit követve a' Vulgata: totus, in morem pellis, hi-
 spidus-sal fordít, szinte ugy az Aben Esra ki כלו שער
 szóval köti össze, teljesen szőrös mint a' ködmön börr.
 עשו e' szó arab származásu *) pilosus, (szőrös). — (26)

*) اعشى

אִשְׁתּוֹ בִּי עָקְרָה הִיא וַיַּעֲתֶר לֹא יִחְיֶה וַתַּחַר רַב־קָה אִשְׁתּוֹ:
 (כג) וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקַרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶה
 אֲנִי וַתִּלְךְ לְדַרְשׁ אֶת־יְהוָה: (כג) וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי
 גֵימִים בְּבִמְנַךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעַד יִפְרְדוּ וְלֹאִם מִלְּאִם
 יֵאָמֵץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר: (כד) וַיִּמְלְאוּ יְמֵיהָ לְלֵדָתָהּ וַהֲפֹתָ
 תוֹמָם בְּבִמְנָה: (כה) וַיֵּצֵא תְּרֵאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי כֶּלֶו כְּאֲדָרְתָּ
 שֹׁעַר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו: (כו) וַאֲחֵר־יָבֵן יָצָא אָחִיו וַיְרֹ
 אֲחֻזָּה בְּעַקֵּב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיִּצְחַק בְּרֶגְשָׁיו
 שָׁנָה בְּלֵדָתָהּ אֲתָם: (כו) וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיִּתֵּי עֵשָׂו אִישׁ

גוים ק

ellenében és az a' szó közönséges értelme; (1. tov. 30. f. 38. v.) Azonban itt az összefüggés e' szónak más értelmét gyanítatja. És valólag már a' Septuagintának van περι-ért és e' fordítást követik az újabbak mind. — (22) A' mint a' gyermekek méhében összeütkeznek, Rivkah azt veszélyt jósó jelenségnek nézi, és első rémultségében e' szavakra fakadt: אִם כֵּן לָמָּה זֶה אֲנִי ha úgy van, minek vagyok én? — ha olly bajok várnak, ha testvérgyűlöletre szülnök fiaikat, nem jobb e, ha inkább nem születtem volna? Ugyan azon értelemben törzsöke elfajulását félve kérdezi tov. 27. f. 46. v. לְדַרְשׁ אֶת־יְהוָה mire való életem. Nachmonides Zsoltár 34. f. 5. versére hivatkozva e' szavakat imádságra érti, azonban már a' felelet a' 23. versben mutatja, hogy a' jövődő kitudakolása értetik, 's épen ezen értelemben látjuk e' szólásmódot 2. Reg. 8. f. 8. v. — (23)

Kédmah. — (16) Ezek Jismael flai, és ezek azoknak neveik helységek és falvaik szerint. — (17) És ezek Jismael életének évei száz harminczkét év; és kimulék 's meghala és eltakarittaték népéhez. — És laktak Chavilahtól fogva Surig, melly Miczrajim előtt fekszik, Assyriába való menetben; minden atyafiai előtt telepedék le. — (19) Ezek Jiczchak Abraham fiának történetei: Ábraham nemzé Jiczchakot. — (20) Jiczchak negyven éves vala, midön a' Padan Arambeli Arami Bethuelnek leányát, az Árámi Lában nővérét, Rivkáht nőül vevé. — (21) És könyörge Jiczchak Je-

történetei bevégezve, sőt magának a' nagy atya főnöknek halála a' chronológiai adatok ellenére is (1. tev. 37. f. 1. v.) el van beszélve, most magát félbe nem szakasztva a' sz. írás előadhatja Ábraham jogos fiának, kiben az isteni ígéreteknek teljesülniök kell, történeteit. Azonban ezek nem nagy jelentőségűek, és Jiczchak jelleme nem annyira külvilágyok elleni küzdsben, az élet vihariban, mint napjainak békes folyama alatt atyja erényeinek gyakorlásában jelenkezik. — אברהם הוליד את יצחק Ábraham nemzé Jiczchakot. Hogy a' nemzedéki jegyzéket az első ősnél elkezdí, ez igen is természetes, de itt még különös czélzás is van, t. i. az, hogy Ábraham nemzetsége egyedül Jiczchak és nem Jismaelben folytattatik. (1. Nachmonidest רמב"ן). — (20) הארמי הארם az arami Padan Aramból. A' közelebbi meghatározás az Aram névnél szükséges, mert volt egy ארם רמשק, egy ארם נהרים, egy ארם צובה és végre ארם פרן melly egyazonos a' Hos. 12. f. 13 vers nevezett ארם שרה-mal, mert ארם פרן aramaeus nyelven ugyan azt jelenti, a' mit a' zsidóban שרה szántóföld. — (21) Onkelesnek van לקביל את-

וְחִימָא יְטוֹר נְפִישׁ וְקַדְמָה: מִפְטוֹר (טו) אֵלֶּה הֵם בְּנֵי
 יִשְׁמַעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם בְּחֻצְרֵיהֶם וּבְטוֹרָתָם שְׁנַיִם-עָשָׂר
 נְשִׂאִים לְאִמָּתָם: (יז) וְאֵלֶּה שְׁנֵי חֵינֵי יִשְׁמַעֵאל מֵאֵת שְׁנֵי
 וְשָׁלְשִׁים שָׁנָה וְשִׁבְעַת שָׁנִים וַיָּגֹעַ וַיָּמָת וַיֵּאֱסֹף אֶל-עַמּוּיוֹ:
 (יח) וַיִּשְׁכְּנוּ מִחֻוּלָּה עַד-שׁוּר אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ
 אֲשׁוּרָה עַל-פְּנֵי כָּל-אֶחָיו נָפְלָ:

פ פ פ

(יט) וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן-אַבְרָהָם אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֶת־
 יִצְחָק: (כ) וַיְהִי יִצְחָק בֶּן-אַרְבָּעִים שָׁנָה
 בְּקָרְתוֹ אֶת-רַבֵּקָה בַּת-בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדַן אֲרָם אֶחָיו
 לְבֶן הָאֲרָמִי לוֹ לְאִשָּׁה: (כא) וַיַּעֲתֵר יִצְחָק לִיהוָה לְנֶכֶח

retien. Kereskedést üzö nemzetség l. Jes. 21. f. 14. v.
 Job. 6. f. 19. v. egy az arab *) (puszta), Abulfedánal, vár
 a' syriai puszta közelében. — יטור Bizonyára *Trougaia*, Pa-
 laestinától éjszakkeltre barlangokkal telt bérezes tartomány,
 mellynek rabló, íjász lakói félelmesek voltak a' rómaiak ide-
 jében (l. Cic. Philipp. 2. 44). — (16) Keritetlen helység
 mint Lev. 25. f. 31. v. és מירה pedig költöztethető sátoros
 falu: rokonos a' טור sor, kerítés szóval. — (18) A'
 Jismaeliták vagy a' Beduinok nyájaikat legelteték Egyptom
 határitól, (Sur) Palaestinától keletre és délre a' persiai ten-
 geröbölíg (Chavilah 10. 7. v.) és föl Assyriáig. — (19) Ketu-
 rah fiai az atyai házból eltávoztatva, Jismael és ivadékinak

*) تيماء

öket az ő fiától Jiczchaktól még élteben, kelet felé a' keleti földre. — (7) Ezek pedig Ábraham életének évei, mellyeket élt száz hetvenöt év. — (8) 'S kimulék 's meghala Ábraham jó vénségben, öreg és éltes és eltakarítaték népéhez. — (9) És eltemeték őt Jiczchak és Jismael fiai Machpélah barlangjába, Efron, a' Chiti Czóhar mezejébe melly Mamre előtt vala. — (10) A' mezőben, mellyet vett vala Ábraham Chéth fiaitól, ott temettetett el Ábraham és Szárah nője. — (11) Lön pedig Ábraham halála után, megáldá Isten Jiczchakot az ő fiát. És lakozék Jiczchak Lachaj Rói kútjánál. — (12) Ezek nemzetségei Jismaelnek, Ábraham fiának, kit szült vala a' Mizrjimbeli Hágár Szárah szolgálója Ábrahamnak. — (13) 'S ezek Jismael fiainak nevei, neveik szerint, nemzetségek szerint: Jismael első szülöttje Nébajóth, asztán Kédár, Adaél és Mibszam. — (14) És Misma, Dumah és Maszáh. — (15) Hedad, Thémáh, Jetur, Náfis és

föld Nabatenának neveztetik. "בני נביות A' Nabatäusok, mint tős Beduinok, bizonyos lakhely nélkül szerte költözködtek az egész vidékben. Hihetőleg csak később kaptak hírre, mert a' sz. könyvekben csak a' קדר (Pliniusnál Cedraei) nemzetség neveztetik közönségesen. ומשמע, ומשמע, ומשמע ösmeretlenségnek. — (14) דומה Mai nap *) — sziklás Dumah, egy a' Nedszi felföldhöz tartozó sziklás vidék, Arabia és Syria közti határon. (Niebuhr Beschr. v. Arab. p. 344.) משא Egy fekvésű דומה -val Ptolomaeusnál Masaroi. — (15) הדד ösme-

*) دومة الجندل

וַיִּשְׁלַחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנֵו בְּעוֹרָנֻו חִוּי קָדְמָה אֶל־אַרְץ קָדְמָה׃
 (ז) וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי־חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר־חַי מֵאֵת שָׁנָה
 וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחֲמֵשׁ שָׁנִים׃ (ח) וַיָּגֹעַ וַיָּמָת אַבְרָהָם
 בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשִׁבְעָה וַיֵּאֱסֹף אֶל־עַמּוּי׃ (ט) וַיִּקְבְּרוּ
 אֹתוֹ יִצְחָק וַיִּשְׁמַעֲאֵל בְּנָיו אֶל־מַעְרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל־שְׂדֵה
 עַפְרָן בֶּן־צֹחַר הַחֵתִי אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מַמְרָא׃ (י) הַשְּׂדֵה
 אֲשֶׁר־קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי־חֵת שָׂמָה קִבְר אַבְרָהָם וְשָׂרָה
 אִשְׁתּוֹ׃ (יא) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּבְרַךְ אֱלֹהִים אֶת־
 יִצְחָק בְּנֵו וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עַם־בְּאֵר לַחֵי רֵאִי׃ פ שְׁבִיעִי
 (יב) וְאֵלֶּה הַלְּדֹת יִשְׁמַעֲאֵל בֶּן־אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר
 הַמִּצְרַיִת שִׁפְתַּת שָׂרָה לְאַבְרָהָם׃ (יג) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי
 יִשְׁמַעֲאֵל בְּשִׁמְתָם לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר יִשְׁמַעֲאֵל נְבִיִּת וְקֹדֶר
 וְאֶדְבָּאֵל וּמִבְשֵׁם׃ (יד) וּמִשְׁמַע וְדוּמָה וּמִשָּׂא׃ (טו) חֲדָר

hogy maguknak saját lakást készítsenek, a' mire ezek
 tüstint atyjokat elhagyják, hogy minél hamarább saját
 akarattjuk szerint élhessenek. ארץ קדם keleti föld. A' sz.
 írásban, mint tudva van, e névvel mindig Arabia szokott
 jeleltetni. — (8) ויאסף אל עמיו és eltakarítottatik né-
 péhez — oda juttatják, hol őseinek tetemei is nyugosznak. (I.
 felj. 15. f. 15. v.). — (13) Jismael fiairól Flav. Josephus (Ant.
 l. 1. cap. 12.) azt jegyzi meg. „Ezek — Jismael fiai — az
 egész földet az Euphráttól a' vörös tengerig lakják, melly

És bevivé őt Jiczchak Szárah az ő anyja sátorába, és elvevé Rivkáht, és lön neki nője, és szereté azt: és vigasztalódék Jiczchak anyja holta után.

XXV. (1) Ábraham pedig ujra vön nőt, kinek neve vala Keturah. — (2) És szülé neki Zimránt, Joksánt, Medánt, Midjánt, Jisbákot és Suachot. — (3) Joksan pedig nemzé Sebát és Dedant; Dedán fiai pedig valának: Assurim, Letusim és Leumim. — (4) Midjan fiai Éfáh, Éfer, Chanoch, Abidah és Eldááh; mindezek Keturah fiai. — (5) És adá Ábraham mindenét a' mije vala Jiczchaknak. — (6) Az ágyasok fiainak pedig, mellyek Ábrahamé valának, ada Ábraham ajándékokat; és elküldé

böző formáinak kell azokat néznünk. Laktak az arabiai tenger öböltől keletre a' Szináj közelében, hol a' későbbi földleírók egy már Flav. Josephustól (Ant. I. 2. c. 11.) ösmert *) neveznek. *ישבק* ösmeretlen, *שוה* pedig hihető = a' Ptolemaeusnál ugynevezett *Σαβαίος* Batanaeától keletre. — (3) Valamint felj. 10. f. 28. v. *יקטן* a' Sabááknak mondatik törzsök- atyának, ugy itt a' vele egyazonos *יקטן* is *שבא* és *ידן* I. felj. 10. f. 7. v. atyja — *אשורם*. Bizonyára nem az Assyriaiak, hanem más valami ösmeretlen arab törzsök. *למשים* ösmeretlen, *לאומים* pedig Ptolomäusnak *Αλλουμαιωται*-inak Arabia közepében tartatnak. — (4) Midján öt ivadéka között csak Éfáh, mint tevékben dúsz tartomány neveztetik Strabonánál. — (6) A' Beduinok és más Ásiai nemzetek (Burkhard szerint) még maiglan is ugy bánnak mint itt Ábr. az örökség elosztásában. Az atya fiait a' szükséges eszközökkel ellátja,

*) *مدین*

הָאֵלֶּה שָׂרָה אָמַר וַיִּקַּח אֶת־רַבְּקָה וּבְתִילָהּ לֵאמֹר

וַיֵּאָחֲבֶהּ וַנִּתְּחַם יִצְחָק אַחֲרַי אָמַר: פ ששי

כה (ח) וַיִּסַּף אֲבָרְתָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וַשְׁמָה קְטוּרָה: (ב) וּבְתִילָהּ

לוֹ אֶת־זֶמְרָן וְאֶת־יִקְשָׁן וְאֶת־מֶדָן וְאֶת־מֶדָן

וְאֶת־יִשְׁבָּק וְאֶת־שֵׁיחַ: (ג) וַיִּקְשֶׁן יֶלֶד אֶת־שָׂבָא וְאֶת־

דָּדָן וּבְנֵי דָדָן הָיוּ אַשּׁוּרִים וְלְמוֹשֶׁם וְלְאֵמִים: (ד) וּבְנֵי

מֶדָן עֵיפָה וְעַפְרָי וְחִנְדָן וְאַבְרָעָה וְאַלְדָּעָה כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי

קְטוּרָה: (ה) וַיִּתֵּן אֲבָרְתָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ לְיִצְחָק:

(ו) וּלְבְנֵי הַפִּילֹגְשִׁים אֲשֶׁר לְאֲבָרְתָם נָתַן אֲבָרְתָם מִתַּנְתַּן

XXV. (1) E' fejezet elején az arabiai, Ábrahamtól származott nemzetek névsora jön, hogy a' 19 verstől fogva szakadatlan folytathatassanak a' kiválasztott család történetei (1. tov. 36. f. hasonló példát). קטורה itt אשה feleségnek neveztetik, oly értelemben mint felj. 16. f. 3. v. Hágár is feleségnek mondatik. I. Chron. 1. f. 32. v. פילגש with alyással jeleltetik. — (2) Ábrahamban Keturahtól született e' gyermekiről így nyilatkozik Flav. Jos. (Ant. 1. 1. cap. 15.) „Mind e' gyermekeit és unokáit arra bírta Ábraham, hogy jobb földet telepökül keresendők kibujdostak és Troglodita földén és szerencsés Arabia tartományában a' vörös tengerig letelepedtek.“ E' szerint a' következő neveket mind Arabiában kell keresnünk. זמרן alkalmasint a' Mecca és Medina közt fekvő Zabram. יקמן = יקמן, ki felj. 10. f. 26. v. az arabok törzsökatyjának mondatik. מדין és זמרן együtt áll mint tov. 37. f. a' többese מדינים 36. v. a' 28. versbeni mellett neveztetik, úgy hogy alkalmasint egyazon név' csak külön-

és Ábraham szolgáját és embereit. — (60) És megáldák Rivkált és mondának neki: testvérünk ezerszer tizezerrel légy, és birja ivadékod ellenei kapuját. — (61) Elindula tehát Rivkah és leányi és tevékre ülének és menének a' férfi után; így vevé a' szolga Rivkált es elméne. — (62) Jiczchak pedig jöve Beer Lachai Róehbe való menethől, mert délszaki földön lakék épen. — (63) És Jiczchak kiment vala elméikedendő a' mezőre estve felé és fölemelé szemeit és látá, hogy íme tevék jönnek. — (64) És fölemelé Rivkah szemeit, és látá Jiczchakot és leszökék a' tevéről. — (65) És szóla a' szolgához: ki ama férfi, ki ott a' mezőn előnkbe jön? és monda a' szolga: az az én uram; és ragadá a' fátyolt és befüdezé magát. — (66) És elbeszélé a' szolga Jiczchaknak mind azokat a' dolgokat, a' mellyeket cselekedett vala. — (67)

máromi is imádkozni-val fordították. — (64) ותפיל Luther és Vater szószerint fordítanak „és leesék,” de ennek itt kevés értelme van. Jobb נפל szót itt mint II. Reg. 5. f. 21. v. — צנח Jud. 1. f. 14. v. venni, és a' Septuagintával καταπήδησεν leszökék fordítani. Annyival inkább minthogy a' tevéről leszökni 's gyalog a' szembejövőnek elébe menni, Niebuhr (deser. d. l'Ar. 44. old.) tanúsága szerint még most is a' tisztelet-kijelentés módja keleten. — (65) צעיה A' Septuaginta θεριστηρον-nal fordítja, melly görög szót Hesychius így magyaráz λεπτόν ὕφασμα, θεριών ἰματίων könnyű szövet, nyári öltözet. Rivkah fátyollal való befödözéséről I. tov. 29. f. 23. v. (67) אמו — ויבאה És bevivé őt Jiczchak Szárah az ő anyja sátorába — a' sátorba, mellyben anyja, midőn élt, lakott I. felj. 28. v.

אֲבָרְתֶם וְאֶת־אֲנָשָׁיו: (ס) וַיְבָרְכוּ אֶת־רַבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ
 אֲחֵתְנוּ אַתְּ הִי לְאֵלֵינוּ רַבְבַּת וַיִּירָשׁ זְרַעְךָ אֶת שְׂעַר שְׂנָאֵינוּ:
 (סא) וַתִּקֶּם רַבְקָה וַנְּעַרְתֶּיהָ וַתַּרְבֵּנָה עַל־הַגְּמֹלִים וַתִּלְכְּנָה
 אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת־רַבְקָה בְּלֵךְ: (סב) וַיִּצְחָק
 בֶּן מִכּוּן בְּאֵר לַחַי רֹאֵי וְהוּזָא יוֹשֵׁב בְּאַרְץ הַנְּגִב:
 (סג) וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׂוֹת בְּשָׂדֵה לַפְּנֹת עָרֵב וַיֵּשֶׂא עֵינָיו
 וַיֵּרָא וְהִנֵּה גְמֹלִים בָּאִים: (סד) וַתֵּשֶׂא רַבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ
 וַתֵּרָא אֶת־יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגְּמֹל: (סה) וַתֹּאמֶר אֶל־
 הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ תֵּלִיזָה תְּהַלֵּךְ בְּשָׂדֵה לְקִרְאֹתֵנוּ וַיֹּאמֶר
 הָעֶבֶד הֵוא אֲדֹנָי וַתִּקַּח הַצִּעִף וַתִּתְּכֶם: (סו) וַיִּסַּף הָעֶבֶד
 לְיִצְחָק אֶת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה: (סז) וַיְבִיאָה יִצְחָק

12. f. 3. v. és Lev. 16. f. 29. v.). — (59) ואת מנקהה és dajkáját. A' Septuagiutában van: τὰ ὑπάρχοντα αὐτῆς és vagyονát. A' מנקהה helyett úgy látszik מקנה-t olvastak. — (60) שער ellenei kapuját. A' kapu átadatván, a' város is átadatott és ezen kép e' szerint az ellenség feletti diadalt jeleli. (Philippsohn). Azonban שער magában is olly gyakran jelent várost (I. Deut. 12. f. 12. v. 14. f. 27. v.), hogy nem kell, ezen az akkori időben több okokból nem ösmertethetett képet itt értenünk. — (63) לשיה elmélkedendő. A' rokon törzsök שיה jobbára elmélkedést jelentvén (I. Zs. 77. f. 4. és 7. v. 195 f. 2. v. Jób. 12 f. 8. v.), mi az itteni שיה szót is legjobban a' Septuagintával ἀδολεσχεῖσαι elmélkedni-vel fordíthattuk. Onkelos és utána Luther, valamint Ko-

Lában és Bethuel és mondának: Jehovától jött a' dolog; nem mondhatunk neked jót vagy rosszat. — (51) Imhol Rivkah előtted; vedd és menj el; és legyen nője urad fiának, a' mint mondá Jehova. — (52) Lön pedig a' mint Ábraham szolgája beszédöket meghallá, földre borúla Jehova előtt. — (53) És ki vön a' szolgálta eziüst és arany edényeket és ruhákat és adá Rivkahnak, és drágaságokat ada fivérének és anyjának. — (54) 'S evének és ivának ő és a' férfiak, kik vele valának, és ott hálának és fölkelének és monda: bocsássatok el engem. — (55) Szólának pedig fivére és anyja: maradjon a' leány nálunk vagy tiz napig, azután menjen. — (56) Ez pedig monda nekik: ne tartóztassatok engem, holott Jehova sikerítette utamat; bocsássatok el engem, hadd menjek el uramhoz. — (57) És mondának: hívjuk a' leányt és kérdjük iteletét. — (58) Szóliták tehát Rivkáht és mondanak neki: Elmegy-e e' férfival? és monda: elmegyek. — (59) Elbocsáták tehát Rivkah nővéröket es dajkáját

ember szülői a' leány szülőihez mennek, kívánatokat kinyilatkoztatják, 's ha az ajánlat elfogadtatik, a' leány szülői jóváhagyásokat csemegékkal való megvendéglés által nyilatkoztatják ki. Nehány napra ezután ismét e' helyt lakoma adatik, és ott a' vőlegénynek a' hölgynek adandó ajándékai meghatározatnak. Ezek finom ruhákból, fátýolókból, drágaságokból és egész fölékesítésből állnak. — (55) עשר ימים או עשר *ἡμέρας ὡσεὶ δέκα* mintegy tiz napig. E' szerint ימים határozatlan időszakot jelentő mint felj. 4. f. 3. és I. Reg. 17. f. 7. v. אָ pedig = vagy legalább. עשר egy tized (I. Exod.

וַיֹּאמְרוּ מִיִּהְיֶה יֵצֵא דִבְרַךְ לֹא נוֹכַח דְּבַר אֱלֹהֵי רַע אִי־
 טוֹב: (נב) הִנֵּה־דִבְקָה לְפָנָיו קַח וְלֹד וְהָיִי אִשָּׁה לְבָרֶךְ
 אֲדֹנָיִךְ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: (נג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עֶבֶד
 אֲבוֹתָם אֶת־דִּבְרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוֶי אֶרְצָה לַיהוָה: חֲמִישִׁי
 (נד) וַיֵּצֵא הָעֶבֶד כְּלֵי־כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְדִבְקָה
 וּמִגְדָּנֹת נָתַן לְאָחִיָּה וּלְאִמָּהּ: (נה) וַיִּאֲכְלוּ וַיִּשְׂתּוּ הָיָא
 וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיְלִיְנוּ וַיִּקְוִמוּ בִּבְקָר וַיֹּאמֶר שְׁלַחְנִי
 לְאֲדֹנָי: (נו) וַיֹּאמֶר אָחִיָּה וְאִמָּה תֵּשֶׁב תַּנְעֵב אֶתְנוּ יָמִים
 או עָשׂוֹר אַחַר תֵּלֶךְ: (נו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִם אֶל־תִּתְּרוּ
 אֹתִי וַיְהִי הַצְּלִיחַ דְּרַכִּי שְׁלַחְנִי וְאֶלְכָה לְאֲדֹנָי: (נז) וַיֹּאמְרוּ
 נִקְרָא לַנְּעִבָה וְנִשְׂאֵלָה אֶת־פִּיהָ: (נח) וַיִּקְרְאוּ לְדִבְקָה
 וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הִתְלַכִּי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה וְתֹאמֶר אֵלָיו:
 (נט) וַיִּשְׁלַחוּ אֶת־דִּבְקָה אֶחָתָם וְאֶת־מִנְקַתָּהּ וְאֶת־עֶבֶד

הנערה קרי לנערה קרי

Bethuel kevesebb részt vesz Rivkáh férjhezadásában mint
 Lábán az ő fia (I. 54. és 55. v.) mert a Polygamia természet-
 ében van, hogy az atya oszlott érdekei ellenében a' bátya
 őrizte és képviselte húga jogait 's igényeit. (I. tov. 34. f. 25.
 v. és II. Sam. 13. f. 22. v.). — (51) a' mint דבר יהוה (51) —
 monda Jehova — a' mint az esetek kapcsolatából világos
 lett. — (53) A' keletiek szokásai a' házasságkötésben még
 maiglan is nagyobb részint olyanok a' mint itt festetnek.
 Persiában még most is egy hű szolganak foglalatossága
 urának fia számára illő nőt keresni. Ha föltaláltatott, a' fiatal

mat, mellyen járok. — (43) Imhol állok a' vizforráson, legyen tehát, hogy azon hajadon, a' melly ki jő meríteni, és azt mondom neki: ugyan adj nekem egy kis vizet innom. — (44) Ez pedig nekem azt mondandja: te is igyál, és a' te tevéidnek is meritek; az a' nő mellyet rendelé Jehova uram fijának. — (45) Még nem végeztem vala beszédemet szivemben, a' mint íme Rivkah kijön és vödre a' vállán 's leméne a' forrásra 's merite, mondék tehát neki: Ugyan adj innom. — (46) És sietve leereszté vöd-rét magáról és monda: igyál, sőt még tevéid is megita-tom; és ivám, 's a' tevéket is megitatá. — (47) És kér-dém tőle 's mondék: ki leánya vagy? És monda: Bethuel-nek Náchor fiának leánya vagyok, kit szült neki Milkah. Te-vém tehát a' függőt orrára és a' karpereczeket kezére. — (48) És meghajtam magam és leborulék Jehova előtt, 's ál-dám Jehovát Ábraham uram Istenét, ki vezetett igaz uton, hogy vegyem uram testvére leányát fiának. — (49) Most te-hát ha kegyesen 's őszintén akartok cselekedni urammal, je-lentsétek ki nekem, és ha nem, mondjátok meg nekem, hogy fordulhassak vagy jobbra vagy balra. — (50) És felele

az atyának Lábán utáni említése gyanús vala az újabbak előtt és Michaelis, Ilgen és mások a' következő többes ellenére is Interpolatióznak nézték, minthogy felj. 28. versből Bethuelt megholtanak hitték. Azonban az, hogy Rivkah a' 28. v. „anya házába“ szalad, az atya életét még kérdőbe nem hoz, minthogy a' leány, mint illik, a' nőlakba és nem a' férfiakhoz mehet. Szintolly kevésbé győzhet meg minket az, hogy

דרכי אשר אנכי הלך עליה: (מג) הנה אנכי נצב על
 עין המים ויהי העלמה היצאת לשאב ואמרתי אליה
 השקיני נא מעט מים מבדך: (מד) ואמרה אלי גם אתה
 שתה וגם לגמליך אשאב תוא האשה אשר הכיח יהיה
 לבן אדני: (מה) אני טרם אכלה לדבר אל לבי והנה
 רבקה יצאת וכדה על שכמה ותדר העינה ותשאב ואמר
 אליה השקיני נא: (מו) ותמחר ותורד בדה מעליה ותאמר
 שתה וגם גמליך אשקה ואשת וגם הגמלים השקתה:
 (מז) ואשאב אתה ואמר בתמי את ותאמר בת בתואל
 בן נחר אשר ילדה לו מלכה ואשם הגוים על אפה
 והצמידים עלידיה: (מח) ואקד ואשתחות ליהוה ואבדך
 את יהוה אלהי אדני אברתם אשר הנחני בדרך אמת
 לקחת את בת אתי אדני לבנו: (מט) ועתה אס ישכם
 עשום חסד ואמת את אדני הנדו לי ואס לא הנדו לי
 ואפנה על ימין או על שמאל: (נ) ויען לבן ובתואל

azután pedig egyszeribe el akar távozni, ha a' felelet taga-
 dólág esnék ki, a' hasonlatosság világos. — (43) Feljebb a'
 közönséges נערה leány szóval élt, itt pedig az illendőbb
 kitévelt עלמה hajadon-t használja. (Bohlen). — (49) חסד
 ואמת. Az első kérése teljesítésére megkívántató jóakaratot,
 a' másik az a' nélküli őszinte feleletet illeti. — (50) Bethuelnek

megmossa. — (33) És enni valót tön elébe, de ő azt mondá: nem eszem, míg el nem mondom beszélni valómat; és szóla: mondd el: — (34) Monda tehát: én Ábraham szolgálja vagyok. — (35) Jehova pedig megáldotta uramat igen igen, hogy nagy lett, és ada neki juhokat és barmot, ezüstöt és aranyat, szolgálakat és szolgálókat, tevéket és szamarakat. — (36) Azonban Szárah, uram neje, szült neki vénségében fiút, 's annak adta mindenét, a' mije vagyon. — (37) És megesketett engem uram, mondván; ne végy fiamnak nőt Kanaán leányi közül, kinek földén lakom. — (38) Hanem atyám házához menj és családomhoz, és végy nőt fiamnak. — (39) És mondék uramnak: talán nem akar a' nő követni engem. — (40) És szóla ő hozzám: Jehova, ki előtt jártam, ő küldendi angyalát veled és sikeritendi utadat, hogy vehess nőt fiamnak családomból, atyám házából. — (41) Akkor kitisztulsz esküm alól, ha elmenendesz családomhoz, 's ha nem adják neked, ment vagy eskümtől. — (42) Eljutván tehát ma a' forrásra, mondék: Jehova Ábraham uramnak Istene, ha sikeríteni akarod uta-

sem savát megizlelni, sem szőnyegét megosztani nem akarja míg kérelmét meg nem adta. Egy illymódon intézet kérelmet, ha csak némüleg okszerű, az Afghán, becsületről fogalma szerint meg nem tagadhat. Elézer beszédének berekesztése (40. v.) és Lában és Bethuel felelete (50 és 51. v.) mutatják, hogy itt hasonló szokás szolgál alapúl; mert midőn előbb vendégszeretőkhez folyamodik,

לֹא־אֵכֶל וַיֹּאמֶר לֹא אֵכֶל עַד אִסְדַּבְרֹתַי דְּבָרַי וַיֹּאמֶר דְּבָרִי
 (לד) וַיֹּאמֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אָנֹכִי: (לכ) וַיְהִיָּה בֵּרֶךְ אֶת־
 אֲדֹנָי מְאֹד וַיִּגְדַּל וַיִּתֵּן־לּוֹ צֹאן וּבָקָר וַיִּכְסֶּה וַיִּזְהַב וַעֲבָדָם
 וּשְׂפָחַת וּנְמָלִים וַחֲמֻרִים: (לו) וַתֵּלֶד שָׂרָה אִשְׁת׃ אֲדֹנָי
 בֶן לְאֲדֹנָי אַחֲרָי וַקָּנְתָהּ לּוֹ אֶת־כָּל־אֲשֵׁר־לּוֹ:
 (לז) וַיִּשְׁבַּעֵנִי אֲדֹנָי לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לְבְנֵי מִבְּנוֹת
 הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יֹשֵׁב בְּאֶרֶצוֹ: (לח) אִם־לֹא אֶל־בֵּית־
 אָבִי תֵלֶד וְאֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְלִקְחַתְּ אִשָּׁה לְבְנֵי: (לט) וַאֲמַר
 אֶל־אֲדֹנָי אֵלָי לֹא־תֵלֶד הָאִשָּׁה אַחֲרָי: (מ) וַיֹּאמֶר אֵלָי
 יְהִיָּה אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו יִשְׁלַח מַלְאָכָו אַתָּד וְהִצַּלְתִּי
 דְּרַכָּבָד וְלִקְחַתְּ אִשָּׁה לְבְנֵי מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית אָבִי:
 (מא) אִזּוֹ תִנָּקֶה מֵאֲלֹתַי כִּי תָבוֹא אֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם־לֹא
 יִתְּנוּ לָךְ וְהִנִּיתְ נָקִי מֵאֲלֹתַי: (מב) וַאֲבֵא תִיּוֹם אֶל־הָעֵין
 וַאֲמַר יְתוּבָה אֱלֹהֵי אֲדֹנָי אַבְרָהָם אִם־יִשְׁדָּנָא מִצַּלְתִּי

olvasa, és akkor más subjectum nem jön közbe. — (35) Ellé-
 zer bánásmódjának világos megértésére, mond Philippsohn,
 az, a' mint tudva van Jiszraeiból eredő Afghank' egy szokását
 idézzük; mellyet ők nun a rante e-nek neveznek, és a' melly
 Frasertől hosszasan iratik le. Ha az ember az Afghantól
 valamit meg akar nyerni, előtte meg kell jelenni, és magát
 vendégének jelenteni, de egyszer'smind megjegyezni: h o g y

(25) 'S monda neki: mind szalma, mind takarmány sok nálunk, 's hálásra is van hely, — (26) 'S meghajtá magát a' férfi és leborult Jehova előtt. — (27) És monda: áldott legyen Jehova, Ábraham uram Istene, ki nem vonta meg kegyelmét és hűségét uramtól, mert ez utban uram testvérei házához vezetett Jehova. — (28) És futa a' hajadon és jelenté anyja házában e' dolgokat. — (29) Rivkának pedig fivére vala, kinek neve Lábán, és el-futa Lábán a' férfihoz oda ki a' forráshoz. — (30) Lón pedig ez, miután látá az orrfüggöt és a' karpereczeket nővére kezén 's miután meghallotta nővére beszédét, mondván: így szólott hozzám a' férfi, elméne ahoz a' férfihoz és ime ez áll vala a' tevék mellett a' forrásnál. — (31) És monda: jer be Jehovának áldotta; minek állnál kint, holott én takarítottam a' házat és hely van a' tevéknek. — (32) Beméne tehát a' férfi a' házba, ő pedig lenyergelé a' tevéket, 's ada szalmát és takarmányt a' tevéknek és vizet hogy az lábait és a' vele lévő emberek lábait

névmással kitett személy, ha ez annakutána raggal is fejeztetik ki, a' mondásnak különös hathatóságot kölcsönöz (l. E-zék, 33. f. 17. v. Jes. 45. f. 12. v.) — (32) וַיִּפְתָּח *ő pedig lenyergelé, Labanra vitetik, a' héber nyelv azon sajátosságánál fogva, melly szerint, a' homályt nem kerülve a' subjectum, ha egyszer neveztetett, bár következék azután más subjectummal bíró mondás, a' következőben elhallgattatik. (l. tov. 37. f. 28. v.) A' Vulgata e' sajátosságra nem figyelve, a' mondást oda igazítja, hogy וַיִּבְנֵא helyett וַיִּבְנֵא és behozá-t*

(כ) ותאמר אליו גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום
 ללון: (כו) ויקד האיש וישתחו ליהוה: רביעי (כז) ויאמר
 ברוך יהוה אלהי אדני אברהם אשר לא עזב חסדו
 ואמתו מעם אדני אנכי בדרך נתני יתוה בית אתי אדני:
 (כח) ותרוץ הנער ותגד לבית אמה בדברים האלה:
 (כט) ולרבקה את ושמו לבן וירץ לבן אל האיש החוצה
 אל העין: (ל) ויהי ופראת את הנזם ואת הצמדים על-
 ידי אחתו ומשמעו את דברי רבקה אחתו לאמר כח
 דבר אלי האיש ויבא אל האיש והנה עמד על הגמלים
 על העין: (לא) ויאמר בוא ברוך יהוה למה תעמד בחוץ
 ואנכי פניתי תפית ומקום לגמלים: (לב) ויבא האיש
 תפיתה ויפתח הגמלים ויתן תבן ומספוא לגמלים ומים
 לרתץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו: (לג) וישם לפניו

הנערה קרי וישם קרי

viselt ékszer. — (25) מספוא takarmány, A' Septuagintá-
 nak van χοιτάσματα ve gy es füvek; Szénát nem használ-
 nak 's nem csinálnak keleten. — (26) ויקד E' szó, melly
 fejtetővel rokon, főhajtással bókolatot jelent, midőn
 a' test felső részének előnyújtott kezekkel való olly
 mély meghajtása, hogy a' homlok a' földet érinti vagy szin-
 te földre borulás. ת"כ קידה על אפיס שנא' ותקד בת שבע אפיס ארנה כריעה
 על זרכיס שנא' מכרוע על זרכיו השתחוה זו פשוט ידים ורגלים שנא' הבא
 A' אנכי (27) — כבא אני ואמך ואמך להשתחות לך ארנה (זרכות ל"ד ט"ז)

jének fia volt, született, és vödre a' vállán. — (16) A' hajadon pedig felette szép termetű vala, szüz és férfi még nem ösmerte őt és leméne a' forrásra és megtölté vödret és följöve. — (17) Elébe futa tehát a' szolga és monda: ugyan adnál innom egy kis vizet vödredből. — (18) És ez monda: igyál uram, és sietve leereszté vödret kezére 's ada neki innia. — (19) A' mint pedig eleget adott neki innia, monda: tevéidnek is meritek, míg eleget ittak. — (20) És sietve kiüríté vödret a' váluba, és ismét elfuta a' kutra meríteni és merite minden tevéinek. — (21) A' férfi pedig csak bámula reá, hallgatván, hogy tudja meg, ha Jehova sikerítendi utját vagy nem. — (22) És lön a' mint eleget ittak a' tevék, vön a' férfi arany orrfüggőt fél sekél nehézségűt és két karpereczet karjaira tiz arany nehézségűt. — (23) És monda: kinek leánya vagy? ugyan mond meg: van-e atyád házában hálásra való helyünk? — (24) 'S ez monda neki: Bethuelnek, Milkáh fiának, kit Náchornak szült, leánya vagyok. —

καὶ ἐπότισεν αὐτὸν εἰς ἐπαύσατο πίνων 's ada neki innia míg megszűnt. — (22) נֹם Nem csak orr de fülfüggőt is jelent, csakhogy itt az elsőt mondja, és a' Septuaginta fordítása ἐνώτια fülfüggők helytelen, minthogy tovább 47. v. nyilván kijelentetik, hogy itt orrfüggőt kell érteni. A' keleti nők még máiglan viselnek egy, többé vagy kevésbbé becses anyagú gyűrűt az orr kilikasztott válaszfalában. בקע I. felj. 23. f. 16. v. — צמרים karpereczek az alkar-, más az אצעררה a' fölkaron (I. 2. Sam. 1. f. 10. v.) és a' lábbokán

אֶתִּי אֲבָרְתֶם וּבָרָה עַל־שִׁכְמָהּ: (טז) וְהִנֵּעַר טַבַּת מְרָאָהּ
 מְאֹד בְּתוֹלָה וְאִישׁ לֹא יִדְעָה וְתָרַד חֲעִינָה וְתִמְלֵא כְּרָה
 וְתַעַל: (יז) בִּירֵץ תַּעֲבֹד לְקִרְאָתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְּמִיאִינִי נָא מְעַט־
 מַיִם מִבְּקָרְךָ: (יח) וְתֹאמֶר שְׂתֵה אֲדֹנָי וְתִמְחַד וְתָרַד כְּרָה
 עַל־יְדָהּ וְתִשְׁקָהּ: (יט) וְתִכַּל לְהִשְׁקָתָהּ וְתֹאמֶר גַּם לְגַמְלֵיךָ
 אֲשָׂאב עַד אִם־כָּלוּ לְשֵׁתֶיךָ: (כ) וְתִמְחַד וְתַעַר כְּרָה אֶל־
 תִּשְׁקָתָהּ וְתִרְץ עוֹד אֶל־תְּבַאֵר לְשָׂאב וְתִשָּׂאב לְכָל־גַּמְלָיו:
 (כא) וְהָאִישׁ מִשְׁתַּאֲחָה לָּהּ מִחֲרִישׁ לְדַעַת הַהֲזָלִיחַ יְהוָה
 בְּרַכּוֹ אִם־לֹא: (כב) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלוּ הַגְּמֵלִים לְשֵׁתוֹתָהּ
 וַיִּקַּח הָאִישׁ גִּזְם וְהֵב בְּקַע מִשְׁקָלוֹ וַיִּשְׁגַּע צְמִידִים עַל־
 יָדֶיהָ עֶשְׂרֵה וְהֵב מִשְׁקָלָם: (כג) וַיֹּאמֶר בְּתַמִּי אֵת הַגִּידִי
 נָא לִי הַיֵּשׁ בֵּית־אֲבִיךָ מְקוֹם לָנוּ לָלֶיֶן: (כד) וְתֹאמֶר אֵלָיו
 בְּתִּבְתּוֹאֵל אָנֹכִי בֶן־מִלְכָּה אֲשֶׁר יִלְדָה לְנַחֲוֹר:

והנערה קרי

ritkán történtek a' kútnál az eljegyzések (l. Exod. 2. f. 19. v.)
 — (16) בתולה ואיש לא ידעה (16) szűz, kit férfi még nem
 ösmert. Minthogy בתולה a' mint Joel 1. f. 8. versből ki-
 tetszik, nem rég férjhez ment menyecskéről is mondathatik,
 a' bővebb magyarázat már csak annál fogva is nem lehet
 fölösleges; de különben is, mint az Aben Esra helyesen
 jegyzi meg, a' külső hajadonság nem biztos jele még a' tisz-
 táságnak" שיחנן שחיה הנערה בתולה ויסכב עמה איש נס תהר וחין ראוי
 A' Septuaginta e' két — לנלות דבר ערום —
 szót az előbbi vershez ragasztja, mely szerint így hangzik:

mondván: ivadékodnak adandom e' hont, ő küldendi angyalát előtted 's onnan végy fiannak nőt. — (8) Hanem ha nem akarna követni a' hölgy téged, akkor ment vagy ezen eskütől; csak hogy fiamat oda vissza ne térítsd. — (9) Tevé tehát a' szolgálta kezét urának Ábrahannak tompora alá 's megesküvék neki e' dolog felől. — (10) És vön a' szolgálta tiz tevét urának tevéi közül és elindula, és urának mindenféle javai kezében és elindula 's méne Aram Naharaimba, Náchor városába. — (11) És letérdepelté a' tevéket a' városon kívül a' vizkútnál estvéli időkor a' merítő leányok kijövetelekor. — (12) És monda: Jehova, uram Ábraham Istene, ugyan kerítsd előmbé ma és tégy kegyelmet urammal Ábrahammal. — (13) Imhol a' vízforrásnál állok, e' város népének leányi pedig kijönnek vizet meríteni. — (14) És leend hogy a' leány, kinek ha mondom: ugyan hajtsd meg vedredet hogy igyam, ő azt mondandja: igyál, de tevéid is megítatom; azt rendelted Jiczchak szolgáltnak és abban fogom megösmerni, hogy kegyelmet tettél urammal. — (15) És lön, hogy ő nem végezte vala még beszédét és ime Rivkah ki jön, a' ki Bethuelnek, ki Milkánek, Nachor Ábraham testvére nő-

ים נהרים a' folyampár közü Aramaea a' Tigris és Euphrát melléki tartományok, mellyet a' görögök Mezopotamiának neveznek. עיר נחור Náchor városa. חרון Charon (l. felj. 11. f. 13. v.). — (11) A' vízmerítés keleten régenten, mint még most is, bizonyos időben történt. A' kutak a' társas vigalmak és kedvtöltések helyei voltak, és nem

נִשְׁבַּע־לִי לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח
 מִלְאָכָו לְפָנֶיךָ וְלִקְחָתָּ אִשָּׁה לְבָנִי מֵשָׁם: (ח) וְאִם־לֹא
 תֵאבְדָה הָאִשָּׁה לְלֶכֶת אַחֲרַי וְנָקִיתָ מִשְׁבַּעְתִּי וְאֵת בֶּן
 אֶת־בְּנֵי לֹא תִשָּׁב שְׁמָה: (ט) וַיִּשָּׂם הָעֶבֶד אֶת־יָדוֹ תַּחַת
 יְרֵךְ אֲבִרְתָּם אֲדָנָיו וַיִּשְׁבַּע לוֹ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה: שְׁלִישִׁי
 (י) וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גַמְלִים מִגְּמַלֵּי אֲדָנָיו וַיִּלְךָ וְכָל־
 טוֹב אֲדָנָיו בִּידוֹ וַיִּקַּם וַיִּלְךָ אֶל־אֲרָם גַּהֲרִים אֶל־עִיר נְחוּר:
 (יא) וַיִּבְרָךְ הַגְּמָלִים מִחוּץ לְעִיר אֶל־בְּאֵר הַמַּיִם לַעַת
 עָרֵב לַעַת צֵאת הַשָּׂאֵבֶת: (יב) וַיֹּאמְרוּ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדָנָי
 אֲבָרְהָם הִקְרַת־נָא לְפָנַי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה־חֶסֶד עִם אֲדָנָי
 אֲבָרְהָם: (יג) הִנֵּה אֲנֹכִי נֹצֵב עַל־עֵין הַמַּיִם וּבְנוֹת אֲנָשֵׁי
 הָעִיר יֹצְאוֹת לְשָׂאֵב מַיִם: (יד) וְהִנֵּה הַנְּעֻרָה אֲשֶׁר אָמַר
 אֵלַיָּה חֲטִי־נָא כִּדָּךְ וְאִשְׁתָּהּ וְאָמַרְתָּ שְׂתָהּ וְגַם־גְּמַלֶּיךָ
 אֲשַׁקָּה אֶתָּה הַכַּחֲתָ לַעֲבָדֶךָ לִיצְחָק וּבְתָ אִדַּע כִּי־עֲשִׂיתָ
 חֶסֶד עִם־אֲדָנָי: (טו) וַיְהִי־הוּא מֶרֶם בָּלָה לְדַבֵּר וְהִנֵּה
 רַבֵּקָה יֹצְאָה אֲשֶׁר יִלְדָה לְבְתוּאֵל בֶּן־מִלְכָּה אִשְׁתֵּי נְחוּר

הנערה קרי

mény és nem jóslat, mert hisz a' következő versben még le-
 hetségesnek veszi a' nő magavonogatását. — (10) כל szóc-
 ka gyakran nagy terjedelmű sokaságot jelentő, 's épen nem
 annyi, mint minden', mint például tov. 41. ſ 57. v. — ארם

Száráht az ő nejét Machpélah mezejének barlangjában Mamre előtt; az Chebron Kanaán földjén. — (20) És megállítatott a' mező és a' benne lévő barlang Ábrahamnak temető birtokul Chéth fiaitól.

XXIV. (1) Ábraham pedig vén vala és koros és Jehova megáldotta vala Ábrahamot mindenekben. — (2) 'S szóla Ábraham háza legvénebb szolgája, minden holmijára való felügyelőhez: Ugyan tedd kezéd tomporom alá. — (3) És megeskettek Jehova az ég és föld Istenére, hogy nem veendesz fiannak nőt Kanaán leányi közül, kik között lakom. — (4) Hanem hogy honomba, születés helyembe menendesz, és veszesz nőt Jiczchak fiannak. — (5) Monda pedig neki a' szolga: de talán nem akar a' nő követni engem ezen honba; visszatéritsem e' fiad a' honba; a' honnan kijöttél. — (6) 'S monda neki Ábraham: Ovakodjál hogy vissza ne térítsd fiamat oda. — (7) Jehova a' meny Istene, a' ki kihozott atyám házából, szülőföldemről és ki szólott hozzám 's megesküdt nekem,

zerre fia megházasítását bízni jónak találta, e' két pontra megeskette. (2) ירכי — שים Ugyan tedd kezéd tomporom alá. E' mondás még egyszer kerül elő az eskünél akkor szokott szertartások között (l. 47. f. 29. v.) A' Talmudisták, most csaknem egyhangulag jóváhagyott véleménye szerint eúphemismus a' héber nemzet legszentebb szertartása, a' körülmetélésre való fogadásnak. Az araboknál még most is a' legszentebb eskü az: „mellyet a' köntöst fölelve és a' szeméremvesszót megragadva teszik.“ (Descript. de l'Égypte Paris 1809, p. 589). — (7) וְהָאֵלֹהִים אֱלֹהֵי אֲבֹתָא Ő küldend 'stb. Ez re-

אֶשְׁתּוֹ אֶל־מַעֲרֹת שְׂדֵה הַמִּכְפֵּלָה עַל־פְּנֵי מִמְרָא הַיָּם
 חִבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: (כ) וַיִּקַּם הַשָּׂדֵה וְהַמַּעֲרָה אֲשֶׁר־בּוֹ

לְאַבְרָהָם לְאַחֹת־קַבֵּר מֵאֵת בְּנֵי־חֵת: ס

כד (6) וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַיָּמִים וַיִּתְּנָה בְרָךְ אֶת־אַבְרָהָם

בְּכָל: (ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־עַבְדּוֹ זָקֵן בֵּיתוֹ

הַמִּשְׁלַל בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ שֵׁים־נָא יְדָךְ תַּחַת יָרְכִי: (ג) וְאִשְׁבִּיעֶךָ

בַּיהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֵלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה

לְבָנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ: (ד) כִּי אֶל־

אֶרֶצִי וְאֶל־מִוְלַדְתִּי תֵלֵךְ וְלִקְחַתָּ אִשָּׁה לְבָנִי לַיִצְחָק:

(ה) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד אוֹלֵי לֹא־תֵאבְדֵה הָאִשָּׁה לְלִבְתָּ

אֲחֵרִי אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת הַחֶשֶׁב אָשִׁיב אֶת־בְּנֶךָ אֶל־הָאָרֶץ

אֲשֶׁר־יִצְאָתָּ מִשָּׁם: (ו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם הַשְּׁמַר לְךָ

פֶּן־תָּשִׁיב אֶת־בְּנִי שָׁמָּה: (ז) יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר

לָקַחְנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאֶרֶץ מִוְלַדְתִּי וְאֲשֶׁר דִּבֶּר־לִי וְאֲשֶׁר

finom ezüst a' mérték szerint elkelték. A' Sekel mint súlynak még kevésbé nyomó alosztályai is voltak: בקע fél Sekel (l. Exod. 28. f. 26. v.) és a' גרה annak huszad része. Száz Sekel tett מנה-t és három ezer a' ככר-t.

XXIV. (1) E' fejezet tartalma Ábrahámnak mintegy végintézte. E' szerint családjának eltiltatik: 1-ör a' visszatéres azon tartományba a' honnan kibujdosott. 2-ör a' Kanaánitákkal való egybekelés. A' mint tehát szolgájára Elié-

Efron a' Chiti Ábrahannak Cheth fiainak hallatára, mindeneknek, kik a' város kapujiba bemenének, mondván: — (11) Nem, uram! hallgass meg engem: a' mezőt adom neked, valamint a' benne lévő barlangat is tenéked adom, népem fiainak szemei előtt neked adom, temesd el halottad. — (12) Meghajtá tehát magát Ábraham a' föld népének színe előtt. — (13) És szóla Efronhoz e' hon népe hallatára, mondván: Ugyan ha meghallgatnál engem! megadom a' mező árát, vedd el tőlem 's eltemetem halottamat oda. — (14) És felele Efron Ábrahannak mondván nekie: — (15) Uram, hallgass meg engem: egy négyszáz sekel ezüstet érő telek köztem és közötted mi-csoda? Csak temesd el tehát halottad. — (16) Ábraham pedig Efront megérté, és megméré Ábraham Efronnak az ezüstöt, mellyet Cheth fiainak hallatára kimondott, négyszáz, kalmárnál keletben lévő sekel ezüstöt. — (17) Így lön Efronnak Mamré előtti Machpéláiban lévő mezeje. A' mező a' benne lévő barlanggal és minden a' mezőben lévő fa, annak minden határiban körös-körül. — (18) Ábrahannak birtokul Cheth fiainak láttára minden a' kapun bemenők színe előtt. — (19) Azután eltemeté Ábraham

talán igen is fölemelt árát. — (16) A' mint e' versből, Jerem. 32 f. 10. v. és Hiob 28. f. 15. v. világos, a' Sekel nem valami bizonyos vert pénz-nem vala, hanem megmért ezüst mennyiség. Minthogy pedig az ezüstről nem csupán a' mennyiség hanem a' minőségnek is számba kell vétetni, a' finom ezüst darabok azért a' kalmároktól megbélyegeztettek és akkor mint

חַת וַיַּעַן עֶפְרוֹן חַתִּי אֶת־אַבְרָהָם בְּאוֹנֵי בְנֵי־חַת לְכָל
 בְּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ לֵאמֹר: (א) לֹא־אֲדֹנָי שָׁמְעֵנִי הַשְּׂדֵה
 נַתַּתִּי לָךְ וְהַמְעַרְתָּ אֲשֶׁר־בּוֹ לָךְ נַתַּתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי
 נַתַּתִּיהָ לָךְ קָבֵר מִתְּךָ: (ב) וַיִּשְׁתַּחֲוֶה אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם־
 הָאָרֶץ: (ג) וַיְדַבֵּר אֶל־עֶפְרוֹן בְּאוֹנֵי עַם־הָאָרֶץ לֵאמֹר אֵךְ
 אִם־אַתָּה לֹו שָׁמְעֵנִי נַתַּתִּי כֶּסֶף הַשְּׂדֵה קַח מִמֶּנִּי וְאַקְבְּרָהּ
 אֶת־מֹתִי שָׁמָּה: (ד) וַיַּעַן עֶפְרוֹן אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לֹו:
 (טו) אֲדֹנָי שָׁמְעֵנִי אָרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ
 מִחֵתוּא וְאֶת־מִתְךָ קָבֵר: (טז) וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן
 וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאוֹנֵי בְנֵי־
 חַת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֵבֶר לִסְחָד: שֵׁנִי (ז) וַיִּקְסוּ
 שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמְּכַפְלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מִמְרָא הַשְּׂדֵה
 וְהַמְעַרְתָּ אֲשֶׁר־בּוֹ וְכָל־הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשְּׂדֵה אֲשֶׁר בְּכָל־
 גְּבֻלוֹ סָבִיב: (ח) לְאַבְרָהָם לְמַקְנֵה לְעֵינֵי בְנֵי־חַת כָּל־
 בְּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ: (ט) וְאַחֲרֵי־כֵן קָבֵר אַבְרָהָם אֶת־שָׂרָה

nok is a' várkapuk előtt ültek törvényt. — Itt a' keleti szo-
 kások és udvariasságok jelleme híven festetik. A' keleti nem
 átalja a' legönzöb szándékat a' leghatártalanabb készség
 színe alá rejteti. Épen e' szellemben beszél itt Efron, ki e-
 gyenesen nem szólhatván, mert azt neki az udvariasság til-
 totta, a' legfinomabb fordulattal tudatja Ábrahammal a' telek

Kirjath Árbában, az Chebron Kansán földében, és eljőve Ábraham, hogy Száraht gyászolná és siratná. — (3) És fölkele Ábraham az ő halottja elől 's szóla Chéth fiaikhoz, mondván: — (4) Idegen 's ideigleni lakos vagyok köztetek, adjatok nekem temető birtokot nálatok, hogy temessem el halottamat előlem. — (5) Felelének pedig Chéth fiai Ábrahamnak, mondván nekie: — (6) Hallgass meg minket, uram: isteni fejedelem vagy te köztünk, temetőink legválogatottabbjában temesd el halottad, senki közülünk temetőjét meg nem vonandja tőled halottad eltemetésére. — (7) És fölkele Ábraham 's meghajtá magát a' föld népe, Cheth fiai előtt. — (8) És beszéle velök mondván: ha akaratokban van, hogy eltemessem halottamat előlem; hallgassatok meg engem 's esedezetek érettem Efron Czóchár fia előtt: — (9) Hogy adja nekem Machpéláh nevű barlangját, melly övé, melly mezeje szélén van, teljes áron adja nekem azt, köztetek temető birtokul. — (10) Efron pedig Chét fiai között ül vala, felele tehát

tak, különben lefelé mélyen 's lépcsőkkel ellátva, a' rendszeren ívezett boltozat födele oszlopok által támasztaték. A' bolt oldalában 6—7 láb mélységű fülkékben a' holt teste letéteték. מערת המכפלה a' Septuaginta szerint τὸ σπήλαιον τὸ δειπλοῦν két nyílású, két rétű barlang. A' Septuag. mint minden régi magyarázók המכפלה szót כפל kettős-ből származott melléknévnek vevé. Azonban a' 19 versből, hol a' mező is מכפלה-vai jelentetik, világos, hogy tulajdonév. — (10) באי שער עירו לכל mindneknek, kik a' város kapujába bemenének ÷ a' közgyülekezetbe. A' Germa-

ארבע הוא חברון בארץ פנען ויבא אברהם לספר לשרה
 ולבִּכְתָּהּ: (ג) ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל־בני־
 חת לאמר: (ד) גִּרְוֹתוֹשֵׁב אֲנִי עִמָּכֶם הֲנוּ לִי אֲחֹתֵי
 קִבְר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מִתִּי מִלְפָּנֶי: (ה) ויענו בני־חת את
 אברהם לאמר לו: (ו) שִׁמְעֵנו וְאֲדַנִּי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה
 בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחָר קִבְרֵינוּ קִבֵּר אֶת־מֵתְךָ אִישׁ מִמֵּנוּ אֶת־
 קִבְרוֹ לֹא־יִכְלֶה מִמָּךְ מִקִּבְר מֵתְךָ: (ז) ויקם אברהם
 וישתחו לעַס־הָאָרֶץ לְבִנְי־חַת: (ח) וידבר אתם לאמר
 אִם־יֵישׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לְקַבֵּר אֶת־מֵתִי מִלְפָּנֶי שִׁמְעוּנִי
 וּפְגַעוּ־לִי בְּעַפְרוֹן בֶּן־צֹחַר: (ט) ויתן־לי אֶת־מַעְרַת
 הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ אֲשֶׁר בְּקֶצֶת שְׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה
 לִי בְּתוֹכְכֶם לְאֲחֹת־קִבְר: (י) וַעֲפְרוֹן יָשָׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־

כ' ועירא

גר תושב = גר ותושב (4) — Chebron (l. felj. 13. f. 18. v.). —
 — (5) לאמר לו. A' szócska e' füzetben teljesen szokatlan.
 Hitzig (Begriffe der Kritik S. 140) לו helyett a' következő vers-
 hez olvassa e'kint לו. A' Septuaginta itt ארני לא t olvasott
 μη κούε nem uram. — (6) ארני uram, urunk helyett mint
 a' francziában a' monsieur. — (9) Palaestinában, kivált déli
 részében tömérdek barlangok találtattak, mellyek a' régi
 időkben általában, később egész nemzeteknek (Trogloditák)
 lakásul szolgáltak, még később pedig temetőknek használ-
 tattak, sőt természetes barlangok híjján újak is vágattak ki.
 E' barlangok elintézése és kiterjedte a' körülmények szerint
 különbözők valának. — A' hegy oldalában vizirányosan ásat-

— (19) Arra Ábraham Inasihoz visszatérvén, elindulának és elmenének együtt Beer-Sebába és lakozék Ábraham Beer-Sebában. — (20) És lön e' történetek után, jelenteték Ábrahamnak, mondván: Ime Milka is szült gyermekeket Náchor testvérednek. — (21) Uctz elsőszülöttjét, Buzt fivérét és Kemuelt Arám atyját. — (22) És Keszedet, Chazót, Pildast, Jidlafot és Bethuél. — (23) Bethuél pedig nemzé Rivkáht. E' nyolczat szülé Milkah Náchor, Ábraham fivérének. — (24) És ágyasa, kinek neve Reuma, ez is szülé Tebachot, Gáchamot, Thachast és Maacháht.

XXIII. (1) Vala pedig Szárah élete száz huszonhét év; ezek Szárah életének évei. — (2) 'S meghala Szárah

egyszerre Chebrónban van. — Azonfölül az időköz is nagy, mert az előbbi fejezetben Jiczhak még gyermeknek mondatik, és itt a' mint Szárah korának meghatározásából következtethetjük már harminczhét éves. Azonban e' szökés oka igen világos. Az előbbi fejezetben ugyan is elbeszélte Ábraham vallásos hős tetteivel élete történetei, a' mennyiben a' sz. írásba tartoznak, befejeztettek. A' szülői háztól való elválásától fogva kísértük erkölcsinek tettek általi fejlődésében, míg az ember legbensőbb és legszentebb érzelmeinek, az atyai érzelmeknek, az isteni akaratnak való alárendelése által a' vallásos jámborság legfensőbb fokát el érte. De ezzel hivatását be is végezte és most sebes léptekkel sietünk élete utolsó perczenetéhez. שני הוי שרה ezek Szárah életének évei. A' Septuag. e' szavakat kihagyta. (2) חברון

אֶל־נַעֲרָיו וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם
בְּבְאֵר שֶׁבַע: פ מפטיר (כ) וַיְהִי אַחֲרַי הַדְּבָרִים תָּאֵלָה
וַיַּגֵּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה יִלְדָה מִלְּפָנַי גַּם־הוּא בָנִים
לְנַחֲוֹר אַחִיךָ: (כא) אֶת־עֹיֵץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בְּנוֹ אֶתְיוּ וְאֶת־
קִמּוֹאֵל אֶבְי אָרָם: (כב) וְאֶת־כְּשֵׁד וְאֶת־חִזּוֹ וְאֶת־פְּלִדָּשׁ
וְאֶת־יִדְלָף וְאֶת בְּתוּאֵל: (כג) וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־דְּבָקָה
שְׂמֵנָה אֵלָה יִלְדָה מִלְּפָנַי לְנַחֲוֹר אֶתִי אַבְרָהָם: (כד) וּפִילִגְשׁוּ
וְשִׁמְהָ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־הוּא אֶת־טִבְחָה וְאֶת־זַחַם וְאֶת־

תַּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה:

פ פ פ

כג (א) וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע
שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה: (ב) וַתָּמָת שָׂרָה בְּקָרֵית

se (קרב szónak) a' test szélső része, úgy a' díj a' tett utolsó
következete, — (20) Ezen nemzedéki Jegyzék csupán Bethuel
's ennek leánya Rivkah kedveért iktatott ide. A' nevek föl-
hordozásában föltűnő a' feljebblekkel való ellenmondás. Így
például neveztetik itt עֹיֵץ mint Nachor fia, midőn 10. f. 23. v.
Áramnak első szülöttje. Áram maga pedig 10. f. 22. v. Sem
ivadékai közé számítatik, itt meg Nachor unokája 'stb.

XXIII. (1) E' fejezetben adatik elő, hogy szerzé meg
Ábrahám családja számára a' temető-helyet Kanaánban. Nyil-
ván van itt az elbeszélésbeni szökés, mert az előbbi fe-
jezet végén láttuk még Ábrahámot Beersebában 's most

ta az égből, mondván: Ábraham! Ábraham! Ez monda: imhol vagyok. — (12) 'S monda: ne nyulj kezeddal a' gyermekhez és ne cselekedjél neki semmit, mert most tudom, hogy Istenfélő vagy és meg nem vontad tőlem egyetlen fiad. — (13) És fölemelé Ábraham szemeit, 's látá, hogy ime egy kos a' bokorban fölakadt 's oda méne Ábraham, megfogá a' kost 's áldozatul hozá fia helyett. — (14) 'S elnevezé Ábraham e' helyet: Jehova szemlélend ki, mellyről kerunkban mondatik: Jehova hegyén jelenik meg. — (15) Szólitá pedig Jehova angyala másodszor Ábrahamot az égből. — (16) És monda: ön magamra esküszöm, mond Jehova: mivel hogy ezen dolgot cselekedted, 's meg nem vontad tőlem egyetlen fiad. — (17) Megáldalak 's megszaporitom ivadékok mint az ég csillagait, és mint a' tengerparton lévő fővényt, és ivadékok öröklendi ellenei kapuit. — (18) És megáldatnak ivadékokban a' föld minden nemzetségei, azért hogy hallgattál szavamra.

serű szívvel kelle a' kétértelmű felelettel kielégítenie, hogy Isten kiválasztandja magának az áldozatot; most minthogy e' felelet örvendetes értelmében teljesedésbe ment, a' helyet e' történetről elnevezte. A' vers másik része, úgy látszik, az író szavai, ki hogy a' helyet kortársaival megösmertesse, az akkor a' nép között jártas mondával jegyzi. נגלה = נראה (35 f. 7. v.) soha nem jelent gondot viselni (mint Comáromi fordítja) hanem megjelenni (I. 12. f. 7. v. és 17. f. 1. v. 18. f. 1. v.) A' Septuaginta ὤρα szót úgy fordítja mint נראה igét ὄραθη. — (18) עקב a' tett utáni díj. Ezen értelmet onnan kölcsönözte, hogy valamint a' sark (e' saját jelenté-

מִלֶּאֱךָ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אֲבִרְהָם וְאֲבִרְהָם וַיֹּאמֶר
הַגִּנִּי: (יב) וַיֹּאמֶר אֶל־תְּשַׁלַּח יָדְךָ אֶל־הַנֶּעֱר וְאֶל־תַּעַשׂ
לִּי מֵאוֹמֶה כִּי וְעַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יִרְא אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא
חֲשַׁכְתָּ אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יְחִידֶךָ מִמֶּנִּי: (יג) וַיֵּשֶׁא אֲבִרְהָם אֶת־
עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה־אֵיל אַחֵר נֹאֲחָז בְּסִבְבֵּךְ בְּקִרְנָיו וַיִּלֶּךְ
אֲבִרְהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלְיָה פַחַת בְּנֵי:
(יד) וַיִּקְרָא אֲבִרְהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה וַיֵּרָא אֱשֶׁר
יֹאמֶר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאָה: (טו) וַיִּקְרָא מִלֶּאֱךָ יְהוָה
אֶל־אֲבִרְהָם שְׁנַיִת מִן־הַשָּׁמַיִם: (טז) וַיֹּאמֶר כִּי נִשְׁבַּעְתִּי
נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ
אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יְחִידֶךָ: (יז) כִּי־בִרְכָךְ אֲבִרְכֶכָּה וְהִרְבֵּתָ אֲרֻבָּה
אֶת־זֶרְעֶךָ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וּבְחֹל אֲשֶׁר עַל־שַׁפַּת הַיָּם
וַיִּבֶשׂ זֶרְעֶךָ אֶת שַׁעַר אֵיבָיו: (יח) וְהִתְפַּרְכּוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל
גּוֹי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי: (יט) וַיֵּשֶׁב אֲבִרְהָם

mert szintegy lehet vádló eset. (acc.) mint vocativus. — אחר
E' szónak füzetében való megértésére, nem marad egyéb
hátra mint Abarbanel igen kénszerített magyarázata; Im hol
egy kos, később fölakadt 'stb. Azonban a' régi fordí-
tók legtöbben itt אחר helyett אהר egy-et olvastak, ugy
והא דוכרא a' Sept. *κως εις* egy kos. Onkelos és Jonathan יהוה יראה (14) — Ab-
raham fiának útközben tett kérdésére, hol az áldozat? ke

zatúl ott a' hegyek egyikén, a' mellyet mondandok neked.

— (3) Fölkele azért Ábraham korán reggel, megnyergelé szamarát és vevé két inasát maga mellé és Jiczchak fiát, fát is hasogatott vala pedig az égő áldozathoz és elindula és méne a' helyre, mellyet mondott vala neki Isten.

— (4) Harmad nap Ábraham szemeit fölemelvén távolról meglátá a' helyt. — (5) És monda Ábraham inasainak: maradjatok itt a' számárral, én pedig és a' gyermek mi elmegyünk amaddig, imádkozandók 's azután visszatérünk hozzátok. — (6) Vevé tehát Ábraham az égő áldozatra való fát 's fölraká Jiczchak az ő fiára és vevé kezébe a' tüzet és a' kést és elmenének ketten együtt. — (7) Szóla pedig Jiczchak atyjához Ábrahamhoz, és monda: Atyám! monda ez: imhol vagyok fiam! És monda: ime á' tűz 's a' fa, de hol van az áldozatra való bárány. — (8) 'S monda Ábraham: Isten szemlélend ki magának égő áldozatra való bárányt, fiam, és ballagának ketten együtt. — (9) És eljutának a' helyre, mellyet mondott vala neki Isten, és építé Ábraham ottan az oltárt, fölraká a' fát, 's megkötözé Jiczchak fiát, 's fölteve őt az oltárra a' fán felül. — (10) És kinyujtá Ábraham kezét 's megragadá a' kést fia megölésére. — (11) De Isten angyala rákiál-

—
 hogy a' kopár Móriahn nem volt található. — (7) וַיֹּאמֶר אֲבִי
 és monda atya! E' megszólítás bár mi együgyü, felette
 szívreható, ha az atya helyzetét tekintetbe vesszük. — (8)
 בְּנִי fiam. E' szó helyzete a' feleletet kétértelművé teszi,

אַתָּה הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים: (ג) וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר
 וַיַּתְּכֵשׁ אֶת־חֲמֹרֹו וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי גַעְרָיו אֹתֹו וְאֵת יִצְחָק
 בְּנֹו וַיִּבְקַע עֵצִי עֲלֵהּ וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר
 לֹו הָאֱלֹהִים: (ד) בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו
 וַיִּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרְחֹק: (ה) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־גַּעְרָיו
 שְׁבוּ־לָכֶם פֶּת עִם־הַחֲמֹר וְאֲנִי וְהַזֶּעַר נֵלְכָה עַד־פֶּת
 וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוֹכָה אֵלֵיכֶם: (ו) וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֵצִי
 הָעֵלֶה וַיִּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנֹו וַיִּקַּח בְּיָדֹו אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־
 הַמֶּאֱכָלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: (ז) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם
 אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר חַנְּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ
 וְהַעֲצִים וְאִיִּה תִשָּׂה לְעֵלֶה: (ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים
 יִרְאֶה־לֹו תִשָּׂה לְעֵלֶה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: (ט) וַיָּבֹאוּ
 אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לֹו הָאֱלֹהִים וַיִּבְנֶן שָׁם אַבְרָהָם
 אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הַעֲצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנֹו וַיִּשֶׂם
 אֹתֹו עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לְעֲצִים: (י) וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־
 יָדֹו וַיִּקַּח אֶת־הַמֶּאֱכָלֶת לִשְׂחֹט אֶת־בְּנֹו: (יא) וַיִּקְרָא אֵלָיו

kell származtatnunk és e' szerint מראה יה = מראה. A' Septua-
 gintának van: $\tau\eta\nu\ \gamma\eta\nu\ \tau\eta\nu\ \upsilon\psi\eta\lambda\eta\nu$ a' magasan fekvő tar-
 tományt, mely fordításnak semmi helyes alapot nem ad-
 hatni; figyelemre méltó azonban hogy מורה -t is $\tau\eta\nu$
 $\delta\rho\upsilon\nu\ \tau\eta\nu\ \upsilon\psi\eta\lambda\eta\nu$ -nal fordítja. — (3) Fát is magával vitt, mint-

e' helyt Beersebának. minthogy ott esküdtek vala meg mind ketten. — (32) Miután tehát e' szövetséget Beersebában megszerezték, Ábimelech és Pichol, az ő hadvezére fölindulván visszatérének a' Pilistim földére. — (33) És ültete Atán fát Beersebában és imádkozék ott a' Jehova nevü örökké való Istenhez. — (34) Tartózkodott pedig Ábraham a' Pilistim földén sok ideig.

XXXII. (1) És lön ezen történetek után, Isten megkísérté Ábrahamot és szóla hozzá: Ábraham! és felele: imhol vagyok. — (2) Vedd egyetlen, szeretett fiad Jiczchakot és eredj Moriah környékére, és hozd őt égő áldo-

—
 kalom nyujtassék erkölcsi szilárdságokat nehéz megtagadás által nyilatkoztatni 's az által másoknak például szolgálni. A' Midrás azt נסה szóban, mellyet נס z a s z Ió, kitűzött jeből származtatja, érintetve találja. Azonfelül nem lehet célzás nélkül, hogy Isten szavában való bizalomnak ezen fényes példája azon hegyen történik, mellyen később — mint hogy ott a' sz. templom állott — Jisráel egész népe Isten tiszteletére gyülekezett. — (2) אה בנך אה יהודך egyetlen fiadat. Jiczchak Isten ígéleténél fogva tekintetik egyetlennek és Jismael elüzetése után valólag is az vala. A' Septuaginta ezeket meg nem fontolván, itt némű nehézséget talált 's annak következésében e' szót ἀγαπᾶσθαι szerett-el fordított. — Az Epitheták halmozása az áldozat nagyságát (I. felj. 12. f. 1. v.) és Ábrahamban azon parancsolat által gerjesztett indulatokat élénken varázsolja szemünk elébe. — מוריה Mórijah úgy neveztetett a' Jerusalemtől délkeletszakra fekvő, a' magasb Czion hegygyel híd által összekötött halom, mellyre Salamon király a' sz. egyházat építette (I. Jos. Ant. 7. 13). A' mint a' 14. versből kitetszik, e' nevezetet מוריה-ból

(כב) על־פֶּן קָרָא לַמָּקוֹם הַזֶּה בְּאֵר שֶׁבַע כִּי שְׁם נִשְׁבַּעוּ
 שְׁנֵיהֶם: (כג) וַיִּבְרְתוּ בְרִית בֵּין־אֲבִימֶלֶךְ
 וּפִיכֵל שֶׁר־צָבָאוּ וַיָּשְׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים: (כד) וַיִּסַּע
 אִשָּׁל בְּבֵּאֵר שֶׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם:
 (לה) וַיִּגַּד אֲבִרְתָּם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים: פ שְׁבִיעִי
 כב (כ) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתֵּאֱלֹהִים נֶסֶת אֶת־
 אֲבִרְתָּם וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ אֲבִרְתָּם וַיֹּאמֶר הַנְּגִי:
 (כז) וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יִחִידְךָ אֲשֶׁר־אַהַבְתָּ אֶת־
 יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמִּצְרַיִם וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל

holott a' שבע inkább hét-re mutat, a' mint valólag is
 Seetzen ama tájban még hét kutat talált. Azonban az eskü
 ki nem zárja a' hét jelentését, minthogy az magában is a'
 hét számból származik. Az eskünél t. i. hét tanura vala
 szükség, 's ezek itt a' a' bárányok. — (33) אשל Atán vagy
 Tamarik fanem, mellyet keleten Attelnek neveznek. Te-
 nyésztik és ápolják mint a' gyümölcsfákat, és akkor tetsze-
 tes magasságra nővén árnyat szolgáltatnak. Linnaeusnál
 Tamarix Orientalis nevet visel. E' fa tüskés, borsalakú, sár-
 gás barna, a' gubacsához hasonló bogtyót hord a' gallyak
 bötykein.

XXII. (1) E' fejezet Ábraham jellemének egyik legföls-
 ségesb, legmélyebben ható vonását festi. Mint élőképe Isten-
 ben való bizalomnak és tántoríthatlan hitnek, melly minden
 vallás alapja, áll itt sugárzó fényben előttünk Ábraham;
 mert valólag az Isten általi megkisértésnek nem is lehet
 egyéb czélja, mint az, hogy kitünő kedves embereinek al-

jim földéből. — (22) Lőn pedig azon időben midőn, hogy
 Abimelech és Pichol annak hadvezére Ábrahamot megszólítá,
 mondván: Isten veled, mindenben a' mit cselekszel.
 — (23) Esküdjél tehát nekem Istenre itt, hogy hamisan
 nem hánsz velem, gyermekeimmel és unokámmal; sőt
 hogy azon kegygyel, mellyel én viseltettem te irántad,
 viseltetni fogsz te is irántam és azon föld iránt, mellyben
 mulattál. — (24) És monda Ábraham: Én megesküszöm.
 — (25) És megdorgálá Ábraham Abimelecht a' vízkútért,
 mellyet erővel elfoglalának vala Abimelech szolgálai. —
 (26) És monda Abimelech: nem tudom, ki cselekedte e'
 dolgot; mert te sem jelentetted nekem, 's én sem hallot-
 tam, hanem csak ma. — (27) Vőn tehát Ábraham juhok-
 kat 's marhákat 's adá Abimelechnek és szövetséget szer-
 zének ketten. — (28) Állita pedig Ábraham hét bárányt
 külön. — (29) Szóla tehát Abimelech Ábrahamhoz: mi-
 re való a' hét juh, mellyet külön állítottál? — (30) És
 monda; E' hét juhot vedd kezemből, hogy legyen tanu-
 ságul, hogy én ástam e' kutat. — (31) Azért nevezé

vigyázniok, különben hirtelen felette nagy kárba eshetnének;
 Ábraham tehát kinek csak nem minden kincse marháiban ál-
 la, természetesen el nem hallgathatta panaszát Abimelech
 szolgálai ellen, kik egy ilyen vízvermet erőszakkal elfog-
 lalni merészlének. — (29) הנה Nem helyt jelentő ígehatáro-
 zó, a' mint Philippsohn fordításából hinnünk kell, hanem
 nőnemű személyes névmás harmadik személye. — (31) באר
 שבע Beerseba. E' név itt שבעה esk-től származtatik.

(כג) וַיְהִי בַעֲתָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ וּפִיכֹל שֶׁר־צָבָא
 אֶל אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמָּךְ בְּכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה׃
 (כד) וַעֲתָה תִשְׁבַּעָה לִּי בְּאֱלֹהִים תִּנְהַ אִם־תִּשְׁקַר לִי וּלְנִי
 וּלְנִבְדֵי בְחֹסֶד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעַם־
 הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גִּרְתָּה בָּהּ׃ (כה) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אֲשָׁבַע׃
 (כו) וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת־אַבְיִמֶלֶךְ עַל־אֲדוּת בְּאֵר הַמַּיִם
 אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אַבְיִמֶלֶךְ׃ (כז) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי
 מִי עָשִׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם
 אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בְּלִילֵי הַיּוֹם׃ (כח) וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן
 וּבָקָר וַיִּתֵּן לְאַבְיִמֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית׃ (כט) וַיִּצְבֹּב
 אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע וּכְבֻשֶׁת הַצֹּאן לְבְדָהּ׃ (ל) וַיֹּאמֶר
 אַבְיִמֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מַה־הֵנָּה שֶׁבַע כְּבֻשֶׁת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
 הִצַּבְתָּ לְבְדָהּ׃ (לא) וַיֹּאמֶר בִּי אֶת־שֶׁבַע כְּבֻשֶׁת תִּקַּח מִיָּדִי
 בְּעִבּוֹר תְּהִי־לִי לְעֵדָה בִּי חֲפְרָתִי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת׃

séges, hogy a' két házas lássák elébb egymást. — (22) Berseba pusztája és az ottani kut megemlítése igen természetesen vezetett át e' helyben történtek elbeszélésére. — (25) A' napkeleti pusztákon a' víz szűke miatt, a' kutak vagy vízvermek a' legbecsesb javak közé tartoznak. A' vízvermek, mellyekbe az eső víz egybegyűjtetik, nagy fáradtsággal és költséggel készítetnek, 's azokra, hogy mások által ne fogyasztassanak, a' sok marhával bíró gazdáknak ébren kell

raká azt — és fiát és elküldé. Ez pedig elméne és hülyonga Bér Seba pusztájában. — (15) És elfogya a' viz a' tömlőből és elveté a' gyermeket a' bokrok egyike alá. — (16) És elméne, és leüle átellenében egy iv lövésnyi távolságra; mert monda: nem láthatom a' gyermek múltát. Így üle átellenében, 's fölemelé szavát és sira. — (17) Meghallá pedig Isten a' gyermek szavát, szólítá tehát Isten Angyala Hágárt az égből és monda neki: mi lelt téged Hágár? Ne félj, mert meghallgatá Isten a' gyermek szavát, a' hol vagyon. — (18) Kelj föl és vidd el a' gyermeket és öltsd karod erősen körülötte, mert nagy nemzetséggé teszem. — (19) És megnyitá Isten szemeit, és megláta egy vizkutát, és oda méne és megtölté a' tömlőt vízzel és innia ada a' gyermeknek. — (20) 'S vala Isten a' gyermekkel, a' ki fölserdülvén, a' pusztában lakék, és lön felnövekedvén, kézives. — (21) Lakozék pedig Paran pusztájában, és vön neki anyja nőt Miczra-

÷ a' gyermek. — (19) ויפקח és megnyitá. Már Abarbanel megjegyzi, hogy a' kút meg volt, csak szemeit fordította oda Isten, Az arabok még máiglan gallyal takarják be a' kutakat, ne hogy az utazók azt észre vehessék, és vizét fogyasszák. — (20) רבה egyazonos גדל igével, a' min annyival kevésbbé kételkedhetünk, minthogy (Thren. 2. f. 22. v. Ezék. 19. f. 2. v.) רבה színt azt jelenti a' mit גדל. A' sept. e' két szót úgy olvasta רבה קשה τοσθης íves. רבה-t רבה = רבב (l. 49. f. 23. v.) ból származtatván. (21) פארן Páran (l. felj. 14. f. 6. v.) ותקח és vön neki anyja 'stb. Keleten a' házasság csak a' szülőktől határoztatik meg, 's nem is szük-

על-שכמה ואת-הילד וישלחה ותלך ותתע במדבר באר
 שבע: (ט) ויכלו המים מן-החמת ותשלך את-הילד
 תחת אתר השיחם: (טו) ותלך ותשב לָהּ מנגד הרחק
 במטחני קשת כי אמרה אל-אראה במות הילד ותשב
 מנגד ותשא את-קלה ותכך: (יז) וישמע אלהים את
 קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל הנר מן-השמים
 ויאמר לָהּ מה-לך הנר אל-תיראי כי-שמע אלהים אל-
 קול הנער באשר הוא-שם: (יח) קימי שאי את-הנער
 ותחניקי את-ידיך בו כי-לגוי גדול אשימנו: (יט) ויפקח
 אלהים את-עיניה ותרא באר מים ותלך ותמלא את-
 החמת מים ותשק את-הנער: (כ) ויהי אלהים את-הנער
 ויגדל וישב במדבר ויהי רבה קשרת: (כא) וישב במדבר
 פארן ותקח-לו אמו אשה מארץ מצרים: פ ששי

ségével lovagióknál a' nyeregre, gyaloglóknál pedig vállra és mellre keresztbe tétetik. ויהן ואת הילד és fiát, vitetik ויהן és adá igére és így, וישם על שכמה vállaira raká azt csak mellémondás, melly egyedül a' kenyérré és a' vizre vitetik vissza, mert hisz az akkor tizenhat éves Jismaelről csak nem gondolhatni, hogy őt tette volna vállaira. מדבר Bér Seba pusztájában. Kanaan földét délszakra határozó puszta. — (16) כשתו קשת alkalmasint ugyan azt jelenti, a' mit קשת רומי és akkor טחה = טחה igének hajintani jelentése lesz. — (17) באשר הוא שם a' hol vagyton

fiat szültem vénségére. — (8) És felnövekedék a' gyermek és elválasztaték; Ábraham pedig nagy lakomát készített Jiczchak elválasztatása napján. — (9) És látá Szárah a' miczrajimbeli Hágár fiát, kit Ábrahamnak szült vala, a' mint enyelgett. — (10) És monda Ábrahamnak: tized el a' szolgálót és fiát, mert nem öröklend e' szolgálonak fia, Jiczchak az én fiammal. — (11) És vissza tetszék igen e' dolog Ábraham szemei előtt, az ő fia miatt. — (12) Monda tehát Isten Ábrahamnak: Ne tessék ez vissza szemeid előtt, a' gyermek és szolgálód miatt. Mindenben, a' mit Szárah szól hozzád; hallgass szavára, mert Jiczchakról fog hivattatni ivadékod. — (13) Azonban a' szolgáló fiát is nemzetséggé teszem, minthogy ivadékod ő. — (14) Ábraham tehát jó korán fölkelvén, vón kenyeret 's egy tömlő vizet és adá Hágárnak — vállaira

ja a' fiú elüzetését. — (12) **כי ביצחק** mert Jiczchakról 'stb. Ennek értelme ez, hogy bár Jismael is Ábraham fia, az Isten Ábrahamnak tett ígéretei még is Ábraham csak ezen ivadékain fognak teljesedni, mellyek tőle Jiczchak által származandának. Csak ezeknek és nem a' Jismaelitáknak ígértetett Palaestina birtoka. — (14) A' nyugottszak lakó asiaiaknál utazásra az embernek eleséggel, nevezetesen vízzel el kell magát látnia, minthogy a' pusztában igen gyéren találathatók a' kútfők, és az emberi lakok igen messze esnek egymástól. **תמל** tömlő. Ez rendesen gödény vagy keeske bőrből készitetett, következő módon: mintán az állat feje levágotott, a' test mintegy kihüvelyeztetik a' bőrből és azal az edény kész. A' nyak nyílásnak szolgál, a' rajta maradt czombesontokhoz pedig kötetik a' szij, mellynek segít-

(ח) ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את-יצחק: (ט) ותרא שרה את-בן-הגד המצריית אשר-ילדה לאברהם מצחק: (י) ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת-בנה כי לא יירש בן-האמה הזאת עם בני עם-יצחק: (יא) וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודת בנו: (יב) ויאמר אלהים אל-אברהם אל-ירע בעיניך על-הנער ועל-אמתו כל אשר תאמר אליה שרה שמע בקלה כי ביצחק יקרא לה זרע: (יג) וגם את-בן-האמה לגוי אשימנו כי זרעה הוא: (יד) וישכם אברהם ו בבקר ויקח-להם ותמת מים ויתן אל-הגד שם

fejezi ki a' szemérem érzelmét, ugyan úgy is utána követ-
kező אל szócskával mindig gúnymosolyt jelent. A' hetedik
versben fejtetik ki az anya örvendő fölemeltsége. A' nő le-
betegedése, természetesen, a' nőlakban kirekesztőleg női
segítséggel történt (1. Sam. 4. f. 20. v. Ruth 4. f. 14. v.) Ha
szerencsésen véghez ment, az atyának elhozott a' hír (Je-
rem. 20. f. 15. v.) Hogy מי מלל (a' Septuag. τὸς ἀναγγελαῖ) itt
nem mult időben áll, magától világos. Ugyan úgy van מי
מצחק (Num. 23. f. 10. v.) ki számolja meg? — (9) מאי
לأشחא (1. 26 f. 8. v.) Többet e' kifejezés nem mond, 's
Szárah kimentésére sem szükséges hinnünk, hogy Jismael
Jiczchakot üldöze [(Pál ap. Gel. VI. f. 29. 30. v.) vagy vele
az örökség miatt versengett, mert a' 10. versben Szárah ma-
ga nyilván és minden czikornya nélkül mondja, miért kíván-

rednek, ez szemleplező neked, mind ezek előtt, kik vedled vannak; és mindenben igazoltattál. — (17) Könnyűre tehát Ábraham Istennek, es meggyógyítá Isten Ábimelechét és nejét és szolgálóit, hogy szülének. — (18) Mert elzárt vala Jehova minden méhet Ábimelech házában Szárah Ábraham neje miatt.

XXI. (1) Jehova pedig megemlékezék Szárahról, a' mint mondá, és tőn Jehova Szárahnak, a' mit mondott vala. — (2) És terhese dék és szüle Szárah Ábrahannak vénségére fiat, azon időre, mellyet monda vala neki Isten. — (3) És elnevezé Ábraham fiát, a' ki születet: neki, a' kit szült vala neki Szárah, Jiczchaknak. — (4) És körülmetélé Ábraham Jiczchak fiát nyolcz napos korában, a' mint megparancsolta neki Isten. — (6) Ábraham pedig száz éves vala, mikor született neki Jiczchak fia. — (6) És monda Szárah: nevetséget szerzett nekem Isten, minden ki ezt hallja, nevetend rajtam. — (7) És monda: ki jelenti Ábrahannak: gyermeket szoptat Szárah! mert

mint igazat kiszolgáltatni és így a' Niphalban igazságot nyerni vagy igazoltatni.

XXI. (1) E' fejezetben három véletlen egykorúság és a' hely egyazonossága által egymáshoz fűzött, de különben lázán összekötött történetek adatnak elő. — (6—7) E' két vers Szárahnak Jiczchak születése utáni indulatit festi. Az örömhöz, hogy Ábrahannak még vénségében fiat szülhetett, egyedik a' szeméremnek egy bizonyos neme, hogy vénkorában még a' házasi élet örömeinek áldozik vala. A' hatodik vers

אֵלֶּךָ כִּסְפָךָ לְאֶחָיִךְ הַנֶּחֱךָ הוּא־לְךָ בְּסוֹת עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר
 אֲתָדָ וְאַתְּ כֹּל וְנִכְחַת: (י) וַיִּתְפַּלֵּל אֲבֹרָהֶם אֶל־הָאֱלֹהִים
 וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאִמְהַתָּיו וַיִּלְדּוּ:
 (יא) כִּי־עָצָר עָצָר יִהְיֶה בְּעַד כָּל־רֶחֶם לְבַיִת אֲבִימֶלֶךְ עַל־
 דְּבַר שָׂרָה אִשְׁתְּ אֲבֹרָהֶם: ס

כא (א) וַיִּהְיֶה פֶקֶד אֶת־שָׂרָה בְּאִשְׁרָךְ אָמַר וַיַּעַשׂ יְהוָה
 לְשָׂרָה כְּאִשְׁרָךְ דְּבַר: (ב) וַתְּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה
 לְאֲבֹרָהֶם בֶּן לִזְקֻנֹי לְמוֹעֵד אֲשֶׁר־דְּבַר אֱלֹהִים:
 (ג) וַיִּקְרָא אֲבֹרָהֶם אֶת־שֵׁם־בְּנֵוֹ תְנֹל־לֹו אֲשֶׁר־יִלְדֶה
 לוֹ שָׂרָה יִצְחָק: (ד) וַיִּמַּל אֲבֹרָהֶם אֶת־יִצְחָק בְּנֵוֹ בְּדִשְׁמֹנֶת
 יָמַיִם כְּאִשְׁרָךְ צִוָּה אֱלֹהִים: חֲמוּשֵׁי (ה) וְאֲבֹרָהֶם בֶּן־
 מֵאָה שָׁנָה בְּתוֹלֵד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנֵוֹ: (ו) וַתֹּאמֶר שָׂרָה
 צִחָק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל־הַשְּׁמֵעַ יִצְחָק־לִי: (ז) וַתֹּאמֶר
 מִי מִלֵּל לְאֲבֹרָהֶם תַּעֲיֹקָה בְּנִים שָׂרָה כִּי־יִלְדֶתִי בֶּן לִזְקֻנָּיו:

felette nehéz értelmű vers magyarázatában igen különbözők a vélemények. A nyelv szelleme és a vers füzetéhez leginkább közeledik azon magyarázat, mely szerint mi fordítottuk. E' szerint כסות עינים = כפר פנים az ábrázat befedése képleges kifejezése a megengesztelésnek. נכחת pedig וכה vagy וכה Niphal alakja, mely mint Jes. 11. f. 3 és 4. v. és más helyekből kitetszik, a' Hiphilben annyit jelent

reggel korán, és előhivatván minden szolgáit, elbeszéléfüleik hallottára mind e' beszédekét és megfélemlének az emberek igen. — (9) Azután előhivatá Abimelech Ábrahamot és monda neki; mit tettél te itt nekünk? mit vétettem én ellened, hogy rám és országomra nagy bünt hozál? tetteket, el nem követendőket, tettél velem. — (10) És monda Ábimelech Ábrahamnak: mit láttál, hogy tetted ezt a' dolgot? — (11) És monda Ábraham: mert gondoltam, bizony nincs Isten félelme e' helyben, és megölnék engem nőm miatt. — (12) És valólag is nővérem, atyám leánya ő, csakhogy nem anyám leánya; úgy lett nőm. — (12) És lön midőn atyám házából kibujdostatott engem Isten, azt mondám neki: e' kegyet teended velem, minden helyben, hová eljutunk mondd felőlem: fivérem ez. — (14) Vőn tehát Abimelech juhakat és barmot, szolgálakat és szolgálókat és adá Ábrahamnak, és visszaadá neki Szárát az ő neje t. — (15) És monda Ábimelech: Ime birodalmam van előtted; a' hol tetszendik neked, lakjál. — (16) Száráhnak pedig monda: im adtam ezer ezüstpénzt fivé-

nincsen, nem tudta, valljon biztosan mulathat-e közöttök (Michaelis). — (12) A' mostoha nővérrel való házasság, melly a' zsidó törvény szerint tiltva volt (Lev. 18. f. 9. v.) megvala engedve az ugynevezett Noechidáknál (Móses előtti népeknel); így az egyptombelieknél (l. Diodor. I. 27.) az Athenabelieknél (l. Corn. Nep. Cim. I.) 'stb, Aben Esra szerint Ábraham e' szaval kopasz mentségek, minthogy felj. 11. f. 31. v. Száráh nem mondatik Therach leányának. — (16) E'

בַּבֶּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּדְבֶּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
 בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד: (ט) וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ
 לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמַה־חָטַאתִי לָךְ כִּי
 הִבֵּאתָ עָלַי וְעַל־מִמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה מְעַשִׂים אֲשֶׁר לֹא
 יַעֲשׂוּ עָשִׂיתָ עִמָּדִי: (י) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מַה
 רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה: (יא) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי
 אָמַרְתִּי רַק אֵין־יֵרָאֵת אֱלֹהִים בְּמָקוֹם הַזֶּה וַהֲרַגְנִי עַל־הַדְּבָר
 אֲשֶׁר־לִי: (יב) וְגַם־אִמְנָה אֶחָדִי בַת־אָבִי הִוא אֵךְ לֹא בַת
 אֲמִי וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה: (יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעָו אֹתִי אֱלֹהִים
 מִבֵּית אָבִי וַאֲמַר לָהּ זֶה חֲסִדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֵׂי עִמָּדִי אֶל־כָּל־
 הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבֹא שָׁמָּה אֲמַר־לִי אֹתִי הִוא: (יד) וַיִּקַּח
 אַבְיִמֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וְעֲבָדִים וּשְׂפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשָׁב
 לוֹ אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ: (טו) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ הִנֵּה אֲרָצִי
 לְפָנֶיךָ בְּטוֹב בְּעֵינַיִךָ שָׁב: (טז) וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי

קדש

hatósággal bír, minthogy az Istenkedvelte férfi akaratjának
 Isten akaratjával össze kell esnie. — (10) Ábimelech felesel
 Ábrahammal, hogy mit látott tőle olly gonoszt, hogy föltehet-
 te róla idegen nő elragadását, hogy e' miatt el kelle ta-
 gadnia. — (11) Ábraham beszédéből kitétszik, hogy
 ő a' lakosoktól emberiséget és igazságot el nem tagadott u-
 gyan, de észre vévén, hogy vallásosságok és istenfélelmök

XX. (4) És elköltözék onnét Ábraham a' délszaki tartományokba, és letelepedék Kádes és Sur között és tartózkodék Gerarban. — (2) És monda Ábraham Sára nője felől; nővérem ő; Elkülde azért Ábimelech, Gerar királya, 's elvevé Sárát. — (8) Eljöve pedig Isten Ábimelechhez az éj álmában, és monda neki: im te meghalsz a' nő miatt, kit elvettél, mert férjnek nője. — (14) Ábimelech pedig nem közeledett vala hozzá, és monda: Uram! hát igaz népet is megölsz-e? — (5) Hisz ő mondta nekem: nővérem ez: maga meg a' nő is mondta: fivérem ez; szívem ártatlanságában és kezem tisztaságában tettem azt. — (6) 'S monda neki Isten álomban: azt én is tudom, hogy szived ártatlanságában tetted te ezt, azért tartóztattalak, hogy ne vétkeznél ellenem; azért nem engedtem hogy illetnéd őt. — (7) Most tehát add vissza ama férfi nőjét, mert jós ő, 's imádkozik érted 's élsz, de ha vissza nem adod, tudd meg, hogy meghalsz te 's minden hozzá tartozó. — (8) Fülkele azért Ábimelech

mint sokan vélik, hanem itt az egész népről van szó, mint hogy, a' mint később meglátjuk, Ábimelech minden hozzátartozóival fenyegettetett. — (5) *בתם לבבי ובנקיין כפי* szívem ártatlanságában és kezem tisztaságában. A' szív a' sz. könyvekben a' gondolatot, a' kéz pedig a' cselekedetet képviseli. Itt tehát az értelem az, hogy gondolatjai vétkesek nem valának 's tetteleg sem történt még semmi bűn. — (7) *יבויא* jós-nak mondatik Ábraham, a' mennyiben Isten különös befolyása alatt állván, annak közvetlen jelenéseiben részesült. Onnan jön, hogy imádsága is annyi

כ (6) וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אֶרְצָה הַנְּגִיב וַיֵּשֶׁב בְּיִזְרְחָדָשׁ
 וּבְבֵן שׁוּר וַיְנַר בְּנֶדְרָר: (ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־
 שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אַתְּתִי הוּא וַיִּשְׁלַח אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח
 אֶת־שָׂרָה: (ג) וַיָּבֵא אֱלֹתִים אֶל־אַבְיִמֶלֶךְ בַּחֲלוֹם תְּלִילִית
 וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּה מֵת עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהוּא בָעֵלַת
 בָּעַל: (ד) וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הִנְנִי גַם־
 צָדִיק תְּהִינִי: (ה) הֲלֹא הוּא אָמַר־לִי אַתְּתִי הוּא וְהוּא־גַם־
 הוּא אָמַרָה אֲתִי הוּא בְּתַם־לִבִּי וּבְנִקְוִן כַּפִּי עָשִׂיתִי זֹאת:
 (ו) וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם גַּם אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי בְּתַם־
 לִבְבֶּךָ עָשִׂיתָ זֹאת וְאַחֲשֶׁךְ גַּם־אֲנֹכִי אוֹתָךְ מִחֲטוּלִי עַל־
 כֵּן לֹא נִתְּתִיךָ לַגֹּזֵעַ אֵלֶיהָ: (ז) וְעַתָּה הֲשִׁב אִשְׁתְּ־הָאִישׁ
 כִּי־נָבִיא הוּא וַיַּחֲפֹל בְּעַדָּהּ וַחִיָּה וְאִם־אֵינָךְ מִשְׁיֵב דַּע
 כִּי־מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ: (ח) וַיִּשָּׁכֶם אַבְיִמֶלֶךְ

חסר א

XX. (1) Ábrahám saját történetének fonala újra fölvé-
 tetik. Dicső jelenések vannak még hátra az Istenlelkesített
 férfi életéből elbeszélni valók, melyek egyike, hasonló a'
 12. f. 10. ff elbeszélthez, e' fejezetben adatik elő. — קדש Ka-
 des 1. felj. 14. f. 7. v. — (2) שרה אל Szárah felől. —
 הנה מת 1. Sam. 4. f, 21. v. — (3) אֵלֶיךָ helyett mint 1. Sam. 4. f, 21. v. —
 ragzócska אֵלֶיךָ helyett mint 1. Sam. 4. f, 21. v. — (4) וְהוּא־גַם־
 im te meghalsz. Az elbeszélés folytatásából kitetszik,
 hogy beteg vala, a' miatt nem közeledhetett Szárához. E'
 betegségre viszonylik a' 6. versbeni וְאַחֲשֶׁךְ és megtar-
 tóztattalak 'stb. — (4) וַיִּשָּׁכֶם גוי nem jelent egyes személyt.

barlangban ő 's két leányi. — (31) És szóla az idősbik a' fiatalabbikhoz: Atyánk vén és férfi nincs e' földön hogy jöhetne hozzánk, az egész föld szokása szerint. — (32) Jer adjunk atyánknak bort innia és feküdjünk hozzá, hogy tarthassunk meg ivadékok atyántól. — (33) Adának tehát bort innia atyjoknak ez éjjel, és bémene az idősbik és hála atyjával, ez pedig nem tudá annak lefekete vagy felkelése felől semmit. — (34) Másodnap pedig monda az idősbik a' fiatalabbikhoz, im a' mult éjjel én háltam az atyámmal, adjunk neki bort innia az éjjel is, 's menj, hálj te is vele, hogy tartsunk meg ivadékok atyántól. — (35) Adának tehát ez éjjel is atyjoknak bort és fölkele a' fiatalabbik és hála atyjával, ez pedig nem tudá annak lefekete vagy felkelése felől semmit. — (36) És terheseének Lót két leányi atyjoktól. — (37) És szüle az idősbik fiat és elnevezé Moábnak, ez a' Moabiták ős atyja mind e' napiglan. — (38) A' kisebbik is fiat szült és elnevezé Benaminnak, ez az Ammoniták fiainak ősatyja mind e' napiglan.

valamint hasonlókép a' következő versben בני עמי népemtől származott névnél, hozzá teszi: λέγουσα υιος γένους μου mondván, nemzetségem fia az (לומר בני עמי זה). A' Moabiták a' holt tengertől keletre fekvő bérzes földön laktak. Délszakra a' Midianiták és Edomitáktól, éjszakra pedig az Amoritáktól, kiktől Arnon folyó választá el, határozatva. Az Ammoniták a' Moabitáktól éjszakeletre laktak a' Jabbok és Arnon folyók között. Fővárosok Ráboth Ammon volt.

הוא ושתי בנותיו (לז) ותאמר הבכירה אל-הצעירה
 אבינו ונקו ואיש אין בארץ לבוא עלינו בדרך כל-הארץ:
 (לח) לכה נשקה את-אבינו יין ונשכבה עמו ונחיה מאבינו
 זרע: (לט) ותשקין את-אביהן יין בלילה הוא ותבא הבכירה
 ותשכב את-אביה ולא ידע בשכבה ובקומה: (ל) ויהי
 ממחרת ותאמר הבכירה אל-הצעירה הן-שכבתי אמש
 את-אבי נשקנו יין גם-הלילה ובאי שכבי עמו ונחיה
 מאבינו זרע: (לא) ותשקין גם בלילה ההוא את-אביהן
 יין ותקם הצעירה ותשכב עמו ולא ידע בשכבה ובקומה:
 (לב) ותהרין שתי בנות-לוט מאביהן: (לג) ותלד הבכירה
 בן ותקרא שמו מואב הוא אבי-מואב עד היום:
 (לד) והצעירה גם-הוא ילדה בן ותקרא שמו בן-עמי הוא
 אבי בני-עמון עד-היום: ם

נקוד על ו' ובקומה

tegetésére. — (32) De Vette véleménye (Beiträge zur Einl. in
 b. u. x. P. II. p. 94), amely szerint ezen egész esemény a'
 Moabiták és Ámmoniták gyalázására koholt mese: semmi ok-
 szerintiségen nem alapúl; minthogy azon esetben a' tett fer-
 telmessége nem enyhítetett volna, erkölcsi okfők által, a'
 millyen az זרע מאבינו ונחיה és tartunk meg ivadékot
 atyánktól, — (37) מואב atyántól való. A' Septuag.
 e' verset a' fölvilágító λέγουσα, Ἐκ τοῦ πατρὸς μου mondyán:
 atyántól való az (לאמר מאבי) szavakkal kiegészítette.

nevezék e' várost Czóárnak. — (23) A' nap feljött vala a' földre, mikor Lót Czóárba érkezék. — (24) És Jehova bocsáta Szodom és Amóráhra kénköves és tüzes esőt Jehová-tól, az égből. — (25) És fölforgatá a' városokat és az egész kerületet, és a' városok minden lakosait és a' föld növényeit. — (27) És Ábraham korán reggel elindula a' helyre, hol Jehova színe előtt állott. — (28) És tekinte Szodom és Amórah felé 's az egész kerület felé, és látá, hogy ime füst szálla föl a' földből, mint a' füst a' kemenczéből. — (29) És lön, a' mint Isten a' kerület városait elveszté, megemlékezék Isten Ábrahamról 's kikisérteté Lótót a' dúltságból, mikor fölforgatá a' városokat, mellyekben lakott vala Lót. — (30) Fölméne pedig Lót Czóárból és letelepedék a' hegyen, és két leányai vele, mert félt vala Czóárban lakni, lakozék tehát egy

metszik az egész vidéket. A' föld annyira meg van töltve kénnel, hogy ha egyszer meggyulad, elég, mint a' caspiumi tengermelléki ugynevezett égő mezők, míg végre a' földkéreg elsüllyedvén, víz áll helyébe, midőn egyszersmind itt ott cristallnemű sziklák alakulnak." (Bohlen.) — (26) A' Thaimudisták ezen oszlopot úgy említik, mintha idejökben közönségesen ösmereles lett volna, sőt Flavius Jos. is (Ant. I. 11.) erősíti, hogy még idejében is mutogattak egy sóoszlopot, mellyről közönségesen azt állították, hogy Lót nőjének oszlopa. — (29) E' vers ירדו szócska által magát az előbbihez csatolván, képzí az elbeszélésnek mintegy berekesztését, szolgálván egyszersmind átmenetül Lót sorsának további fej-

עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעֵר: (כג) הַשָּׁמֶשׁ יֵצֵא עַל־הָאָרֶץ
 וְלוֹט בָּנָא צִעֲרָה: (כד) וַיְהִי־זָה הַמָּטִיר עַל־סֹדֶם וְעַל־עַמֹּרָה
 זָפְרִית וְאִשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם: (כה) וַיַּחֲפֹד אֶת־
 הָעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכְּכָר וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָעָרִים וְצִמַח
 הָאֲדָמָה: (כו) וַתִּבַּט אִשְׁתּוֹ מֵאֲחֵרָיו וַתְּהִי נֹצֵיב מֶלֶח:
 (כז) וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר אֶל־הַכּוֹקֵם אֲשֶׁר־עֹמֵד שָׁם אֵת
 פְּנֵי יְהוָה: (כח) וַיִּשְׁקֶף עַל־פְּנֵי סֹדֶם וְעַמֹּרָה וְעַל כָּל־פְּנֵי
 אֶרֶץ הַכְּכָר וַיֵּרָא וַהֲנִה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ כַּקִּיטֹר הַחֲבָשׁוֹן:
 (כט) וַיְהִי בְשַׁחַת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכְּכָר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים
 אֶת־אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה בַּחֲפֹד אֶת־
 הָעָרִים אֲשֶׁר־יָשָׁב בְּהֵן לוֹט: (ל) וַיַּעַל לוֹט מִצּוֹעֵר וַיֵּשֶׁב
 בְּהָר וַשְׁתֵּי בָנָיו עִמּוֹ כִּי יָרָא לְאִשְׁבַת בְּצוֹעֵר וַיֵּשֶׁב בְּמַעֲרָה

kély - nek. — (24) E' verssel kezdődik a' Jordán kerülete el-
 sülyesztetésének és tengerré változtatásának leírása. Dio-
 dorus, Strabo és Tacitus csak nem teljesen a' sz. irás értel-
 mében tesznek ezen eseményről említést. A' holt tenger,
 ugynevezett veszteglő, peshed vizéről és borzasztó sivatag-
 ságáról, mintegy 11 mérföld hosszú 's 3 vagy 4 széles, fek-
 szik egy keletre 's nyugotra hegyekkel körített völgyalapá-
 lyban. Több mérföldre köröskörül egy fűszált sem található
 's nesztét nem hallhatni valami élőlénynek; a' föld nyugotra
 sós és kénes és fehér hamunemü homokkal van borítva. — „Éj-
 szakkeletre forró gyantás - források erednek és keresztül-

vessz a' város bűnében. — (16) Azonban ő késkedék, a' férfiak tehát megragadák kezét, nője kezét és két leányinak kezeit. — Jehova irgalmazván neki — és kivezeték, és a' városon kül hagyák. — (17) És lön a' mint kiviek őket, monda: mentsd meg élted! hátra ne tekints, és meg ne állj az egész kerületben; a' hegyre menekedjél, hogy el ne vessz. — (18) És szóla Lót hozzájok; ugyan! ne uraim! — (19) Ime most szolgálád kegyelmet talált szemeid előtt, és olly nagy a' nekem mutatott irgalmad, hogy éltemet megtartottad, de nem menekedhetem a' hegyre, hogy utól ne érjen a' vész, és én meghalok. — (20) Ugyan, im ez a' város közel van oda futni, és csekély ez, hadd menekedjem oda; Lám csekély ez és én életben maradok. — (21) Monda tehát neki: ime kedvedre leszek e' dologban is, hogy föl nem forgatom a' várost, mellyről szóltál. — (22) De siess, menekedjél oda, mert semmit nem tehetek, míg oda nem jutsz. Azért

gondolat, hogy Lót Isten szavában való nem bizakodásból és a' kijelentett dolog valóságábani kétkedésből halasztgatja az elindulást; azért mintegy megkisértvén bizalmokat, tilták el a' visszatekintgetést. — (20) E' vers a' szorosán a' holttenger partján fekvő Czoar tönkre nem jutásának adja okát. **לָאֵם מְעַקֵּר** Lám csekély ez. Czoar csekélysege azért emeltetik ki, hogy az angyalok annál könnyebben bírassanak a' városka fenntartására. — (22) **עַל כֵּן** azért. Viszonylik a' 20. versre, és az értelem az, hogy mivel Lót olly igen kiemelte csekélységét, azért nevezték **עַקֵּר** Czoar ÷ cse-

(9) Ezek pedig mondának: Eredj tova! És szólának: Ezen egy mulatni jöve és im birálkodik mindig, majd még gonoszabbul bánunk veled, mint azokkal. Unszolák tehát Lótot felette igen, és közeljárulának, az ajtót betörendők. — (10) De kinyujtván a' férfiak kezeiket, beragadák Lótot magokhoz a' házba, az ajtót pedig bezárák. — (11) A' népet pedig, melly a' ház ajtaja előtt vala, káprázottsággal verék meg, kicsinytül nagyig és kifáradtak az ajtó feltalálásában. — (12) És szólának a' férfiak Lóthoz: Ki van még itt hozzád tartozó, vöd' és fiad' és leányidat és minden hozzád tartozót e' városban, vigy ki e' helyből. — (13) Mert mi elvesztjük e' helyet, minthogy nagy a' fölöttöki lárma Jehova előtt, azért küldött hennünket Jehova, hogy eltöröljük. — (14) Lót tehát kiméne és beszéle vejeivel, kik leányait elvették vala, és monda: induljatok és menjetek ki ezen helységről, mert eltörli Jehova e' várost. De ő ugy vala vejeinek szemei előtt, mint ki tréfál. — (15) 'S a' mint a' hajnal feljött, az angyalok sürgették Lótot, mondván: indulj és vedd nőd és két leányid, kik jelen vannak, hogy el ne

helyettese mint נוף és עוף 'stb. E' szerint סנור vakító vagy káprázat, mint mindenütt a' Hiphil értelme átható (transitivum). — (14) לקחי בנותיו kik leányait elvették vala. Ugy fordította a' Septuaginta is, és a' hagyomány is emlíkezik két, Lót házán kívül lakozó férjhez ment leányokról, mi ugyanis a' későbbi (15. v.) הנמצאת kik jelen vala-

(ט) וַיֹּאמְרוּ גַשְׁהֶלְאָה וַיֹּאמְרוּ הַאֶחָד בְּאֶלְגֹּר וַיִּשְׁפֹּט
 שְׁפוֹט עִתָּה נָרַע לָךְ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בְּאִישׁ בְּלוֹט מֵאֵד
 וַיִּגְשׂוּ לְשֹׁכֵר תְּדַלֵּת: (י) וַיִּשְׁלְחוּ הַחַנְּשִׁים אֶת־יָדָם וַיָּבִיאוּ
 אֶת־לוֹט אֲלֵיהֶם תְּבִיטָה וְאֶת־תְּדַלֵּת סָנְרוֹ: (יא) וְאֶת־
 הַחַנְּשִׁים אֲשֶׁר־פָּתַח הַבַּיִת הַכּוֹ בַּסְּנֹרִים מִקְּמֹן וְעַד־גְּדוֹל
 וַיִּלְאוּ לְמִצָּא תַּפְתַּח: (יב) וַיֹּאמְרוּ הַחַנְּשִׁים אֶל־לוֹט עַד
 מִי־לָךְ פֶּה חָתָן וּבְנֵיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכָל אֲשֶׁר־לָךְ בָּעִיר הוֹצֵא
 מִן־הַמָּקוֹם: (יג) כִּי־מִשְׁחַתֵּים אָנָּחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־
 גְּדַלְהָ צַעֲקוֹתֶם אֶת־פִּנֵּי יְהוָה וַיִּשְׁלַחְנוּ יְהוָה לְשַׁחֲתָהּ:
 (יד) וַיִּצֵּא לוֹט וַיְדַבֵּר אֶל־חַתָּנָיו וּלְקַנְיֵי בְּנֹתָיו וַיֹּאמֶר
 קוּמוּ צֵאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־מִשְׁחַתִּית יְהוָה אֶת־הָעִיר
 וַיְתִי כַּמְצַחֵק בְּעֵינֵי חַתָּנָיו: (טו) וַכְּמוֹ הַשָּׁחַד עָלָה וַיֵּאֲצִו
 הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי

צ" רגושה

vagy a' betük áttétetvén פרץ berontani, berohanni,
 unszolni (1. 2. Sam. 13. f. 25—27. v.) — (11.) סנור A' Sep-
 tuagintában van ἀγοραία világtalanság. סנור ugyan is
 sajátlag nem jelent vakságot, hanem kápráztatást;
 mit Aben Esra igen jól magyarázza והלל ממך העין והלל
 szín sötétsége. Gesenius két származtatási módját közli
 e' kifejezésnek, de egyik sem elégít ki. — Alkalmasint ez
 nem egyéb az Aramaeus származékánál a' zsidó עור szónak.
 A' ס Hiphilt képző betű mint סקבל, סרהיב, 's a' ; az ע

őket meglátván, eleikbe szökék, és meghajtá arczát a földig. — (2) És monda: kérem uraim! térjetekek be szolgátok házához és háljatok ott, és mossátok meg lábaitokat és korán reggel elindulhattok utatokra. És mondának: nem! mi csak az utczán hálunk. — (3) De igen unszolván őket, betérének hozzá, és bemenének házába, ő pedig lakomát készíte számokra és kovásztalan pogácsákat süte és evének. — (4) Még le nem feküdtek és ime a város népe, Szodom férfiai körülvevék a házat gyermektől fogva a vénig, az egész nép végtől végig. — (5) És előszólitván Lótót mondának: hol vannak a férfiak, kik érkezének hozzád ez éjjel? hozd ki őket hozzánk, hogy megismerjük. — (6) És kiméne hozzájuk Lót az ajtó elébe és az ajtót bezará maga után. — (7) És monda: ugyan ne tegyétek e' gonózságot, atyámfiak! — (8) Ime, van két leányom, kik még férfit nem ismernek, hadd hozzam ki azokat hozzátok, és tegyétek velök, a mint jónak tetszik szemeitek előtt, csak e' férfiakat ne bántsatok, minthogy hajlékom árnyéka alá beszálltak. —

sajátlag kihagyatott, mert az egész úgy hangzik מקצה ועד קצה mint Genesis 47. f. 21. v. Exod. 26. f. 28. v. — (5) ונדעה ונדעה hogy megismerjük (1. felj. 4. f. 1. v.) — (8) קורתיו sajátkép gerendám házam helyett, mint Horatius: Vetabo subiisdem sit trabibus mecum (Lib. III. Ode 2.) Lót a' kelet régi és újabb szokási szerint vendégit életével tartozik védni, az bírja arra hogy leányival megkínálja inkább a' gonoszokat. Talán e'felett leányinak jegyeseiben is bizott. — (9) פצר

בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיִּרְאֵה־לוֹט וַיִּקָּם לִקְרֹאתָם וַיִּשְׁתָּחוּ
 אַפְּיָם אֶרְצָה: (ב) וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא־אֲדֹנָי סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית
 עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁפַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם
 וַיֹּאמְרוּ לֹא כִי בְרָתֵב נָלִין: (ג) וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיִּסְרוּ
 אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמִצּוֹת אַפָּה
 וַיֹּאכְלוּ: (ד) מִרֶם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סְדֹם נִסְבּוּ
 עַל־הַבַּיִת מִנֶּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם מִקְּצֵה: (ה) וַיִּקְרְאוּ אֶל־
 לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֵיךְ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה
 הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנִדְרָעָה אֹתָם: (ו) וַיֵּצֵא אֱלֹהִים לוֹט הַפְּתָחָהּ
 וַתְּדַלֵּת סַנַּךְ אַחֲרָיו: (ז) וַיֹּאמֶר אֶל־נָא אַחֵי תִרְעוּ:
 (ח) הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה
 נָא אֶתְהֶן אֵלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לֹאֲנָשִׁים
 הָאֵל אֶל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצַל קַרְתִּי:

ל' רגושה הולו

vozott. Az egyik tehát miután Sárahnak a' jó hírt elhozta el-
 ment; a' két hátramaradt közül pedig, az egyik Szodom el-
 vesztését, a' másik Lót megmentését vette czélba. E' kettőről
 szól e' vers. — (2) סוּרוּ נָא térjetekek be. 'stb. Vendégfoga-
 dók, mint az újabb időkben, egészen ösmeretlenek valának
 az ókorban. A' vendégszeretet kötelezte mindenkit az idegen-
 nek házába való föl vételre, a' mikor aztán a' gazda nem csak
 vendéginek, de még holmiját hordó állatinak is gondját vi-
 selte. — (4) מִקְּצֵה végigtől végig. Itt egy közvelített tag

gonosszal. hogy egyaránt legyen az igaz és a' gonosz; távol az tőled, a'vagy az egész föld birája ne szolgáltatson igazságot? — (26) És monda Jehova: ha találándok Szodomban ötven igaz embert, a' városban, megbocsátok az egész helységnek kedvökért. — (27) És felele Ábraham és monda: Ím fölválastam szólani Uram előtt; noha por és hamu vagyok. — (28) Talán hiányzik az ötven igazból öt, elvesztede az egész várost az öt miatt? És monda: nem veszem el, ha találándok ott negyvenötöt. — (29) És ismét szóla hozzá, mondván: Találtatnak ott negyvenen? és monda: nem teszem, a' negyven kedveért. — (30) És monda: ugyan ne haragudjál Uram, ha szólok: talán találtatnak ott harminczan? Amaz monda: nem teszem, ha talállok ott harminczat. — (31) És monda; Ím fölvállaltam szólani Uram előtt: talán találtatnak ott huszan? Amaz monda: nem veszem el a' husz kedveért — (32) És monda: Ugyan ne haragudjál uram, ha szólok még az egyszer: talán találtatnak ott tizen. Amaz monda: nem veszem el a' tiz kedveért. — (33) És elméne Jehova, miután megszűnt szólani Ábrahammal és Ábraham visszaméne lakhelyére.

XIX. (1) Kettő az angyalok közül Szodomba érkezék, és Lót éppen Szodom kapujában ült: Lót tehát

XIX. (1) שני המלאכים kettő az angyalok közül. A' hagyomány szerint a' feljebb említett három angyal mind-egyikének külön foglalatossága volt, melyet elvégezvén, eltá-

בצדיק ברשע חללה לך תשפט כל־הארץ לא יעשה
 משפט: (כו) ויאמר יהוה אם־אמצא בסדם חמשים צדיקים
 בתוך העיר ונשאתי לכל־תמקום בעבורם: (כז) ויען
 אברהם ויאמר הנהנא הואלתי לדבר אל־אדני ואנכי
 עפר ואפר: (כח) אוֹלִי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה
 התשתית בחמשה את־כל־העיר ויאמר לא אשתית אם־
 אמצא שם ארבעים וחמשה: (כט) ויסף עוד לדבר אליו
 ויאמר אוֹלִי ימצאון שם ארבעים ויאמר לא אעשה
 בעבור הארבעים: (ל) ויאמר אל־נא יחר לאדני ואדברה
 אוֹלִי ימצאון שם שלשים ויאמר לא אעשה אם־אמצא
 שם שלשים: (לא) ויאמר הנהנא הואלתי לדבר אל־
 אדני אוֹלִי ימצאון שם עשרים ויאמר לא אשתית בעבור
 העשרים: (לב) ויאמר אל־נא יחר לאדני ואדברה אך־
 הפעם אוֹלִי ימצאון שם עשרה ויאמר לא אשתית
 בעבור העשרה: (לג) וילך יהוה כִּאֲשֶׁר פָּלָה לְדַבֵּר אֶל־
 אברהם ואברהם שב למקומו: שלישי

יט (ל) ויבאו שני המלאכים סדמה בערב ולוט ישב

monides (רמב"ן), Isten két tulajdonira, mindenhatóságára és
 irgalmasságára viszonyolja. — Michaelis helyeseb Jegyzi
 meg ez alkalommal, hogy Ábraham e' szószólásban nem szo-
 rúl magyarázatra, de érezni kell az olvasónak!

elkísérendő. — (17) Monda pedig Jehova: eltitkoljam e Ábrahamtól a' mit cselekszem? — (18) Holott Ábraham nagy és hatalmas nemzetséggé lesz, kiben meg fognak áldatni a' föld minden népei. — (19) Mert kijelentem őt, hogy hagyja meg fiainak és házának, hogy tartsák meg Jehova utját, igazságot és jogot teendők, hogy Jehova teljesítésbe hozhassa Ábrahamon, a' mit szólott felőle. — (20) És monda Jehova: Szodom és Amórah feletti lárma igen nagy, és bünök igen súlyos. — (21) Leszálok tehát és megnézem, ha a' hozzám jutott kiáltás szerint cselekedtek, megsemmisítés legyen; ha pedig nem, hát megtudom. — (22) És elfordulának onnan a' férfiak és elmentek Szodomba, Ábraham pedig még Jehova előtt áll. — (23) És közel járulván Ábraham, monda: elfogod e veszteni az igazat is a' gonosszal? — (24) Talán van ötven igaz ember a' városban? hát ezeket is eltörlöd? nem kedvezendesz e inkább a' helységnek is az ötven igazért, melly benne van? — (25) Távol az tőled, hogy olly dolgot cselekednél, hogy megölnéd az igazat a'

solók igazításából (תקן סופרים) fordítatott meg, mivel a' közönséges nyelv szokás a' valaki előtti állással szolgál viszonyt fejez ki. E' nem lehetetlen, minthogy Jehova Ábrahamnál mulat; azonban minden fordítók a' verset mostani alakjában veszik. — (23) האף Onkelos és utána legtöbben a' zsidó magyarázók közül את אף szót itt névnek veszik „haramban;“ hanem akkor a' ב=ban hibázik. — (25) תלך לך תלך avolt tőled. E' két szó e' versbeni ismételtetését Nach-

(יז) וַיְהִי־תָאמַר חֲמִסָּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה׃
 (יח) וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהִיָּה לְנָוִי גָדוֹל וְעָצוֹם וְנִבְרָכוּבוֹ כָּל
 גֹּוֵי הָאָרֶץ׃ (יט) כִּי יִדְעִיתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת־בְּנָוִי
 וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ בְרֵךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט
 לְמַעַן הִבְיֵא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו׃
 (כ) וַיֹּאמֶר יְהוָה וְעַקַּת סֶדֶם וְעַמָּה כִּי־רַבָּה וְחַמָּאתֶם כִּי
 כִּבְדָה מְאֹד׃ (כא) אֲרַדְהֶנָּה וְאַרְאֶה תְּכַצְעַקְתֶּהּ הַבָּאָה
 אֵלַי עֲשׂוּ וּבָלָה וְאִם־לֹא אֲדַעַה׃ (כב) וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים
 וַיֵּלְכוּ סֹדֶמָה וְאַבְרָהָם עֹדְנֵנו עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה׃ (כג) וַיִּגַּשׁ
 אֲבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲאֵף תִּסְפֶּה צְדִיק אִם־רָשָׁע׃ (כד) אוֹלֵי
 יֵשׁ חַמְשִׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר הָעִיר תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא
 לְמָקוֹם לְמַעַן חַמְשִׁים הַצְדִּיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ׃ (כה) חָלְלָה
 לָךְ מַעֲשֵׂת וּפְדָבֵר הַזֶּה לְחַמֵּית צְדִיק עַם־רָשָׁע וְתִהְיֶה

jezet fő tárgyára Szodom végelovestésére. — (19) ös-
 merni igének mellék értelme is van kijelelni, és akkor
 csaknem egy értelmű a' בחר igével mint Amos. 3. f. 2. v.
 — (20) szócska a' kifakadó beszédben sokszor fölkiáltás
 gyanánt használtatik mint Jes. 7. f. 9. v. Zsolt. 118. f. 10,
 11, 12 v. 128. f. 2. v. — (22) ואברהם עודנו עומד
 pedig állá még stb. A' Masorethák állítása szerint ere-
 detileg e' mondás úgy vala, ויהוה עודנו עומד לפני אברהם,
 és csak a' má-

gyon Sárah nő? és monda: im a' sátorban. — (10) Monda tehát: visszatérek hozzád, az idő megfordultával és ime fia leend Sárah nőnek: Sárah pedig hallgatódzék a' sátor ajtajában, melly mögötte volt. — (11) Ábraham pedig és Sárah már vének és korosak valának, megszűnt Sárahban a' női természet. — (12) Elmosolyodék tehát Sárah magában, mondván: elfonnyadásom után, még kéjem legyen, és uram is vén. — (13) És monda Jehova Ábrahamnak: ugyan miért nevetett Sárah, mondván: hát valóban még szüljek, holott én vén vagyok? — (14) Valljon lehetetlen valami Jehovának? bizonyos időre visszatérek hozzád, az idő megfordulta után, és Sárahnak fia leend. — (15) Sárah pedig tagadá, mondván: nem nevettem, mert félt. Amaz pedig monda: Nem! mert biz nevetél. — (16) És elindulának onnan a' férfiak's Szodom felé fordulának. Ábraham velök méne, őket

(11) אַרְחָ כְּנִשִּׁים a' női természet. Euphemicus kifejezése a' nők havitisztulásának, mellynek megszűntével a' terhesedési képesség is megszűnik. — (12) אַחְרַי בְּלָתִי elfonnyadásom után'st. A' Sept. itt különös olvasása volt, mert e' mondatot így teszi ki οὐπω μὲν μοι γέγονεν ἕως τοῦ νῦν. Alkalmasint szövegekben אַחְרַי egészen hibázott, és בְּלָתִי helyett בְּבִלְתִּי-עַדְנָה helyett pedig עַדְנָה-t olvastak, e' szerint בְּלָתִי דִּיתָה לִי עַדְנָה semmi (gyermekem) nem volt jelenig. — A' Septuagintának אַבְרָהָם után még עַבְרֵי szolgám, szó is volt τοῦ παιδός μου. — (16) Isten közbejötté, nem tartóztathatja Ábrahámot a' vendégszeretet kötelességeitől, és nem késik vendéget elkísérni. E' vers különben az átmenetet képezi e' fe-

אֵיךְ שָׂרָה אֲשַׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְּאֶחָל: (י) וַיֹּאמֶר שׁוּב
 אָשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַת תִּהְיֶה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אֲשַׁתְּךָ וְשָׂרָה
 שֹׁמְעַת פֶּתַח הָאֵחָל וְהוּא אֲחֵרָיו: (יא) וַאֲבָרְתֶם וְשָׂרָה
 זָקִינָה בָּאִים בְּיָמַי חֲדָל' לַחַיִּית לְשָׂרָה אֲרֵה בְּנָשִׁים
 (יב) וּתְצַחֵק שָׂרָה בְּקִרְבָּנָהּ לֵאמֹר אֲחֵרִי בִלְתִי תִיַּתֵּה־לִי
 עַדְנָה וְאֲדֹנָי זָקֵן: (יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אֲבָרְתֶם לָמָּה זֶה
 צָחַקְתֶּם שָׂרָה לֵאמֹר הֲאֵפֶה אֲמַנָּם אֵלֶּךָ וְאֲנִי זָקֵנָתִי
 (יד) הִיפְלֵא מִיְהוָה דְּבַר לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַת תִּהְיֶה
 וְלְשָׂרָה בֵן: (טו) וְתִכְבַּשׁ שָׂרָה וְלֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי
 כִּי וַיֵּרָאָה וַיֹּאמֶר וְלֹא כִי צָחַקְתִּי: (טז) וַיִּקְמוּ מִשָּׁם
 הַאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקְפוּ עַל־פְּנֵי סֹדֶם וְאֲבָרְתֶם חִלְּדוּ עִמָּם לְשַׁלְּחָם:

Jelent. — (10) כעת היה E' kétes kifejezés leginkább fölvilá-
 gítható a' 14-dik versben hozzá vetett למועד ból, mert ak-
 kor a' mondás היה כעת הזה teljesen megfelelő a' fel-
 lebbi (17. f. 21. v.) mondásnak, és e' szerint היה כעת annyi mint האחרת הזה בשנה האחרת. És valóban Fürst-
 nek הי feletti véleménye, mely szerint az annyi mint cir-
 cumvehens, circumvolvens, keringő, e' hozzávetést an-
 nyira támogatja, hogy alig lehet még kétkedni valóságában;
 nyira ugyan is akkor a' megforduló keringő időt
 jelentvén, épen megfelelő a' שנה év (ismétlés, kerin-
 gés) szónak. In se sua per vestigia volvitur annus — mond
 egy latin költő. — A' Persa fordítás היה -t gyermeká-
 gyasnak tart. היה כעת gyermekágyassága ideje.

tajából és földig meghajtá magát. — (3) És monda; Uram! ha kegyelmet találtam szemeid előtt, ugyan ne kerüld el szolgálád. — (4) Hadd hozassék kis víz, hogy mossátok meg lábaitokat és foglaljatok helyet a' fa alatt.

— (5) És hozok egy falat kenyeret, hogy újítsátok meg szíveiteket, minthogy már eljöttetek szolgátokhoz; és mondának: tégy, a' mint szóltál. — (6) Ábraham tehát siete sátorába Sárához, és monda: siess! három mérték lisztlángot gyúj meg, és készíts pogácsákat. — (7) A' baromhoz pedig Ábraham sieté, és vön egy gyöngé, szép borjut és átadá a' legénynek, a' ki sieté elkészíteni azt.

— (8) És vön tejszint és tejet és a' borjut, mellyet elkészített: és eleikbe adá; maga pedig mellettök állott a' fa alatt; és evének. — (9) És mondának neki: hol va-

még időnkben is történik Arabiában. — Naponta csak annyi kenyér sütetik a' mennyire e' nap a' házban szükséges. Ha idegen talál jönni, a' tüzhely azonnal megfütetik, a' tűz aztán elvételük, a' tészta a' kövekre ki nyújtatik, és tüzes hamuval betakartatik. Ezek az úgy nevezett hamu pogácsák *ἄγκυραίαι* סמאָה egy סמאָה harmada. Josephus szerint 1²/₃ olasz módus. — (8) חמאה A' régiek e' szót vajjal fordították. Azonban Palestinában, minthogy a' legfinomabb olajban nagy bőség van, vaját készíteni nem is szoktak, azonföül Jud. 5. f. 25. v. -ből világos, hogy חמאה folyékony és iható valami. Az arab nyelvben *) spissum fuit lac. Mind azokból következtethetni hogy חמאה nem vaját hanem tejszint

*) حلا

הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֲרָצָה: (ג) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אִמְנָן מִצְאָתוֹ
 חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲלֵנָּה תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדְּךָ: (ד) יִקְחֶנָּה מֵעַט־
 מִיָּם וּרְחֹצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֵנוּ תַחַת הָעֵץ: (ה) וַאֲקַחְהָ פֶתֶר־
 לֶחֶם וְסַעְדוּ לַבָּנִים אַתֶּר תַּעֲבֹרוּ פִּי־עַל־בֶּן עַבְדְּתֶם עַל־
 עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ בֵּן תַעֲשֶׂהוּ כִּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: (ו) וַיִּמְתַּךְ
 אַבְרָהָם הָאֱלֹהִים אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַה־רִי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח
 סָלַת לְוִשֵׁי וַעֲשֵׂי עֲגוֹת: (ז) וְאֶל־הַבָּקָר רֵץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח
 בְּרֶבֶקֶת בַּד וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַגֵּעֵר וַיִּמְתַּךְ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ:
 (ח) וַיִּקַּח חֲמָאָה וַחֲלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לַפְּנִיתֶם
 וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיכֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאמְרוּ: (ט) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו

נקד על אי

a' napí hüssel (l. felj. 3. f. 8. v.) a meleg déli i-
 dőt jelent. ריץ és siete „ריץ ige azt mondja De Dieu La-
 jos — sajátlag nem futást, hanem sietséget jelent, melyet
 mindenkorl tárgyához illőleg kell kifejezni.“ — (3) Az e-
 gész megszólítás — azt jegyzi meg a' versnél Philippsohn
 — mutatja, hogy a' férfiakat közönséges utasoknak hitte,
 kiknek szükségeire gondot viselni legszentebb kötelességé-
 nek tartotta. — אֲדֹנָי szót Raschi többesnek veszi. A' megszól-
 lításnak egyesbeni folytatását pedig a' zsidó nyelv sajátágai
 közé kell számlálnunk. A' samariai szövegben az egész meg-
 szólítás többesben van (l. tov. 19. f. 18. v.) A' massorah és
 szerinte Majmonides elhatározólag isteni névnek tartják. —
 (4) וַרְחֹצוּ hogy mossátok meg stb. Az idegenek e' nemű
 fogadása szükséges vala, minthogy meztelen, csak felkötött
 talppal jártak. — (6) A' vendéglés, a' mint itt adatik elő, úgy

lette igen, tizenkét fejedelmet nemzend, és nagy néppé teszem. — (21) De frigyemet kötöm meg Jitzchakkal, kit neked Sára szüend, a' másod évben illy időszakban. — (22) És befejezván beszédét vele, felszálla Isten Ábraham mellől. — (23) Vevé tehát Ábraham Jismael fiját és minden honszülöttjeit, és minden pénzen vásároltakat, minden himnemüt Ábraham háznépe közül, és körülmetélé makktjújok húsát, ugyan az nap mikor szólott hozzá Isten. — (24) Ábraham pedig kilenczvenkilencz éves vala, midön körülmetéltetett makktjúja húsán. — (25) Jismael fija pedig tizenhárom éves vala, midön körülmetéltetett makktjúja húsán. — (26) Ugyan az nap metéltetett körül Ábraham és Jismael fia. — (27) És háza minden emberei, a' honszületett és az idegentől pénzen vett, vele körülmetéltettek.

XVIII. (1) És megjelenék neki Jehova Mámre ligetében, a' mint a' sátor ajtajában ült, a' napi hevesben. — (2) És fölemelé szemeit, és néze, és ime három férfi áll közelében, ezt látván, eléjek sieté a' sátor aj-

XVIII. (1) Szodom és Amórah végveszélye és Sidim völgyének a' holt tengerré átváltozása teszik ezen és a' következő fejezet fő tárgyát. Azt előzi meg Jitzchak születésének jóslata, és a' Moabiták és az Ammoniták eredete teszi a' befejezést. — (2) כחום היום a' napi hevesben ellentétben

מֵאֵד שְׁנַיִם-עָשָׂר נְשִׂאִים יוֹלִיד וְנִתְּתוּ לְגֹי גְדוֹל: (כא)
 וְאֶת-בְּרִיתִי אֲקִים אֶת-יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ וְשָׂרָה לְמוֹעֵד
 הַזֶּה בְּשָׁנָה הָאַחֶרֶת: (כב) וַיְבַל לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים
 מֵעַל אֲבָרָהָם: (כג) וַיִּקַּח אֲבָרָהָם אֶת-יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֶת
 כָּל-יְלִדֵי בֵיתוֹ וְאֶת כָּל-מִקְנֵת כֶּסֶף כָּל-זָכָר בְּאֲנָשֵׁי בֵית
 אֲבָרָהָם וַיִּמַּל אֶת-בְּשָׂר עַרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בְּאֲשֶׁר
 דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים: (כד) וְאֲבָרָהָם בְּנֵת-שָׁעִים וַתִּשַׁע שָׁנָה
 בְּהַמְלוֹ בְּשָׂר עַרְלָתוֹ: מִפְטִיר (כה) וַיִּשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶן-שָׁלֹשׁ
 עֶשְׂרֵת שָׁנָה בְּהַמְלוֹ אֶת בְּשָׂר עַרְלָתוֹ: (כו) בְּעֶצֶם הַיּוֹם
 הַזֶּה נִמּוֹל אֲבָרָהָם וַיִּשְׁמָעֵאל בְּנוֹ: (כז) וְכָל-אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ
 יוֹלִיד בְּיַת וּמִקְנֵת-כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן-נֶכֶד נִמְלוּ אִתּוֹ:

פ פ פ

יח (6) וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאַלְנֵי מִמְרָא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח-
 הָאֵהָל בְּחַם הַיּוֹם: (ב) וַיֵּשֶׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה
 שְׁלֹשֶׁת אַנְשִׁים נֹצְקִים עָלָיו וַיֵּרָא וַיֵּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח

*είναι αὐτῷ θεός καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, hogy ő ne-
 ki legyen Istene és ivadékának utána. — (22)
 השלשה אנשים נצקיים עליו וירא וירץ לקראתם ויעל אלהים
 ויקרא די"ן isten fényével fordítja.*

legyen örök szövetségül. — (14) De a' makktyús himember ki körül nem metéltette makktyúja húsát, annak személye kiirtassék népéből, frigyemet fölbontotta. — (15) És szóla ismét Isten Ábrahamhoz: Sáráj nőd, ne nevezd őt többé Sárájnak, hanem Száráh legyen neve. — (16) És megáldom őt, és adok ő tőle neked fiút, és megáldom, hogy nemzetségekké legyen; népek királyai lesznek tőle. — (17) És leborula Ábrahám arczára és mosolyga, gondolván szívében: száz évesnek gyermek születessék! És Száráh a' kilenczven éves szüljön! — (18) És szóla Ábraham Istenhez: Vajha csak Jismáel maradna meg életben előtted. — (19) És monda Isten: De bizony Száráh, a' te nőd szürend neked fiat, kit elnevezsz Jitzchaknak, és megkötöm frigyemet vele, örök szövetségül, utána való ivadékinak számára. — (20) És Jismáelre nézve is meghallgattalak: ime megáldottam őt is, megsaporítom és megsokasítom őt fe-

kivül Ikeniusra vitetik, azonban Ikenius nem שרי, — mert az értelem elleni volna — hanem שרה nevet származtatta az arab gyökből. — (17) ויצחק és mosolyga. Onkelos, szerinte Raschi és több újabbak e' mosolygást nem kétkedőnek hiszik, mert az ellenmondásban volna Ábráhámnak ismert istenbeni bizalmával, hanem örömmosolyinak tartják. Azonban minden esetre a' különöségnek egy nagy része Jitzhak elnevezésének támogatására járul. — (18) לפניך e' előtted. E' szóval mintegy félénken megérinté, hogy azt ohajtaná, ha a' szövetséget Jismáelre ruháztatná át. — (19) לו רעי אחריי utána való ivadékinak. A' Septuagintában itt e' van:

בְּבִשְׂרֵכֶם לְבָרִית עוֹלָם: (יד) וְעָרַל וּזְכָר אֲשֶׁר לֹא־יְמוּל'
 אֶת־בָּשָׂר עָרְלָתוֹ וּנְכַרְתָּהּ הַנֶּפֶשׁ תְּהוּא מֵעַמִּית אֶת־בְּרִיתִי
 חֹפֵר: (טו) ׀ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם שְׂרִי אֲשֶׁתְּךָ
 לֹא־תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שְׂרִי כִי שָׂרָה שְׁמָהּ: (טז) וּבְרַכְתִּי
 אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וּבְרַכְתִּיָּהּ וְהִיתָה לְגוֹזֵם
 מִלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ: (יז) וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחַק
 וַיֹּאמֶר בְּלִבִּי הִלְבֵּן מֵאָה־שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם־שָׂרָה תְּהַבֵּת־תִּשְׁעִים
 שָׁנָה תֵּלֵד: (יח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים לֹא יִשְׁמַעֲאֵל
 יְחִיתָ לְפָנָיִךְ: (יט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבַל שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ יֹלֶדֶת
 לְךָ בֵּן וְקִרְאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק וְהִקְמַתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ
 לְבָרִית עוֹלָם לְזָרְעוֹ אַחֲרָיו: (כ) וְלִי־שְׁמַעֲאֵל שְׁמַעְתִּיךָ
 הִנְנֶה וּבְרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרִיתִי אֹתוֹ וְהִרְבִּיתִי אֹתוֹ בְּמֵאָד

ונכרתה kiirtassék stb. Igen határozatlan és kétes kife-
 jezés. A' mint e' versből kitetszik, a' büntetés csak Isten né-
 péből való kitzasztásban és így számkivetésben állott. — (15)
 שרי és שרה mind a' két név származása igen kétes. — Raschi
 szerint az elsőnek jelentése asszonyom, a' másíknak pe-
 dig Fejedelemnő általában. Azonban שרי szószerint annyí
 mint Fejedelem, és nem asszonyom. Ikénius az első
 שור uralkodni, a' másikat pedig *) nagy sokaságból
 származtatja. Philippsohn itt azt mondja: „שרי nevet mások
 az arab **) akarják származtatni.“ Ez a' mások itt kétség-

*) سري ***) سري -ból

rök szövetségül, melly szerint én a' te Istened leszek, és ivadékodnak utánad. — (8) És adom neked és ivadékodnak utánad tartózkodásod földjét, egész Kanaán földjét örök birtokul és leszek nekik Istenök. — (9) Szóla ismét Isten Ábrahámhoz: de te is tartsd meg frigyemet, te és ivadékod utánod nemzetségök szerint. — (10) E' pedig frigyem, mellyet fenn kell tartanatok köztem és köztetek és ivadékaitok között: körülmetéltessék köztetek minden hímgyermek. — (11) Körülmetéljétek makktyútok húsát, hogy legyen frigyjelenség köztem és köztetek. — (12) Nyolcznapos korában metéltessék körül köztetek minden hímgyermek minden nemzedékben; a' honszületett, és a' pénzen vásárolt, minden idegenek közül, kik nem ivadékaid közülek. — (13) Körülmetéltessék a' te házádnál született, és pénzeden vett; hogy frigyem testöken

divatozék (l. Rosenmüllert); nyilvános azonban, hogy a' zsidóknál különös, saját jelentéssel bírván, annak önállóság csak abból kelle kifejlődnie, — Általában azt jegyzi meg igen helyesen Philippsohn — semmi fontossággal nem bír, ha a' Sz. írás' törvényeihez hasonlókat más nemzeteknél, — mint az Indiaiaknál, az Egyptomiaknál — találunk; mint hogy természetesen hasonló czélok hasonló intézményeket is idéznek elé; minden pedig csak a' legfelsőbb czél, az erkölcsiség okától függ, melly ok a' zsidó törvényben mindenütt, a más népekében pedig csak ritkán nyilatkozik. — (13) Az elébbi versben a' körülmetélés általában a' jövődöben szüendő, veendő szolgálakra nézve parancsoltatott, az e' versbeni parancsoltat meg az Ábráhám házában már rég levőket illeti. — (14)

לְבָרִית עִוְלָם לְהִיּוֹת לָךְ לְאֱלֹהִים וְלִזְרַעְךָ אַחֲרָיִךְ: (ח)
 וְנָתַתִּי לָךְ וְלִזְרַעְךָ אַחֲרָיִךְ אֶת אֶרֶץ מִצְרָיִם אֶת כָּל־אֶרֶץ
 כְּנָעַן לְאַחֲזֹת עִוְלָם וְחַיִּיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים: (ט) וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אִתָּה וְזִרְעֶךָ
 אַחֲרָיִךְ לְהִדְרָתָם: (י) זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם
 וּבֵין זִרְעֶךָ אַחֲרָיִךְ הַמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר: (יא) וּנְמַלְתֶּם
 אֶת בְּשַׂר עֶרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם: (יב)
 וּבֶן־שִׁמְנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר לְדַרְתֵּיכֶם יֶלֶד בְּיַת
 וּמִקְנַת־כֶּסֶף מִכָּל בֶּן־זָכָר אֲשֶׁר לֹא מִזְרַעְךָ הוּא: (יג)
 הַמּוֹל וְיִמּוֹל יֶלֶד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כֶּסֶף וְהָיְתָה בְּרִיתִי

ígéretéért részére követeli, az akarata szerinti magavisele-
 tet — mint az üdv föltételét — a' nyilatkozott törvény teljesi-
 tését és Istennek nép urának való elismerését. E' föltételek
 nélkül a' frigynek állandósága nem lehet, és az ország bir-
 toka nem áll. Itt a' frigy tehát viszonyos. A' hol pedig az egy
 részről követelésnek egy másik részről ígéret felel meg,
 e' más oldal kinyilatkozni tartozik elfogadását. — Ez jelen-
 tése a' körülmételésnek, melly, mint minden a' zsidó törvény-
 ben — Isten közvetlen parancsa-, isteni intézménynek tekin-
 tetik. Minden ember, ki az isteni frigyben részesülni kíván,
 a' körülmételés által Istennek szentelt néphez csatoltassa ma-
 gát, 's az által tettelesen mutassa meg, hogy Istennek né-
 péhez való követelésinek eleget szándékozik tenni. Már most,
 ha megengedjük is, hogy a' körülmételés más népeknél is

neki Hágár, Jismáelnek. — (16) Ábram pedig nyolcvanhat éves vala, mikor Hágár Ábramnak Jismáelt szülé.

XVII. (1) Ábram kilenczvenkilencz éves lévén, megjelené Jehova Ábramnak és monda nekie: én a' mindenható Isten vagyok, járv előttem és légy tökélyes. — (2) És frigyemet állítom föl köztem és közted, és szaporítalak felette igen. — (3) És leborula Ábram arczájára és szóla hozzá Isten mondván: — (4) Im frigyem van veled, népseregnek atyja leendesz. — (5) És ne hivatassék többé neved Ábram, hanem legyen neved Ábrahám, mert népseregnek atyjává tettelek. — (6) És megszorítottalak téged felette igen, nemzetségekké teszek, és királyok származnak tőled. — (7) És fölállítom frigyemet köztem és közötted és ivadékaid között, nemzetségeik szerint ö-

ti a mindenhatót. — (4) אני é n. — Elötétetett mint fejj. 6. f. 17. v. és 9. f. 9. v. — (5) אברהם vagy אב רהם a' sokaság atya, a' zsidó אב atya és az arab *) sokaságból. — (10) זאת בריתי e' frigyem, זאת אית בריתי e' frigyem jelensége helyett. המול körülméletessék אלהמול hogy körülméletessék helyett. Itt a' frigy kölcsönössége alapítatik meg. Valamint egy részről Isten fogadását, hogy Ábrahám ivadékainak nemzeti Istenök lévén, nekik Kanaán földét birtokba adandja, mintegy közvetlen Isten akaratjából folyó és a' nemzet tudatától elválhatlan följogosításnak nézhetjük; — úgy más részről mindjárt a' fejezet elején láttuk Isten követelését „járv előttem és légy tökélyes“ mi egyebet nem jelenthet, mint hogy Isten kiválasztottjainak adott

*) رجم

הָגָר יִשְׁמְעָאל: (ט) וְאֶבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנַיִם

בָּלְדַת־הָגָר אֶת־יִשְׁמְעָאל לְאֶבְרָם: ם

יז (6) וַיְהִי אֶבְרָם בֶּן־תְּשַׁעִים שָׁנָה וַתִּשַׁע שָׁנַיִם וַיְרֵא

יְחֹזֶה אֶל־אֶבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־אֵל שְׂרִי

הַתְּחִלָּה לִפְנֵי וְהָיָה תָמִים: (ב) וַאֲתַנְּה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ

וְאֶרְבֶּה אוֹתְךָ בְּמֵאֵד מְאֹד: (ג) וַיִּפֹּל אֶבְרָם עַל־פָּנָיו וַיִּדְבֹר

אִתּוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר: (ד) אֲנִי הֵנָּה בְרִיתִי אִתְּךָ וְהָיִיתָ לְאֵב

חֵמֹן גֹּיִם: (ה) וְלֹא־יִקְרָא עוֹד אֶת־שְׁמֹךְ אֶבְרָם וְהָיָה

שְׁמֹךְ אֶבְרָתָם כִּי אֲבִי־חֵמֹן גֹּיִם נִתְקַיָּם: (ו) וְהִפְרַתִּי אִתְּךָ

בְּמֵאֵד מְאֹד וְנִתְקַיָּם לְגֹיִם וּמַלְכִים מִמֶּךָ יֵצְאוּ: שביעי (ז)

וְתִקְמַתִּי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זֶרְעֶךָ אֶתְרִיבָה לְדֹרֹתָם

ellenmondásban nem áll a' 11-dik verssel, mert hisz Hágár közölhette Ábrammal az angyal parancsát.

XVII. (1) E' fejezetben az előbb kijelentett isteni fogadások megújítatnak, 's új, örök frigy által megerősítetnek. Főleg pedig Ábram ivadéki legszentebb szertartásának, a' körülmetzésnek mutatik meg jelentősége. — E' fejezetnek az előbbivel való összefüggése pedig igen világos. Miután ugyan is Ábramnak Hágártól fia születvén, az könnyen azt hihette volna, hogy Istennek ivadékait illető ígérete már teljesült, a' frigynek meg kelle újitania, és határozottabban megfejtetnie. — יהוה אל שרי Jehovát pótló, Istennek, mint az, kiválasztott népéhez való viszonyát kifejező név. — שרי pedig az arab *) hatalomból az összítő neveket képző, val jelen-

*) شدة

Sur felé vezető út melleti forrásnál. — (8) És monda: Hágár Sáráj szolgálója, honnan jösz, és hová mégy, és monda: Sáráj asszonyom elöl futok el. — (9) És monda Jehova angyala: Térj vissza asszonyodhoz és nyomorkodjál keze alatt. — (10) És szóla hozzá ismét Jehova angyala: szaporítandom ivadékod, hogy meg nem számláltathatandik sokasága miatt. — (11) Meg azt is mondta neki Jehova angyala: ime terhes vagy, fiút szülvén tehát, nevezd őt Jismáelnek, mert meghallotta Jehova nyomoruságod. — (12) Leend pedig szilaj ember, keze mindenek ellen, és mindennek keze ő ellene, és minden testvérei előtt üti föl lakását. — (13) És elnevezé Jehovát, ki szól vala vele; te vagy a' nyilatkozat Istene: mert monda: hát láttam még látásom után. — (14) Elnevezék azért a' kutat: kut az eleven való látáshoz, ime Kádés és Báred között fekszik. — (15) És szüile Hágár Ábramnak fiat és elnevezé Ábram az ő fiát, mellyet szült

zata előtt — keletre, mert a' zsidók ha vidék helyzetét akarják leírni, kelet felé fordulnak. (1. tov. 25. f. 8. v.) — (13) E' vers értelme a' kifejezés rövidsége miatt homályos. Leghíhetőbb, hegy Hágár a' néphiedelemben, hogy egy isteni lény megpillantása után meg kell hálnia, minthogy a' jelen isteni jelenés után magát mégis életben látta, e' szavakra fakadt: **אֵתֶּךָ אֱלֹהִים** te vagy a' nyilatkozat Istene — te egy Isten vagy, kit meg lehet tekinteni, a' nélkül, hogy az ember meghal, mert hisz még most is látok — élek. **אֵתֶּךָ** főnév mint **צָרִי עֵינִי**. — **בָּרֵד** Bered teljesen ösmeretlen. — (15) Jismáelnek Ábram általi elnevezése semmi

בְּדֶרֶךְ שׁוּר: (ח) וַיֹּאמֶר הַגֵּר שִׁפְתַת שָׂרִי אִי־מִנָּה בָּאת
וְאַנָּה תִּלְכִי וּתְאָמַר מִפְּנֵי שָׂרִי גִבְרָתִי אֲנֹכִי בִרְחַת: (ט)
וַיֹּאמֶר לָהּ מִלֵּאךְ יְהוָה שׁוּבִי אֶל־גִּבְרָתְךָ וְהִתְעַנֵּי תַחַת
יְדֵיהֶּ: (י) וַיֹּאמֶר לָהּ מִלֵּאךְ יְהוָה תְּרַבֶּה אֲרֻבָּה אֶת זֶרְעֶךָ
וְלֹא יִסְפַּר מִרְבִּי: (יא) וַיֹּאמֶר לָהּ מִלֵּאךְ יְהוָה תִּהְיֶה תְּהַרְרֶה
וְיִלְדֶה בֵּן וּקְרָאתָ שְׁמוֹ יִשְׁמַעֵאל כִּי־שָׁמַע יְהוָה אֶל־עֲנִיֶיךָ:
(יב) וְתוֹא יְהִי פֶרֶא אֲדָם יָדוֹ בְּכָל יוֹם כָּל בּוֹ וְעַל־פְּנֵי
כָּל־אֲחָיו יִשְׁפֹּן: (יג) וּתְקַרָּא שְׁם־יְהוָה חֲדָבָר אֵלֶיהָ אַתָּה
אֵל רָאִי כִי אֲמַרְהָ תִּנָּס תֵּלֶם רָאִיתִי אַחֲרַי רָאִי: (יד) עַל־
כֵּן קָרָא לְבָאָר בָּאָר לְחַי רָאִי תִּנָּה בֵּין־קַדְשׁ וּבֵין בְּרֶד: (טו)
וּתְלֹד תִּגַּד לְאֲבָרָם בֵּן וּקְרָא אֲבָרָם שְׁם־בְּנֵי אִשְׁרֵי־יִלְדֶה

nak később Pelusium nevű határvárosa, a Nilus torkolatjánál. (lásd Flavius Jos. Ant. VI. 7. 3) és Palaestina, és e város között a középtenger mellékén elnyúló puszta is Surnak, (most Dschofar) neveztetett. — (11) ישמעאל Jismáel. E' név jelentése: Hallja Isten. Jismáel ósátyja az arab népnek. — (12) פרא אדם szilaj ember. A' Septuagintának van ἄγροικος ἄνθρωπος mezei ember, gyöngye kitétel, melly koránsem fejezi ki a' פרא vadszamártól kölcsönzött jelentős képet. A' vadszamár פרא másképp ערוד az első a' Chaldaeus a' másik az arab nyelvben iramlás-t jelentő) szilaj, sebes iramban az embereket kerülő és csak pusztákban tartózkodó állat. Lehetett-e illőbb képet választani a' szabad Beduina életének festésére? על פני szószerint ábrá-

XVI. (1) Sáráj pedig Ábram nője nem szüle neki, annak pedig egy egyptombeli szolgálója vala, mellynek neve Hágár. — (2) Szóla tehát Sáráj Ábramhoz; ime Jehova engem elzárt, hogy ne szüljek, menj szolgálomhoz, talán megépülök általa. És Ábram hallgata Sáráj szavára. — (3) Vevé tehát Sáráj Ábram nője az egyptombeli Hágár szolgálóját, Ábram Kanaan földjén való tartózkodásának tíz év lefolyta után, és oda adá őt Ábram az ő férjének, nőül. — (4) Ő tehát mene Hágárhoz, ki megterhesedett; látván pedig, hogy megterhesedett, csekély lón asszonya az ő szemeiben. — (5) És monda Sáráj Ábramnak: bántalmam rád háramlik! én adtam szolgálómat öledbe, 's mivel látja, hogy terhesedett, csekély lettem szemében. Jehova ítéljen köztem és közötted. — (6) Monda pedig Ábram Sárájnak: Ime szolgálód kezvedben van, bánjál vele a' mint szemeid előtt jönak látszik; sanyargatá tehát Sáráj, hogy elszökék tőle. — (7) És találá őt Jehova angyala a' vizforrásnál a' pusztában, a'

ládját megalapítani. — (4) Ha bár az ágyas rabnőnek is vannak bizonyos jogai, még is asszonyának csak szolgálója. E' viszonyt nem tartá meg szemei előtt Hágár, és a' mennyiben Ábram nyugalmasan nézte, mikint a' szolgáló jogos nőjével megvetőleg bánik, méltán vádoltatik. — (5) המסי עליך Legjobban megfektethető a' hasonfűzetű עלי קללתך (27. f. 13. v.) mondásból, mellynek értelme: a' téged érő átok rám szálljon. A' Septuagintának van: ἀδικούμαι ἐκ σοῦ sérelmém szenvedek miattad, a' mi nem a' nyelv szellemében van. (7) שׁוּר Súr. Surnak neveztetik Egyptomi-

טז (א) וְשָׂרִי אֵשֶׁת אֲבָרָם לֹא יִלְדָה לוֹ וְלֵה שְׂפָתֶיהָ
 מִצְרַיִת וְשָׂמָה הָגֵר: (ב) וַתֹּאמֶר שָׂרִי אֶל-אֲבָרָם הִנֵּה-נָא
 עֲצַרְנִי יְהוָה מִלָּדֶת בֶּן-נָא אֶל-שְׂפָתַי אוֹלֵי אִפְנֵי מִמֶּנָּה
 וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם לְקוֹל שָׂרִי: (ג) וַתִּקַּח שָׂרִי אֵשֶׁת אֲבָרָם
 אֶת-הָגֵר הַמִּצְרַיִת שְׂפָחָתָהּ מִקֶּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֵׁבֶת אֲבָרָם
 בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתֵּתֵן אֹתָהּ לְאֲבָרָם אִשָּׁה לוֹ לְאִשָּׁה: (ד) וַיֵּבֵא
 אֶל הָגֵר וַתַּהַר וַתֵּרָא כִּי הָרְתָה וַתִּקַּל גְּבֻרָתָהּ בְּעֵינֶיהָ: (ה)
 וַתֹּאמֶר שָׂרִי אֶל-אֲבָרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אֲנֹכִי נָתַתִּי שְׂפָחָתִי
 בְּחִיקוֹךָ וַתֵּרָא כִּי הָרְתָה וְאֶקַּל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹט יְהוָה בֵּינִי
 וּבֵינֶיךָ: (ו) וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֶל-שָׂרִי הִנֵּה שְׂפָחָתְךָ בְּיָדְךָ
 עֲשִׂי-לָהּ חֲסוּב בְּעֵינֶיךָ וַתַּעֲנֶת שָׂרִי וַתִּבְרַח מִפְּנֵיהָ: (ז)
 וַיִּמְצָאָהּ מִלְאָךְ יְהוָה עַל-עֵין חַמָּים בְּמִדְבַר עַל-הָעֵין

נקד על י' בתרא

nem a' Nilust, hanem a' Palaestina és Egyptom közti kis Wadi al Arisch nevezetű határfolyamat értették. —

XVI. (1) Hogy e' fejezetet, melyben Ábram családi viszonyai adatnak elő, való szellemében fölfoghassuk, szükséges, hogy magunkat a' keletiek szokásaiba egészen bele helyezzük. Keletben a' jogos nő, minthogy az ágyas rabnők gyermeknek gondját viseli, azokat önmagáénak nézi és gyakorta ezekkel önmagtalansága szégyenét is lemosa. — (2) אבנה megépülök. Nem lehet természetesb e' szófordulatnál és a' ház szónak a' családra való átvitelénél. Épülni igének kölcsön értelme tehát lesz: házat vagy csa-

— (12) A' nap lenyugvóban lévén, mély álm ereszkedik Ábramra, és ime nagy borzalom és sötétség szállja meg. — (13) És ő monda Ábramnak: Tudd meg, hogy jövevény leendő ivadékod, idegen földön, és szolgálat alá hajtják és nyomorgatják négy száz évig. — (14) De a' nemzetet mellynek szolgálандnak megitélem én, és azután kijönnek nagy vagyonnal. — (15) Te pedig elmégy atyáidhoz békében, eltemettetél jó vénségben. — (16) A' negyedik nemzedék pedig ide visszatér, mert nem telt meg még eddig az Amoráhiaknak büne. — (17) A' nap leszállt és sűrű homály vala, 's ime füstölgő kemence és tüzzövétnek megy keresztül a' darabok között. — (18) Azon nap tehát Jehova frigyet kötött Ábrammal, mondván: Ivadéknak adom ezen földet Miczrajim folyamától fogva, a' Phrát nagy folyamáig.

négyszáz harmincz szolgálati évek helyett, számlálva ezen isteni jelenéstől fogva a' zsidók Móses alatti felszabadulásáig. — (15) ואתה תבוא te pedig elmégy 'stb. Egyszerű, csaknem gyermekes kifejezése a' halálutáni életnek. — (16) ודור רביעי a' negyedik nemzedék. Már a' négyszáz-évvvel párhuzamosság tekintetéből is, דור itt századot jelentő leendő. Ki pedig — azt mondja Rosenmüller — a' négy nemzedéket itt közönséges értelemben veszi, annak szükségkép több tévedésekbe kell buknia. — (18) Ezen jóslat egész kiterjedtében Dávid és Salamon uralkodása alatt teljesedett. Azonban akkor is a' zsidók országa az Euphrátig igen, de a' Nilusig (נהר מצרים) soha nem terjedt; e' körülmény okozta hogy sokan נהר מצרים Miczrajim folyama alatt

אַתֶּם אַבְרָם: (יב) וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא וַתִּרְדְּמָה נִפְלְאָה עַל־
 אַבְרָם וְהַנֶּהָה אִימָה חֲשֻכָה גְדֹלָה נִפְלְאָה עָלָיו: (יג) וַיֹּאמֶר
 לְאַבְרָם יָדַע תְּדַע כִּי־גֵר אֶהְיֶה וְיָחִיָּה זְרַעָךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם
 וַעֲבָדוּם וְעַנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: (יד) וְגַם אֶת־תְּנוּי
 אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ בֶן אֲנָכִי וְאַחֲרָיוֹן יֵצְאוּ בְרִכְשׁ גָּדוֹל: (טו)
 וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אַבְרָהָם בְּשָׁלוֹם תִּקְבֹּר בְּשֵׁיבַת טוֹבָה:
 (טז) וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־שָׁלֵם עֵינֵי הָאָמְרִי עַד־
 הֵנָּה: (יז) וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְעַלְטָה הָיָה וְהַנֶּהָה תִּנּוֹר עֵשֶׂן
 וּלְפִיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַהַרְיִים הָאֵלֶּת: (יח) בַּיּוֹם הַהוּא
 כָּרַת יְהוָה אֶת־אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזַרְעָךָ נָתַתִּי אֶת־
 הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּתַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת: (יט)
 אֶת־תְּקִינִי וְאֶת־תְּקִנֹּי וְאֶת תְּקִדְמֹנִי: (כ) וְאֶת־קַחְתִּי וְאֶת־
 תְּפִרֹּי וְאֶת־הַרְפָּאִים: (כא) וְאֶת־הָאָמְרִי וְאֶת־תְּכַנְעֵנִי
 וְאֶת־תְּהַרְגֵנִי וְאֶת־הַיְבוּסִי: ׀

szó gyöke נשב fúni, lobogtatni; a' Hiphilben lobogtatás által eszközteni valamit, elrezzenteni. A' Septuagintában van: *συνελάθωεν* és egymás mellé helyezé őket. Alkalmassint וישב-et olvasott. Vater helyesen jegyzi meg valahol, hogy a' régiek a' vocalisok tételében csak véleményeket fejeznek ki. (I. Tract. Sabbath 31. l.) Csak hogy gyakran igen ügyetlenül! — (13) ארבע מאות שנה négy száz évi g. Kerékszám, a' később Exodus 12 f. 40. v. kített

ram: Uram Jehova, mit adnál nekem, holott én magzat nélkül járok és házam birtokosa damaski Eliezer. — (3) Monda ismét Ábram: Ime nekem nem adtál ivadékot, és így házam szülöttje öröklend. — (4) És lön Jehova szava hozzá, mondván: nem az öröklend téged, hanem egy belőled származott, ez öröklend. — (5) És kivezeté őt, és monda: tekints föl az égre és számláld meg a' csillagokat, ha megszámlálhatod azokat, és monda nekie, így lesz ivadékod. — (6) És hün Jehovában, és ez azt igazságul tulajdonítá neki. — (7) És monda neki: Én vagyok Jehova, ki kihoztalak Ur-Kaszdimból, hogy e' földet neked adjam, hogy birjad. — (8) És monda: Uram Jehova! miről tudjam meg, hogy birni fogom. — (9) Ez pedig monda neki: Végy három éves üszöt, és három éves kecskét, és három éves kost, gerliczét és galambfít. — (10) Vevé tehát mind ezeket, és megszelé középben, és helyezé mindenik szeletet a' másiknak ellenébe, a' madarakat pedig meg nem szelé. — (11) És leszállának az ormadarak a' holt szeletekre és elrezzenté őket Ábram.

talmáról megakarna győződni, hanem eszközt kíván, melly az ígéret valósítását öntudatába idézné. — (10) A' frigý megkötése alkalmával, a' későbbi intézmények szerint választott áldozati állatok' ketté hasítása, képleges és azt jelentő szertartás, hogy a' frigýetszegő felét is az érje, a' mi az áldozattal történt. Keresztülmentek azért a' frigýesek az áldozat felállltatott darabjal között, a' mint azt Jehova is tűz-oszlop alakban megteszi. — (11) וַיִּשַׁב וְעַלְרֵצְתָם. E'

תתן־לי ואנכי הולך עִרְיָי וּבֶן־מִשְׁק בֵּיתִי הוּא דְמִשְׁק
 אֱלֹהֵי־עֹד: (ג) וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה
 בֶּן־בֵּיתִי יִרְשׁ אֹתִי: (ד) וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא
 יִירְשֶׁהָ זֶה כִּי־אִם אִשְׁרָי יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ הוּא יִירְשֶׁהָ: (ה)
 וַיֵּצֵא אֹתוֹ חֲחוּצָה וַיֹּאמֶר תְּבַטֶּנָּה הַשְּׂמִימָה וּסְפֹר חֲבוּכָבִים
 אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זָרְעֶךָ: (ו)
 וְהֵאֱמַן בִּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶנָּה לוֹ צְדָקָה: שִׁשִּׁי (ז) וַיֹּאמֶר אֵלָיו
 אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר תּוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֵת לָךְ אֶת־
 הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ: (ח) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יְהוִה בְּמַה אֲרַע
 כִּי אִירְשֶׁנָּה: (ט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו קַח לִי עֵגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֹז
 מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאֵיל מְשֻׁלֵּשׁ וְתָר וּגְזֹל: (י) וַיִּקַּח־לוֹ אֶת־כָּל־
 אֵלֶּה וַיִּבְתֵּר אֹתָם בְּתוֹךְ וַיִּתֵּן אִישׁ־בְּתָרוֹ לְקַרְבָּתוֹ רָעָהוּ
 וְאֶת־הַצֶּפֶר לֹא בָתָר: (יא) וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל־הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב

ből származtatván gondviselővel, fordítja. Leghíhettebb
 Gesenius és Bohlen véleménye, mely szerint משק egyazonos
 משך birtok névvel és a' ך csak a' דמשק névvel egyhangu-
 ság végett változtatott ק betüvé. Philippsohn e' nyelv-
 tani felfedözéssel Onkelos véleményét fejtí meg, de épen
 nem helyesen. — (4) ממעך b e l e d b ő l. A' Septuag. itt ממך-t
 olvasott és ἐκ σοῦ-val fordította. — (8) במה ארע miről
 tudjam meg'stb. Ez éppen nem áll ellenmondásban a' 6-
 dik versben Ábramról dicsért hittel és Istenben való bizal-
 mával, mert nem valami csudát kíván, mely által Isten ha-

dott legyen Ábram a' fölséges Istentől, ki eget és földet szerze. — (20) 'S áldotta a' fölséges Isten, ki ellenidet kezdibe ejté. És tizedet ada neki mindenből. — (21) Monda pedig Szodom királya Ábramnak: add nekem a' személyeket, a' vagyont pedig vedd magadnak. — (22) És monda Ábram Szodom királyának: felemeltem kezem Jehovához a' fölséges Istenhez, ki eget és földet szerze. — (23) Hogy egy szál fonalat vagy egy sarukötőt sem veszek mindenből, a' mi tiéd, hogy azt ne mondjad: én gazdagítottam meg Ábramot, — (24) Kivéven azt, a' mit a' legények megemésztettek, és a' férfiak kik velem jöttek részét, Aner, Eskol és Mamré ők vehetik részöket.

XV. (1) Ezek után lön Jehova szava Ábramhoz látományban, mondván: ne félj Ábram, én paizsod vagyok, felette nagy a' te jutalmad. — (2) És monda Áb-

különösen ünnepélyes nyilatkozása, az e' fejezetben foglalt isteni megjelenés feszült várakozást támasztó, és mintegy bevezeti a' jósló látományt. — E' fejezetnek az előbbivel való összefüggése pedig igen világos lesz előttünk, ha Ábram helyzetét szemügyre vesszük; szerencsés táborozásából megtérvén, mi vala természetesb, mint e' gondolat, hogy mind e' szerzeményeket elszigetelt aggsága után idegenre leend kéntelen hagyni. Isten tehát, aggodalmát elszélesztendő, álomtüneményben megjelenik neki és ez a' következő fejezet tartalma. — (2) עָרֵירִי meztelen itt magzat nélkülséget jelentő. — מִשֵּׁן Ezen ἀπαξ λεγ. Már a' régi fordítóknak sok sejdítésekre szolgáltatott alkalmat. A' Sept. tulajdon névnek veszi. Onkelos e' szót קָקָא gondját viselni igé-

וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אֲבָרָם לְאֵל עֲלִיּוֹן קִנְיַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ: (כ) וּבְרוּךְ
 אֱלֹהֵי עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר־מִן צָרִיף בִּידָף וַיִּתּוֹלֵן מֵעֶשֶׂר מִכָּל: חֲמִישִׁי
 (כא) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־סֹדֶם אֶל־אֲבָרָם תּוֹן־לִי תַנְפֹּשׁ וְתִרְכָשׁ
 קַח־לָךְ: (כב) וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֶל־מֶלֶךְ סֹדֶם תִּרְמַתִּי יָדִי
 אֶל־יְהוָה אֵל עֲלִיּוֹן קִנְיַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ: (כג) אִם־מְחוּטֹם
 וְעַד שָׂרוּף־נָעַל וְאִם־אָקַח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי
 הַעֲשֵׂרְתִּי אֶת־אֲבָרָם: (כד) בְּלַעְדֵי־רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים
 וְחָלַקְתִּי הַנְּאֻשִׁים אֲשֶׁר הָלַכּוּ אֵתִי עִנְרֵי אֲשַׁבֵּל וּמִמָּוֶה הֵם
 יִקְחוּ חֵלְקָם: ׀

טו (ה) אַתָּה וְתַדְבָּרִים הָאֵלֶּה חַיָּה דְבַר־יְהוָה אֶל־אֲבָרָם
 בַּמַּחֲזֵה לֵאמֹר אֶל־תִּירָא אֲבָרָם אֲנִי מִן לָךְ
 שְׁכַרְךָ תִּרְבֶּת מְאֹד: (ז) וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֲדֹנָי יְהוִה מַה־

czedek egy a' gondolkozás következésében megösmert felső
 lényt hitt, Ábram pedig a' nyilatkozott Jehova Istent (1. Exod. 6.
 f. 5. v.) imádta. — (20) Hogy Ábram Malchiczedeknek a' zsák-
 mány tizedét adja, az már teljesen kifejtett papi szerkezet-
 re mutat ugyan, de azon meg nem ütközhetünk, minthogy
 az ó kor királyi rendesen papok is valának, mint azt Home-
 rosból több helyt megláthatjuk. —

XV. (1) Ha az előbbi fejezetben — így nyilatkozik Phi-
 lippsohn — a' közönséges históriai élet felületei tartatnak,
 ebben már az első vers, fentebb fokra helyeztet bennünket.
 Mert a' verset befejező, igen fönséges mondás, valamint

(13) Eljőve pedig egy menekedett, és hirül hozá azt Éber Ábramnak, ő pedig akkor az Ámóri Mamrének Eskol és Aner fivérének ligetében lakék; mert ezek Ábram frigyesei valának. — (14) Ábram megértvén, hogy atyafiá fogságba esett, fölfegyverkeztette gyakorlott, hű, házában született szolgálait, háromszáz tizenhatszáz, és kergette Dánig. — (15) És eloszolván, rájok rohant éjjel ő és szolgálai és megveré őket és kergette Chóbáig, melly Damaskustól balra esik. — (16) És visszahozta minden vagyont, valamint Lótót az ő atyafiát is vagyónával visszahozta, e' felett még a' nőket is és a' népet. — (17) Szodom királya tehát elébe mene, miután megtért Kadarlaomer és a' vele lévő királyok megveréséből Sávah völgyébe, az a' király völgye. — (18) Málchiczedek pedig Sáleem királya hozza kenyeret és bort, és ő a' felséges Isten papja vala. — (19) És megáldá őt és monda: ál-

gye. Alkalmasint a' Jerusalemmel szemben a' holt tenger-től éjszakra fekvő és 2. Sam. 18. f. 18. v. említett királytelke. — (18) שָׁלֵם Sáleem. A' szó értelme béke, csend egyazonos יְרוּשָׁלַיִם (a' béke városa) névvel. Nem jelentés nélküli az, hogy királyának neve is: igazság királya. Nyilvános hogy Malchiczedek az egyetlen Istent imádtá, mert az az אֱלֹהֵי עֵלְיוֹן legfőbb Isten szavakból világosan kitetszik, ha tehát mind a' mellett Ábramnál említett ugyanazon אֱלֹהֵי עֵלְיוֹן szavakhoz még a' Jehovának is kellett hozzá járulnia, akkor nem tagadhatni, hogy a' kettő hite között még is némü különbségnek lennie kellett; e' különbség pedig nem lehetett egyéb, mint hogy midőn Melchi-

יָשָׁב בְּסֹדֶם. (יג) וַיָּבֵא הַפְּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעֵבְרִי וְהוּא
שָׁכֵן בְּאֵלְנֵי מִמְרָא הָאֱמֹרִי אֲחֵי אֲשַׁכֵּל וְאֲחֵי עֶנְרִי וְהֵם בְּעַלֵּי
בְּרִית־אַבְרָם: (יד) וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אֲחִיו וַיֵּרֶק
אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשׂוֹר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף
עַד־דָּן: (טו) וַיַּחֲלֶק עֲלֵיהֶם לַיְלָה תּוֹא וַעֲבָדוּ וַיִּבְגְּסוּ
וַיִּרְדְּפֻם עַד־חֹבֹבָה אֲשֶׁר מִשְׁמָאל לְדַמְשֶׁק: (טז) וַיָּשָׁב אֶת
כָּל־הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת־לוֹט אֲחִיו וּרְכֻשׁוֹ תְּשׁוּבֵי וְגַם אֶת־
חַנְּשִׁים וְאֶת־הָעָם: (יז) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סֹדֶם לִקְרֹאתוֹ אַחֲרֵי
שׁוּבוֹ מִחֹבֹת אֶת־כַּדְרָלְעָמֶר וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל־
עַמֶּק שָׁוִי הוּא עַמֶּק תְּמֹלֶךְ: (יח) וּמֶלֶךְ־צָדָן מֶלֶךְ שָׁלֵם
הוֹצִיא לָחֶם וַיִּינֹן וְהוּא כְּהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן: (יט) וַיִּבְרַכְתּוּ

két oka van, Az első mert Éber nemzetségéből való, másod-
szor e' név bujdosására is emlékeztet, עֵבֶר ige ugyan is
annyit jelent mint költözni (I. felj. 12. f. 6. v.). — (14) וַיֵּרֶק
תָּא חֲנִיכָיו Két szokatlan kifejezés. A' Septuag. az elsőt וַיֵּרֶק
nek olvasta és e' szerint, mivel רֵק az Aramaeusban = szá-
mítani, itt ἡριθμησε és megszámolta fordított. Azonban
րֵק ige a' Hiphilben használtatik a' kard kihuzásáról és on-
nan a' felfegyverkezésről, mikint a' régiek legtöbbször fordí-
tották is. הֵנִיךְ mondatik a' megkísértett és hívnek talált
szolgáról. דָּן Palaestina legszélsőbb éjszaki határán; a' ké-
sőbb itt megtelepedett Dán nemzetségtől kölcsönözte nevét.
— (15) חֹבֹבָה Choba. Trolloi Ferd. Damaskustól félórányira
Hóba nevű falut említi. — (17) עַמֶּק תְּמֹלֶךְ a' király völ-

melly a' puszta mellett van. — (7) Arra visszafordulván eljövének Énmispátig, az Kádes és elpusztíták Amálek egész mezőségét, valamint az Amóriakat is, kik Chacze-zontámárban laknak vala. — (8) Kiindulának tehát Szodom királya, Amoráhnak királya, Admáhnak királya, és Zebóimnak királya, és Belának — az Zoar — királya és megütközének azokkal Sziddim völgyében. — (9) Kdor-laomer Élam királya, Thiddál Gójim királya, Amráfel Sinár királya és Arjoch Elászár királyával, négy király az öt ellen. — (10) Sziddim völgye pedig gyantaforrásokkal tele; Szodom és Ámoráh királyi tehát megfutmodván, azokba belébuktak, a' kik pedig megmaradtak a' hegyekre futának. — (11) Azok pedig elvivék Szodom és Ámorah minden vagyonát, és minden eleségüket és elmenének. — (12) És elvivék Lótót Ábram fivére fiát vagyonával, és elmenének, mert Szodomban lakott. —

hoggy gyakran veszedelmes közeledni e' forrásokhoz. Kaempfer in Amoenitat. exotic. Fasc. 2 relat. 2. §. 6. e' forrásokról így nyilatkozik; csudálatos keskeny hasadékok valának, a' nyílások nem nagyobbak egy lábnál, némellyek rövidebbek és félkörben elnyulók, mások hosszú és szeszélyes hajlásokban csigázók; e' leírás legjobban magyarázza meg versünket (Rosenmüller). — (11) ויקחו ויבאו és elvivék, t. i. a' feljebb nevezett királyok I. tovább. 37. f. 28. v. רָקַשׁ helyett a' Septuag. itt רָקַשׁ-t olvasott, mert ἑπταρ. ló. -val fordítja. — (13) וְעַבְרֵי אַבְרָם eber Ábram ekkép való elnevezésének

תִּמְדָּבֶר: (ז) וַיָּשְׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל-עַיִן מִשְׁפַּטְט הוּא קָדֵשׁ וַיִּכּוּ אֶת-
 כָּל-שָׂרָה הַעֲמֻלָּקִי וְגַם אֶת-הָאִמְרִי תִישָׁב בְּחֻצְצָן תִּמְר:
 (ח) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ-סֹדֶם וּמֶלֶךְ עַמְּוֵרָה וּמֶלֶךְ אֲדָמָה וּמֶלֶךְ צִבְיִים
 וּמֶלֶךְ בִּלְע הוּא-צָעֵר וַיַּעֲרְכוּ אֹתָם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק תְּשָׁדִים:
 (ט) אֵת כְּדַרְלָעֵמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעֵל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאִמְרָפֶל
 מֶלֶךְ שִׁנְעֵר וְאֲרִיֹד מֶלֶךְ אֶלְסָר אַרְבַּעַת מַלְכִים אֶת-
 חַמְשָׁתָּה: (י) וַעֲמַק תְּשָׁדִים בְּאֵרֶת בְּאֵרֶת חֲמֹר וַיָּנֹסוּ
 מֶלֶךְ-סֹדֶם וְעַמְּוֵרָה וַיִּפְּלוּ-שָׁמָּה וְהַגִּישָׁאִים תָּרַח נָסוּ:
 (יא) וַיִּקְחוּ אֶת-כָּל-דְּבָשׁ סֹדֶם וְעַמְּוֵרָה וְאֶת-כָּל-אֲכָלָם וַיִּלְכוּ:
 (יב) וַיִּקְחוּ אֶת-לֹט וְאֶת-דְּבָשׁוֹ בֶן-אֲתִי אֲבָרָם וַיִּלְכוּ וְהוּא

צבנים קרי

iglan Páran nevet visel. — (7) קדש ברנע teljesen קדש Pa-
 laestina délkeleti részében fekvék Zin pusztájában, és ha-
 tárt képeze az Idumaei és zsidó megye közt. עין משפט a'
 pör kútfeje. E' névnek csak később adatik származása
 (Num. 20. f. 1—13. v.) Hasonló Prolepsis van az Amaléki név-
 nél, mert az Amalékíták ősatya Amalek Észav unokája. —
 תמר szószerint A' pálmák nyese e egyazonos az
 ősmertebb עין גדי vel, melly Juda pusztájában (I. felj. 10.
 f. 9. v.) a' holt tenger mellett feküdt, hegyes, (Jos. Ant. 16.
 13. 4.) de nemesb növények tenyésztésére igen alkalmas vi-
 dékben. — (10) בארת בארת gyantaforrásokkal
 tele. Egy azon név ismétlése bőséget fejez ki, mint Exod.
 8. f. 10. v. Nem messze a' kaspiumi tengertől, Baku vidé-
 kében a' gyanta olly erővel rohan elő a' föld hasadékból,

XIV. (1) Lón pedig Amrafel Sinar királya, Arjoch Elászar királya, Kdorlaomer Élam királya és Tidál Gójim királyának napjaiban. — (2) Ezek hadat indítanak Béra Szodombeli király, Birsá Gomorabeli király, Sináb Adámabeli király, Seneber Zeboimbeli király és Béla — az Zoár — királya ellen. — (3) Mindezek egyesültek Sziddim völgyébe, az a' sós tenger. — (4) Tizenkét évig szolgálták Kdorlaomert és a' tizenharmadik évben elpártoltak. — (5) A' tizennegyedik évben tehát eljőve Kdorlaomer és a' velelévő királyok és megverék Refaimt Astarothban, Zuzimot Hamban és Émimot Sávéh Kirjathájimban. — (6) És a' Chórit Széir bércezeiben Élparanig.

Az itt nevezett öt város képezi a' később elpusztított ugy nevezett Pentapollist. — (3) עמק השדים Sziddim völgye. A' Septuagintában van τὴν φάραγγα τὴν ἀλυκήν a' sós völgybe. Mit olvasott itt a' Septuag. nem tudhatni: Azonban ugy látszik csak hozzávetésből fordított. Onkelos szerint e' szó שרה me z ő nek többese; Abenesra pedig e' nevet שיר más z-
ből származtatja. — (4) רפאים Egy óriási nép, Ammon és Moab földjének ős lakosi. Fővárosok neve az Eusebiusnál (pr. ev. 1. 10) szarvakkal ellátott bikafejű Astarta imadására emlékeztet. — רזים Raschi helyesen jegyzi meg, hogy רזים alkalmasint egyazonos a' feljebb említett רמומים-mal, és akkor a' רזים a' következő אימים néppel képzi a' רפאים nemzetségnek két ágait. — (6) חורי Chóri. A' szó származása szerint annyi, mint barlang lakói, a' Palaesztinát délre határozó bérceket lakták. — פארן Párán (1. 21. f. 21. v.) Ösmert pusztá, mely Midján birtokától terjed Aegyptomig, még ma-

יד (6) וַיְהִי בַיּוֹם אֲמַרְפֶּל מֶלֶךְ-שֹׁנַעַר אַרְיֹן מֶלֶךְ אֶלְסַר
 כְּדָרְלֶעֶמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעֵל מֶלֶךְ גּוֹיִם: (ב) עָשׂוּ
 מִלְחָמָה אֶת-בְּרַעַ מֶלֶךְ סֹדֶם וְאֶת-בְּרִשָׁע מֶלֶךְ עֶמְרָה
 שְׁנַאֲבַ וּמֶלֶךְ אַדְמָה וְשִׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבִיִּים וּמֶלֶךְ בֶּלַע
 הִיא-צָעֵר: (ג) כָּל-אֵלֶּה חִבְרוּ אֶל-עַמְקַן הַשְּׂדֵיִם הוּא יָם
 הַמֶּלַח: (ד) שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת-כְּדָרְלֶעֶמֶר
 וְשִׁלְש־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרְדּוּ: (ה) וּבְאַרְבַּעַ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא
 כְּדָרְלֶעֶמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּבֹאוּ אֶת-רָפָאִים בְּעֶשְׂתַּת
 קָרְנַיִם וְאֶת-תּוֹזִיִּים בָּהֶם וְאֵת הָאִיִּים בְּשׁוֹהַ קַרְיָתַיִם:
 (ו) וְאֶת-תְּחַרֵּי בְחָרְרָם שְׁעִיר עַד אֵיל פֶּאֶרְן אֲשֶׁר עַל-

צבונים קרי

VIV. (1) E' fejezetben új, szép vonások világítatnak meg hősünk képében. Ábram a' szerény békes férfi, hálátlan rokona megmentése végett megmérkőzik egy nála számos és erősb hatalómmal és megmutatja, mint Flavius Josephus Ant, 10. 1. megjegyzi, hogy a' győzelem nem a' sokaságban, hanem a' bátor lélekben fekszik, hogy a' nagy léleknek hódol a' szám. וַיְהִי És 16n 'sth. Különös idő határozat a' történet személyeiről. Mi az e' versben említett országokat illeti l. felj. 10. f. 1. v. — גוֹיִם Raschi szerint hely, hová az emberek különböző tartományokból gyűlnek össze, itt pedig olyan bizonyos, meghatározott helység értetik. A' Septuagintában van βασιλεύς ἔθνων népek királya. — (2) Az e' versben említettekben azon viszony tartatik meg, hogy minden városnak meg van saját királya. Szodom királya, mint a' leghatalmasabb viszi a' fővezérséget (Hegemoniát).

szen Zoárig. — (11) Választá tehát magának Lót a' Jordán egész területét és elköltözék Lót keletre, és elválnak egyik a' másiktól. — (12) Ábram letelepedék Kanaan földjén, Lót pedig lakék a' terület városiban és sátorozta Szodomig. — (14) Szodom lakosai pedig gonoszok és Isten iránt igen hünösök valának. — (14) Jehova pedig szóla Ábramnak minekutána Lót tőle elvált vala: emeld fel szemeid és tekints azon helyről, mellyen most vagy, éjszakra, délre, keletre és nyugotra. — (15) Mert ezt az egész földet, mellyet látsz, neked adom és ivadéknak örökre. — (16) És szaporitom ivadéknak mint a' föld porát, hogy ha valaki megszámlálhatja a' föld porát, ivadéknak is megszámláltassék. — (17) Eredj, járd be az országot hosszára, szélére, mert neked adom. — (18) Sátorozta tehát Ábram, és méne és letelepedék Mamre ligetében Chebron mellett és épite ott oltárt Jehovának.

re nem ügyelvén, miután érzéktelen lomhasággal körülnézett magának a' legjobb környéket kiválasztá és idei érdekek miatt a' nemes társaságát elhagyja, hogy gonosz, romlott emberek között világi szerencsáját megalapítsa. — (18) וַיֵּאָרָא וְיָסֵב וַיִּבְנֶה אֹתָרֹתָא. Nem azt jelenti, hogy Ábram tartós időre ütötte föl sátorát, mert akkor és méne és letelepedéknek nem volna semmi értelme; hanem azt úgy kell érteni, hogy útjában mindenütt ideiglen sátorozván, mindég közelebb jött Mamre ligetéhez, míg ott elérkezvén, letelepedék. מַמְרֵא Mamra. Ábram frigyese az Amoriták nemzetségből (I. 14. f. 13. v.).

עֲמָרָה בְּנֵי יִתְוֶה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶבֶת צֶעַר: (יא) וַיִּבְחַר-לוֹ
 לוֹט אֶת כָּל-כֶּפֶר תִּירְדֵן וַיִּסַּע לוֹט מִמְקָדִם וַיִּפְרְדּוּ אִישׁ מֵעַל
 אָחִיו: (יב) אֲבָרָם יָשָׁב בְּאֶרֶץ-כְּנָעַן וְלוֹט יָשָׁב בְּעָרֵי הַכְּפָר
 וַיֵּאֱתֵל עַד-סֹדֶם: (יג) וְאֲנָשֵׁי סֹדֶם רָעִים וְחָטְאִים לַיהוָה
 מְאֹד: (יד) וַיְהִיָּה אָמַר אֶל-אֲבָרָם אַחֲרֵי הַפָּרֶד-לוֹט מֵעַמּוֹ
 שֶׁאֵינָהּ נָא עֵינֵינוּ וְרָאָה מִן-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-אַתָּה שָׂם צְפֹנָה וְנִגְבָּה
 וְקִדְמָה וַיִּמָּח: (טו) כִּי אֶת-כָּל-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה רָאָה לָךְ
 אֶתְנַנְנָה וְלִזְרַעָה עַד-עוֹלָם: (טז) וְשָׁמַתִּי אֶת-זֶרְעָךָ בְּעֶפְר
 הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אִם-יִכָּל אִישׁ לְמִנּוֹת אֶת-עֶפְר הָאֶרֶץ גַּם
 זֶרְעָךָ יִמָּנֶה: (יז) קוֹם הַתְּתַלֵּךְ בְּאֶרֶץ לְאַרְבֶּה וּלְרַחֲבָה כִּי
 לָךְ אֶתְנַנְנָה: (יח) וַיֵּאֱתֵל אֲבָרָם וַיָּבֵא וַיֵּשֶׁב בְּבֵאלֵן מִמְרָא
 אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן-שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה: פ רביעי

vize föld, még a' síksághoz tartozott, és ez mint a' legtermé-
 kenyebb, legöntöztebb rész, festetik. Akkor időben a' Jor-
 dan alkalmasint a' már akkor föld alatt kiképzett tóba ro-
 hant. כגן יהוה mint isteni kert. Kétszégkívül viszony-
 lik az Istennek Édenben ültetett kertére a' paradicsomra. A'
 Septuagintában van ὡς ὁ παράδεισος τοῦ θεοῦ mint Isten
 paradicsoma. צער Zoar. Kis város a' holt tenger déli
 szegletében, melly hajdan בלע-nak neveztetett (I. 14 f. 2. v.).
 — (11) מקדם (I. felj. 11 f. 2. v.). — (13) E' közbevetett, Szod-
 dom lakosít illető megjegyzés mintegy gyöngye feddést fog-
 lal magában Lótra nézve, ki Ábram nagyilelkű szerénységé-

pedig, ki Ábrammal ment, annak is valának juhai, barmai és sátorai. — (6) És el nem bírá őket a' föld, hogy együtt lakjanak, mert sok jószágok vala, és nem lakhattak együtt. — (7) És támada versengés Ábram marhapásztorai között, és a' Kanaaniak és Periziek lakának akkor azon földön. — (8) Szóla azért Ábram Lóthoz: ugyan ne legyen viszálykodás közöttem és közötted, pásztorim és pásztorid között, mert hisz atyafiak vagyunk. — (9) Nemde az egész föld előtted van, válj el hát kérlek tölem, ha balra menedsz, én jobbra, és ha jobbra én balra menedek. — (10) Fölemelé tehát Lót szemeit és megnézé a' Jordan egész területét, melly teljesen nedvesített vala — mielőtt Jehova Szodomot és Emoraht elvesztette vala — mint isteni kert, mint Miczrajim földje egé-

kedélyeknél közelben sem lett volna lehetséges. — (10) E' vers megértésére Palaestina földleírásához kell folyamodnunk. A' Jordán a' tartomány egyetlen folyama nem messze a' Panius hegytől földalatti barlangból ered és vizét több a' Libanonról zuhogó, nagyobb részt az olvadt hóból képzett patakoktól veszi, melly okból tavaszkor rendesen megdagad. Kifejétől mintegy 2½ órányi távolságra átfolyá a' Merom tavát és ismét 2½ órányi távolságra Kinnoreth tóba esik, onnan még tizenhárom mérföld a' holt tengerig, a' hová végkép belészakad. — A' Kinnoreth tótól fogva a' holt tengerig a' Jordán két oldalain gyönyörű, tágas, 3 órányi síkság terül el. E' síkság közepében a' Jordán két partjain, alantibb fekvő egy negyed órányi széles völgy terjed. Martius és Aprilisben a' Jordán kiszokott áradni (Flav. Jos. 3. 15. Chron. 12 f. f. 15.). Hajdan e' völgy, mellyet most a' holt tenger

אֶת־אֲבָרָם הִיָּה צֹאן־וַיִּבְקַר וְאֶהְלִים: (ו) וְלֹא־נִשְׂא אֶתֶם
 הָאָרֶץ לְשֵׁבֶת יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשֶׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לְשֵׁבֶת
 יַחְדָּו: (ז) וַיְהִי־רִיב בֵּין רְעֵי מִקְנֵת־אֲבָרָם וּבֵין רְעֵי מִקְנֵת־
 לוֹט וַהֲכַנְעֵנִי וַהֲפְרוּי אִזּוּ יֵשֵׁב בְּאֶרֶץ: (ח) וַיֹּאמֶר אֲבָרָם
 אֶל־לוֹט אֶל־נָא תְּהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רְעֵי וּבֵין
 רְעֵיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ: (ט) הֲלֵא כָל־הָאָרֶץ
 לְפָנֶיךָ הִפְרָד נָא מֵעַלִּי אֶם־הִשְׁמָאל וְאִמְנָה וְאֶם־הַיְמִין
 וְאִשְׁמְאִלָּה: (י) וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־עֵינָיו וַיִּרְא אֶת־כָּל־כַּבְּד
 הַיַּרְדֵּן כִּי בְּלֶחַ מִשְׁקָה לְפָנָיו וְשַׁחַת יְהוָה אֶת־סֹדֶם וְאֶת־

zánként, százak szerint. — (6) ולא נשא és el nem
 bírta 'stb. Az értelem az, hogy a' Kanaanitáktól már na-
 gyobb részint elfoglalt föld nem nyújthatott elégséges lege-
 lőt egyesített nyájaiknak. — (7) והכנעני והפרזי. A' Periziek,
 mellyek a' sz. írásban a' Kanaaniak mellett említetnek, Ka-
 naan tartomány majd nem minden résziben valának találtat-
 hatók, Bohlen azért sok valószínűséggel e' név alatt a' la-
 pály lakosait általában akarja érteni ellentétben az alföldön la-
 kó Kanaanival. E' kettő pedig összevéve tevék Kanaan or-
 szág egész népességét. — Mindenesetre azt jegyzi meg
 itt Philippsohn — Ábramra nézve a' félelem, ne hogy a' kö-
 rülötte lakó népek a' közte és Lót között támadt versengést
 arra fordítsák, hogy őket elnyomják, Ábramnak és Lótnak
 egyiránt a' dolog békés elintézését ohajtandónak tevé, és
 ámbár, mint a' következés mutatta, a' szakadás is veszélyes
 vala, mind a' mellett olly esetben a' másik rész mindég se-
 gítségére siethetett a' megtámadottnak, a' mi elkeseredett

jót tön kedveért, és valának neki juhái, ökrei, szamarai, szolgálói és szolgálói, nöstény szamarai és tevéi. — (17) Megveré pedig Jehova Páraoh nagy csapásokkal és az ő házat Ábram nője miatt. — (18) Hivatá tehát Páraoh Ábramot, és monda: miért cselekedted ezt én velem? miért nem mondtad meg nekem, hogy nőd ő neked? — (19) Mi okból mondtad: testvérem ő, hogy én nőül vevém, most tehát imhol nőd vedd át 's menj el. — (20) És meghagyá Páraoh emberinek felőle, és elkisérék őt, nőjét és mindenét valamije vala.

XIII. (1) Feljöve tehát Ábram Miczrajimból ő és nője és mind valamije vala, és Lót vele a' déli vidékbe. — (2) Ábram pedig igen gazdag vala, marhában, ezüstben, aranyban. — (3) És méne napjárásokban déltől Bethelig, a' helyig, hol eléb sátora vala, Bethel és Áj között. — (4) Helyéig azon oltárnak, mellyet készített vala ott előbb, és imadá ott Ábram Jehova nevét. — (5) Lótnak

Sáraj Ábrámnak nője. Flavius Josephus (Ant. 8. 1.) szerint a' papok figyelmeztették őt szenvedésének okára. —

XIII. (1) הַנְּגֹבָה Nem teszi: délfelé, mert Kanaan Egyptomtól éjszakra esik, hanem Kanaan déli részébe. (1. felj. 12. f. 9. v.) — לְמַסְעָי. A' Septuagintában van καὶ ἐπορεύθη ὁ θεὸς ἦλθεν és visszatért az uton mellyen jött. Azonban מַסְעִים valamint Num. 10 f. 6. v.-ből kitetszik napjárásokat jelent, melly szerint számláltatnak keleten a' távolságok, A' ל' a' közönséges szabály szerint distributivum, ként, szerint, mint לְמַאֲרַת 1. Sam. 29. f. 2. v. szá-

פֶּרְעָה: (טז) וְלֹא־אָבְרָם חִטִּיב בְּעֵבֶרָה וַיְהִי־לּוֹ צֶאֱן־וּבֶקֶר
 וְחֲמֹרִים וְעַבְדִּים וְשִׁפְחֹת וְאֶתְנֵת וְגִמְלִים: (יז) וַיִּגַּע יְהוָה
 אֶת־פֶּרְעָה נְנֻעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שְׂרֵי אִשָּׁת
 אֲבָרָם: (יח) וַיִּקְרָא פֶּרְעָה לְאֲבָרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ
 לִי לָמָּה לֹא־הֲגַדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ תּוֹא: (יט) לָמָּה אָמַרְתָּ
 אֲתָתִי הוּא וְאָקַח אֶתָּה לִּי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח
 וְלֵךְ: (כ) וַיֵּצֵאוּ עָלָיו פֶּרְעָה אֲנָשִׁים וַיִּשְׁלְחוּ אֹתוֹ וְאֶת־
 אִשְׁתּוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ:

יג (6) וַיַּעַל אֲבָרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ
 וְלוֹט עַמּוֹ הַנִּגְנָבָה: (ב) וְאֲבָרָם בָּבַד מְאֹד בַּמִּקְנֵה
 בְּכֶסֶף וּבִזְהָב: (ג) וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו מִגִּבְרָה וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־
 הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שֵׁם אֲחֵלָה בְּתַחֲלָה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין
 חָצֵי: (ד) אֶל־מְקוֹם תְּמוֹזֶת אֲשֶׁר־עָשָׂה שֵׁם בְּרֵאשִׁיטָה
 וַיִּקְרָא שֵׁם אֲבָרָם בְּשֵׁם יְהוָה: (ה) שְׁלִישִׁי (ו) וְגַם־לְלוֹט הַהֶלֶךְ

fer szerint Uro koptus nyelven király, az ugyanazon nyelvű pi nemszóval képezi az egyiptombeli királyoknak közös nevét Páraoht (Pauro). — (17) ויגע és megverés 'stb A' megfelelő Abimelechel történt viszontagságnál a' csapások mibenléte megmondatik, valamint az is, hogy Isten Abimelechet álomban megintvén, tévedésére figyelmeztette. Itt megfejtetlen marad, hogy tudja meg Páraoh, hogy

ez oltárt építet ott Jehovának, ki megjelenék neki. — (8) És elindula onnan a' hegyre Betheltől keletre és felüte ott sátorát. Bethel nyugotra és Áj keletre és építet ott oltárt Jehovának, és imádá Jehova nevét. — (9) És elköltözék Ábram, mindig tovább költözvén délfelé. — (10) És lön éhség e' földön 's Ábram Miczrajimba költözék, ott mulatandó, mert az éhség nagy vala a' földön. — (11) És lön, mikor közel vala már, hogy Miczrajimba bemenjen, azt mondá Sáráj nőjének: ime, tudom, hogy szép tekintetű hölgy vagy. — (12) Leend tehát: ha meglátják a' Miczrajimbeliek, azt mondják majd, az ő nője az! és megölnek engem és téged életben megtartnak. — (13) Ugyan mond hát, hogy nővérem vagy, hogy jól legyen dolgom miattad, és életben maradjak kedvedért. — (14) És lön, a' mint Ábram Miczrajimba jöve, láták a' Miczrajimbeliek a' nőt hogy igen szép. — (15) Láták pedig őt Páraoh tisztjei is, és megdicsérik őt Páraoh előtt, és elvitették a' nő Páraoh házába. — (16) Ábrammal pedig

a' bérczes vidék. a' lapály, a' pusztá és a' déli vidék. Ez utolsóba, melly Egyptommal határos, költözék Ábram. A' Septuagintának van: ἐν τῇ ἐρημίᾳ a' pusztába. כּוּן ugyan is kiégett száraz földet jelent. — (11) Hogy a' hatvanöt éves Sáráj még annyi csábító kecsékkel bírt legyen, nem fog olly különösnek tetszeni, ha az emberi élet akkor időbeli hosszúságát, az Egyptombeli nők rútságát ellentétben a' kecseljes armeniai nőkkel, és azon felül Sáráj magtalanlanságát is gondolóra vesszük. — (15) פָּרָאֹה Páraoh. Pfeif-

הוֹאֵת וַיְבִן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה הַנִּרְאָה אֵלָיו: (ח) וַיַּעֲתֹק
 מִשָּׁם הָהָרָה מִקְדָּם לְבֵית־אֵל וַיֵּט אֶחְלָה בֵּית־אֵל מִיַּם וַתַּעַי
 מִקְדָּם וַיְבִן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה: (ט) וַיִּסַּע
 אֲבָרָם הַלֹּדֶךְ וַנְּסוּעַ הַגִּגְבָה: פ (י) וַיְהִי רָעֵב בְּאַרְץ וַיֵּרֶד
 אֲבָרָם מִצְרִימָה לָגוּר שָׁם כִּי־כָבֵד הָרַעֵב בְּאַרְץ: (יא) וַיְהִי
 כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא מִצְרִימָה וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרֵי אֲשֶׁתּוֹ הַגֵּת־
 גַּא יִרְעֵתִי כִּי אֲשֶׁה יִפְתַּ־מִרְאָה אֶת: (יב) וַתְּהִי כִּי־יִרְאוּ
 אֶתֶּךָ הַמִּצְרַיִם וַאֲמָרוּ אֲשֶׁתּוֹ זֹאת וַתִּרְגַּו אֹתִי וְאַתָּךְ יִחְיוּ:
 (יג) אֲמַרְי־גַּא אֶתְתִּי אֶתֶּ לְמַעַן יֵיטֵב־לִי בְּעַבְדוֹךָ וַחַיִּיתָה
 נַפְשִׁי בְּגִלְגָּד: שני (יד) וַיְהִי כִּבְּוֹא אֲבָרָם מִצְרִימָה וַיִּרְאוּ
 הַמִּצְרַיִם אֶת־תְּאֻשָּׁה כִּי־יָפָה הִוא מְאֹד: (טו) וַיִּרְאוּ אֶתְהָ
 שָׂרֵי פְרֹעֹה וַיְהַלְלוּ אֶתְהָ אֶל־פְּרֹעֹה וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית

— azt mondja Philippsohn — vallásilag az, mi az europai szokásban az ösmeretlen földrészek fölfedezése alkalmával a' zászló feltüzése, jelképleg annyit mond, mint, hogy Jiszraelnek e' földre csak annyiban lehet joga, a mennyiben abban Isten tanját elterjesztendi. — (8) בית אל Bethel. Jerusalemtől négy óra járásnyira éjszakra fekvő, hajdan לוֹ-nak nevezett helység. בית אל nevét Jakobtól kapta, itt tehát Prolepsis van. — עי Áj később egy Kanaani fejedelem lakhelye, Betheltől keletre (I. Jos. 7. f. 2. v. 12. f. 9. v.) — (9) הגגבה délfelé. Palestina azon része, melly később Jehuda nemzetségnek jutott birtokába, négy részre oszlott el:

lyet mutatandok neked. — (2) És teszlek nagy nemzet-séggé és megáldlak, és fölmagasztalom neved, hogy áldás légy. — (3) És megáldom azokat, kik téged áldanak, és kik szidnak, azokat megátkozom, és megáldatnak te benned a' föld minden családi. — (4) És kiméne Ábrám, a' mint mondá neki Jehova, és elmene vele Lót is. Ábrám pedig hetvenöt éves vala Kanaanból való kiindultakor. — (5) És felvevé Ábrám Sarajt az ő nőjét és Lótot fivére fiát, és minden vagyonokat, melyet kerestek Cháránban és a' szerzett cselédeket, és elindulának, Kanaan földére menendők, és eljutának Kanaan földébe. — (6) Költözék pedig Ábrám a' tartományban Sechem vidékeig, Moreh ligeteig; és a' Kanaani akkor időben e' földön vala. — (7) És megjelenék Jehova Ábrámnak, és monda: ivadékoknak adom ezen földet, és

Igazság zászlói alá gyülekezvén, Ábrám magzatának áldásában osztozandanak. — (5) נפש *összítő*, (collectivum) cselédeket jelentő név mint Ez. 27. f. 13. v. עשי. Egyértelmű קנה igével szerezní (l. 31. f. 1. v.) — (6) שכם Sechem, most Nablus fekvék Ébal és Garizim hegyei között, nem messze Jerusalemtól, Efrajim megyéjében. — אלון *összítő*, ligetet jelentő név. והכנעני או בארץ a' Kanaani ekkor időben e' földön vala. E' szavak értelmét legjobban fölfoghatni a' következő versseli összefüggésekben. A' mint ugyan is Ábrám Kanaan földére lépett, Isten ivadékaiknak a' földet megígérte; mi lehet tehát természetesb, mint, hogy megmondatik, ki vala akkor időben a' föld birtokában. — (7) ויבן שם מונח és építé ott oltárt. E' cselekvény

לְגוֹי גָדוֹל וְאֲבֹרְכֶךָ וְאֲנִדְלֶךָ שְׂמֶךָ וְהָיָה בְרַכְתָּ: (ג) וְאֲבֹרְכֶךָ
 מִבְּרַכְיָךָ וּמִקְלָלֶךָ אֲדָר וְנִבְרַכְוּ בְךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאָדָמָה:
 (ד) וַיִּלְךָ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיִּלְךָ אִתּוֹ לֹטִם
 וְאַבְרָם בֶּן־חֲמִשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן:
 (ה) וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־
 כָּל־דְּכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת־חֲנָפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְּחָרָן וַיָּצְאוּ
 לָלֶכֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן: (ו) וַיַּעֲבֹר אַבְרָם
 בְּאֶרֶץ עַד מְקוֹם שְׂכֵם עַד אֵלּוֹן מוֹרָה וַחֲבַנְעָנִי אִישׁ בְּאֶרֶץ:
 (ז) וַיִּרְא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר לוֹרְעֶךָ אִתָּן אֶת־הָאָרֶץ

zsidó nép elődeinél vagyunk. E' nép eszméjét fejlődni látand-
 juk egyenkint egy felséges gondolkozású férfi fejében. Áb-
 ram; az e' férfi neve, kit Isten egy később olly jeles nép
 törzöskatyjának választja, nem mint hódító lép föl az embe-
 riség körében, hanem mint Isten szavában bizakodó szerény
 házi atya, ki inkább példás magaviselettel mint szóval kormá-
 nyozza háznépét. — (2) והיה ברכה. Nem mint a' Septuag.
 fordítja: καὶ εὐχὴ εὐλογημένος és légy áldott, a' mi csupán
 szószaporítás volna, hanem és légy áldás azon értelem-
 ben, mint a' harmadik versben bővebben kifejtetik, hogy meg-
 áldatnak benned a' föld minden családai. — (3) קלל
 nem teszen átkozni, ez ארר-nak jelentése, hanem szár-
 mazása szerint (gyöke קל csekély) szidni, megvető-
 leg bánni valakivel. ונברכו és megáldatnak, stb.
 Egyik legfönségesb vonásai közül a' sz. írásnak. Nem egye-
 dül Ábram ivadékának ígértetik meg az őseik hite és hűsége
 által az utókorra háromló üdv, hanem a' többi népek is az

אֶת־תָּרַח: (כ) וַיְחִי גִחֹר אֶחָד־הַיּוֹלֵדִים אֶת־תָּרַח תְּשַׁע־
 עֶשְׂרֵת שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת: ס (כו) וַיְחִי־
 תָּרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת־אַבְרָם אֶת־נְחֹר וְאֶת־הָרָן:
 (כז) וְאֱלֹהֵי תוֹלְדֹתָי תָּרַח תָּרַח הַיּוֹלֵד אֶת־אַבְרָם אֶת־נְחֹר
 וְאֶת־הָרָן וְהָרָן הַיּוֹלֵד אֶת־לוֹט: (כח) וַיָּמָת הָרָן עַל־פְּנֵי
 תָּרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מִלְכָּה בְּאוּר כְּשָׂדִים: (כט) מִפְּטִיר וַיִּקַּח
 אַבְרָם וְנְחֹר לָהֶם נָשִׁים לֶשֶׁם אִשְׁת־אַבְרָם שָׂרִי וְשֵׁם אִשְׁת־
 נְחֹר מִלְכָּה בַת־הָרָן אִבְי־מִלְכָּה וְאִבְי־יִסְכָּה: (ל) וַתְּחִי
 שָׂרִי עֶקְרָה אִין לָהּ וַלְדָּ: (לא) וַיִּקַּח תָּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ
 וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן בְּרֻבְנֵוֹ וְאֵת שָׂרִי בַלְתּוֹ אִשְׁת־אַבְרָם בְּנוֹ
 וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר כְּשָׂדִים לָלֶכֶת אֶרֶצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ עַד־
 חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: (לב) וַיְהִי וַיְמִיתָרוּ חָמֵשׁ שָׁנִים וּמֵאֵתִים
 שָׁנָה וַיָּמָת תָּרַח בְּחָרָן:

פ פ פ

יב (6) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֵךְ־לָךְ מֵאֶרֶץ־כְּנָעַן וּמִמִּלְכָּה
 וּמִבְּנֵי אִבְיֵךְ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ: (ב) וַאֲעִשֶׂךָ

óó nép elődeinek származtatása adatandik elő. — (28) אור
 Ur. Éjszaki Mesopotamiában a' Tigris és Nisibis között a'
 Gordisi hegyek alján, a' hol még Ammianus Marcellinus
 egy Ur nevű kastélyt említ. — (31) חרן, Cháran. Kétség-
 kívül az Edessától délkelet felé elnyúló térségben fekvő

Sem száz éves lévén, nemzé Arpachsadot, két évvel az özönvész után. — (11) Élt pedig Sem, miután nemzé Arpachsadot, öt száz évig, és nemze fiakat és leányokat. — (11) Arpachsad élete harminczötödik évében nemzé Selachot. — (13) Élt pedig Arpachsad, miután nemzé Selachot, négyszáz három évet és nemze fiakat és leányokat. — (14) Selach élete harminczadik évében nemzé Ébert. — (15) Éle pedig Selach, miután nemzé Ébert, négyszéz és három évet és nemze fiakat és leányokat. — (16) Éber élete harmincznegyedik évében nemzé Peleget. — (17) Éle pedig Éber, miután nemzé Peleget, négyszáz harmincz évet és nemze fiakat és leányokat. — (18) Péleg pedig harmincz éves lévén, nemzé Reut. — (19) Élt pedig Péleg, miután nemzé Reut, két száz kilencz évet és nemze fiakat és leányokat. — (20) Reu élete harminczkettedik évében nemzé Serugot. — (21) Éle pedig Reu, miután nemzé Serugot, kétszáz hét évet, és nemze fiakat és leányokat. — (22) Serug harmincz éves lévén, nemzé Náchort. — (23) Éle pedig Serug, miután nemzé Náchort kétszáz évet és nemze fiakat és leányokat. — (24) Náchor huszonkilencz éves korában nemzé Terachot. — (25)

mint ממל, מלמל helyett. — (10) Az emberiség általános nemzedéki jegyzéke bevégeztetvén, most részletesen a' zsi-

(י) אלה תולדות שם שם בן־מאת שנה ויולד את־
 ארפכשד שנתים אתר המבול: (יא) ויחיי־שם אחרי־
 הולידו את־ארפכשד חמש מאות שנה ויולד בנים
 ובנות: ם (יב) וארפכשד חי חמש ושלשים שנה ויולד
 את־שלח: (יג) ויחי ארפכשד אחרי הולידו את־שלח
 שלש שנים וארבע מאות שנה ויולד בנים ובנות: ם
 (יד) ושלח חי שלשים שנה ויולד את־עבר: (טו) ויחיי־
 שלח אחרי הולידו את־עבר שלש שנים וארבע מאות
 שנה ויולד בנים ובנות: ם (טז) ויחיי־עבר ארבע ושלשים
 שנה ויולד את־פֶּלֶג: (יז) ויחיי־עבר אחרי הולידו את־
 פֶּלֶג שלשים שנה וארבע מאות שנה ויולד בנים ובנות: ם
 (יח) ויחיי־פֶּלֶג שלשים שנה ויולד את־רָעוּ: (יט) ויחיי־
 פֶּלֶג אחרי הולידו את־רָעוּ תשע שנים ומאתים שנה
 ויולד בנים ובנות: ם (כ) ויחי רָעוּ שתים ושלשים
 שנה ויולד את־שָׂרוּג: (כא) ויחי רָעוּ אחרי הולידו את־
 שָׂרוּג שבע שנים ומאתים שנה ויולד בנים ובנות: ם
 (כב) ויחי שָׂרוּג שלשים שנה ויולד את־נְחֹר: (כג) ויחי
 שָׂרוּג אחרי הולידו את־נְחֹר מאתים שנה ויולד בנים
 ובנות: ם (כד) ויחי נְחֹר תשע ועשרים שנה ויולד

(3) És szóla egyik a' másikhoz : nosza készítsünk vályógokat és égessük meg! és így szolgálja nekik a' vályóg, a' kő- és a' földgyanta köragasz gyanánt. — (4) Mondának tovább: nosza építsünk magunknak várost és tornyot, mellynek csúcsa az eget érje, és szerezzünk magunknak nevet, hogy el ne oszoljunk az egész föld színén. — (5) Leszálla pedig Jehova, látandó a' várost és a' tornyot, mellyet építének az emberek. — (6) És monda Jehova: ime egy a' nép, és mindnyájoknak egy nyelvök van és ez a' kezdet a' munkálathban, így meg nem akadályoztatnak semmiben, mit tenni szándékoznak. — (7) Nosza szálljunk alá, és zavarjuk össze nyelvöket, hogy meg ne értsék egyik a' másik nyelvét. — (8) Ekkép széleszté el őket Jehova onnan az egész föld színére és elállanak a' város építésétől. — (9) Ezen okból nevezék ezt Babelnek, mert ott zavará össze Jehova az egész föld nyelvét, és onnan széleszté el őket Jehova ez egész föld színére. — (10) Ezek Sem nemzedékei:

egy közgyűhely megállapításával megakadályoztassa, hogy el ne oszoljanak a' földön. De e' törekvés önző és az Isten által az emberiségnek kitűzött hivatásnak meg nem felelő, az Istennek tehát ellene kell hatni, e' fonákságnak. — (9) בבל származása ללבל-ből egészen a' Chaldaeus nyelv szellemében van. Szabályos alakulása volna ללבל mint ירקק. עקלק. De a' Chaldaeus a' ל betűt a' kettőztetésnél kiveti

וַיִּשְׁבוּ שָׁם: (ג) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חִבֵּה נִלְפַנֶּה לְבָנִים
 וְנִשְׂרַפָּה לְשֹׂרְפָה וְתִהְיֶה לָּהֶם הַלְּבָנִיָּה לְאֹכֵל וְתִחְמָד תִּיהֶה
 לָּהֶם לְחֶמֶד: (ד) וַיֹּאמְרוּ חִבֵּה | נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר וּמְגִדֵּל
 וְרֹאשׁוֹ בְּשָׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם פֶּן־נִפְּוֵץ עַל־פְּנֵי כָּל־הָאָרֶץ:
 (ה) וַיְבַרְךָ יְהוָה לְרֹאֵת אֶת־הָעִיר וְאֶת־הַמְּגִדֵּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי
 הָאָדָם: (ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה תֵּן עִם אָחִד וְשִׁפְתָה אַחַת לְכָל־ם
 וְזֶה חֲחֻלָּם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא־יִבְצֵר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יִזְמוּ
 לַעֲשׂוֹת: (ז) חִבֵּה נִרְדֶּה וְנִבְלֶה שֵׁם שְׂפָתָם אֲשֶׁר לֹא
 יִשְׁמְעוּ אִישׁ שְׂפַת רֵעֵהוּ: (ח) וַיִּפֹּץ יְהוָה אֶתֶם מִשָּׁם עַל־
 פְּנֵי כָּל־הָאָרֶץ וַיְחַדְּלוּ לְבַנֵּת הָעִיר: (ט) עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ
 בָּבֶל כִּי־שָׁם בָּלְלָה יְהוָה שְׂפַת כָּל־הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הִפְּיֵצָם
 יְהוָה עַל־פְּנֵי כָּל־הָאָרֶץ: פ

קמץ בו"ק

tött ki a' bárka — a' keletre fekvő Babelbe való indulásról
 mondani hogy keletről indultak el. Azonban a' szó rozszul
 fordítottatott, mert מקדם a' mint 13 f. 11. v.-ből kitetszik
 annyit jelent, mint keleten, keletnek és nem keletről.
 — Az építés igen híven festetik, mert, a' mint a' romok je-
 lenleg is mutatják, Babylonia, kivált Belus tornya, égetett
 vályogokból építve és földi gyantával ragasztatva vala. —
 (4) וראשו בשמים és csúcsa az égben legyen. Hyper-
 bolicus kifejezése a' megmérhetlen magasságnak. Az egye-
 sült emberiség törekvésének kettős célját látjuk: Elő-
 ször hogy hírt nevet szerezzen és ezáltal, másodszer, hogy

és Selach nemzé Ébert- — (25) Ébernek pedig született két fia: az egyik neve Péleg; mert napjaiban oszlott meg a' föld, és fivérének neve Jokton. — (26) Jokton pedig nemzé Almodatot, Selef, Chaczarmáveth és Jéracht. — (27) És Hadóramot és Uzalt és Dikláht. — (28) És Óbalt és Abimáelt és Sebát. — (29) És Ófirt és Chaviláht és Jobábot, mindezek Jokton fiai. — (30) És lön telepök Mésától fogva Szefer mentében a' keleti bércezig. — (31) Ezek Sem fiai családjai, nyelveik szerint, tartományokban, népeikben. — (32) Ezek Noach fiainak családjai nemzetségeik szerint népeikben, és ezekből széledének el a' népek a' földön az özönvész után. —

XI. (1) Vala pedig az egész föld egy nyelven és egy beszéden. — (2) 'S a' mint elindulának napkeletnek, térségre akadtak Sinear földjén és letelepedének ott. —

fekvő Meseuának vennünk עַדֵּד pedig nem lehet más a' Pli-niustól királyi laknak mondatott Σαρπάδ-nál. A' tenger melléssel szemközt a' harmadik határszél a' keletre fekvő Nedj-di hegyhát.

XI. (1) E' fejezet két kérdést fejt meg. Az előbbieken ugyan is Noach családját nemzetségekre növekedni láttuk. Most az vala megfejtendő: először, hogy lett, hogy az egy családból származottak együtt nem maradának a' családi élet gyönyöreit élvezendők? Másodsor, hogy lett, hogy az egy származású népek olly különböző nyelven beszélnek? — (2) מִקְּדִים keletnek. E' szó sok bajt okozott a' magyarázóknak, ezt ugyan is keletről-lel fordítván, meg nem foghatták, hogy lehet Armeniából — mert ott kö-

וְאַרְפַּכְשָׁד יָלַד אֶת־שֵׁלַח וְשֵׁלַח יָלַד אֶת־עֵבֶר: (כג)
 וְלְעֵבֶר יָלַד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה
 הָאָרֶץ וְשֵׁם אֶחָיו יֶקָמֹן: (כד) וַיֶּקָּמֶן יָלַד אֶת־אֱלִמֶלֶךְ
 וְאֶת־שֵׁלֶף וְאֶת־חֲצַרְמוֹת וְאֶת־יִרְבָּח: (כה) וְאֶת־הֲדוּרָם וְאֶת־
 אוּל וְאֶת־דִּקְלָה' (כז) וְאֶת־עֹבֶל וְאֶת־אֲבִימָאֵל וְאֶת־
 שָׁבָא: (כח) וְאֶת־אוּפָר וְאֶת־חִוִּילָה וְאֶת־יֹבָב כָּל־אֵלֶּה
 בְּנֵי יֶקָמֹן: (כט) וַיְהִי מוֹשְׁבָם מִמִּשְׁנֵי בְּאֵרָה סְפָרָה תַר
 הַקָּדָם: (ל) אֵלֶּה בְנֵי־שֵׁם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְלִשְׁנָתָם בְּאֶרֶצְתָּם
 לְגוֹיֵיהֶם: (לא) אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת בְּנֵי־נֹחַ לְתוֹלְדוֹתָם בְּגוֹיֵיהֶם
 וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ חַגּוּיֵם בְּאֶרֶץ אֲתֵר הַמְּבּוּל: פ שְׁבִיעִי
 יא (א) וַיְהִי כָל־הָאָרֶץ שְׁפָה אַחַת וּדְבָרִים אֶחָדִים: (ב)
 וַיְהִי בְּנִסְעָם מִקָּדָם וַיִּמְצְאוּ בְּקִעַת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר

rülmény emeltetett ki: az egyik hogy שם őse Éber fiainak, a' zsidóknak, a' második, hogy Jefethnek nagyobbik fivére. Nem mint a' Septuag. fordított ἀδελφῶν Ἰάφεθ τοῦ μεζζονος a' nagyobbiknak Jefethnek fivére. — (30) מִשְׁנֵי Gesenius szerint *Moussa* az arabiai tengeröböl mellett, valamint סֶפֶר egy Hadramant és Oman között fekvő város. Azonban, minthogy e' határok közé a' Joktanidák minden telepét kell foglalnunk, világos hogy azoknak egész Arabiára ki ke l terjeszkedniök, mert hisz a' persiai öböl melletti Chavilát, valamint szinte Jement és Omant is bele kell foglalnunk. E' szerint inkább Michaelis véleményét kell követnünk, és מִשְׁנֵי-t a' persiai öböl éjszaknyugoti részén

kiment Asurra, és építé Ninivét, Rechovoth - Irt és Kálechet. — (12) És Részent, Ninive és Kálech között: ez a' nagy város. — (13) Mitzraim nemzé Ludim, Ananim, Lehabim és Naftuchimot. — (14) És Paszrószim és Kaszluchimot, a' honnan származtak a' Pilstim, és Kasztorimot. — (15) Kanaan nemzé Czidont, ki első szülöttje, és Chethet. — (16) És a' Jebuszit és az E-morit és a' Girgasit. — (17) És a' Chivit 's az Arkit 's a' Szinit. — (18). 'S az Arvadit, a' Czemorit és Chamászit később pedig elszéledének Kanaan ivadékai. — (19) Vala pedig Kanaan határa: Szidontól Gerar mentében Gazáig, Sodom, Amorrh, Admah és Zeboim mentében Lésáig. — (20) Ezek Cham fiai családjaik és nyelveik szerint tartományokban, népeikben, — (21) Semnek is született; ez Éber minden fiainak atyja, és a' nagyobbik fivére Jefetnek. — (22) Sem fiai: Élam, Assur, Arpachsad, Lud és Aram. — (23) Aram fiai: Uz, Chul, Gether és Más. — (24) És Arpachsad nemzé Selachot,

az öt utolsó nemzetség többé nem neveztetik a' Sz. írásban. — (19) באמרה mentében. Sajátlag mented, vagy a' mint Gomáromi fordította „a' mellyen mennél.“ גרר Gerar Kanaan határvárosa Idumaea felől, Kades és Sur között (l. 20 f. l. v.). עזה az erős, Gaza. A' Philistaeek országának legdélibb városa. סדמה Sodom a' stb. E' városok fölött lásd a' 19. f. — לשע Hieron. és a' Targ. Hiers. szerint ez Καλιφόνη a' holt tengertől keletre, később a' forró kénes fordókról híres. (l. Plin. V. 15.). — (21) E' versben két fontos kö-

הָאָרֶץ הַהִוא יֵצֵא אֲשׁוּר וַיְבִן אֶת־נִינּוּה וְאֵת רִחְבֵת עִיר
וְאֶת־כַּלְח: (יב) וְאֶת־דָּסָן בֵּין נִינּוּה וּבֵין כַּלְח הוּא הָעִיר
הַגְּדֹלָה: (יג) וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת־לוֹדִים וְאֶת־עַנְמִים וְאֶת־
לְהָבִים וְאֶת־נַפְתָּחִים: (יד) וְאֶת־פְּתָרְסִים וְאֶת־כַּסְלָהִים
אֲשׁוּר יֵצֵאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֵת כְּפַתְרִים: ס (טו) וּכְנַעַן
יָלַד אֶת־צִידֹן בְּכָרוֹ וְאֶת־חֵת: (טז) וְאֶת־תִּיבוּסִי וְאֶת־
חַמְרִי וְאֵת תְּגֵרֶנְשִׁי: (יז) וְאֶת־חֲנֹנִי וְאֶת־הַעֲרָקִי וְאֶת־
חַסִּינִי: (יח) וְאֶת־הָאֲרָרִי וְאֶת־חַצְמֵרִי וְאֶת־חַחְמָתִי וְאֶת־
נַפְצוֹ מִשְׁפַּחַת הַכְּנַעֲנִי: (יט) וַיְהִי גִבּוֹל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן
בְּאַבְתָּה גִרְרָה עַד־עֵנָה בְּאַבְתָּה סֹדְמָה וְעַמְרָה וְאֲדָמָה וְצַבְיִם
עַד־לָשַׁע: (כ) אֱלֹהֵי בְנֵיהֶם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְלִשְׁנָתָם בְּאֶרְצָתָם
בְּגוֹיָהֶם: ס (כא) וְלָשֵׁם יָלַד גַּם־הוּא אָבִי כָל־בְּנֵי־עֵבֶר
אֲחִי יַפֶּת הַגְּדֹלֹל: (כב) בְּנֵי שָׁם עִילָם וְאֲשׁוּר וְאַרְפַּכְשָׁד
וְלוֹד וְאַרְם: (כג) וּבְנֵי אֲרָם עוּץ וְחִיל וְגֵתֵר וְמֶשֶׁ: (כד)

וְצַבְיִים קְרִי הֵחָא בַּפַּח

ból, hogy miután Babilonia' álladalmi viszonyai már megva-
lának állapítva, onnan a' polgárisodás Assyriába terjedt.
Ninive. Ninus lakása. Assyria fővárosa a' Tigris
keleti partján. A' többi ezen és a' következő versben neve-
zett városok fekvését ki nem kutathatni. נַפְצוֹ ואחר כֵּסֶ וְעֵבֶר
elszéledének 'stb. Miután Kanaan fiai egyenkint megne-
vezettek, meg kelle jegyezni, mikint idővel e' nemzetségek
eiszéledve 's mások közé elegyedve elvesztek, 's valólag

szerint, családjai szerint a' nemzetségeiben. — (6) És Cham fiai Kus, Miczrajim, Puth és Kanaan. — (7) Kus fiai pedig Szeba, Chavilah, Szabtah, Raamah és Szabthechá és Raamah fiai Seba és Dedan. — (8) Kus nemzé Nimródot, ez kezdé hatalmas lenni a' földön. — (9) Ez hatalmas vadász vala Jehova előtt; azért mondaték: mint Nimród hatalmas vadász Jehova előtt. — (10) Birodalmának pedig kezdete vala Bábel, Erech, Akad és Kalneh Sinear tartományban, — (11) E' földből

mellyeknek lakói a' zsidók és Phoenikusoktól Barbaróknak tartattak, (Rosenmüller). — (8) Ez és a' következő vers alkata ismét egy köitemény töredékére mutat (l. feljebb 4 f. 23 v.) mellyben alkalmasint Nimród hatalomra kerülése dicsőítetett. — (9) גבור ציד hatalmas vadász. Meg kell jegyezni mond — Philippsohn — hogy a' tartományok vad állatoktól való tisztítása nagy jótét vala akkor időben, hogy arra sok hősség és erős ifjak egyesülete vala szükséges, és hogy minden mythologia ünnepeil illyes, az országokat iszonyatok és rablóktól tisztító hőseket. — (10) בבל Babel. A' Babiloniat fejedelmek lakvára az Euphrát melléki nagy térségben ארץ Erech. Alkalmasint a' Babilonia és Susiana közti Aracca. אכד Accad. Ki nem fürkészthetett. כלנה Kalneh. Valószínűleg a' Seleuciával szemközt fekvő Ktesiphon a' Tigris folyó mellett. שניר Sinear alatt majd egész Mésopotamiát, majd csak Babiloniát értették a' régiek, itt alkalmasint csak az utólsóról van szó. — Az irányt jegyző מ hiánya (l. Bohlen-t) itt semmi nehézséget nem szerezhet, az Deut. 28, 68. 1. Reg. 11. 17. 22. f. 37. v. 'tb. kitészik. — (11) אשור kiment Assurra. E' szavaknak itt ez, és nem más értelme lehet. Mindenesetre azt kivehetni e' vers-

למשפחתם בגוייהם: (ו) ובני חם כוש ומצרים ופיט וכנען;
 (ז) ובני כוש סבא וחילָה וסבתה ורעמה וסבתכא ובני
 רעמה שבא ודהן: (ח) ובוש ילד את-נמרד הוא החל
 להיות גבר בארץ: (ט) הוא-היה גבר-ציד לפני יהוה על-
 כן יאמר בנמרד גבור ציד לפני יהוה: (י) ותהי ראשית
 ממלכתו בגל וארד ואפר ובלגה בארץ שנער: (יא) מן-

Jefet.	Sem.	Cham. (meleg).
MESECH. <i>Μόσχοι</i> . A' Phasis és Cyrus forrásai között lakók.	Utz Damaskus közelében találtatható. Chul ösmeretlen. Gether, hihető az Euphrát torkolatjánál Katarra. Mas. Masanitis, Katharrától nem meszsze.	származtagnak tartatnak; onnan jöttek ki a' Pelistim, Kanaan déli tenger melléken lakott nemzetség. Kaphtorim Kreta. PHUT alkalmasint Mauritania.

C h a m (meleg)

KANAAN a' Jordan, a' középtenger, a' Libanon és köves Arabia között fekvő tartomány. C z i d o n. Sidon. — Phónicia leghíresb városa, a' középtenger mellett. Cheth. Kanaan déli részében lakott nemzetség. J e b u s i. Jerusálem	vidékében lakott nép. Emori hatalmas Juda bércein lakott nemzetség. G i r g a s i, ösmeretlen. C h i v i, lakott a' Hermon és Antilibanon alján. Arki. A' Phoeniciai Arké nevű város lakosi.	Szini. Az előbbinek közelében fekvő város. Arvadi. Aradus lakosi, Phoenicia legéjszakai szélén. C z e m a r i. <i>Σιμρα</i> . A' Libanon alján. (l. Plin. V. 17.) Ch e m a t h i később Epiphania, éjszakai Syriában (l. Jes. 10. 9.)
--	--	---

(4) a' népek vidékei. *איים* sajátlag telepek, lakások *הגוים* szóval kapcsolatban azon vidékeket jelenti,

Mesech és Tiros. — (3) Gomer fiai pedig: Askenaz, Rifath és Togarmah. — (4) És Jáván fiai Elisa, Tarsis, Kithim és Dodanim. — (5) Ezek szerint különböztetnek a' népek vidékeikben, tartományaikban, mindenik nyelve

Jefet.	Sem.	Cham (meleg).
Kaukásiából és így a' Kimberek szomszédságából jött németeket jelenti.	Selach, Kinek fia Éber, kitől származnak a' zsidók. Éber fiai Peleg és Jokton, a' déli arabiai népek törzso Katyja. Ennek fiai Almodad, Selef (a' Sapanok Jemenben) Chazarmaveth (még jelenleg is e' név alatt déli Arabiában létezik) Jeraach, Hadoram, Uzal (Jemen most Sanna nevezetű fővárosának hajdani neve), Diklach, Obal, Abimael, Saha (Kus ivadékaik között is említetik, a' szerencsés Arabia balsam és drágakövekkel bővelkedő tartománya).	rabiában. Ez Sem ivadékaik között is neveztetik. Sabtha. A' hajdani Sabotha Jemenben. Raama. Πηγυα. A' persiai öből mellékén. Raama fiai Seba (I. Sem ivadékaik között) és Dadan a' persiai öből mellett fekvő Daden.
Riphath felett igen habozók a' vélemények. — Legtöbb hihetőséggel azonban a' Riphaci bércek lakóira vitethető.	Togarmah alatt a' tudósok nagyobb egyhangúsággal Armeniát értik.	Sabthecha ösmeretlen.
MAGOG, éjszakra lakó nyers és durva nép, egyazon a' görögöknél ugynevezett Seythákkal.	MICZRAJIM, Egyptom.	Ludim. Általános elnevezése Miczrajim' minden ívet kezelő ivadékaiknak. (I. Jes. 66 f. 19 v.)
MADAI, Media.	Anamim. Ösmeretlen.	Lehabim, Lybia lakosi.
JAVAN Ἰάωες, a' görögök általában.	Lehabim, Lybia lakosi.	Naftuchim. Az éjszaki, tengertől környezett része Egyptomnak.
Elisa, Hellas.	Pathrusim. Felsőegyptom, mellynek fővárosa Thebais hajdan Παθουχίς nevet viselte.	Kaszluchim. Kolchisbeliek, melylyek Egyptomból
Tarsis, Tartessus Spanyolhonban.	LUD. Ἀυδοί.	
Kittim. Cyperusok. Általában a' nyugatszaki lakók.	ARAM. Syria és Mesopotamiának közneve.	
Dodanim. Dodona Epirusban.		
THUBAL. Tibereniek a' Thermodon keleti oldalán.		

ומדי יונן וחבל ומשך ותירס: (ג) ובני גמר אשכנז וריפת

ותגרמח: (ד) ובני יגון אלישה ותראשיש בתים ודרגים:

(ה) מאלה נפרדו אינ תגוים בארצתם איש ללשנו

lítgatásból kinyomozott eredményeit hathatósan erősítt; csak hogy a' kelet-ásiai népeket mint, a' mellyeket már feljebb Kain ivadékaiból származtának jegyeztük meg, ide nem számlálhatni. Azonban a' sz. irás fő célját, az eszme fejtegetését, el nem hanyagolja és annyi bizonyos, hogy Noach három fiát a' Sz. irás nem csak mint a' népek törzsokszülőit, hanem mint az e' népek életén átvonuló jellem viselőit is nézte. Sem földleirási tekintetben a' középet, a' szívet elfoglaló, vallásban és polgárisodásban pedig őrzője minden hagyománynak, mellynek kebléből terjed az üdv a' világra. — Jefet éjszak bérceiben lakozó, erőteljes, nyers, de bensőleg derék; és azért mivelődésre nagy képességgel bíró, a' népéletben a' mozgalomnak képviselője. A' bércek e' vad lakói nyomulnak a' Semiták kényelmes telepeikbe (1. felj. 9. f. 37 v.). — Cham ivadéka a' forró délszaki vidékek lakói, a' vallás tekintetben és az idei viszonyokban egyaránt képviselőji az elvetemültségnek és elfajultságnak. — A' következő mutatótáblák, az újabb tudományos nyomozás szerint átnézetét adandják az e' fejezetben leirt nemzedéki jegyzetnek. —

Jefet.

Sem.

Cham (meleg).

GOMER, *Κιμμεριοί*, a' Kimberek délszaki Oroszországbán.

Askenaz, az ujjabbak által ki nem fürkészthetett. A' Talmudistáknál, a'

ÉLAM. Szántóvető és hadakozó nép Babiloniától keletre Media, Perzsia és a' Perzsia öböl közt.

ASSUR, Assyria.
ARPACHSAD, Chaldaea.

KUS. Közneve az óvilág minden déli vidékeinek általában Indiától fogva Nubiáig.

Seba Meroë, Abyssinia fővárosának hajdani neve.

Chavilah, déli A-

lenni szőlőt ültete. — (21) És ivék a' borból és még részegedék, és leleplezkedék sátorában. — (22) Látván tehát Cham Kanaan atya az ő atyjának meztelenségét, jelenté azt két fivérének künt. — (23) Sem és Jefet pedig vevék a' ruhát és fölveték vállaikra és háttal menvén, betakarák atyjok meztelenségét, orcájok pedig hátul vala, és atyjok meztelenségét nem láták. — (24) Azonban Noach mámorából felébredvén, megtudta, mit tett nekie kisebbik fia. (25) Monda tehát: átkozott legyen Kanaan, szolgák szolgája legyen fivérinél. — (26) És monda: áldott legyen Jehova, Sem Istene, Kanaan szolgálja legyen. — (27) Tágitsa az Isten Jefetnek, hogy lakjék Sem Sátoriban, és Kanaan szolgája legyen. — (28) Éltek pedig Noach az özönvész után háromszáz ötven évet. — (29) Valának tehát Noach minden napjai kilencszáz ötven év és meghala.

X. (1) Ezek Noach fiainak Sem Cham és Jefetnek nemzedékei, midőn fiaik születtek az özönvész után. — (2) Jefet fiai: Gomer, Mágog, Mádai, Jávan, Tubal;

olly ügyetlen. — A' mint a' következő versek füzetéből kivethetni, azok töredékei egy költeménynek, mellynek fő alkotó részeit homály borítja; itt ugy látszik csak a' befejezés adott. — (27) תַּגִּיטְסָא 'stb. Elmés szójáték, mellyben azonban Jefet és Sem viszonyal megható épséggel adatnak.

X. (1) Becses, a' népek származásáról szóló oklevél, melly a' tudományak más történeti adatok és nyelvhason-

וַיִּשְׁתַּח מִן־תֵּיבִין וַיִּשְׁכַּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אֲחֵלֶיהָ: (כב) וַיֵּרָא חָם
 אָבִי כְנָעַן אֶת עֵרֶוֹת אָבִיו וַיַּגֵּד לְשֵׁנֵי־אָחָיו בְּחוּץ: (כג)
 וַיִּקַּח שָׁם וַיִּפֹּת אֶת־הַשְּׂמֹלֶה וַיִּשְׂמֹו עַל־שְׂכָמָם שְׁנֵיהֶם
 וַיִּלְכוּ אַחֲרָיִת וַיִּכְסּוּ אֶת עֵרֹת אֲבֵיהֶם וּפְנֵיהֶם אַחֲרָיִת
 וְעֵרֹת אֲבֵיהֶם לֹא רָאוּ: (כד) וַיִּיקַץ נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֶת
 אֲשֶׁר־עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן: (כה) וַיֹּאמֶר אַרְוֵר כְּנָעַן עֶבֶד
 עֲבָדִים יִהְיֶה לְאָחָיו: (כו) וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי שָׁם
 וַיְהִי כְנָעַן עֶבֶד לָמוֹ: (כז) יָפֶת אֱלֹהִים לְיִפֹּת וַיִּשְׁכַּן
 בְּאֲחֵלֵי־שָׁם וַיְהִי כְנָעַן עֶבֶד לָמוֹ: (כח) וַיְחִי־נֹחַ אַחֲרֵי
 הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה: (כט) וַיְהִי כָּל־
 יְמֵי־נֹחַ תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמָת: פ

• (6) וַאֲלֵה תוֹלְדֹת בְּנֵי־נֹחַ שֵׁם חָם וַיִּפֹּת וַיּוֹלְדוּ לָהֶם
 בָּנִים אַחֲרֵי הַמַּבּוּל: (ב) בְּנֵי יָפֶת זֶמֶר וּמְגוֹג

16t. A' szőlőtő a' Kaukasus és a' világ más vidékeiben min-
 den emberi ápolás nélkül vadon tenyészik; Noach pedig azt
 ültetvén, megnemesítette és bogyóinak levét kisajtolván, bort
 kezdte készíteni. — (25) אַרְוֵר כְּנָעַן Átkozott legyen Ka-
 naan. Hartmann, Bohlen és több újabbak Kanaan ezen elát-
 kozását viszonyba hozzák a' későbbi, Mózes által a' Kanaani-
 ták ellen kijelentett kárhozattal és abban egy nemtelen gyü-
 löletnek ügyetlen igazolását vevék észre. Én a' történetet
 igen is rávitethetőnek találom, de hogy az igazolás céljáb-
 ól adatott legyen elé, az már épen azért sem hihető, mivel

állat. — (11) És megkötöm frigyemet veletek, hogy ne irtassék ki minden test az özönvész vize által, és hogy ne legyen többé földét elpusztító özönvész. — (12) És mondá Isten: Ez a' frigy jele, mellyet szerzek köztem és köztetek, és minden veletek lévő élő lény között, örök időkre. — (13) Ivemet helyeztem a' felhőkbe, ez legyen most a' köztem 's a' földközti frigynek jele. — (14) Ha tehát felhőt torlasztok egybe a' föld fölött, és meglátszik ivem a' felhőben. — (15) Megemlékezem frigyemről, melly van köztem 's köztetek, és minden élő lény, valamint minden test között és nem váland többé a' víz özönvésszé, minden test eltörlésére. — (16) És lesz az iv a' felhőben, és megtekintem azt, hogy megemlékezzem az örök frigről, melly Isten és minden élőlény, valamint minden a' földön lévő test között van. — (17) Mondá tehát Isten Noachnak: Ez jele a' frigynek, mellyet köték köztöm és minden a' földön lévő test között. — (18) Valának pedig Noach fiai, kik a' bárkából kijöttek: Sem, Cham és Jefeth. Cham pedig Kanaannak atyja. — (19) Ezek Noach három fiai, 's ezektől népesedék meg az egész föld. — (20) És Noach elkezdvén mezei ember

létezett tünemény azon időtül fogva jelül szolgáljon 'stb. 's valóban, minthogy a' szivárvány csak akkor látható, mikor egy oldalról a' felhők elmenvén, a' nap sugarait a' másik, felhős oldalra lövelheti, szerfeletti zápor már akkor nem lehet, 's az eső vége felé közeledik. — 's éppen ezen értelemben köttetett a' frigy. — (20) וַיִּטַע כְּרֶם וַיִּטַע כְּרֶם és ültete sző-

חַיַּת הָאָרֶץ: (6) וַתִּקְמָתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא־יִבְרַח
 כָּל־בָּשָׂר עוֹד מִמִּי מִמְּבֹל וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד מְבֹל. לְשַׁחַת
 הָאָרֶץ: (7) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אֹת־תִּבְרִית אֲשֶׁר־אֲנִי
 נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת
 עוֹלָם: (8) אֶת קִשְׁתִּי נֹתַתִּי בַעֲגֹן וְהִיתָה לְאֹת בְּרִית
 בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ (9) וְהָיָה בַעֲגֹנִי עֲגֹן עַל־הָאָרֶץ וּנְרָאֲתָת
 הַקִּשָּׁת בַּעֲגֹן: (10) וּזְכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם
 וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד תַּמּוּס לְמִבּוֹל
 לְשַׁחַת כָּל־בָּשָׂר: (11) וְהִיתָה הַקִּשָּׁת בַּעֲגֹן וּרְאִיתִיהָ לְזִכָּר
 בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר
 עַל־הָאָרֶץ: (12) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲלֵ־נַח זֹאת אֹת־תִּבְרִית
 אֲשֶׁר בְּקִמְתִּי בֵּינִי וּבֵין כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ: שְׁשִׁי
 (13) וַיְהִי בְּגִי־נַח הַיּוֹצֵאִים מוֹד־תִּתְּכָה שֵׁם וַחַם וַיִּפֹּת וַחַם
 הוּא אָבִי כְנָעַן: (14) שְׁלִשָּׁה אֱלֹהִים בְּגִי־נַח וּמֵאֱלֹהִים נִפְצְרוּ
 כָּל־הָאָרֶץ: (15) וַיַּחַל נָח אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרְם: (16)

itt csak az elébb egyenkint előszámlált lények egybefoglalását látom, és koránsem a' következő nemzedékek biztosítását (l. Bohlen-t). — (12) אות הברית a' frigy jele. Az arra adatik, hogy az ember öntudatában Isten kegyelme rajta való öröködésének érzése föltámasztassék. — (13) Nem mondatik, hogy Isten most helyezé a' szivárványt a' felhőkbe, hanem hogy a' természetes következtéseknél fogva már az előtt

a' mi mozog a' földön és minden tengeri hal kezetekbe a-
dattak. — (3) Minden mozgalmas lény, mely él, nektek
szolgáljon eledelül, mint a' viruló füvet nektek adtam
mindent. — (4) De a' húst életében, vérében ne egyé-
tek. (5) Azonban vértetek éltetekért megboszulom, min-
den állaton megboszulom, és az emberen sőt atyafián is
megboszulom az ember életét. — (6) Ki embervért ont,
ember által ontassék ki annak vére, mert Isten képére
teremté az embert. — (7) Ti pedig tenyészetek és sza-
porodjatok, hemzsegjete a' földön és sokasodjatok rajta.
— (8) Szóla pedig Isten Noachhoz és fiaihoz ő vele,
mondván: — (9) Én imé frigyet kötök veletek és ivadék-
tokkal utánaatok. — (10) És minden veletek lévő élő
lényekkel, madarakkal, barommal és mezei vaddal vele-
tek, valamennyin kimenének a' bärkából minden mezei

e' szerint úgy fordítja: τῶν ψυχῶν ὁμοῦν lelketeknek. — (9)
בְּרִית frigy. A' frigy vagy szövetségkötés áldozattal hajtatók
végbe, mely uttal az áldozat kettőre hasítván, a' szeletek
egymással szemközt felállítának, a' szövetkezők pedig a'
felállított szeletek között eimentek. Ezen ünnepélyes szertar-
tástól vevék eredetöket a' szállásmódok בְּרִית כְּרִת szószertint,
hasítani a' frigyet. בְּרִית הַקִּים fölállítani a' fri-
gyet, mely mind a' kettő frigyet megkötni jelent. — (10)
בְּעוֹף 'stb. Az ismételt בֵּן ragbetük itt ismét közveleitő et-
et valamint-ugy erővel bírnak. לְכָל-לְכָל helyes Bohl-
lennek Vater és Schumann szerinti magyarázata, mely sze-
rint a' מֵ וְ לֵּ egymásután következő ragbetük szinte a' köz-
veleitő et-et, valamint-ugy-nak mondatnak. Különben én

férgek, és minden madarak, minden a' földön csúszómászó fajaik szerint mentek ki a' bárkából. — (20) Noach pedig oltárt építé Jehovának, és vön minden tiszta baromból és minden tiszta madaraktól és áldozta égő áldozatot az oltáron. — (21) És megérzé Jehova a' gyönyörű illatot, és mondá magában: meg nem átkozom többé a' földet az ember miatt, mert az emberi szív alakitmánya gonosz ifjúkorától fogva, és el nem veszték többé minden élő lényt, a' mint tettem. — (22) Ennekutána mindörökké vetés és aratás, hideg és meleg, nyár és tél, nap és éj meg ne szünjenek. —

IX. (1) És megáldá Isten Noachot és fiait és monda nekik: tenyészetek és szaporodjatok és töltsétek be a' földöt. — (2) És a' töletek való félelem és rettegés legyen minden mezei vadon, és minden égi madaron, mind

megszaglál annyit jelent, mint, hogy az Isten kegyesen megemlékezett az áldozatról. Ezen eszmét és nem a' szavakat fejezte ki Onkelos, fordítván ית ברעוא ית קורבניה és kegyesen fogadta Isten áldozatját. — (22) וקבל ית ברעוא ית קורבניה Ennek utána a' föld minden napjában. A' hagyomány-tudósok és újabb időkben Tiele ezen kitétebből a' föld ideigleni fennállását következtetik. Azonban hihetőleg e' kitévelt határtalan értelmében kell vennünk, 's nem jelent egyebet mint, „mind örökké“ (I. Sólt. 72 f. 5. v.)

IX. (1) בכל אשר mind a' mi 'stb. Itt kezdődik a' vers második része, a' mít השמים-nak berekesztő jele (Atnach) tanúsít. — A' két egymásután következő ב ragbetűt érintőleg pedig azt kell megjegyeznünk, hogy ezeket a' zsidó

כָּל־הַחַיִּים כָּל־הַרֹמֵשׁ וְכָל־הָעוֹף בְּלֹא־רֹמֵשׁ עַל־הָאָרֶץ
 לְמִשְׁפַּחְתֵּיהֶם יֵצְאוּ מִן־הַתְּבֹהַּ: (כ) וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה
 וַיִּקַּח מִכָּל־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל־הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעֲלֶה
 עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ: (כא) וַיִּרְחַ יְהוָה אֶת־רִיחַ תְּנִיחָה וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֶל־לְבוֹ לֹא אֶסַף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־הָאָדָמָה בְּעֵבוֹר
 הָאָדָם כִּי יַצַּר לִבִּי הָאָדָם רַע מִנְעֻרָיו וְלֹא־אֶסַף עוֹד לְהַכּוֹת
 אֶת־כָּל־חַיִּי בְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי: (כב) עַד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע
 וְקָצִיר וְקָר וְחֹם וְקֹץ וְתֹרֵף יוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ:
 ט (כג) וַיִּבְרַךְ אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֶת־בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ
 וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת־הָאָרֶץ: (כד) וּמִזְרָאֲכֶם וּחַתְּכֶם
 יִהְיֶה עֲלֵי כָל־חַיֵּי הָאָרֶץ וְעַל כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם כָּכָל אֲשֶׁר

te ki, itt, ἐξέλιπε τὸ ὕδωρ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς-sel: element
 a' viz a' föld színéről; a' következő versben pedig
 ἐξηράνθη ἡ γῆ-vel: kiszikkadt a' föld. — (21) és
 megérzé 'stb. Bohlen e' kitévelt felette érzékinek találja.
 Én ebben épen ellenkező véleményen vagyok. — A' szaglás
 kifejező tulajdonsága ugyan is az, hogy az illat az érzékre
 még akkor is hat, miután már az illatot terjesztő tárgy el-
 távozik többi érzékink köréből, valamint a' ki emlékezik, a'
 tárgyak benyomását képzei, miután azok érzékire többé nem
 hatnak. — Ezen illat és emlékezet közti rokonság a' zsidó
 nyelvben abban jelentkezett, hogy az illatozás זכר emle-
 kezni igével fejeztetik ki mint מזכור לבונה tömjént füs-
 tölgtetni. Ezek szerint megfordítva is, וירח, melly sajátlag és

vala még az egész föld színén, kinyújtá tehát kezét, 's megfogá azt, és bevévé magához a' b'arkába. — (10) És várakozék más két napig, 's újra kibocsátá a' galambot a' b'arkából. — (11) És elj'öve hozzá a' galamb estveli idön. 's ime, viruló olajfa levél vala szájában. Megtudá tehát Noach, hogy kisebbedtek a' vizek a' földön. — (12) És várakozék ismét más hét napig, 's elereszté a' galambot, de ez nem tere többé vissza hozzá. — (13) És lön a' hatszázadik és első évben, az első hó elsőjén elszáradt a' víz a' földről, levevé tehát Noach a' b'arka födelét, és látá, hogy ime elszáradt a' víz felülete. — (14) A' másod hó huszonhetedikén megszáradt teljesen a' föld. — (15) És szóla Isten Noachhoz mondván: — (16) Eredj ki a' b'arkából te 's nőd és fiaid nejei veled. — (17) Minden vadat, melly veled van minden testből, minden madarat, minden barmot és minden a' földön csúszó-mászó férget hozz ki magaddal, hogy hemzsegenek a' földön és tenyésszenek és szaporodjanak a' földön. — (18) Kimenének tehát Noach és fiai és neje és fiainak nőji vele. — (19) Minden vad, minden

los a' szó alakjának jelentése ellenére, szenvedő értelemben veszi „הַרְבּוּ הַמַּיִם תְּכַרֵּר“ — (13) elszáradtak a' vizek. Meg kell különböztetni הַרְבּוּ és יִבֵּשׁ gyökeket. Az első, mellyet egyaránt a' földről és a' vizről mondani lehet, jelenti a' nedv enyészttét, a' folyamok elapadását. (l. Reg. 19 f. 24. v.). Az utolsó pedig mondatik a' teljes megszáradásról (l. Joel 1. f. 20. v.) A' Septuaginta helyesen tet-

כָּל הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יְהוָה וַיִּקְחֶהָ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל־הַתְּבֹחַ:
 (י) וַיַּחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרָיִם וַיִּסַּף שְׁלַח אֶת־הַיּוֹנָה
 מִן־הַתְּבֹחַ: (יא) וַתָּבֵא אֵלָיו הַיּוֹנָה לָעֵת עָרֵב וַתֵּנֶה עָלֶיהָ
 זַיִת טָרֵף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי־קָלוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ: (יב)
 וַיַּחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרָיִם וַיִּשְׁלַח אֶת־הַיּוֹנָה וְלֹא־
 יָסָפָה שׁוֹב־אֵלָיו עוֹד: (יג) וַיְהִי בְּאַחַת וּשְׁש־מְאוֹת שָׁנָה
 בְּרֵאשִׁוֹן בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ תָּרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיִּסַּר נֹחַ
 אֶת־מִכְסֵה הַתְּבֹחַ וַיֵּרָא וַהֲגֵרָה חָרְבוּ פָנָי הָאָדָמָה: (יד)
 וּבַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה וָעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבִשָׁה הָאָרֶץ:
 ס רביעי (טו) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ לֵאמֹר: (טז) צֵא מִן־
 הַתְּבֹחַ אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתְּךָ: (יז) כָּל־
 הַחַיָּה אֲשֶׁר־אִתְּךָ מִכָּל־בֶּשֶׂר בְּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ
 הָרֶמֶשׂ עַל־הָאָרֶץ תּוֹצֵא אִתְּךָ וּשְׂרָצוּ בָאָרֶץ וּפְרוּ וּרְבוּ עַל־
 הָאָרֶץ: (יח) וַיֵּצֵא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ: (יט)

היצא קרי

zeket, mint a' mindig szárazt keresőket, követik. ויצא יצוא
 ושוב melly meg meg kiment és visszajött. A' Se-
 ptuagintában itt az van: ἐξελθὼν, οὐκ ἀνέστρεψεν kimenvén
 vissza nem jött. Alkalmasint ויצא ולא ישוב-t olvasott.
 — (11) מרף viruló. Melléknév. Értelmében egyazonos az
 Ez. 17. f. 9. előforduló ugyanazon név szóval, melly az el-
 hervadandó fris levelet jelentí. A' Septuag. κάρφος-polyva
 szóval fordítja, a' minek itt alig van valami értelme. Onke-

den vadról, minden baromról, melly ő vele vala a' bárkában, és elindítá Isten szelet a' földön, és lecsillapodának a' vizek. — (2) És bedugulának a' nagy tenger forrásai és az ég nyiladécai és megszűnnek a' zápor az égből. (3) A' vizek mindinkább visszatérének a' földről és anynyira elfogyának a' vizek száz ötven nap lefolyta után. — (4) Hogy a' h ó tizenhetedikén a' bárka megállapodék az Ararát hérczein. — (5) És a' vizek folyvást fogytak a' tizedik hónapig. A' tizedik hónap elsőjén pedig kitetszének a' hegyek ormai. — (6) Negyven nap lefolyta után Noach kinyitá a' bárka ablakát, mellyet csinált. — (7) És kibocsátá a' hollót; melly meg meg kiment és visszajött, a' vizeknek a' földről való elszáradásáig. — (8) És kibocsátá a' galambot, meglátandó, hogy kisebbedtek-e a' vizek a' földszínéről. — (9) De a' galamb nyughelyet nem találván lábainak, visszajött hozzá a' bárkába, mert víz

ságra emell. Örök hó fedí e' csúcsokat, mellyek óriásokkint egekbe meredve, a' nap sugarait leirhatlan varázsú fénnnyel szegzik meg. — Több ízben megkísérték a' fölmenetet, a' nélkül hogy sikerült volna; e' pedig a' nép hiedelmét, mint ha Isten e' szent hegyet ember szentelen lábától tapodni nem engedné megerősíté. Csak újabb időben Őszhó 9-dikén 1829 mászta meg Parrot legnagyobb csúcsát és meghatározá magasságát, melly 16200 láb. — (7) וַיִּשְׁלַח אֶת הָעוֹרֹב És kibocsátá a' hollót. Plinius természet-történetében VI. 24. az Indusokról azt jelenti: „A' csillagokra a' hajózásban nem ügyelnek. Az éjszakot meg nem jegyzik: de madarakat visznek magokkal, mellyeket gyakran kieresztve, e-

הַתְּמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתְּבֵה וַיַּעֲבֹר אֱלֹהִים רוּחַ עַל-הָאָרֶץ
 וַיָּשֹׁבוּ הַמַּיִם: (ב) וַיִּסְכְּרוּ מַעֲיֵנֹת תְּהוֹם וְאַרְבַּת הַשָּׁמַיִם
 וַיִּבְלֵא הַגַּשְׁם מִן-הַשָּׁמַיִם: (ג) וַיָּשֹׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ
 הַלְלוּד וְשׁוֹב וַיַּחֲסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה הַמַּשָּׁיִם וּמֵאֵת יוֹם: (ד)
 וַתֵּנַח הַתְּבֵה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בַּשְּׁבַע־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל
 הַר אֲרָרָט: (ה) וְהַמַּיִם הָיוּ הַלְלוּד וְחֹסֶד עַד תַּחֲדֵשׁ
 הָעֵשִׂירִי בְּעֵשִׂירִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הַהָרִים: (ו)
 וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת-חַלּוֹן הַתְּבֵה אֲשֶׁר
 עָשָׂה: (ז) וַיִּשְׁלַח אֶת-הָעֶרֶב וַיֵּצֵא יֵצֵא וְשׁוֹב עַד-יִבֹשֶׁת
 הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ: (ח) וַיִּשְׁלַח אֶת-תַּיֹּנֶת מֵאֵתוֹ לִרְאוֹת
 תְּקֵלוֹ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאָרֶץ: (ט) וְלֹא-מָצְאוּ תַיֹּנֶת
 מִנוּחַ לְבַר-רְגֵלָה וַתָּשֵׁב אֵלָיו אֶל-הַתְּבֵה כִּי מַיִם עַל-פְּנֵי

ἔρπειω τῶν ἔρποντιῶν és minden madarakról és minden csúszó-mászó férgekről. — (5) וַיַּחֲסְרוּ és elfogyának: rosszul „és elkezdenék megfogyni;” mert már ezelőtt mondatott, hogy visszafolydogálnak a' vizek és következőleg, hogy meg kevésbülének és apadának, de itt az jelentetik, hogy százötven nap lefolyta után annyira fogyának, hogy a' bárka megállott 'stb. אררט Ararat. Ezen a' Sz. írásban még több helyt előforduló név majd tartományt, majd bérczlánczot jelent. — Több körülmények a' Persák és Törököktől ugynevezett Noah hegyét jelelik ki, melly nem messze Erivántól szép kúp alakban kettős ormát meglehetősen magas-

utána. — (17) Az özönvész negyven napig a' földön levén, a' vizek annyira szaporodának, hogy elviselték a' bárkát és ez fölemelkedék a' földről. — (18) A' vizek elhatalmazának és növekedének felette igen a' földön és a' bárka megrándula a' vizek színén. — (19) De a' vizek igen-igen elhatalmasodván a' földön, az égalatti legmagasb hegyek elboritattak. — (20) Tizenöt könyöknyire felülről megáradának a' vizek és elboritatának a' hegyek. — (21) És elveszett minden a' földön mozgó test, madár, barom, vad. minden a' földön hemzsegő féreg és minden ember. (22) Mind valamennyinek orrában élethi-let vala, mind valamennyin a' szárazon valának megholtak. — (23) Így törlött el minden lényt, melly a' föld színén vala, embert, barmot, férget és égi madarat és eltöröltetének a' földről, egyedül Noach a' bárkában vele lévőekkel maradtak meg. — (24) És elhatalmasodának a' vizek a' földön száz ötven napig.

VIII. (1) És megemlékezék Isten Noachról és min-

hogy elbirja a' bárkát, arra jobban árad és a' bárka megrándul, végre a' legmagasb hegyek is elboritának és a' bárka úszik a' hullámzó ár felületén. — (23) וַיִּמַח וְעִלְתֹּרֶלֶת (t. i. az özönvész). Ez a' dúlásnak hathatós, nyomós kitétele a' feljebbi וַיִּגָּוֶעַ és elvesztetnél. Ez utolsó ugyan is csak egyszerű kimulást, halált, az első pedig teljes megsemmisítést jelent, úgy hogy semmi nyoma sem marad fenn.

VIII. (1) הַבְּרֵהָמָה a' barom. A' Septuagintában itt még a' következő van: καὶ πάντων τῶν κτενέων, καὶ πάντων τῶν

a' b'ark'aba az özönvész elől. — (8) A' tiszta 's a' nem tiszta baromból, a' madarak 's minden a' földön csúszómászó állatokból. — (9) Felesen menének be Noachhoz a' b'ark'aba him és nőstény, valamint meghagyta Noachnak az Isten. — (10) Hét nap eltelt, és ime az özönvész vize a' földön vala. — (11) Noach életének hat-századik évében, a' másod hó tizenhetedikén, azon nap szakadának meg a' nagy tenger minden forrásai és az ég nyiladékai kitárulának. — (12) És lön zápor a' földön negyven napig és negyven éjig. — (13) Ugyan ezen a' napon mentek be Noach és Sem, Cham és Jafet, Noach fiai, Noach neje és fiainak három felesége velök a' b'ark'aba. — (14) Ők 's minden állat az ő neme szerint, 's minden barom neme szerint, 's minden földön csúszómászó féreg neme szerint, valamint minden szárnyas az ő neme szerint, mindennemű tollzatú madár. — (15) 'S elmenének Noachhoz a' b'ark'aba, kettő kettő minden állatból, mellyben élet lehelete vagyon. — (16) A' bemenők pedig, him és nőstény, így menének be minden állatból, a' mint meghagyta neki Isten. És bezára Jehova

5. v.) eredt szólásmód. Valahányszor a' héber nyelvben egy azon nap, még naplenyugta előtt történt valamit kiakarunk fejezni, azt az emphaticus כַּעֲשֵׂהּ ugyan abban hozzáadásával kell kijelentenünk, mintegy oda irányozván, hogy nem a' huszonnégy órás képzelt napról, de a' valódi napról van szó. — (16) וַיִּסְגֹּר וְיִסְגֹּר 'stb. E' mondással az jelentetik: hogy az Isten különös gondviselése és védelme alá vette a'

חֲתֻבָּהּ מִפְּנֵי מִי הַמְּבֹרָלִי: (ח) מִן־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן־
 הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינְנָה טְהוֹרָה וּמִן־הַעֹוֹף וְכָל אֲשֶׁר־רָמַשׁ
 עַל־הָאָרֶץ: (ט) שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתְּבֵנָה זָכָר
 וּנְקֵבָה בְּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ: (י) וַיְהִי לְשִׁבְעַת
 הַיָּמִים וּמִי הַמְּבֹרָלִי הָיוּ עַל־הָאָרֶץ: (יא) בַּשָּׁנָה שְׁש־מֵאוֹת
 שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בַשְּׁבַעַת־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
 בְּיָוֵם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־מַעֲיָנוֹת הַתְּרוֹם רִבְּהָ וְאֶרְבַּת הַשָּׁמַיִם
 נִפְתְּחוּ: (יב) וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
 לַיְלָה: (יג) בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁס־יָחַם וַיִּפֹּת בְּנֵי־
 נֹחַ וְאִשְׁתּוֹ נָח וְשָׁלֹשֶׁת נָשָׁי־בָנָיו אִתָּם אֶל־הַתְּבֵנָה: (יד) הֵמָּה
 וְכָל־הַתַּיָּה לְמִינָהּ וְכָל־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכָל־הַרְמֵשׁ הַרְמֵשׁ
 עַל־הָאָרֶץ לְמִינֵהוּ וְכָל־הַעֹוֹף לְמִינֵהוּ כָּל צֶפֶר בְּל־כַּנָּף:
 (טו) וַיָּבֹאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתְּבֵנָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל־הַבְּשָׂר
 אֲשֶׁר־בָּו רֹחַ חַיִּים: (טז) וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־בְּשָׂר
 בָּאוּ בְּאֲשֶׁר צִוָּה אֱתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֵּר יְהוָה בַּעֲדוֹ: שְׁלִישִׁי

tisztátalanok egyaránt tartassanak fent. — (11) בחדש השני (11) a'
 a' második hó 'stb. — Nem fejtetik ki világosan, valljon a'
 közönséges év, vagy Noach élete szerint értetik. Azonban
 a' mondás füzetéből és 8. f. 13 és 14 verséből hozzávethetnl.
 hogy Noach élete szerint számláltatik. — (13) בעצם היום הזה
 Ugyan azon napon. יום kettős értelméből (l. felj. 1. f.

ben tartassanak meg teveled him és nő legyenek. — (20) A' madaraktól nemők szerint, a' baromtól neme szerint, mindentől kettő menjen be hozzád, hogy életben megtartsad. — (21) Te pedig szerezz be mindenféle eledelt, melly étetik, és takarítsd be hozzád, hogy mind neked mind nekik élelmül szolgáljon. — (23) És megtevé Noach, a' mint meghagyta neki Isten, úgy cselekedett.

VII. (1) Monda pedig Jehova Noachnak: menj be te 's egész háznéped a' bárkába, mert téged igaznak látalak e' korban. — (2) Minden tiszta baromtól végy magadnak hetet hetet, himet és nőtényt, a' nem tiszta baromtól pedig kettőt, himet és nőtényét. — (3) Az égi madaraktól is hetet hetet, himet és nőtényt, magva fenntartására az egész föld színén. — (4) Mert még csak hét nap, 's én esőt bocsátok a' földre negyven napig és negyven éjig, és eltörlök minden élő lényt, mellyet alkoték, a' a' föld színéről. — (5) Noach tehát mindent megtőn, a' mint meghagyta Jehova. — (6) Noach hatszáz éves vala, midőn az özönvész vize a' földön vala. — (7) És bemenének Noach, fiai 's neje és fiainak nejei vele együtt

mas vagy nem alkalmas létét tekintve. — Miben állott a' tisztaság, 's mi volt külbélyege, nem mondatik, de abból még nem nyilvános hogy a' Lev, 11. f. Móses által meghatározottak értetnek. (1. Bohlen e. h.). — (3) השמים után a' septuaginta תטהור-t tisztát csusztatott be, a' mi nem szükséges, mert magától értetik, hogy a' madaraktól is tiszták és

אֶתְךָ זָכַר וּנְקָבָה יְהוָה: (כ) מִחֲעוֹף לְמִינְהוּ וּמִן־חֲבֻתָמוֹהֶּ
 לְמִינָהּ מִכָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינְהוּ שְׁנַיִם מִכָּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ
 לְתַחֲיוֹת: (כא) וְאֶתְהָ קָח־לָךְ מִכָּל־מֵאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל
 וְאִסַּפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לָךְ וּלְתָם לְאֹכְלָהּ: (כב) וַיַּעַשׂ נָח כְּכֹל
 אֲשֶׁר צִוָּה אֱתוֹ אֱלֹהִים בֶּן עָשׂוֹחַ: שְׁנֵי

ז (6) וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנֹחַ בְּאֶ־אֶתְהָ וּכְל־בְּיֹתֶךָ אֶל־חַתְבֹּרָה
 בִּי־אֶתְךָ רְאִיתִי צְדִיק לִפְנֵי בְרִדֹר הַנֹּחַ: (3) מִכָּל ו
 חֲבֻתָמוֹהֶּ חֲטוּחֹתָהּ תִּקַּח־לָךְ שְׁבַע־שַׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־
 חֲבֻתָמוֹהֶּ אֲשֶׁר לֹא מְהַרְרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ: (ג) גַּם־
 מִחֲעוֹף הַשָּׁמַיִם שְׁבַע־שַׁבְעָה זָכַר וּנְקָבָה לְתַחֲיוֹת זָרַע עַל־פְּנֵי
 כָּל־הָאָרֶץ: (ד) כִּי לַיָּמִים עוֹד שְׁבַע־שָׁנִים אֶנֶכִּי מִמְטִיר עַל־הָאָרֶץ
 אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וּמַחֲתִיתִי אֶת־כָּל־חַיִּקוּם אֲשֶׁר
 עָשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: (ה) וַיַּעַשׂ נָח כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ
 יְהוָה: (ו) וַנִּתְּ בֶן־שֶׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמְּבּוּל הָיָה מִיַּם עַל־
 הָאָרֶץ: (ז) וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ אֶל־

הול az első név magában véve is a' fogalmat eléggé kifejezvéen, a' másik csak bővebb fölvilágosításúl adatik hozzá.

VII. (1) בא אֶתְהָ meny be 'stb. Itt részletesb és körülményesb fejtegetése következik az előbbieknék. — (2) Minden tiszta baromból. Tiszta baromnak mondatik, az akkor már divatozott áldozásra alkal-

(14) Készíts tehát magadnak bárkát góferfából, rekeszekkel csináld a' bárkát, es szurkozđ meg belöl és kívül szurokkal. — (15) 'S e'kép készítsd azt: háromszáz könyöknyi legyen a' bárka hossza, ötven könyöknyi magassága. — (16) Világnyilást csinály a' bárkának felülröl egy könyöknyire végezd el, ajtaját pedig a' bárkának oldalába csináld, alsó, másod és harmad emelettel készítsd. — (17) Mert ime özönvizet hozok a' földre, melly minden halandót, kiben életlehelet van, elvesztend az ég alatt; mind a' mi a' földön van veszend. — (18) De te veled frigyét kötök és bemenendesz a' bárkába, te, fiaid, nőđ és fiaid nőjei veled. — (19) És minden élöböl, minden állatból kettöt mindenből vigy be a' bárkába, hogy élet-

tathesis által צהר-nek olvashatni, a' melly szerinte héber nyelven annyit tesz, mint: dedolatum seu runcina laevigatum!!! — (16) צהר (ar. λεγ.) világnyilás. E' fordításban egyeznek meg majd nem minden régiek, kivéve a' Septuagintát, mellynek επισυνάγων összevonuló kitétele meg alig bír valami értelemmel. Schultens és utána Rosenmüller arabból származtatják, melly nyelvben *) hát-at, földélt jelent. — (17) צהר gyökere a' נפל-lal rokon צהר hull, melly a' gyöngge, lágy tárgyak magasról való esésiröl mondatik, mint a' felhőköl hulló víz, a' fáról hulló levelek 'stb. Egyedül Noach idejebeli vizözönről használt szó. Mi pedig a' מים szóvali összeköttetését illeti, ezt úgy kell venni, mint דארון

*) ظهر

לָךְ תִּבְנֶה עֲצֵי-גֹפֶר קַנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת-תִּתְבֵּה וּכְפַרְתָּ אֹתָהּ
 מִבַּיִת וּמִחוּץ בְּכֹפֶר: (טו) וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ
 מֵאוֹת אַמָּה אָרְךְ תִּתְבֶּה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים
 אַמָּה קוֹמָתָהּ: (טז) צֹהַר וְתַעֲשֶׂה לַתִּבְּה וְאֶל-אַמָּה תִּכְלְנָהּ
 מִלְּמַעְלָה וּפְתַח תִּתְבֶּה בְּצַדָּהּ תִּשְׁשִׁים תַּחְתִּים שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים
 תַּעֲשֶׂה: (יז) וְאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת-הַמַּבּוּל מִיָּם עַל-הָאָרֶץ
 לְשַׁחַת כָּל-בָּשָׂר אֲשֶׁר-בּוֹ רֵיחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם כָּל
 אֲשֶׁר-בָּאָרֶץ יִגָּע: (יח) וּבְקַמְתִּי אֶרֶץ-בְּרִיתִי אֶתְּךָ וּבְאֶרֶץ
 אֶל-תִּתְבֶּה אֹתָהּ וּבְנִיָּהּ וְאִשְׁתְּךָ וּבְנֵי-בְנִיָּהּ אֶתְּךָ: (יט)
 וּמִכָּל-חַיִּי מִכָּל-בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכָּל תִּבְּיָא אֶל-תִּתְבֶּה לְתַחֲנִית

הכה בקמז

lólag fel kelle dulatnia és forgattatnia. — (14) תִּבְּה *bárka*
 és nem hajó. A' hajó szó nem czélzat nélkül kerültetik e'
 helyt. A' hajó építése 's további kezelése ugyan is nagyobb
 ügyességet igényel, mintsem akkor időben feltehetni. — No-
 ach bárkája egyszerű, csupán a' hullámok betódulása ellen
 magát ezeknek felületén fenntartott 's a' történet kénye sze-
 rint haladó deszkaház vala. גֹּפֶר (*Αναξ λεγ.*) rokon כֹּפֶר szu-
 r o k szóval es alkalmasint gyantafa. Bochartus hangha-
 sonlatosságból kiindulva *κυπρίσσιος* — cziprusfának mondja
 és véleményét azzal erősíti, hogy Assyria vagy Babyloniá-
 ban, hol Noach bárkáját alkalmasint gyártotta, más, hajó-
 építésre alkalmas fára szert nem tehetett. Azonban Hiller
 Hierophyticonjában értelmesbnek találja a' Septuagintának
 ξύλα τετραγώνα-*vali fordítást, melly itt annyit jelent, mint*
 bárdolt, gyalult fa, azt pedig azért, mivel גֹּפֶר-t Me-

szívében. — (7) És monda Jehova: eltörlöm az embert, kit teremték a' föld színéről: az embert a' barom, féreg és égi madárral egyaránt, mert bánom hogy alkottam azokat. — (8) Noach pedig kegyelmet talált Jehova előtt.

(9) Ezek Noach történetei; Noach igaz és tökélyes férfi vala idejében: Istennel járt Noach. — (10) Nemze pedig Noach három fiút: Semet, Chamot és Jafetet. — (11) És megromlék a' föld Isten előtt és megtelék erőszakoskodással. — (12) Látván tehát Isten a' földet, hogy romlott, mert megvesztegette minden halandó viseletét a' földön. — (13) Monda tehát Isten Noachnak: Minden halandó vége elérkezék nálam, mert a' föld megtelt erőszakkal általok, azért is elvesztem őket a' földdel együtt. —

ismétléseit általában érdeklő szavait meg kell jegyezniem. „Ha a' czél nagyságát meggondoljuk — azt mondja — semmi ismétlés nem leend unalmas; mind mutatja, mire van irányozva.“ 'S valóban itt is, ha a' dolgot közelebbről megtekintjük, a' föld elfajzásának hathatós leírása és azáltal a' vízözön okának annál világosb kitüntetése a' Biblia erkölcsi czéljában fekvén, az ismétlést készakaratosnak találjuk. — (13) אֶת הָאָרֶץ a' földdel együtt. אֶת szócska itt eredeti és közönséges értelmét együtt annál könnyebben megtarthatja, minthogy a' földszíne az iszonyatos áradásban va-

בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֱלֹהִים לְבָבוֹ: (9) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֲמַחֶרֶת אֶת־
 הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה
 עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נַחַמְתִּי כִּי עָשִׂיתֶם: (10)
 וְנַח מִצָּא הֵן בְּעֵינַי יְהוָה:

פ פ פ

(ט) אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו
 אֶת־הָאֱלֹהִים תִּתְהַלֵּךְ־נֹחַ: (9) וַיּוֹלֵד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנָיו
 אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת: (10) וַתִּשְׁתַּחֲוֶה הָאָרֶץ לִפְנֵי
 הָאֱלֹהִים וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ חָמָס: (11) וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ
 וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכָּו עַל־הָאָרֶץ:
 8 (12) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קַץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לִפְנֵי כִי־מָלְאָה
 הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מִשְׁחִיתֶם אֶת־הָאָרֶץ: (13) עֲשֵׂה

eltörlésén. A' Septuagintának van *καὶ διενοήθη* és gondba merült. — (9) צדיק תמים Az első mondatik a' becsületes, feddhetlen viseletű, a' másik a' szeplőtlen, tökélyes gondolkozású emberről. ברותיו idejében, kortársaik között. A' mennyiben az egyes דור nemzedék, a' nemzedék korát vagy emberkort is jelent, a' többes több egymásután következő korokat vagy időt jelentend. — (10) ויולד נח Nem zé pedig Noach 'stb. Ez a' 13-ik versiq ismétlése a' feljebb 5—8. v. mondottaknak. Itt Müller Jánosnak nevezetes, a' Biblia

kezdének a' földön és leányaik születtek. — (2) Láták az isteni fiak az emberek leányait, hogy szépek, és vőnek magoknak hölgyeket azokból, kiket megkedveltek. — (3) Monda tehát Isten: ne aljasodjék le lelkem az emberben örökké, ez úgy is csak hús lévén, legyenek tehát napjai száz husz év. — (4) Óriások valának akkor időben a' földön, 's még azután is, midőn az isteni fiak az emberek leányihoz jártak, és ezek szülnének: Ezek ama hatalmasok, kik rég elhiresedett férfiak valának. — (5) Látván tehát Jehova hogy felette nagy az ember gonoszsága a' földön, és hogy szive gondolatának minden alakitmánya mindig csak rosszaság. — (6) És megbáná Jehova, hogy embert alkota a' földön és szomorkodék

kik gyermekeket szülvén, ezek, minthogy jogos hatalomra szert nem tehetnek, szüleik védsége alatt rabolva elnyomják a' közembert (l. Onkelos és Aben Esra). — (3) Az emelt tehetség, mellybe Isten kimerithetlen jósága részesíté vala a' halandót, és mellyel ez olly durván visszaélt, felgerjeszté az Isten boszúját, és íme hogy hat ellene a' fennhéjázó gőgnek. אִדְיוֹן A' gyök אִדְיוֹן arab nyelven a' ljasodást jelent. A' Septuagintának van καταμείνην és szerinte a' Vulgatának permanebit, maradand. Alkalmassint אִדְיוֹן helyett אִדְיוֹם-t olvastak, melly arabul maradást jelent. בשגם הוא. Bernd, e' szó שגג tévedni igéből való származtatása a' mondás értelmét igen is elcsavarja. Mi azért a' régiekkal גם הוא ba-ba való széttagolást jobbnak találtuk. בשר hús ellentétben a' רוּחַ szellemmel, az önállatlant, mulandót jelentí (l. Jes. 31. f. 3. v.) — (6) וַיִּנְחַם és megbáná (l. feljebb 3. f. 8. v.) וַיִּתְעַבב אל לבו és szomorkodék szívében lényének

יִלְדוּ לָהֶם: (ב) וַיֵּרְאוּ בְנֵי-הָאֱלֹהִים אֶת-בָּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת
 הָנָהּ וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ: (ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה
 לֹא-יִדּוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשָׂגָם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמֵיו
 מִצָּה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה: (ד) הִנְפִּלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הַהֵם
 וְגַם אַחֲרֵי-כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶל-בָּנוֹת הָאָדָם
 וַיִּלְדוּ לָהֶם הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר מְעוֹלָם אֲנָשֵׁי הַשָּׁם: פ מִפְטוּר
 (ה) וַיֵּרָא יְהוָה כִּי רַבַּת-רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וּכְלֵ-יֶצֶר מַחֲשַׁבַת
 לִבּוֹ רַק רָע כָּל-חַיִּים: (ו) וַיִּנְחֶם יְהוָה כִּי-עָשָׂה אֶת-הָאָדָם

Azonfelül az ó világ majd nem minden hagyományiban egy
 közönséges özönvészről van szó. Manu Indiában, Xisuthros
 Chaldaeában, és Deukalion görögországban viszik Noach
 szerepét. De a' Szentírás az özönvést mint Isten művét tek-
 tintvén, elébb okai valának kifejtendőek, és az a' következők-
 ben megtörténendik. — (2) בני האלהים Isteni fiak. E' sok-
 képpen magyarázott szavak alapos megértésére szükséges
 a' tárgyat összefüggésében felfogni. A' fölebbiekben az em-
 ber társasági viszonyait látánk fejlődni. Az észbeli tehetség,
 a' kifejlett erő tetteges életre ébredének, az által az embe-
 rek két hasonlatlan osztályba soroztattak. Egy rész, mely
 testi és szellemi erő birtokában a' többiek felett fölemelkedék,
 és a' néptömegtől elszakadva, ezen uralkodott בני אלהים név-
 vel tiszteltetett meg (Onkelos בני רברביא a' nagyok fiai),
 mely név sajátlag annyit tesz, mint a' hatalmasak, a' bírák
 fiai. Ellenben azj elme- és erőfogyott, a' föld göröngyéhez
 kötött osztály emberei בני אדם közembereknek neveztetek.
 Azonban a' romlottság elterjedt és a' hatalmasak fiai, a' helyett
 hogy a' népet bölcsen kormányoznák, elragadják leányikat,

romszáz hatvanöt év. — (24) Chanoch Istennel járt, és hirtelen nem vala többé, mert magához vevé az Isten, — (25) Methuselach száz nyolczvanhetedik évében nemzé Lemecht. — (26) Élt pedig Methuselach Lemech nemzése után hétszáz nyolczvankét évet és nemze fiaikat és leányokat. — (27) Valának tehát Methuselach minden napjai kilenczszáz hatvankilencz év, és meghala. — (28) Lemech száz nyolczvankét éves vala és nemze fiút. — (29) És elnevezé Noachnak, mondván: e' majd megnyugtat bennünket fáradozásunk és kezeink bajlódása felett a' földön, mellyet megátkoza vala Jehova. — (30) Élt pedig Lemech Noach nemzése után ötszáz kilenczvenöt évet és nemze fiaikat és leányokat. — (31) Valának tehát Lemech minden napjai hétszáz hetvenhét év és meghala. — (32) Noach ötszáz ötven éves vala, és nemzé Noach Semet, Chamot és Jafetet.

VI. (1) Lón pedig mikor az emberek szaporodni

a' nélkül, hogy ebbeli foglalatosságaikban felette nagy nyelvtudományi ügyességet kifejtettek volna. Így jelen esetben Lemech fiát נח-nak nevezi és azt נחם-ból származtatja, holott akkor מנחם-nak kellett volna fiát elneveznie.

VI. (1) E' fejezet ezen első részétől a' kilenczedik fejezetig adatik elő a' földnek nagy özönvész általi elpusztulása. A' természet- és történet-tudomány egyaránt mutatnak illynemű természet háborodásra. Iszonyú, csak a' víz hatalmas rohanása eszközölhette szakadások tűnnek még napjainkban is szemünkbe a' föld felületén és a' hegyek legmélyebb területeiben látható egy roppant állati természet maradványai.

שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה: (כד) וַיִּתְחַלֵּךְ חֲנוּךְ אֶת־הָאֱלֹהִים
 וַאֲיָנָנוּ בִּי־לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים: ם שביעי (כה) וַיְחִי מִתּוֹשֵׁלַח
 שִׁבְעַת וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה וַיֹּלֶד אֶת־לִמְדָ: (כו) וַיְחִי
 מִתּוֹשֵׁלַח אַחֲרָי הוֹלִידוֹ אֶת־לִמְדָ שְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה
 וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: (כז) וַיְהִי כָל־יְמֵי
 מִתּוֹשֵׁלַח תְּשַׁע וְשָׁשִׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: ם
 (כח) וַיְחִי־לִמְדָ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה וַיֹּלֶד בָּן:
 (כט) וַיִּקְרָא אֹהֶי־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יִנְחַמְנוּ מִמַּעַשְׁנוֹ
 וּמֵעֲצָבוֹן יִדְּיֵנוּ מִן־הָאָדָמָה אֲשֶׁר אֲרָרָה יְהוָה: (ל) וַיְחִי־
 לִמְדָ אַחֲרָי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וּתְשַׁעִים שָׁנָה וּחֲמִשׁ מֵאֵת
 שָׁנָה וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: (לא) וַיְחִי כָל־יְמֵי־לִמְדָ שִׁבְעַת
 וּשְׁבַעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: ם (לב) וַיְחִי־נֹחַ
 בֶּן־חָמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיֹּלֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת:
 ו (לג) וַיְחִי בִּי־תְחִלַּת הָאָדָם לָרֶב עַל־פְּנֵי הָאָדָמָה וּבָנוֹת

הקורא יטעים הנרש קודם התלשח

tetszék-kel fordítja; de helytelenül. — (24) és hirtelen nem vala többé. 'stb. Felséges, gyöngéd színekkel festetik a' jámbor Chanoch halála, mely itt csak föld-ről eltűnésnek mondatik, és a' mire közvetlen más szebb lét nyílik meg neki az Istennél (Onkelos יתיה יי mert nem hagyta meghalni az Isten). — (29) A' régiek gyermekeiket elnevezvén, neveikben bizonyos kedvelt, jövődjök' vagy születésök' körülményeivel kapcsolatban lévő gondolatot fűzének,

leányokat. — (11) Valának tehát Enos minden napjai, kilencszáz öt év, és meghala. — (12) Kainán élete hetvenedik évében nemzé Mahalalelt. — (13) Élt pedig Kainán Mahalalel nemzése után nyolczszáz negyven évet és nemze fiakat és leányokat. — (14) Kainán minden napjai tehát valának kilencszáz tiz év, és meghala. — (15) Mahalalel hatvanöt éves vala, és nemzé Jeredet. — (16) Élt pedig Mahalalel Jered nemzése után nyolczszáz harmincz évet és nemze fiakat és leányokat. — (17) Valának tehát Mahalalel minden napjai nyolczszáz kilenczvenöt év, és meghala. — (18) Jered százhatvankét éves vala, midőn Chanocho nemzé. — (19) Élt pedig Jered Chanocho nemzése után nyolczszáz évet és nemze fiakat és leányokat. — (20) Jered minden napjai tehát valának kilencszáz hatvankét év, és meghala. — (20) Chanocho élete hatvanötödik évében nemzé Methuselacht. — (22) Chanocho Methuselach nemzése után Istennel járt még háromszáz évet és nemze fiakat és leányokat. — (23) Chanocho minden napjai valának há-

járól és azonfelül még ötvennégy napról is van szó, a' nélkül hogy az év vége említetnék. A' természetkutatók ily hosszú életelleni bizonyosságai mind semmivé lesznek, ha meggondoljuk a' vizözön előtti természet egész alkatának nagyobb voltát. — (22) וַיַּתְהַלֵּךְ 'stb. Istennel járt. Ezen kifejezés használtatik az Isten kitünő tisztelőiről, kik az Istennel némileg mintegy közösülésben állának, később Noachról is mondatik (l. G. f. 9. v.) A' Septuag. *εὐηθέσθησεν* és meg-

מאות שנה ויולד בנים ובנות: (יא) ויהיו כל־ימי אנוש
חמש שנים ותשע מאות שנה וימת: ס (יב) ויחי קינן
שבעים שנה ויולד את־מחללאל: (יג) ויחי קינן אחרי
הולידו את־מחללאל ארבעים שנה ושמונה מאות שנה
ויולד בנים ובנות: (יד) ויהיו כל־ימי קינן עשר שנים
ותשע מאות שנה וימת: ס (טו) ויחי מחללאל חמש
שנים וששים שנה ויולד את־ירד: (טז) ויחי מחללאל
אחרי הולידו את־ירד שלשים שנה ושמונה מאות שנה
ויולד בנים ובנות: (יז) ויהיו כל־ימי מחללאל חמש
ותשעים שנה ושמונה מאות שנה וימת: ס (יח) ויחי־ירד
שתים וששים שנה ומאת שנה ויולד את־חנוך: (יט)
ויחי־ירד אחרי הולידו את־חנוך שמונה מאות שנה ויולד
בנים ובנות: (כ) ויהיו כל־ימי־ירד שתים וששים שנה
ותשע מאות שנה וימת: ס (כא) ויחי חנוך חמש וששים
שנה ויולד את־מתושלח: (כב) ויתחלף חנוך את־
האלהים אחרי הולידו את־מתושלח שלש מאות שנה
ויולד בנים ובנות: (כג) ויחי כל־ימי חנוך חמש וששים

nünk, az az özönvész leírásából kitetszik, hol nem csak egy év tizedik hónapjáról, de a' hónap még huszonkettedik nap-

ez fiut szüle, és Sethnek nevezé; mert: adott Jehova más magzatot Abel helyett, minthogy ezt Kain megölé. — (26) Sethnek is született fia, kit Enosnak nevezé: akkor kezdeték a' Jehova nevében való könyörgés.

V. (1) Ez a' nemzedékek könyve. Midőn Isten embert teremté, Isten idomára teremté őt. — (2) Férfiúvá és asszonnyá teremté őket, és megáldá őket és nevezé őket embernek teremtésök napján. — (3) Éle pedig Ádám száz harmincz évet és nemze őn idomára és képére, és elnevezé azt Sethnek. — (4) Valának pedig Ádám napjai Seth nemzése után nyolcz száz év, és nemze fiaikat és leányokat. — (5) Valának tehát Ádám minden napjai, mellyeket élt kilenczszáz harmincz év, és meghalt. — (6) Seth élete száz ötödik évében nemzé Enost. — (7) Élt pedig Seth Énos nemzése után még nyolczszáz hét esztendőt, és nemze fiaikat és leányokat. — (8) Valának tehát Seth minden napjai kilenczszáz tizenkét év, és meghala. — (9) Enos kilenczven éves vala, mikor Kainánt nemzé. (10) Élt pedig Enos Kainán nemzése után nyolczszáz tizenöt évet és nemze fiaikat és

beni בְּרֵמִית אֱלֹהִים (az Isten idomára)-mal, Seth és ivadékainak Ádám nemében való születésére czéloz; minthogy pedig Ádám Isten képére teremtetett, Seth pedig Ádám képére, következőleg Sethnek is Ádám testi és szellemi minden tulajdonival kelle birnia. — (5) Az özönvész előtti emberek olly szerfelett hosszú élete sokféle vizsgálatokra nyujta alkalmat. Hogy az év alatt itt rendes, tizenkét hónapból állót kell érte-

וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׂת־לִי אֱלֹהִים זָרַע
 אַחֵר תַּחַת הַקֶּלַח כִּי תָרַגוּ קִינוֹ: (ו) וּלְשֵׁת גַּם־הוּא יִלְד־
 בֶּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אָנּוּשׁ אֹן הוּחַל לִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה: ם
 ה (6) זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרָא אֱלֹהִים אָדָם
 בְּדַמוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ: (ב) זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם
 וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמֵם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָם: (ג)
 וַיְהִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה וַיִּוֹלַד בְּדַמוֹתוֹ כְּצַלְמוֹ
 וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת: (ד) וַיְהִי יָמֵי־אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
 אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאֹת שָׁנָה וַיִּוֹלַד בָּנִים וּבָנוֹת: (ה) וַיְהִי
 כָּל־יָמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חָי תִשְׁעַ מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה
 וַיָּמָת: ם (ו) וַיְהִי־שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמֵאֵת שָׁנָה וַיִּוֹלַד
 אֶת־אָנּוּשׁ: (ז) וַיְהִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אָנּוּשׁ שִׁבְעַ
 שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיִּוֹלַד בָּנִים וּבָנוֹת: (ח) וַיְהִי
 כָּל־יָמֵי־שֵׁת שְׁתַּיִם עָשָׂרָה שָׁנָה וּתִשְׁעַ מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת:
 ם (ט) וַיְהִי אָנּוּשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה וַיִּוֹלַד אֶת־קִינָן: (י) וַיְהִי
 אָנּוּשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־קִינָן חָמֵשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה

V. (1) könyv ezimnel ruháztatik föl a' zsidó nyelvben minden nagyobb vagy kisebb terjedelmű iromány (1. Deuteron. 24. f. 1. v., 2. Sam. 11. f. 14. v.). — (3) בדמותי önidomára és képére ellentétben az első vers-

elnevezé a' várost fiának nevéről Chanochnak. — (18) Születék Chanochnak Irad és Irad nemzé Mechujael, és Mechujael nemzé Methusaelt és Methusael nemzé Lemecht. — (19) Lemech vön két feleséget, az egyik neve Ada, a' másiknak neve Czilla. — (20) Ada szülé Jábált, ki atyja vala a' sátorban lakozóknak és pásztoroknak. — (21) Testvérének neve pedig vala Jubal, ki atyja vala minden hárfá és lant kezelőinek. — (22) Czilla is szülé Tubalkaint, ki minden ércz és vas szereket köszörüle; Tubalkainnak nővére pedig vala Noama. — (23) És monda Lemech nőjéhez: Ada és Czilla hallgassátok meg szómat; Lemech női figyeljetek beszédemre. Hogy embert sujték le sebemért és ifjonczot egy sav okáért. — (24) Hétszeresen boszultatik meg Kain; de Lemech hetven hétszeresen, — (25) Ádám újra megösmeré nőjét,

f. 8. v., 21. f. 28. v.). — (21) כנור ועוגב hárfá és lant. Alkalmassint itt általános értelemben, az első a' huros- a' másik a' fuvó hangszereket jelentik. — (22) שרר szer substantivum nominale: a' metsző- de nem személy, hanem eszköz; mint a' magyarban fördő, nem a' személyt — mint rendszeren — hanem a' fördő-eszközt jelenti. — (23) E' vers és a' következő, a' mint már külidomokból is láthatni, dalt képeznek, mert azonkívül, hogy benne a' párhuzamosság — a' zsidó költészet külalkatában a' fődolog — tisztán látható, még a' rím is némileg feltűnik. Különben e' dal ide soroztatása igen természetes, miután előbb a' fegyver feltalálását elbeszélte. Lemech ugyan is, Tubalkain atyja valakitől megsértetvén, sértőjén fia' fegyverével véres boszút állott, 's az a' min diadaloskodik.

הָעִיר כְּשֵׁם בְּנֵי חֲנוּךְ: (יח) וַיִּגְדַּל לְחֲנוּךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד
יָלַד אֶת־מְחוּיָאֵל וּמְחוּיָאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל
יָלַד אֶת־לָמֶךְ: ששי (יט) וַיִּקַּח־לֵוִי לָמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים
וְשֵׁם הָאֶחָת עֵדָה וְשֵׁם חֲשִׁנִית צִלְחָה: (כ) וַתֵּלֶד עֵדָה אֶת־
יִבְלָה תוֹא הָיְתָה אִמִּי יִשָׁב אֶחָל וּמִקְנָה: (כא) וְשֵׁם אֶחָיו
וּיְבֻלָה תוֹא הָיְתָה אִמִּי כָּל־תַּפְּשׁ בְּנֹר וְעוֹנֵב: (כב) וַיִּצְלָה
גַּם־תוֹא יִלְדָה אֶת־תּוֹבֵל קָו לַמָּשׁ כָּל־חֲרָשׁ נְחֹשֶׁת וּבְרוֹזָל
וּבַתוֹת תּוֹבֵל־קוֹן נַעֲמָה: (כג) וַיֹּאמֶר לָמֶךְ לְנָשָׁיו עֵדָה
וַיִּצְלָה שָׁמַעַן קוֹלִי נָשִׂי לָמֶךְ הַאֲזַנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ
חֲרָשִׁי לְפַצְעֵי וַיִּגְדַּל לְחִבְרָתִי: (כד) כִּי שִׁבְעָתַיִם יִקְסְדִקוּן
וּלְמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה: (כה) וַיֵּדַע אָדָם עוֹל אֶת־אִשְׁתּוֹ

néven kezdődik Kain ivadékainak nemzedéki jegyzéke, de csak Lemech és négy gyermekeig vitetik le. Azonban keletfelé vonuló nemzetség többé nem említetvén, hihető hogy kelet Asia népesedése egészen Kaintól származottnak véteik. — (18) את עירד א'. A' szócska את sajátlag nem vádlót (accusativus) jelentő, a' minek azt a' nyelvtudósok többnyire veszik; hanem a' mondás azon részével köttetik össze, melyre a' cselekvény irányoztatik. Már ha a' mondásban szenvedő ige van, a' cselekvény a' nevezőre (Nominativus) lévén irányozva, ennek kell את szócskával összeköttetnie. Ez itt is az eset, mert a' születés cselekvénye עירד-ra irányoztatik és azért את szócskának hozzája kell járulni, bár az ige szenvedő alakjánál fogva subjectum gyanánt tekintetik. (1. Exodus 10.

nek örzője vagyok? — (10) És monda: mit tettél? testvéred vérenek szava fölkiált hozzám a' földről. — (11) Most azért átkozott légy e' földön, melly fölnyitá száját, testvéred véret kezedből fölveendő. — (12) Ha munkálandod a' földet ne nyujtsa többé erejét neked, kóbor és bujdosó légy e' földön. — (13) E' pedig monda Jehovának: büntetésem nagyobb, mintsem hogy elviselhessem. — (14) Ime ha elkergetnél ma engem e' föld színéről, elrejtetném haragod előtt; de ha kóbor és bujdosó leszek e' földön, minden ki engem talál megölelend. — (15) Monda tehát neki Jehova: annakokáért a' ki Kaint megölelend, hetszeresen fog az megboszultatni. És jelenséget tön Jehova Kainnak, hogy meg nem öli őt, minden, ki rá találand. — (16) És kiméne Kain Jehova színe elől, és letelepedék Nód földén, Édentől keletre. (17) Kain megösméré nőjét, ez terheselek, és szülé Chanochot. Akkor várost építe, és

mondja, ha rögtön megölelensz (ha elkergetsz e' földről) elrejtettem egyszerre haragod elől, de most kóbor állapotomban a' halál előtti félelem szakadatlan kinyilván, halálom mintegy sokszoroztatik és éitem megkeserítettik. — (15) לכן propterea. hogy az meg ne történjék. A' Septuag. itt לכן t olvasott *δύχ οδρω* nem úgy. יקם nem vitetik a' részesülőre mint rendesen, hanem itt határozatlanul vétetik. ארת erősítő jel valami ígéret teljesítésére. Miben áll a' jelenség, nem mondatik, mi tehát hiába keresnök. — (16) נר E' név jelentése Kain számkivetésére emlékeztet. Azonban felfedése kikutatásában, bár bővebben meghatároztatik, hiába fáradoznánk. Bohlen Indiához való ragaszkodásában נר elnevezésben Indiát hisz feltalálni. — (17) חנוך Chanoch. Ezen

חֲשׂוֹמֵר אֶתִּי אָנֹכִי: (י) וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אֲחִיךָ
 צָעֲקִים אֵלַי מִן־הָאָדָמָה: (יא) וְעַתָּה אָרוּר אַתָּה מִן־
 הָאָדָמָה אֲשֶׁר פָּצַתָּה אֶת־פִּיהָ לִקְחַת אֶת־דְּמֵי אֲחִיךָ מִיָּדִי:
 (יב) כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאָדָמָה לֹא־תִסָּפֵף תִּת־כַּפְתָּהּ לָךְ גַּע וְגַד
 תִּהְיֶה בְּאָרֶץ: (יג) וַיֹּאמֶר קִין אֶל־יְהוָה גְּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוּאֵי
 (יד) חַן גְּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה וּמִפְּנֵיךָ אֶסְתַּר
 וְהָיִיתִי גַע וְגַד בְּאָרֶץ וְהָיָה כָּל־מִצְאֵי יְהִרְגֵנִי: (טו) וַיֹּאמֶר
 לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הַרְגֵּ קִין שִׁבְעָתַיִם יִקָּם וַיֵּשֶׁם יְהוָה לְקִין
 אוֹת לְבִלְתִּי תִכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מִצְאוֹ: (טז) וַיֵּצֵא קִין מִלְּפָנָי
 יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאָרֶץ־נֹד קַדְמַת־עֵדֶן: (יז) וַיִּבַע קִין אֶת־
 אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־חֵנוֹךְ וַיְהִי בְּנֵה עֵיר וַיִּקְרָא שֵׁם

alkalom adódván, testvérét megöli. — (10) דמי צעקים vitetik
 és nem קול szóra. A' szavaknak illy füzeté nem ritka a' héber
 nyelvben (I. Exod. 25 f. 5 vers.) — (11) מן האדמה Szó szerint,
 a' földről vagy a' föld által — átka a' föld által fog
 eszközöltetni. Ugyanis földművelő voltára a' nem termő föld
 elüzendi atyja földéről's akkor bujdosó leend a' földön. — (13)
 עין Egyaránt jelentí majd magát a' bünt, majd a' bünt köve-
 tő bűnhődést. — (14) Két nehézség birt engem a' közönsége-
 sen bevett fordítástól való eltérésre. Egy az, hogy sehol
 nem találjuk, hogy Isten Kaint elkergette volna, még pedig
 a' föld színéről, a' mi lehetlenség. Másodsor: mit akar az
 Isten előtti elbuvással? Azért jobbnak találtam a' vers első
 részét feltételesnek venni. És e' szerint értelme az: Kain
 ítéletét keményebbnek mondá a' rögtöni halálnál, mert azt

na k. — (4) Abel pedig ő is víve első fajzású kövér juhából. És kegyesen tekintte Jehova Abelre és ajándékára. — (5) De Kainra és ajándékára nem tekintte. Ez Kaint igen boszantá és leereszkedék arcza. — (6) És monda Jehova Kainnak. Miért haragszol? És mi okból ereszkedél le arczod. — (7) Nemde ha jobbulsz, felemelkedhetel, ha pedig nem jobbulsz, az ajtó előtt leselkedik a bűm, és utánad áhítozik, de te hatalmat vehetsz rajta. — (8) És beszéle Kain Abel testvérével. Midőn pedig mezőn valának, Kain Abel testvére ellen kikele 's megöle. — (9) És monda Jehova Kainnak: hol van Abel testvéred? az pedig azt mondá: nem tudom, hát én testvérem-

tal szokott vala megemésztetni (1. 1. Kir. 18 f. 38. v.). E' körülmény birta alkalmasint Theodotiónt e' szavak becsusztatására. καὶ ἐνεπύρισεν ὁ θεός és elégette Isten. — (7) הָלוֹא E' vers magyarozatában igen különbözök a' vélemények. Az ilyen homályos mondásokban pedig azon magyarozat mindig a' leg helyesb, melly legközelebb tartja magát a' nyelv saját- ságához. שָׂאָה ellentétben az elébbi versbenי נָפַל igével, any- nyit jelent mint tiszta öntudomásban fenyeen viselni arczát (1. Jób. 11 f. 15. v.). — רַבָּץ hímnemű részesülő a' nőnemű חַטָּאת után, szabálytalanság, melly a' cselekvény hathatóságát je- lenti (1. Raschi. Jud. 4 f. 2. v.) — (8) Az első אָחִי után a' Sept. és vele több magyarozók נֹכַח הַשֵּׁרָה szavakat csuszta- nak be. De e' mondás pótlék nélkül is érthető. Ugyan is Ka- in, miután az Isten által megintetett, testvérét, kivel haragjá- ban nem beszélt, vele kibékülendő, újra megszólította. Azon- ban Kain nem képes a' keblében olly soká táplált gyűlölséget teljességgel elnyomni. A' régi gyűlölség újra felköltetik, 's

(ד) וְהִבֵּל הִבִּיא גַם־תּוֹא מִבְּכֹרוֹת צֹאנֵי וּמִחֻלְבֵּתָן וַיִּשַׁע
 יְהוָה אֶל־תְּבֵל וְאֶל־מִנְחָתוֹ: (ה) וְאֶל־קֶן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא
 שָׁעָה וַיַּחַד לְקֶן מֵאֵד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו: (ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
 קֶן לָמָּה תָּרַח לָךְ וּלְמָה נִפְּלוּ פָּנָיו: (ז) תֵּלֹא אִם־תִּיטִיב
 שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב לִפְתַּח תִּטְאֵת רִבְעַי וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקְתוּ
 וְאַתָּה תִּמְשַׁל־בוֹ: (ח) וַיֹּאמֶר קֶן אֶל־תְּבֵל אָחִיו וַיְהִי
 בְּהֵיחֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקַּם קֶן אֶל־תְּבֵל אָחִיו וַיַּחַדְהוּ: (ט)
 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קֶן אֵי תֵבֵל אָחֶיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי

között kifejti egymásután előbb a' kajánságot, aztán a' ha-
 ragot és végre vérengező tett történik. מעֹשֶׁר יָדַע meg ös mer é
 mondatik enphemice az elhálásról. Az átvitel a' szíves meg-
 hitt társalkodást illeti. אֵת יְהוָה A' Sept. szerint διὰ τοῦ θεοῦ
 az Isten által vagy segedelmével. Nem alap nélküli si-
 monis véleménye, melly szerint אֵת אֱלֹהִים annyi volna mint
 Istentől való ajándék az arab *) ajándékból. →
 Két körülmény, mint az egészre csak kevés világot derít-
 hető, egészen elhallgattatik ezen történetben. 1-ször: mi va-
 la Kain vétke, hogy az Isten kegyesen nem vette föl áldo-
 zatát. 2-ször: miben nyilatkozik az áldozatnak Isten általi
 fel nem vétele? Mi az elsőt illeti, azt Ábel áldozatjánál ki-
 emelt első fajzású kövérből következtethetjük, Kain
 t. i. ellenkezőleg, talán az Isten tiszteletére méltatlan ado-
 mányokkal járult Jehova színe elébe, és éppen ezen ha-
 nyagságban állott vétke. A' másikat érintőleg csak arra kell
 emlékeztetnünk, hogy az Istennek kedves áldozat égi tűz ál-

اتو *)

felöltözteté őket: (22) És monda Jehova az Isten: ime az ember lön, mint egy mi-közüünk, jót és gonoszt ösmerő, most mi könnyen nyujthatja ki kezét, és vesz az élet fájáról, eszik és örökké él. — (23) És elkergeté Jehova az Isten Éden kertjéből: hogy művelje a' földet, mellyből vétetett. — (24) És kiüzé az embert és helyezé Éden kertjének keleti oldalán a' Cherubokat és a' villogó kard lángját, hogy az életfájához vezető utat megőrizzék.

IV. (1) És az ember megösmeré nőjét Chavát, ez terhese dék és szülé Kaint, és monda: férfit szerzék Jehova által. — (2) És ismét szülé testvérét Ábelt. Abel lön juhász és Kain földműves. — (3) Bizonyos idő lefolyta után Kain a' föld természetényiből ajándékot vive Jehová-

magasb szellemi fokra ért. — (23) וַיִּשְׁלַחְהוּ Ezen ige az utána következő מ' ragbetűvel elüzést, elkergetést jelent. — (24) הַכְּרֻבִּים 'stb. Grotius H. és az őt idéző Clericus az Édent őrző Cherubok alatt, mellyeket a' villogó kard' lángjával egyazonosoknak mond, rettentő természeti tüneményeket értett. Azon tünemények annyira megrémíték a' kikergetett embert, hogy soha többé oda visszatérni nem mert. Azonban nehéz itt az Ezechielnél leirt Cherubokra nem emlékezni. וַיִּתֵּן E' szóeska felett ismét habozók a' vélemények. Némelylek azt előljárónak vévén, a' villogó kardot a' Cherubok kezében gondolják, e'kép fordítván: „a' Cherubokat a' villogó kard' lángjával;“ mások meg a' וַיִּתֵּן szócskát accusativus jelének veszik, mint rendesen, és így a' וַיִּתֵּן helyén van; de akkor szinte valami természeti tünemény képzetét ki nem zárhatni.

IV. (1) Ezen fejezet az előbbinek csupa folytatása. A bűn az ember vétke által a' világba jutván, Ádám ivadékai

(כב) וַיֹּאמֶר וַיְהִי אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאֶתֶר מִמֶּנּוּ
 לָדַעַת טוֹב וְרָע וְעָתָה וּפְנֵי־שֵׁלַח יָדוֹ וּלְקַח גַּם מֵעֵץ
 הַחַיִּים וְאָכַל וְחַי לְעֹלָם: (כג) וַיִּשְׁלַחְהוּ יְהוָה אֱלֹהִים
 מִצֹּדֵעֵדֶן לְעַבֵּד אֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם: (כד) וַיִּגְדֵּשׁ
 אֶת־הָאָדָם וַיִּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרָבִים וְאֵת לְחַט
 הַחֲרָב תִּמְתַּחֲפַכֶּת לְשֹׂמֵר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים: ׀
 ד (ה) וַתֹּאדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּחַר וַתִּלְדֵּךְ אֶת־קַיִן
 וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־יְהוָה: (ז) וַתִּסַּף לָלַדַת אֶת־
 אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה:
 (ג) וַיְהִי מִקֵּץ יָמַיִם וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה:

első értelmében len- vagy pamut-szövet, 's így ellentételes a' b'ór mellék szóval, abban én semmi nehézséget nem látok; mert hisz lehet, hogy a' len vagy pamut a' rendesen ezen anyagból készült ruháról nevezteték, és nem megfordítva. = (22) כֹּאחֵר מִמֶּנּוּ mint egy mi közülünk. A' hit-tudósok itt a' szószerinti értelemben megütközvén, mindenkép attól menekedni iparkodtak. Onkelos annak következtetésében azt úgy fordítja: íme az ember egyetlen a' világban, önként jót és gonoszt ösmerő; de ez valamint grammatice hibás, úgy logice minden értelmet nélkülöz. Sokan itt desiderativumot látnak: „akara lenni;“ de ez még a' mondás alkatában és füzetében nem fekszik. Alkalmasint a' közönséges szóllásmód adatik itt az Isten szájába. (lásd feljebb a S. v.) Az értelem pedig az, hogy az ember elválván az öntudatlan természettől, e' felett emelkedék és

fejed és te lesdeklendel sarka után. — (16) Az aszszonynak monda: szaporítandom viselösséged bajait, fájdalommal szürendesz, és férjed után lesz vágyad, és ő uralkodandik rajtad. — (17) Ádámnak pedig azt mondá: mivel nőd szavára hallgattál, 's ettél ama fáról, mellyről parancsoltam neked, mondván: ne egyél arról; átkozott legyen a' föld miattad, nehéz bajjal eendel róla, életed minden napjaiban. — (18) Tüskét és bogácsot hajtson neked, és mezei füvet eendel életed minden napjaiban. — (19) Arczad verejtékével eendel kenyeret, míg vissza térsz a' földbe, mert abból vétettél, mert por vagy és porba térsz vissza. — (20) És elnevezé az ember nőjét Chávanak, mert anyja lön minden élonek. — (21) És készite Jehova az Isten Ádámnak és nőjének bőr-ruhát, és

önként nyujt, meg nem elégülhet; szaporított szükségei, szükségessé teszik maga és a' föld eredeti természetét felülmúló erőködést, és ez az ember's. a' föld átka. — בעבורך A' Sept. Symmachus és a' Vulgata itt בעבורך olvastak, *ἐν τοῖς ἔργοις σου* munkálásidban. — (18) וקוץ Tüskét 'stb. A' megmunkált föld javúl ugyan az elhintett magelőtermésére, de más oldalról alkalmassá tétetik a' bujálkodó gaz előhajtására, mellynek kiirtása annyi bajt okoz a' földmivesnek. — (20) חַוָּה Chávát Az ember a' feljebb eredeténél fogva אִשָּׁה-nak nevezett nő nembeli különbségét és jelentőségét átlátván, benne most a' jövő nemzedékek anyját szemléli, és a' jelentősb „életadó” tulajdon név járul a' köz elnevezéshez. A' származtatás szerint azonban sajátlag חַוָּה-nak kelle elneveznie, de a' , elváltozott , betüvé, hogy megkülönböztessék a' vad' nevéől. — (21) כְּתוּרָה Alsóruha görögül χιτών. Hogy e' szó saját

וַתְּשׁוּפְנוּ עֵקֶבֶט׃ ׀ (טו) אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבֵּה
 אָרְבָּה עֲצָבוֹנְךָ וְהַרְבֵּה בְּעֲצָב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל־אִישׁךָ
 תִּשְׁוָקֶתְךָ וְהוּא יִמְשַׁל־בְּךָ׃ ׀ (יז) וּלְאָדָם אָמַר כִּי
 יִשְׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וְתֹאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר
 לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאָדָמָה בְּעֲבוּרְךָ בְּעֲצָבוֹן תֹּאכַלְנָהּ
 וְגַל יָמֵי חַיֶּיךָ׃ (יח) וְנָקוץ וְדַרְדַּר תִּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־
 יַעֲשֵׂב הַשָּׂדֶה׃ (יט) בְּזַעַת אִפֶּיךָ תֹאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבֶךָ
 אֶל־הָאָדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לָקַחְתָּ כִּי־עָפַר אֲתָרָה וְאֶל־עָפַר
 תִּשׁוּב׃ (כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הוּא הָיְתָה
 אֵם כָּל־חַי׃ (כא) וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ
 כְּתַנּוֹת עוֹר וַיִּלְבִּישֵׂם׃ ׀

חמישי

פ

tesz mint, utána kapkodni és abból leskellődni. Gesenius e' véleményben Onkelost és a' Septuagintát követte; azonban hihetőbb Raschi származtatása a' Chaldeusból, mellyben שׁוֹף annyit jelent, mint összezúzni. A' Vulgata mind a' két véleményt egyesítvén, az elsőt conteret, a' másikat insidiaberis-sel fordítja, a' mit én is tettem. — (16) עֲצָבוֹן הַרְבֵּה ἔν δὲ δὺοιν a' helyett עֲצָבוֹן הַרְבֵּה. A' Sept. és az azt követő Vulgata helytelenül fordították. תְּשׁוּקָה mondatik a' szerető hölgy szünetet nem ösmerő örök, belső vágyódásáról a' férfi után. A' Sept. itt תְּשׁוּבָה helyett תְּשׁוּקָה-t olvasott, melly szót mint I. Sam. 7. f. 17. v. ἀποστρέφειν vissza'téréssel fordít. — (17) וּלְאָדָם 'stb. Ádám ártatlanságát elvesztvén, a' természetiség korlátait lerontotta, 's társaságos, szövevényes viszonyokba lépván, most azzal, mit neki a' természet

Istennek, ki az estveli hűsben hallaga a' kertben, és elrejték az ember és neje Jehova az Isten előtt a' kert fái között. — (9) Szólitá tehát Jehova az Isten az embert, és monda neki: hol vagy? — (10) És ez felele: szavad hallám a' kertben és megfélemlém, minthogy meztelen vagyok, és elrejtézém. — (11) És ő viszonzá: Ki mondta meg neked, hogy meztelen vagy? Tán ama' fáról, a' mellyről meghagytam neked hogy ne egyél, etél. — (12) És monda az ember: az asszony, kit mellém adál, ő ada nekem a' fáról és én evém. — (13) És monda Jehova az Isten az asszonynak: mit tevé? És monda az asszony: a' kigyó rászedett, hogy evém. — (14) Monda tehát Jehova az Isten a' kigyónak: mivel az^t cselekedted, átkozott légy minden barom és minden mezei vad között, hasadon járd, és port egyél egész életedben. — (15) És ellenkezést teszek te és az asszony között, és ivadékod és ivadéka között, ő összezúzandi

περιπατῶντος ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινοῦν. — (9) וַיִּקְרָא Ezen ige, utána következő אל szócskával mindég közelítésre való fölszóllítást jelent. — (13) הַשִּׂיֵּאֲנִי rászedett gyökere נִשְׂאָ viselni és a' Hiphilben mint rendesen, a' Kal' causativuma (okszertő), és így értelme lesz: mással elviseltetni (bűnét). — אָרַר אֶתְּהָ מִכָּל 'stb. Nem comparativus mint sokan akarják, mert ez az értelem ellen volna; hanem a' mim nek itt kiváló jelentése van, 's akkor szószerint úgy volna „kiválva minden barom közül te egyedül átkozott légy;“ mint הִבְרַךְ מְנַשִּׂים יַעֲלֵ (1. Bírák 5. f. 2s. v.) Jael egyedül áldatik meg a' hölgyek között. — (15) יִשׁוּפֵךְ Gesenius e' szót שָׂאָ-ból származtatja, melly annyit

בָּנָן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים
בְּתוֹךְ עֵץ הַגֵּן: (ט) וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל-הָאָדָם
וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה: (י) וַיֹּאמֶר אֶת-קִלְבֹּךְ שָׁמַעְתִּי בָּנָן וְאִירָא
כִּי-עֵרַם אֲנִי וְאֶחְבֵּא: (יא) וַיֹּאמֶר מִי חֲגִיד לָךְ כִּי עֵרַם
אֶתָּה הַמִּן-הַעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵבִלְתִּי אֲכַל-מִמֶּנּוּ אֲכַלְתָּ:
(יב) וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִיא נָתַתָּה-
לִּי מִן-הַעֵץ וְאָכַל: (יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לְאִשָּׁה מַה-
נָעַת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הִנֵּחֵשׁ הִשִּׁיאֲנִי וְאָכַל: (יד)
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים וְאֶל-הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂית וְאֵת אָרְוֹר
אֶתָּה מִכָּל-הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל-גַּחֲוֹנֶיךָ תֵּלֵךְ וְעַפְרָה
תֹּאכַל כָּל-יְמֵי חַיֶּיךָ: (טו) וְאִיבְרָה וְאִשִּׁירַת בְּיָדָה וּבִין
הָאִשָּׁה וּבִין זֶרַעָהּ וּבִין זֶרַעָהּ הִיא יְשׁוּפָהּ רֹאשׁ וְאֶתָּה

sére, azért a' régiek, bár az Isten anyagtalanságáról telje-
sen megvalának győződve, őt mintegy az emberiség tagjá-
nak irták le. „Midőn az ember — így nyilatkozik Majmoní-
des More Nebuchim című munkájában — elméjét a' Fölsé-
gesre alkalmazni kényszerített, az emberi lényből kelle szintén-
séget (Analogia) kölcsönöznie. — A' közönséges ember
csak azt foghatja föl, mi érzékire közvetlen hat, és mivel
az ember gondolata csak beszédben nyilatkozik, az Isten is
látva, hallva és beszélve vezettedik szemünk elébe 'stb. —
az est, minthogy keleten naplenyugta előtt kis idővel hű-
sítő szellő szokott fúni. A' Septuaginta helyesen fordítja:

III. (1) És a' kígyó ármányosb vala minden mezei állatoknál, mellyeket teremtett Jehova az Isten. 'S monda az asszonynak, hát valóban meg mondta az Isten: ne egyetek a' kert semmi fájáról? — (2) És monda az asszony a' kígyónak: A' kert fainak gyümölcséből ehetünk. — (3) De a' kert közepében lévő fa gyümölcséből, az Isten azt mondta; ne egyetek arról, és ne nyuljatok hozzá, hogy meg ne haljatok. — (4) És monda a' kígyó az asszonynak: Nem haltok meg. — (5) Hanem tudja azt az Isten, hogy melly nap eendetek belőle, fölnyilnak szemeitek, és leendetek mint az Isten, jót es gonoszt ösmerők. — (6) És látá az asszony, hogy jó a' fa eledelre, és hogy kedves a' szemeknek és kívánatos az okulásra, vón tehát annak gyümölcséből és evék és ada férjének is, 's az is evék. — (7) És fölnyiltak mind a' kétőnek szemei és megösmerék, hogy meztelenek, egybefonának tehát fügefa leveleket, és készitének magoknak kötényeket. — (8) És meghallák szavát Jehova az

v es a' szemnek" után, igen bádjadt szószaporítás lesz „es gyönyörű a' megnézésre. Én ez okból a' Septuagintát követvén, a' szó szokott jelentéséhez tartottam magam. — (7) וירעו és megösmerék 'stb. Ártatlanságokat elvesztvén, az állati szenvedelmek felköltötték az ingert, 's ennek tudata a' szégyent, melly őket meztelenségükre figyelmeztette. עלה ראנה Őszleges név (nomen collectivum) mint עץ הגן. — (8) מתהלך ballaga. Minthogy az emberi körből kölcsönzött képek legérthetőbbek és legnemesbek a' kimondhatatlanról képzeletünknek vagy inkább fogalmunknak kifejté-

ג (6) וַתִּנְחַשׁ הִיָּה עָרוֹם מִכֹּל חֵרֵת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה
 יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים
 לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ־הַגָּן (ב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחַשׁ מִפְּרִי
 עֵץ־הַגָּן נֹאכְלִי: (ג) וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר
 אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בּוֹ פֶן־תִּמָּתוּן: (ד)
 וַיֹּאמֶר הַנָּחַשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תִּמָּתוּן: (ה) כִּי יֵדַע
 אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אֲכַלְכֶם מִמֶּנּוּ וּנְפַקְחוּ עֵינֵיכֶם וַהֲיִיתֶם
 כְּאֱלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע: (ו) וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ
 לְמֹאכָל וְכִי תֹאוֹה־תְּוֹא לְעֵינַיִם וּנְחַמֵּד הָעֵץ לְחֹשֶׁכַיִל וַתִּקַּח
 מִפְּרִיו וַתֹּאכַל וַתֵּתֵן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל: (ז) וַתִּפְקַחְנָהּ
 עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עֲרֻמִּם הֵם וַיִּתְּפְרוּ עֲלֵהּ תְּאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ
 לָהֶם חֲגֹרֹת: (ח) וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְּחִלָּה

III. (1) hát valóban. E fordításban Onkelost követtem בקושטא ארי Hasonló értelemben találtatik 1. Sam. 21. 6, — és ונפקחו עיניכם (5) és főlnyilnak szemeitek. A' szem alatt itt belátást, elemét kell értenünk. A' magyarban is mondunk „szemes gyermek” stb. — Értelme pedig az hogy a' közönbösség korlátából kivetkezettve magasb belátásra fognak kifejlődni. — (6) להשכיל az okulásra. Onkelos és a' Vulgata e' szót nem közönséges értelemben vévén. — Onkelos ביה לאסתכלא és a' Vulgata Aspectu delectabile — a' kifejezés erejét és szépségét igen is csonkítják, mert a' concret értelmű „és ked-

vezendi el őket; mert minden élő lénynek, a' mint az ember elnevezte, az az ő neve. — (20) Elneveze tehát az ember minden barmat, minden égi madarat és minden mezei vadat, de az embernek magához hasonló segítőt nem talált. — (21) Bocsáta tehát Jehova az Isten mély álmot az emberre, hogy elaluvék, akkor pedig vön egyet bordáji közül és illesztette húst annak helyébe. — (22) És alkotá Jehova az Isten a' bordát, mellyet vön az emberből, asszonnyá és elvivé őt az emberhez. — (23) És monda az ember: most elvégre ime csontjaimból való csont, és húsból való hús, ez nébernek neveztessek, mert emberből vétetett. — (24) Azért hagyja-el a' férfi atyját és anyját és ragaszkodik nejehez, hogy egy testé váljanak. — (25) És valának mind ketten meztelenek, az ember és neje, és nem szégyenlék magokat.

Symmachus megtalálta a' megfelelő kitélt *καρος*. — (23) לִזְמַת יִקְרָא az neveztessek 'stb. Az ember az asszonyt nemes, kijelettségét jelentő nevéből (אִישׁ férfi) eredt kitéllettel elnevezvén, azáltal annak magához való közelebbi viszonyát jelentette ki és azt magával egy sorba helyezé. — על כֵּן a' azért 'stb. A' Sz. irás észrevétele, mert az első embernek hisz még képzelete nem lehetett atyáról és anyáról. — (24) וַיִּדְוֶן és valának 'stb. Az ember jó és gonoszt nem ösmervén, erkölcsi szabadságra még nem ébredé 's így az öntudatlan természettől el nem válva erkölcsi képzelete nem leheté még nekie a' nembeli viszonyokról, a' szégyent sajátlag szülő vétket pedig nem ösmervén magát, a' szégyent sem ösmernette.

וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ: רביעי
 (כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל-הַבְּהֵמָה וְלַעֹף הַשָּׁמַיִם
 וְלִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְלָאָדָם לֹא-מָצָא עֹד כְּנִגְדּוֹ: (כא) וַיִּפֹּל
 יְהוָה אֱלֹהִים וַתִּרְדְּמָה עַל-הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אֶת־
 מִצְלַעַתּוֹ וַיִּסְגֵר בְּשָׁר תַּחְתָּנָה: (כב) וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים וַ-
 אֶת-הַצֶּלַע אֲשֶׁר-לָקַח מִן-הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבָאָהּ אֶל-הָאָדָם:
 (כג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת חֲפֵעַם עֵצִים מַעֲצָמִי וּבִשָׂר מִבְּשָׂרִי
 לְזוֹת' יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לְקָחָהּ-זֹאת: (כד) עַל-כֵּן
 יַעֲזֹב-אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת-אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר
 אֶחָד: (כה) וַיִּתְּנוּ שְׁנֵיהֶם עֶרְוִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא
 יִתְבָּשְׂשׂוּ:

רגש את"ש

az Istentől való elidegenülésnek tudatában. — (19) נפש חיה היה (19) —
 élő lény, Appositio a' לי szóhoz. — (20) ויקרא és elnevezé
 'stb. Ezen elnevezéssel az embernek az állati világ átellenében
 való helyezete és viszonya jelentetik. Az Isten az embert az ál-
 lati világ fölé helyezé, most az ember (a' mint szükségkép
 történni kellett) önhatározólag megállapítja a' maga 's aláren-
 deltjei közt való viszonyt, úgy hogy a' mennyiben termé-
 szetének többé vagy kevésbé megfelelték, azokat magához
 közel vagy távol helyezé (házi- vagy vadállatok). Azonban
 az ember és az állati világ közti viszony soha a' társalkodá-
 ság nem emelkedhetik és az ember hiába kereste élettársát
 az illy mélyen alája rendelt lények között. — (21) תרדמה
 mély álmom. A' Septuaginta helytelenül *ἐκστασις*-sal adja.

földét. — (14) A' harmadik folyam neve Chiddekel, melly Asur keleti oldalán foly. A' negyedik folyam pedig a' Prath. — (15) Vevé tehát Jehova az Isten az embert, és letelepíté Éden kertjében, hogy ezt mivelné és megőrizné, — (16) És parancsolá Jehova az Isten az embernek, mondván: a' kert minden fájáról ehetel. — (17) De a' jó és gonosz ösméretének fájáról ne egyél, mert a' melly nap arról eendel, meghalsz. — (18) És monda Jehova az Isten: nem jó az ember magánléte, szerzek neki hozzá hasonló segítőt. — (19) Alakíta pedig Jehova az Isten a' földből minden mezei vadat és minden égi madarat, 's elvitte az emberhez, látandó, hogy ne-

jó és a' gonosz ösméretének fájáról 'stb. Az előbbiekben az embernek kettős, szellemi és anyagi természetének eredete adatott elő; most részletesben szellemének öntudomásra való fejlődése és az által a' többi természet lényinek sorából való kilépése magyaráztatik. — Szép öszhangzásban a' külvilággal éldeli vidám napjait a' természet romlatlan fia, a' jó és gonosz egyaránt ösméretlen ártatlan lelke előtt; de világos, hogy az ember magas rendeltetésénél fogva, azon öntudatlan állapotban nem maradhat, mert csak szabad öntudomású választása a' jónak és megvetése a' gonosznak különbözteti meg az állati világtól; az embernek paradicsomi, ártatlan életében tehát az abból való önkénti kiléphetésnek fekünnie kell. 'S inte valóban megis történik. A' romlatlan, eddig csak az általános jót kedvelő 's akaró paradicsom' embere külbefolyásnak engedve elcsábítatik, és a' kívánság hatalma eszközli az embernél a' jó 's gonosz megösmérését. Első következése ezen újan nyert ösméretnek, a' szégyen-érzelme, a' természettől — és a' félelem,

הוא הסובב את כל-ארץ כוש: (יד) ושם-הנהר השלישי
 חֲדָקַל הוא החלד קדמת אשור ונהנתר הרביעי הוא פרת:
 (טו) ויקח יהוה אלהים את-האדם ויגחהו בגן-עדן לעבדה
 ולשמרה: (טז) ויצו יהוה אלהים על-האדם לאמר מפל
 עץ-הגן אכל תאכל: (יז) ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל
 ממנו כי ביום אכלה ממנו מות תמות: (יח) ויאמר יהוה
 אלהים לא-טוב היות האדם לבדו אעשה-לו עזר כנגדו:
 (יט) ויצר יהוה אלהים מן-האדמה כל-תית השדה ואת
 כל-עוף השמים ויבא אל-האדם לדאות מה-יקרא-לו

még most is *) neveztek. Nevezetes még a' görög és a' zsi-
 dó elnevezés értelme közti hasonlatosság, mert גיה, mely
 igétől származott גיהון nevezet, annyit tesz mint előtörni,
 előrohanni; Araxes pedig szinte *αράτις* törni igéből
 származott. Szinte a' fellebb idézett tudósok szerint, a' כוש
 Media szomszédságában lévő *Kossáros* földje. — (14) חֲדָקַל
 és E' két nevezet alatt a' tudósok megegyezőleg a' Tigris
 és Euphratot értik. A' Tigris az Aramaeusok és Araboknál
 még most is **) neveztek. E' két folyam is, valamint az e-
 löbbi kettő, az armeniai bércekből eredvén, e' szerint az
 Édent Armeniában lehetne keresni. — (15) A' nőnemű
 ragbetű vivődik a' גן alatt értett nőnemű ארמה föld szóra,
 mert hisz nem is a' kert hanem annak földje mivelletik. —
 (16) Az ige צוה utána következő על előljáróval ti-
 lalmat jelentő (l. Esth. 2. f. 20. v.) — (17) ומעץ הדעת de a,

مجلة **) جياكون الرس. *)

Jehova az Isten az embert a' föld porából, és lehele or-
 rába élet ihletet, így lön az ember élő lényenyé. — (8)
 És ültete Jehova az Isten kertet Édenben kelet felől és
 oda helyezé az embert, kit alakita. — (9) És elősarjasz-
 ta Jehova az Isten a' földből mindenféle fát, melly tekin-
 tetre gyönyörű és eledelre jó; és az élet fáját a' kertnek
 közepette és a' jó és a' gonosz ösméretének fáját. — (10)
 Folyam jö ki pedig Édenből a' kert megöntözésére, és
 onnan eloszlik és lesz négy folyammá. — (11) Az e-
 gyiknek neve Pison, melly megkerüli Chavila egész föld-
 döt, a' hol az arany van. — (12) 'S e' föld aranya jó;
 ott van a' Bdolach és a' Soham kö. — (13) A' má-
 sodik folyam neve Gichon, melly megkerüli Kus egész

az özönvész mennyire változtatá meg a' föld színét, meny-
 nyire térítette el a' folyamok medrét?! — (12) הַבְּרֵלֶךְ Igen
 bizonytalan mi értetik itt a' Moses idejében, mint Num. 11 f.
 7. v-ből kitetszik, igen is ösmert nevezet alatt. Aquila, Sym-
 machus és Theodotion (Num. 11 f. 7. v.) valamint a' Vulgata is
 Bdeillummal fordítják. E' mellett szól a' zsidó és a' görög el-
 nevezésnek hasonlatossága (βδολχορ). Ezen Bdeillum átlátszó,
 erős de jószagú, viasznemű gyanta, melly egy Arabiában,
 Media és Indiában található fából izzad elő. A' syriai fordítás
 Beryllnek veszi; Onkelos pedig itt a' הַשֶּׁהם-t Beryll-nek tartja,
 bár Num. 11. meg a' הַבְּרֵלֶךְ-t fordítja בְּרִילִיתָא. — אֲבֵן הַשֶּׁהם drága
 kö. A' magyarázók haboznak σαφορυσ, ορυξ 'stb. között. Leg-
 többen az elsőnél állapotnak meg. — (13) גִּיחֹן Gichon Reland
 és Calmet, kiket פִּישׁוֹן és הַיְלֵה magyarázatában követtünk גִּיחֹן
 alatt az Araxest akarják érteni, melly folyam a' Persáktól

יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עֶפְרָי מִן־הָאֲדָמָה וַיַּפֵּחַ בְּאַפָּיו
 נִשְׁמַת תַּיִם וַיְהִי הָאָדָם לְגַפְשׁ תִּירָה: (ח) וַיֹּטֵעַ יְהוָה
 אֱלֹהִים גֶּן־בְּעֵדֵן מִקְדֵם וַיִּשֶׂם שֵׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר:
 (ט) וַיִּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֹחַמֵד לְמִרְאֵה
 וְטוֹב לְמֵאֲכָל. וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הָגֶן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע:
 (י) וַנְהַר יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת־הָגֶן וּמִשָּׁם יִפְרֹד וְהָיָה
 לְאַרְבַּעַה רְאשִׁים: (יא) שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת
 כָּל־אֶרֶץ תְּחוּלָה אֲשֶׁר־שֵׁם הַיָּם: (יב) וְהַיָּם הָאֶרֶץ הַהִיא
 טוֹב שֵׁם הַבְּדֵלֶת וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם: (יג) וַשֵּׁם־הַנְּהָר תְּשֻׁנִי גֶחֱזִן

36. 26 ugyan e' szót a' Sept. *σεπέλη* felle g, köd-del adja,
 's ekkép fordítja Onkelos itt is. — (8) בערן Hittudósok és
 történetirók sokat vesződtek az Éden való fekvése kinyomo-
 zásával, a' nélkül, hogy az még eddig csak annyiban menyinyi-
 ben is sikerült volna. Mi e' dolgot tehát egyelőre magára hagy-
 juk. A' szó értelme kéj, g y ö n y ö r. מקדם A' Talmud és Onke-
 los e' szót időjelentésű értelmében veszik, és hajdan, ez-
 előtt-el fordítják; de kétes, valjon a' Paradicsomnak, a' világ'
 vagy Ádám teremtése előtti eredetét akarák e' értetni. — A'
 Sept. 's e' szerint minden újabb fordítók kelettel teszik ki. —
 (10) ראשם karok, sajátlag kezdetek ἀρχές, mikép azt
 a' Sept. is fordítá. — (11) פישון E' név eredete פוש elszé-
 ledni, eláradni. Névbeli hasonlatosság a' fekete ten-
 gerbe ömlő Phasisra emlékeztet, 's akkor Chavila az arany-
 dúzs Colchis volna. Az annyiban helyes; de az egész vidék
 igen messze esik éjszakra. Általában mind e' nevek körülöt-
 ti vélemények nem egyebek elmés gyanításoknál, és ki tudja

II. (1) És bevégeztettek az ég és a föld és minden seregeik. — (2) És berekeszté Isten a' heted napon művét, mellyet készített, és megszünék heted napon minden munkájától, mellyet csinált. — (3) És megáldá Isten a' heted napot, és megszentelé azt, minthogy azon szünt meg minden munkájától, mellyet teremte Isten és alkota. — (4) Ezek az ég és a' föld történetei, midön teremtettek: midön Jehova az Isten a' földet és az eget alkotta. — (5) A' mezei növény nem vala még a' földön, és a' mezei fü nem sarjadozék még, mert Jehova az Isten még nem bocsátott esőt a' földre, és ember nem vala, ki művelje a' földet. — (6) Hanem gőz szálla föl a' földből, és megöntözé a' föld színét. — (7) És alakítá

az Isten munkája, személyleg (subjective) még is csak a' hetedik napon nyilatkoztatja az Isten, hogy munkáját tovább nem folytatja. — (3) ויקרא אתו Szentelé a' nyugalomnak és az által elkülönzé a' héti napoktól. (S. Aug.) — ברא לעשות Sajátlagos szólásmódja a' zsidó nyelvnek, mint עמלתי לעשות és legjobban megfejtethő a' kapcsoló ך hozzáadása által, mintha úgy volna ברא ועשה teremtett és alkotott. A' Septuagintának ἡγήσατο ποιῆσαι nem felel meg a' szavak természetes értelmének. Onkelos és Vulgata csak a' szavakat fordítják, az értelemre való minden tekintet nélkül. — (4) אלה תלדות E' versközepétől fogva a' harmadik fejezet 24-ik verseig az emberi nem őstörténetei foglaltnak. Bevégezvén a' világteremtés történeteit általában, most részletesben az emberi nem fejlődését beszélendi-el. A' vers első fele még a' feljebbi elbeszéléshez tartozik és ביום עשות al kezdődik a' következő történet. יהוה אלהים Appositio, és értelme Jehova, máskép Elohim. — (5) אר A' Septuagintában κτήνη kútfő; de Hiob

ב (6) וַיִּכְלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם: (ב) וַיִּבְלֵ אֱלֹהִים
 בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: (ג) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים
 אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מְבֹל־מְלֹאכְתּוֹ
 אֲשֶׁר־בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת: פ שלישי

(ד) אֱלֹהִים תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם בַּיּוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה
 אֱלֹהִים אָרֶץ וְשָׁמַיִם: (ה) וְכָל־שֵׁית הַשָּׁדָה מֵרֵם יִהְיֶה
 בָּאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׁדָה מֵרֵם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה
 אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין לַעֲבֹד אֶת הָאָדָמָה: (ו) וְאֵד
 יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאָדָמָה: (ז) וַיִּצְרֵ

ה' ועירא

az Isten minden bevégzett munkánál jóváhagyását, az egy-
 szerű „látá, hogy jó“-val kifejezé, a' tárgyakat egyedi,
 viszonytalan állapotjokban szemlélé, most azonban a' világ
 alkotmányát egyetemben megnéznén, jóváhagyását „igen
 jó“-val kellé kifejeznie. Ugyanis a' világbani tökéletlenség,
 a' rossz, csak az egyest tekintve létezik; ellenben világegye-
 temi viszonyban az egyes' látszatos baja a' magasb jó esz-
 közlője, és így igen jó (1. Mendelssohn jegyzését e' helyt),

II. (1) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם. E' szó rendesen csak az égi tes-
 tekről mondatik, de itten ég és föld minden lényei értet-
 nek. — (2) בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. a' hetedik napon. A' Septuagin-
 tának van *ἡμέρα τῆ ἑκτῆ* a' hatodik napon. A' Septuag.
 azon igazítást a' Sz. irás magávali ellenkezésének elhárításá-
 ra tevé, mert feljebb mondatott, hogy a' hatodik napon vé-
 gzetetett be Isten munkája; azonban az igazítás szükségtelen,
 mert habár tárgyilag a' hatodik napon be vala fejezve

rain, a' barmon, az egész földön, és minden férgen, melly csúszik-mászik a' földön. — (27.) Teremté tehát Isten az embert képére, Isten alakjára teremté, férfiúvá és asszonnyá teremté őket. — (28.) És megáldá őket Isten, és monda nekik Isten: tenyészetek és szaporodjatok, töltsetek be a' földet, hódítsátok meg azt és uralkodjatok a' tenger halain, az ég madarain és minden a' földön csúszó-mászó állaton. — (29.) És monda Isten: Ime nektek adtam minden maghozó fűvet, melly vagyon az egész föld színén, és minden fát, mellyben maghozó fának gyümölcse vagyon, nektek szolgáljon eledelül. — (30.) Minden mezei vadnak pedig és az ég minden madarainak, és minden földön hemzsegőnek, a' mellyben élő lélek van, minden fű zöltsége szolgáljon eledelül: és úgy lön. — (31.) És látá Isten mind azt, mit teremtett, hogy igen jó: es lön est és lön reggel hatod nap.

elő. Az ember a' teremtést berekesztvén, az öntudomásra törekvő természetnek a' tökély bélyegét fölnyomja. Az állat nem válhat el a' holt világ emléjítől és attól korlátoztatik; csak az ember a' benne lappangó isteni tehetségeknél fogva emelkedhetik fel a' természet felett, és éppen az alapítja meg uralkodását a' teremtésen. — (29) הנה נהרתי Itt még csak növények rendeltetnek az embernek eledelül; csak később az özönvíz után engedtetik meg neki a' hússal való élés. Az ember itt önkénytelen Ovidius arany korára emlékeztetik:

— — primusque animalia mensis

arcuit imponi, — — —

— — — sunt herbae dulces (I. Ovid. Metam. 15. 96.) — (31) והנה טוב מאד Midön hogy igen jó.

הַשָּׁמַיִם וּבִבְחֻמָּהּ וּבְכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הַרְמֵשׁ הַרְמֵשׁ עַל-
 הָאָרֶץ: (כו) וַיְבָרֵא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצַלְם
 אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: (כז) וַיְבָרֵךְ אֹתָם
 אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת-הָאָרֶץ
 וּכְבֹשׁוּ וּרְדוּ בְּדֹגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל-חַיַּת הָרֶמֶשׂוֹת
 עַל-הָאָרֶץ: (כט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת-כָּל-
 עֵשֶׂב וְזֶרַע זֶרַע אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ וְאֶת-כָּל-הָעֵץ
 אֲשֶׁר-בּוֹ פְרִי-עֵץ זֶרַע זֶרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ: (ל) וּלְכָל-
 חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל-עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל אֲשֶׁר עַל-הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר-בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת-כָּל-יֵרֶק עֵשֶׂב לְאֹכְלָהּ וַיְהִי-כֵן:
 (לא) וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת-כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה-טוֹב מְאֹד
 וַיְהִי-עֶרְבַּ וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי: פ

Jelent valami istenit magában rejtező alakot, valamint
 Idom) כדמותנו (Idom) בית אלהים — az isteninek lakásul rendelt ház, —
 e' szóval fejeztetik ki a' szellemi hasonlatosság (I. Jacchi). —
 képe, Isten alakjára. Az
 (27) בצלמו בצלם אלהים Isteni alakjára. Az
 ismétlés itt nem felesleges, mert különben könnyen
 magára az emberre vitethetnék. זכר ונקבה férfiúvá és
 asszonyá igen érzéki kifejezések, az első furót (arabul ?),
 a' másik a' kifurtat jelentvén. Különben itt nem az első em-
 bERPár teremtését akarja elbeszélni; az később és bőven
 adatik elő; hanem itt az ember teremtése általában, és saját-
 kép a' teremtett mindenségben való helyét kijelelendő adatik

zsegésétől és madár röpdössen a' föld fölött, az ég területe színén. — (21) És teremté Isten a' nagy vízi állatokat, és minden élő csúszó-mászó lényt, mellytől hemzseg a' víz, nemei szerint, és minden szárnyas madarat neme szerint: és látá Isten, hogy jó. — (22) És megáldá őket Isten mondván: tenyésszetek és szaporodjatok és töltsétek be a' tenger vizeit, a' szárnyas állat pedig szaporodjék a' földön; és lön est, és lön reggel ötöd nap. — (24.) És monda Isten: hozzon a' föld élő lényt neme szerint; barmot, férget és mezei vadat neme szerint; és úgy lön. — (25.) És szerzé Isten a' mezei vadat neme szerint, a' barmot az ő neme szerint, és a' föld minden férgeit nemeik szerint: és látá Isten, hogy jó. — (26) És monda Isten: Alkassunk embert képiünkre és idomunkra. hogy uralkodjék a' tenger halain, az ég mada-

dást jelent; az áldás tehát arra irányoztatik, hogy nem csak egyet, de sokat szüljenek. — (24) בהמה Minden négy lábú állatoknak közös neve. Különösen pedig mondatik a' füvet-evő házi állatokról, melly utolsó értelemben kell azt itt is venni, minthogy utána következik ארץ היתו a' ragadozó, húst-evő vadállatok. A' Septuaginta בהמה-t τετραποδα-val teszi ki; de rosszul. A' Vulgatában van jumenta és helyesen. Onkelos szinte בעיר-rel fordítja, melly annyit tesz mint barm. — (26) נעשה Alkassunk. Ezen ige többes száma nagy zavarba ejté a' magyarázókat. Legvalószínűbb Hitzig magyarázata (Jes. 8. 6.) ki plur. deliberativusnak veszi, e szerint az mintegy öneszmélkedés, önfelszólítás, mint a' franczia allons! — בצלמנו E' szóval érzéki valamit fejezünk ki (I. Numeri 33. f. 22. Ezekiel 16. f. 17.) görögül εἰκόν. צלם

יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רִקְיעַ הַשָּׁמַיִם: (כא) וַיִּבְרָא
 אֱלֹהִים אֶת־הַתַּיִמָּנִים הַגְּדֹלִים וְאֶת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה וְהַרְמִשָּׁת
 אֲשֶׁר שָׂרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֶת כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ
 וַיִּבְרָא אֱלֹהִים בְּיָמֵינוּ: (כב) וַיִּבְרָךְ אֶתֶם אֱלֹהִים לְאֹמֶר
 פָּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיָּמִים וְהָעוֹף יִרְבַּ בְּאֶרֶץ:
 (כג) וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חַמִּישִׁי: פ

(כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בַּחֲמָה
 וְרֶמֶשׂ וְחַי־תוֹ־אָרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן: (כה) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־
 חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֶת־כָּל־רֶמֶשׂ
 הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיִּבְרָא אֱלֹהִים בְּיָמֵינוּ: (כו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
 נַעֲשֵׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ בְּדְמוּתֵנוּ וַיְרִדוּ בְּדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף

viziállatokról sőt még az emberről is 9, f. 7. v. — על פני stb.
 E' mondás támogatja a' feljebb kijelentett véleményt az igen
 kétes ריקיע értelme tárgyában. A' közönségesen bevett fordítá-
 s szerint ריקיע annyit tesz mint kiterjesztett erősség
 és nem jelent egyebet a' köznép képzelte szilárd égboltozat-
 nál, de hát hogy lehetne akkor a' madarat a' kiterjesztett
 erősség színe felett repülőnek mondani? — Ha ריקיע légtér-
 rületet jelent, akkor azt igen is mondhatni. — (21) תנין tör-
 zsjelentése hosszan elnyújtott, kiterjesztett va-
 lamí. A' Septuag. *Kήτος* ezethallal fordítja, mely szinte
Κεῖμαί jacet ut moles-ből származtatik. — (22) פרו ורבו
 Az első mondatik a' termő tehetségről, és a' teremtett valami,
 mondatik פרי gyümölcs-nek; Az áldás tehát oda megy,
 hogy teremjenek és ne legyenek meddők. A' másik sokaso-

füvet, gyümölcsfát, melly neme szerint gyümölcsöt teremjen, mellynek magva benne van e' földön; és úgy lön. — (12) Terme tehát a' föld sarjadékot, maghozó füvet, az ő neme szerint, gyümölcstermő fát, mellyben meg van magva neme szerint, es látá Isten hogy jó. — (13) És lön est, és lön reggel harmad nap. — (14). És monda Isten: legyenek világlók az ég területében, elkülönözendők a' napot az éjtől, hogy jelül szolgáljanak az idők, napok és évek számára; — (15.) Hogy legyenek világlók az ég területében, megvilágítandók a' földet; és úgy lön. — (16.) Szerzé tehát Isten a' két nagy világlót: a' nagyobb világlót a' nappali uralkodásra; a' kisebbik világlót pedig az éjjeli uralkodásra, és a' csillagokat. — (17.) És helyezé azokat Isten az ég területébe, hogy világítsák a' földet. — (18) És hogy uralkodjanak nappal és éjjel, 's elkülönözzék a' világot a' sötétől: és látá Isten hogy jó. — (19.) És lön est, és lön reggel negyed' nap — (20.) És monda Isten: hemzsegien a' víz élő állatok hem-

ugyan, de nem időül. Egyszerűbben magyaráztatható, ha לְמוֹעֲדֵי 's a' következő nevek elején álló ׀ kapocs betüket, közelítő (correlativus) ׀-׀, et-et-nek vesszük és a' ׀ előjáró betűnek szokott jelentését meghagyjuk. Én e' szerint fordítottam. — (15) הַמֵּאֲרֹת הַגְּדֹלִים nagy világlók, úgy mondatnak a' nap és hold a' többi csillagokkal összehasonlítván; nagyobb és kisebb világlóknak pedig mondatnak egymással egybehasonlítva. A' tárgy különben ugy adatik elő, mint a' meztelen szem előtt feltűnik. — (20) שָׂרָץ Mondatik kis mozgékony férgekről 7. f. 21. v. és

עץ פְּרִי עֵשֶׂה פְּרִי לְמִינֹו אֲשֶׁר זָרְעוּ-בֹו עַל-הָאָרֶץ וַיְהִי-
 כֵן: (יב) וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דְּשֵׂא עֵשֶׂב מִזֵּרַע זָרַע לְמִינֵהוּ
 וְעֵץ עֵשֶׂה-פְּרִי אֲשֶׁר זָרְעוּ-בֹו לְמִינֵהוּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-
 טוֹב: (יג) וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי: פ שני
 (יד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת בְּרִקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל
 בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה וַתְּהִי לְאֹתָת וּלְמַעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנָיִם:
 (טו) וַתְּהִי לְמְאֹרֶת בְּרִקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל-הָאָרֶץ וַיְהִי-
 כֵן: (טז) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת-שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת-
 הַמְּאֹר הַגְּדֹל לְמַמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת-הַמְּאֹר הַקָּטָן לְמַמְשֶׁלֶת
 הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים: (יז) וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בְּרִקִיעַ
 הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל-הָאָרֶץ: (יח) וּלְמַשֵּׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
 וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב:
 (יט) וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי: פ
 (כ) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרְצוּ הַמַּיִם שֶׂרָץ נֶפֶשׁ תַּיִר וְעוֹף

nagyobb fű. — (14) מְאֹרֶת világtartók. A' névképző mim
 helyet jelentő (mim loci). A' Septuag. φωστρη-rel fordítja. —
 Gesenius itt ἐν δια δυν-*t* lát; de azt itt
 helyben nem hagyhatni, mert ezen figurával, mely által két, ál-
 lovány' (substantia) és járulék' (accidentia) viszonyában álló fo-
 galom, kapocsszó által az egyrendűség viszonyába tételük, sa-
 játlag csak azon esetben élhetünk, ha az egyrendűség logice
 való; de az itt nem áll, mert a' csillagok jelül szolgálhatnak -

nevezé Isten a' világosságot napnak, a' sötétséget pedig nevezé éjnek; és lön est és lön reggel egy nap. — (6) És monda Isten: legyen terület a' vizek közepett, hogy válassza el a' vizet a' víztől. — (7) Alkatá tehát a' területet, és elválasztá a' terület alatti vizeket a' terület feletti vizektől: és úgy lön. — (8) És nevezé Isten a' területet égnek; és lön est és lön reggel másod nap. — (9) És monda Isten: gyüljenek egybe az ég alatti vizek egy helyre, hogy látassék ki a' száraz; és úgy lön. — (10) És elnevezé Isten a' szárazt földnek, a' vizgyűjteményt pedig nevezé tengernek; és látá Isten, hogy jó. — (11) Monda tehát Isten: hajtson a' föld sarjadékot, maghozó

hogy a' vizek elválasztása, melly az napon történt, azon tökéletesen be nem végeztetett, hanem a' harmadik napon is folytatott. Ugyan is a' harmadik napon ama jóváhagyó kifejezés kétszer fordul elő, úgy hogy a' tizedik versben említett a' második napot illeti. — (9) וַתִּרְאֶה hogy látassék ki a' száraz. Újabb tudományos nyomozások megerősítik a' száraz földnek a' víz hatalmas befolyása alatti alakulását. (10) יָם mondatik a' tenger medréről (1. Jesa. 11 f. 9. v. kir. 7. f. 25 v.) és מִי הַיָּם az a' tenger vize, — מִקּוֹה הַיָּם pedig sajátlag nem víz gyűjteményt hanem víztartót jelent, és a' nevet képző מִי-מִקּוֹה-ben, helyetjelentő (mim loci). — (11) רֶשֶׁת rokonos az arab *) szóval, mellyel a' rét gyöngye füve, a' virány, a' sarjadék jelentetik. عِشْب arabul **) cserje nemű

*) رَشَّ
**) عِشْب

לְאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם
 אֶחָד: (ו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
 יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מִבְדִּיל בֵּין מַיִם לַמַּיִם:
 (ז) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הַרְקִיעַ וַיְבָרֵךְ בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת
 לַרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לַרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן: (ח) וַיִּקְרָא
 אֱלֹהִים לַרָקִיעַ שָׁמַיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי: פ
 (ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקְווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מְקוֹם
 אֶחָד וַתֵּרָאֵה תִבְשֶׁת וַיְהִי־כֵן: (י) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיִבֶּשֶׁת
 אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיִּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:
 (יא) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תְּדַשְׂא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֵשֶׂב מִזֵּרַע זָרַע

elválasztta. A' világ és sötétség elválasztását, — a' mennyben előbb, chaosban zavartan létezőnek — anyagilag kell érteni, és azt nem valami elnevezés általi elkülönözésnek kell venni. — (5) יום szónak kettős értelme van a' sz. könyvekben. Először jelenti az egy 'bizonyos órától fogva a' másnap ugyan azon óráig lefolyó időt, a' miért mondathatik: „és lőn est és lőn reggel egy nap.“ Másodszor jelenti a' reggel és est közti időt, melly jelentésében vették itt is. — אחד egy, gyökeres számnév rendelő helyett. (6) רקיע terület alatt értetik a' földet körül folyó levegő (léggör). Ezen a' föld körül terülő levegő a' földet elborította vizeket két részre választá el: egy rész elpárologván, felhő alakban csoportozék össze fenn, más rész víz alakban borítá még mindég el a' föld színét. — (8) שמים l. feljebb. 1. v. és Exodus 9. 8. Egyedül a' másodnapl munkánál nem ismételtetik Isten' ama' mondása: És látá Isten hogy jó; mint-

GENESIS I.

Móses első könyve.

- I. (1) Kezdetben teremté Isten az eget és a földet.
— (2) De a' föld puszta és üres vala, sötétség a' hullám-
ár felületén, és Isten szelleme lebegő a' víz színén. —
(3) És monda Isten: légyen világosság. És lőn világos-
ság. — (4) És látá Isten a' világosságot, hogy jó, és elkü-
lönzé Isten a' világosságot és a' sötétséget. — (5) És el-

szót fordítani is, mert ég és föld csak később lesz-
nek. (2) **תהו ובהו**. A' zsidó nyelv sajátosságai között tarto-
zik hangegyező szavakat közvetlen összekötni mint **אמש**
שאה ומשאה (Hiob. 30. 3), a' melly sajátosságot a' görögök Paro-
nomasiának neveznek. — **תהום** — mellynek gyökere alkalmá-
sint **הום** vagy **המה** zajogni, zúgni — mondatik a' zajgó
hullámokról és soha nem jelent mélységet, (1. Exod. 15.
f. 5. és S. v.). Az egész vers értelme az, hogy az Isten ál-
tal létre hívott világ elemei még idomtalanúl, zavarban és
sötétségben tökéletesedésüket várva heverének. Arra a' kö-
vetkezőkben előadatik, mint háritá el az Isten, 1 or vilá-
gosságot teremtven, a' sötétséget, 2 or a' vizeket elválaszt-
ván és egybegyűjtven, a' zavart, 3 or. a' földből növé-
nyeket előhajtátn, az idomtalanságot. — (3) **אור** vilá-
gosság nem egy azon a' negyedik nap teremtett **מאור**
világló — val. Itt a' világosság különös, annak eszkö-
zöltől független finom anyagnak vétetik. — (4) **ויבדל** és

בראשית א

א (6) בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ:
 (3) וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְּהוֹ וְנָחַו וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם
 וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמַּיִם: (ג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
 יְהִי אוֹר וַיְהִי־אוֹר: (ד) וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר בִּיטוֹב
 וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: (ה) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים |

ב' רבתי

I. (1) Ezen első fejezetben, egyszerű, felséges rajza adatik a' világ Isten teremtő szava által, semmiből való előállításának és fokenkénti kifejlődésének. אֱלֹהִים Isten. Alakját tekintve többes, az egyetlen Istent jelentő név. R. Bechal elmés, mély magyarázatát adja e' különöségnek. Szerinte אֱלֹהִים gyökere אֵל erő, hatalom, a' többesben a' hatalmak és erők öszveget a' Mindenhatót jelentő. Figyelemre méltók Sanchoniathon e' tárgyat érdeklő szavai Οἱ δε συμμαχοὶ "Ἰλου (אל) τοῦ Κρόνου Ἐλοισιμ ἐπεκλήθησαν ÷ Πως vagy Kronos bajtársai Eloimuk nevezetettek. (1. Sanchoniathonis Berythii quae feruntur fragmenta etc. ed. Joh. Conr. Orellius). שמים és ארץ sajátlag a' fenntit*) és az alantit**) jelentik, és e' kép kelle o' két

*) سماء

**) أرض

III C1
MÓSES ÖT KÖNYVE.

MAGYARRA FORDÍTOTTA

ÉS

JEGYZETEKKEL FÖLVILÁGÍTOTTA

BLOCH MÓRICZ.

A.

6056/836

BUDÁN,

A' MAGYAR KIR. EGYETEM' BETŰIVEL.

1840.

חמשה תמשי תורה

מתורגמים ומבוארים

הונגריה

על ידי

מרדכי בלאך

א פ ע ן

גערדוקט אין דער קעניגל. אונגארישען אוניפערוזט. בוכדרוקערייא
ת"ר לפ"ק.

AMC

חמשה חמשי תורה

—

MÓSES ÖT KÖNYVE.

